

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΛΛΑΣ

ΗΤΟΙ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΩΝ ΓΡΑΨΑΝΤΩΝ

ΚΑΤΑ ΛΑΤΙΝΩΝ

ΚΑΙ ΠΕΡΙ

ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΑΥΤΩΝ

ΥΠΟ

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ Κ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΡΧΙΜΑΝΑΡΙΤΟΥ.

ΛΕΙΨΙΑΙ
ΤΥΠΟΙΣ ΜΕΤΖΓΕΡ ΚΑΙ ΒΙΤΤΙΓ.

1872.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

1000007

Βιβλὶον Μαγ. Αλεξάνδρου αἰδοῦ & Αἰσχυροῦ ἑρῶν
αἰφροφρῖας & Σαμῖτ. —

ΤΩ,

ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΔΙ

ΚΑΙ

ΦΙΛΟΜΟΥΣΩ,

ΙΩΑΝΝΗ Χ. ΠΑΝΤΕΛΙΑΔΗ

ΤΗΝΔΕ ΤΗΝ ΒΙΒΛΟΝ

ΕΥΓΝΩΜΟΝΩΝ

ΑΝΕΘΗΚΕΝ

Ο ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ.

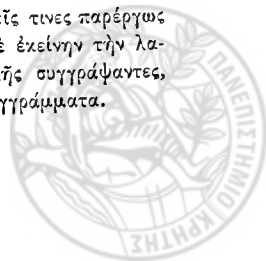

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Λέων ὁ Ἀλλάτιος, ὁ γνωστὸς διὰ τὴν πολυμαθειάν του καὶ γνωστότερος διὰ τε τὰς κατὰ προαίρεσιν ψευδολογίας του καὶ διὰ τὰς πολὺς κατὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ὕβρεις του, λέγει ἐν τῷ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος Ἐγχειριδίῳ αὐτοῦ, ἐκδοθέντι ἐν Ῥώμῃ τῷ 1658 ἔτει, ὅτι μόνον δύο τρεῖς ἀπόκοτοι, ἀμαθεῖς καὶ λολοὶ σχισματικοὶ ἔγραψαν κατὰ τῆς Λατινικῆς ἐκκλησίας. Αἱ λέξεις αὗται τοῦ παπικοῦ παρασίτου Ἀλλατίου ἔδωκάν μοι ἀφορμὴν νὰ ἐρευνήσω τίνες καὶ πόσοι εἰσὶν οἱ κατὰ τῶν καινοτομιῶν τῆς Λατινικῆς ἐκκλησίας συγγράψαντες Ἕλληνες, καὶ οὕτω συνετάχθη τὸ μετὰ χεῖρας πονημάτων, δι' οὗ ὁδηλοῦται ὅτι οὔτε δύο τρεῖς οὔτε ἀμαθεῖς καὶ λολοὶ ἦσαν οἱ τὰ καινότεμα λατινικὰ δόγματα ἐξελέγξαντες Ἕλληνες, ὡς λέγει ὁ αἰεὶ τὴν ἀλήθειαν διαστρέφων Ἀλλάτιος(α). Ἀναμφιβόλως καὶ ἄλλων πολλῶν Ἑλλήνων συγγράμματα ἔμειναν ἡμῖν ἄγνωστα, λανθάνοντα ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις ἀνέκδοτα, ἢ ἀπολεσθέντα ἄλλοτε καὶ ὅτε τῷ 1204 ἔτει οἱ καλοὶ Λατῖνοι, κυριεύ-

(α) Ἐν τῷ πονήματι τούτῳ δὲν μνημονεύονται συγγραφεῖς τινες παρέργως ἐλέγξαντες ἐν τοῖς ἑαυτῶν συγγράμμασιν ὁ μὲν ταύτην ὁ δὲ ἐκείνην τὴν λατινικὴν καινοτομίαν, οὔτε οἱ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1821 καὶ ἐξῆς συγγράψαντες, οὔτε τὰ ἀνωμόμως ἐν διαφόροις βιβλιοθήκαις ἀποκείμενα συγγράμματα.

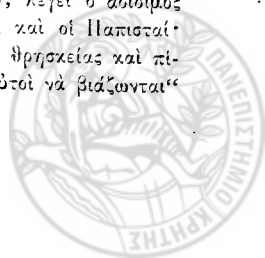

σαντες τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἄλλα πολλὰ τῆς ταιλαιπόρου Ἑλλάδος μέρη, τοὺς μὲν ναοὺς αὐτῆς ἀσεβῶς ἐβεβήλουν, τοὺς δὲ ἱερεῖς ἀπανθρώπως κακοῦντες ἔρριπτον εἰς τὴν εἰρκτήν, διότι δὲν ἀνεγνώριζον τὸν Πάπαν τῆς Ῥώμης κεφαλὴν τῆς Ἑκκλησίας ἀπάσης, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν ταῖς ἱεροτελεστείαις δὲν ἐμνημόνευον(α), ἢ κατέκαιον αὐτοὺς τὰ καινότομα αὐτῶν δόγματα ἀποβάλλοντας(β). Τὸ ἀνάγκασον εἰσελθεῖν, παραβολικῶς ῥηθὲν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ παρερμηνευθὲν ὑπὸ τῶν Λατίνων, ἦτο ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ κατὰ τοὺς στυγητοὺς ἐκείνους χρόνους(γ).

(α) „Ἀπεστάλη παρὰ τοῦ Πάπα πρὸς τὴν βασιλῖδα τῶν πόλεων ἀρχιερεὺς τοῦνομα Πελάγιος . . . ἤθους δὲ τυχὼν ἀγριωτέρου καὶ ἀλαζονείᾳ χρώμενος πολλὰ δεινὰ ἐνεδειξάτο ἐπὶ τοῖς τῆς Κωνσταντίνου οἰκήτοσι· καὶ ἡ σκῆψις ὡς εὐλόγος· ἠνάγκαζε καὶ γὰρ τοὺς πάντας τῆ τῆς πρεσβυτέριας Ῥώμης ὑποκύψαι ὑποταγῇ. Ἐντεῦθεν καθειρήγνυτο μοναχοί, ἱερεῖς ἐδεσμοῦντο καὶ ναὸς ἅπας ἐκέκλειστο. Καὶ ἦν ἐν αὐτῷ δυοῖν θάτερον, ἢ ὁμολογῆσαι τὸν Πάπαν πρῶτον ἀρχιερέα καὶ τούτου τὴν μνήμην ἐν ἱεροτελεστείαις ποιεῖν, ἢ θάνατον εἶναι τῷ μὴ διαπραξάμενῳ τὸ ἐπιτίμιον“ (Βλ. Γ. Ἀκροπολίτου Χρονικὸν σελ. 32 ἐκδ. Βόννης).

(β) „Τοὺς δὲ ἱερεῖς καὶ μονάζοντας τυραννικῶς ἐξεβίαζον εἰς τὸ ὁμοφρονεῖν καὶ συγκοινωνεῖν αὐτοῖς, καὶ μνημονεύειν. Καὶ ὕσους μὲν ἐπέιθοντο τοῖς δόγμασιν αὐτῶν, τούτοις φιλικῶς διετίθεντο· ὕσους δὲ ἤλεγχον αὐτοὺς ὡς αἰρετικοὺς καὶ τὴν κοινωνίαν αὐτῶν πάντῃ ἀπεστρέφοντο, ἐκόλαζον φανερώς, καὶ μαρτυρίαν ἴστων κατὰ τοὺς πάλαι βασιλεῖς καὶ τυράννους τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν. Καὶ μαρτυρεῖ τῷ λόγῳ οἱ ἐν Κύπρῳ ἀθλήσαντες ἄγιοι μονάζοντες, οὓς διὰ τὸ μὴ καταδέξασθαι συγκοινωνῆσαι τούτοις τριετίαν φυλακίσαντες, καὶ πᾶν εἶδος κολάσεως αὐτοῖς ἐπαγαγόντες, ὕστερον ὡς οὐκ ἐπέιθον αὐτοὺς κἄν διὰ στόματος ὁμολογῆσαι, ὅτι καλῶς κρατεῖτε, ἐκμανέντες οὓς μὲν δῆσαντες ἐν ταῖς οὐραῖς τῶν ἐκυτῶν ἵππων ἐν τραχέσι καὶ δυσβάτοις τύποις σύραντες τούτους ἀπέκτειναν· τοὺς δὲ προκρίτους αὐτῶν πυρκαϊᾶν ἀνάψαντες μεγίστην τούτους κατέκαυσαν“. (Allatii de perpet. consens. p. 694).

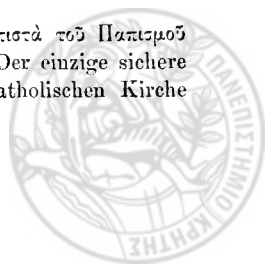
(γ) „Ἡ πίστις εἶναι μία προαιρετικὴ καὶ ἐθελούσιος συγκατάθεσις τῆς ψυχῆς· καὶ ἡ προαίρεσις κινεῖται λογικῶς μὲ τὴν συμβουλὴν καὶ παραίνεσιν, ὅχι τυραννικῶς μὲ τὴν βίαν καὶ μὲ τὴν καταδυναστεύσιν, λέγει ὁ ἀοιδίμος Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις. Τοῦτο τὸ γνωρίζουν ἀναμφιβόλως καὶ οἱ Παπισταί· ἐπειδὴ ἂν καὶ θέλουν νὰ βιάζον τοὺς ἄλλους εἰς τὰ τῆς θρησκείας καὶ πίστεως, δὲν στέργουν ὅμως (βέβαιος εἶμαι) παρ' οὐδενὸς αὐτοῖ νὰ βιάζωνται“ (Δοκίμιον περὶ τῶν Διχονοιῶν κτλ. σελ. 116.).

ἔτος 1577 ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου II', ὅπως ποιῆ
 προσηλύτους τοῦ παπισμοῦ τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας
 τὰ τέκνα, πικρῶς κατακρίνουσιν ἐν τοῖς ἑαυτῶν συγγράμμασι τοὺς
 μὲ τὴν πρᾶξιν καὶ ἤσυχον φωνὴν τῆς ἀληθείας τὰς
 καινοτομίας τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας ἐλέγξαντας καὶ τὰ τῆς ἀρ-
 χαιᾶς Ἐκκλησίας δόγματα ὑπερασπίσαντας ὀρθοδόξους Ἕλληνας
 ὡς ἀμαθεῖς, μωρούς, ἀνοποτάκτους καὶ ἰσχυρογόναστας, τὰ δὲ
 συγγράμματα αὐτῶν ἀποκαλοῦσιν ἀνόητα, ἀσύστατα καὶ ἀσουλ-
 λόγιστα (α). Εἰκότως ἀπῆρέσκοντο τοῖς συγγράμμασι τῶν Ὀρ-
 θοδόξων οἱ ἀποστάται οὗτοι, ἀνδράποδα τῆς παπικῆς αὐλῆς καὶ
 ἐκθυμότετοι προαγωνισταὶ τῶν λατινικῶν καινοτομιῶν διὰ τοῦ
 ἀργυρίου γενόμενοι, διότι δεικνύουσι δι' αὐτῶν τίνες οἱ ἀπὸ
 τῆς μιᾶς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας σχισθέντες, τίνες
 οἱ καινοτομοῦντες καὶ παραδογματίζοντες, τίνες οἱ τὴν ἀλήθειαν
 διαστρέφοντες, τίνες οἱ τὰ τοῦ παναγίου Πνεύματος κιβδηλεύον-
 τες· διότι κατελέγχουσι τὸ ψεῦδος, καταβάλλουσι τὴν ἐπὶ ἠρμένην
 καὶ ἀλαζόνα παπικὴν ὄφρυν, καὶ ἐπιστομίζουσι τὸν ἀγέρωχον
 καὶ ὡς τὸν Ἐωσφόρον ὑψηλόφρονα Πάπαν καὶ πᾶσαν τὴν στρα-
 τιὰν αὐτοῦ. Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ὀφείλει χάριτας πρὸς τε τοὺς
 ἄνδρας τούτους, ἀντιστάντας εἰς τῆς παπικῆς αὐλῆς τὰς παρα-
 λόγους ἀξιώσεις, καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατο-
 λικῆς Ἐκκλησίας ἡγέτας· διότι μὴ ὑποταγέντες τῷ Παπικῷ ζυγῷ
 καὶ τὴν ὀρθόδοξον θρησκείαν ἀλύμαντον ἀπὸ τῶν βουλομένων
 αὐτὴν λυμάναι διεφύλαξαν, καὶ τὴν γλῶσσαν τὴν Ἑλληνικὴν
 διετήρησαν καὶ διέσωσαν διδάσκοντες καὶ συγγράφοντες. „Σχε-
 τλιάζουσι καὶ μυκτηρίζουσι, κατὰ τὴν συνήθειάν των, οἱ ἀπὸ τῆς
 δούσεως ἱστορικοὶ τὴν ἐπίμονον ἀντίστασιν τῶν Πατριαρχῶν τῆς

(α) Πῶς ἐτι καὶ νῦν διαστρέφουσι τὴν ἀλήθειαν τὰ πιστὰ τοῦ Παπισμοῦ
 τέκνα, βλ. τοῦ πολυμαθοῦς καθηγητοῦ I. I. Overbeck, Der einzige sichere
 Ausweg für die liberalen Mitglieder der Römisch-Katholischen Kirche
 σελ. 94 καὶ ἐξῆς. Halle 1870.

Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τῶν ἀλόγων ἀξιώσεων τῆς Παποκρατουμένης Ῥώμης, λέγει ὁ γεραρὸς Σκαρλάτος Δ. Βυζάντιος· ἐπαναλαμβάνουσιν ἄχρι κόρου τὴν στερεότυπον φράσιν, ὅτι, ἐν ᾧ οἱ Τούρκοι ἦσαν ἔτοιμοι νὰ καταπίωσι τὸ λειποψυχὸν Γραικορωμαϊκῶν κράτος, ὁ Κλήρος τῶν Γραικῶν ἐλογομάχει περὶ δογμάτων καὶ ἀπέκρουε τὴν λεγομένην ἔνωσιν(α). Ἄλλ' ἐὰν ὑπάρχη τι, διὰ τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ δοξάζῃ αἰωνίως τὸν Θεὸν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, εἶνε αὐτὴ ἴσα ἴσα ἢ ἐπιμονὴ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ αὐταὶ αἱ περὶ δογμάτων λεπτολογίαι, αἵτινες διέσωσαν τὰ ζώπορα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ. Διότι ποῦ ἤθελεν ἀκούεσθαι σήμερον Ἑλληνισμοῦ ὄνομα ἢ Ἑλληνικῆ γλῶσσα, ἐὰν ὁ αὐτιδίμος Σχολάριος, ὁ Ἐφέσου Μάρκος ὁ Εὐγενικός, οἱ θεόσοφοι ἀληθῶς ἐκείνοι τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας Ἑρῶες, δὲν ἀντέταττον ὅλην αὐτῶν τὴν δύναμιν κατὰ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς Ῥώμης καὶ κατὰ τῆς ἐνώσεως; Θέλει τις νὰ μάθῃ τί ἐπέσπευδε καὶ τί ἐσκόπει περὶ Γραικῶν ἢ Αὐλὴ τῆς Ῥώμης; ἃς ἀκούσῃ τὸν Βησσαρίωνα τί συνεβούλευε τὸν παιδαγωγὸν τῶν τέκνων τοῦ δυστυχοῦς Θωμᾶ τοῦ Παλαιολόγου: „Νὰ τὰ ποιήσῃ νὰ ζοῦν Φραγγικὰ παντελῶς, ἤγγουν νὰ ἀκολουθῶσι τὴν ἐκκλησίαν κατὰ πάντα ὡσὰν Λατῖνοι, καὶ ὄχι ἀλλέως, νὰ ἐνδύνωνται Λατινικῶς, νὰ μάθουν νὰ γονατίζουν τοὺς ὑπερέχοντας, καὶ Πάπαν καὶ Καρδιναλίους“ κτλ. Ἴδου ποῦ ἀπέβλεπεν ἢ προτεινομένη ἔνωσις! ἀπὸ τῆς ὁποίας ὁ Θεὸς μόνος καὶ ἡ ἡρωϊκὴ ἀντίστασις τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ἔσωσε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ μετ' αὐτῆς τὸν Ἑλληνικὸν ἐθνισμὸν. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ὁ Φώτιος, ὁ Κηρουλάριος, ὁ Εὐγενικός, ὁ Σχολάριος, καὶ οἱ λοιποὶ τῆς ὀρθοδοξίας πρῶμαχοι, σήμερον δὲν ἦθελεν ὑπάρχει Ἑλληνικὴ ἐθνικότης. „Ἴσως, λέγει ὁ ἔνθους τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ τεχνογράφος Ζαμπέλιος,

(α) Ταῦτα τῶν Λατίνων τὰς φλυαρίας ἀναμασῶνται ἀδόλοιστροντες ἀκρίτως καὶ τινες τῶν ἡμετέρων ἀκριτόμυθοι νεανίαι.

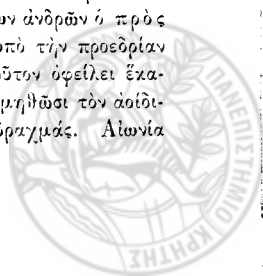

ἴσως, ἐὰν ἡ ὑπογραφή τοῦ Ἐφέσου Μάρκου ἡγοράζετο ἀντιμῆς Καρδιναλίου τιάρας, ἤθελον πάντα τὰ τῆς Ἀνατολῆς μεταλαχθῆναι. Τῶν ἀθανάτων τούτων προμάχων τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὴν μνήμην ὀφείλει κατ' ἔτος καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Πατρίς νὰ πανηγυρίζῃ. Καὶ ἐπειδὴ τῇ Κυριακῇ τῆς Ὀρθοδοξίας ἀνεγινώσκето ἔκπαλαι, κατὰ τὸ Τυπικὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὁ Τόμος τῆς ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως καὶ ἀνεθεματίζοντο οἱ αἵρετικοί, τὸ μὲν ἀνάθεμα ἅς λείψῃ, καθὼς καὶ πράγματι ἔλειψε· διότι ἡ θρησκεία ἡμῶν, θρησκεία ἀγάπης καὶ ἐλέους, μᾶς παραγγέλλει, Εὐλογοεῖτε καὶ μὴ καταρᾶσθε· τὰ δὲ ὀνόματα τῶν ἡρώων τούτων τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ μνημονεύονται εἰς αἰῶνας, καὶ τὸ Αἰωνία ἡ μνήμη αὐτῶν νὰ ἀντηχῇ μυριόφωνον, ὅπου ὑπάρχει Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία· πρέπει ἡ μία γενεὰ νὰ τὰ παραδίδῃ μετ' ὕμνων καὶ ἐγκωμίων εἰς τὴν ἄλλην, καὶ οἱ παῖδες ἡμῶν νὰ τ' ἀπομνημονεύωσιν ἐν τοῖς Σχολλίοις, ἅμα μάθωσι τὸ Ἀλφαβητάριόν των(α).

Εὐτοχῶς παρῆλθον οἱ στογῆτοὶ ἐκεῖνοι χρόνοι καθ' οὓς καὶ κυβερνῶντες καὶ κυβερνώμενοι ὡς κτήνη παρὰ ἀλιτηρίων Παπῶν ἐνομιζοντο, καὶ οὐδεὶς πλέον φόβος ἐκ τῆς Ρώμης περὶ τῆς θρησκείας καὶ τῆς γλώσσης τῆς Ἑλληνικῆς(β), διότι ἡ ἰσχὺς τοῦ ἐναντίου τοῦ λο-

(α) Βλ. τὸ ἐξάριτον σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον Σκαρλάτου Δ. Βυζαντίου, Ἡ Κωνσταντινούπολις ἢ περιγραφὴ τοπογραφικὴ, ἀρχαιολογικὴ καὶ ἱστορικὴ τῆς πόλεως ταύτης. Τόμ. Γ' περιέχων τὰ πάλαι καὶ νῦν ἦθη καὶ ἔθη τῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατοίκων σελ. 534. Ἐν Ἀθήναις 1869.

(β) Ὁ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης κίνδυνος ὑπάρχει νῦν ἀλλαχού. Ὑπέδειξαν τοῦτο πολλοίαι οἱ συντάκται τῆς Ἡμέρας καὶ τῆς Κλειοῦς καὶ ἄλλων ἑλληνικῶν ἐφημερίδων καὶ τὸ ἐννοοῦσιν οἱ νῦν ἔχοντες. Πρὸς ἀποσβῆσιν τοῦ κινδύνου τούτου συνέστη ἐν Ἀθήναις παρὰ λογίων ἀνδρῶν ὁ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων Σύλλογος ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Κυρίου Νικολάου Α. Μαυροκορδάτου. Τὸν Σύλλογον τοῦτον ὀφείλει ἕκαστος φιλόπατρις Ἑλληὴν νὰ συνδράμῃ πᾶσιν δυνάμει. Ἄς μιμηθῶσι τὸν αἰδιμον Δόσιον κληροδοτήσαντα εἰς τὸν Σύλλογον αὐτὸν 15,000 δραχμάς. Αἰωνία

γικοῦ καὶ τῆς ἱστορίας ἀλανθιάστου ὑπὸ τῶν νέων Φαρισαίων ἀνακηρυχθέντος Πάπα(α) ἔμεινε μόνον εἰς τὰ ἀνίσχυρα καὶ εὐ-

ἡ μνήμη αὐτοῦ! Δυστυχῶς ὀλίγοι τινὲς τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Τουρκίας ἀρχιερέων ἢ ξένην πολιτικὴν ὑπηρετοῦντες ἢ οὔτε φιλοπατρίαν οὔτε εὐσεβείαν ἔχοντες, οὐ μόνον εἰς σύστασιν σχολείων Ἑλληνικῶν δὲν φροντίζουσι, ἀλλὰ καὶ τινες αὐτῶν καταδιώκουσι καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἐπὶ διαφόροις προφάσεσι. Τοὺς ἀρχιερεῖς τούτους ὀφείλει ὁ Πατριάρχης οὐ μόνον νὰ ἐπιτιμήσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ τιμωρήσῃ ἀυστηρῶς διὰ ταύτην αὐτῶν τὴν ἀντιχριστιανικὴν καὶ ἀντεθνικὴν πράξιν. Ἄν πάντες οἱ ἐν Τουρκίᾳ ἀρχιερεῖς εἶχον τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν φιλοπατρίαν ἣν ἔχει ὁ μακαριώτατος Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Κύριλλος, ὁ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Παλαιστίνην Ἑλληνικὰ Σχολεῖα συστήσας, βεβαίως ὁ ἑλληνισμὸς θὰ ἴστατο εἰς κρείττονα θέσιν. Δὲν λέγουσι δὲ τὴν ἀλήθειαν οἱ λέγοντες ὅτι δὲν ἔχουσι χρίματα πρὸς σύστασιν Σχολείων διότι εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Βοσπόρου ὑπάρχουσι ἀνάκτορα Πανιερωτάτων τινῶν παρεμφερῆ τοῖς Σουλτανικοῖς ἀνακτόροις. Οἱ πατέρες ἡμῶν, καίπερ στερούμενοι, κακουχοῦμενοι, γλωσσοτομούμενοι, τὸν πέλεκυν τοῦ τυράννου ἐπὶ τῶν κεφαλῶν ἔχοντες, καὶ Σχολεῖα συνίσταν καὶ τὴν ἐθνικὴν περιουσίαν ἀηχτον ἐφύλαττον· νῦν δὲ ἀρχιερεῖς μὲν τινες οὐδὲως περὶ Σχολείων φροντίζουσι, οἱ δὲ Μοναχοὶ πωλοῦσι τὴν ἐθνικὴν περιουσίαν εἰς ξένους ὅπως τὴν φιλοδοξίαν καὶ φιλοχρηματίαν αὐτῶν κορέσωσι. Ταῦτα νῦν παρεμβατικῶς περὶ τούτων· ἄλλοτε δὲ θὰ εἴπωμεν τὰ θέοντα ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

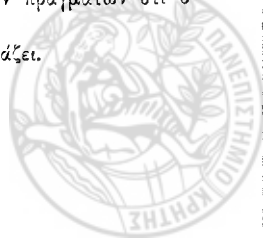
(α) Ἄνθρωποι οἵτινες οὔτε τὸν Θεὸν φοβούνται, οὔτε τοὺς ἀνθρώπους ἐντρέπονται τὰ πάντα βρᾶδιουργοῦσιν ἀυστόλως. Ὁ ἀγαθὸς Ἰησοῦς, ἀλάνθαστος ἦν ὁ ἀγράμματος Πάπας Ζεφυρίνος ὁ τὴν αἴρεσιν τοῦ Μοντανῶ ἀποδεξάμενος; Ἀλάνθαστος ἦν ὁ ἐν κακίᾳ πανοῦργος καὶ ποικίλος πρὸς πλάνην Σαβελλιανὸς Κάλλιστος; Ἀλάνθαστος ἦν ὁ τοῖς εἰδώλοις θύσας Μαρκελλῖνος; οἱ τὸν Ἀρειανισμὸν ἀποδεξάμενοι Φίλιξ Β' καὶ Λιβέριος; καὶ ὁ τοῦ Πελαγίου καὶ Καϊκεστίου ὁμόφρων Ζώσιμος; Ἀλάνθαστος ὁ ὑπὸ τῆς ἑκτης οἰκουμένης Συνοδοῦ ἀναθέματι ὡς αἰρετικὸς καθυποβλήθητις Ὀνώριος; Ἀλάνθαστοι οἱ ὑπὸ πορνῶν εἰς τὸν Παπικὸν θρόνον κατὰ τὴν δεκάτην ἑκατονταετηρίδα ἀναβιβάζομενοι μαχλότατοι καὶ ἐξωλέστατοι Πάπαι; ὧν τὴν ἀσέλγειαν καὶ βδελυρίαν περιγράφων ὁ ἔκθυμος τοῦ παπισμοῦ ὑπερασπιστῆς Καρδινάλιος Βαρώνιος, ὀνομάζει αὐτοὺς τερατώδεις, αἰσχροτάτους, ἐξωλεστάτους, πάντη πάντοθεν βδελυρωτάτους (Monstruosos, turpissimos, perditissimos, usque quaque foedissimos); „Ἦταν γὰρ ἡ βίος ἀπεγνωσμένος καὶ δόγμα τίττεται τοιοῦτον.“ Ἀλάνθαστος ἦν ὁ ἀντίχριστος Βονιφάτιος Η', ὃς ἔλεγεν ὅτι μωρόν ἐστι τὸ πιστεῦειν εἰς ἓνα τριαδικὸν Θεόν; καὶ ὅτι οὐκ ἔστι μέλουσα ζωὴ; Περὶ τούτων καὶ ἄλλων τινῶν αἰρετικῶν Παπῶν διέλαβον ἐν Πραγματεῖᾳ περὶ τινῶν αἰρετικῶν Παπῶν τῆς Πρώτης, ἧτις ἐκδέδοται ἐν τῷ 773 ἀριθμῷ τῆς ἐν Τερζέστη ἐκδιδομένης ἀξιολόγου ἐφημερίδος Ἡμέρας. Ὁ ἐπίσκοπος Rottenburg Κύριος Hefele συνέγραψε πραγματείαν (Honoriu:

ρωτιῶντα τοῦ ἀφορισμοῦ ὅπλα. Ἔστι δὲ ἐλπίς ὅτι αὐτὸς μὲν ταχέως θὰ περιορισθῆ ἐντὸς τῶν παρὰ τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων περιγραφέντων αὐτῷ ὁρίων, οἱ δὲ τὸν κόσμον ταράσσοντες πανοῦργοι καὶ δολοπλόκοι Ἰησουῖται θὰ ἐξαλειφθῶσιν ἐκ τοῦ προσώπου τῆς γῆς. Ἄς ἐσυχώμεθα περὶ τούτου, καὶ ἄς ἐργαζώμεθα δραστηρίως πρὸς ἔνωσιν τῶν κειχωρισμένων Ἐκκλησιῶν, ὅπως ἐν μιᾷ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ ὁμοθυμαδὸν δοξάζωμεν τοῦ παναγίου Θεοῦ τὸ πανάγιον ὄνομα. Ναὶ εἰρήνης ἄρχων Χριστέ καὶ τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελε, στήθι πάλιν ἐν μέσῳ ἡμῶν, ὡς ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν σου ποτέ, καὶ τὴν εἰρήνην βραβεύσας ἔνωσον τὰς Ἐκκλησίας εἰς ὀύξαν σὴν, καὶ δὸς ἡμῖν ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ καὶ ὁμονοίᾳ ψυχῆς δοξάζειν τὸ ὄνομά σου τὸ πανάγιον ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν.

Ἡ ἔκδοσις τοῦ μετὰ χεῖρας πονήματος ὀφείλεται τῷ φιλοπάτριδι καὶ φιλομούσῳ Κυρίῳ Ἰωάννῃ Χ. Παντελίδῃ ἐκ τῆς νήσου Λήμνου, ἐμπόρῳ ἐν Καίρῳ, ὃς διελθὼν ἐκ Αιουβίας ἀνέλαβε τὴν τοῦ τύπου δαπάνην αὐτοπροαιρέτως, καὶ τούτου ἕνεκα ἡ ἀγαθοεργία αὕτη τοῦ Κυρίου Παντελίδου ἔχει διπλὴν τὴν ἀξίαν. Ὁ φιλόμουσος Κύριος Παντελίδης εὐαγγελικῶς φερόμενος (μὴ γνώτω ἡ ἀριστερὰ σου τί ποιεῖ ἢ δεξιὰ σου) δὲν ἠθέλησε νὰ γίνῃ γνωστὸν τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα· ἀλλ' ἡμεῖς ποιούμεν τοῦτο γνωστὸν ἄνευ τῆς ἀδείας αὐτοῦ, ὅπως ὑποβάλλωμεν ἀξιολίμητον παράδειγμα τοῖς δυναμένοις τοιαύτας ἀγαθοεργίας νὰ ποιῶσιν.

und das sechste allgemeine Concil. Tübingen 1870) ἐν ἧ ἀποδείκνυσιν ὅτι ὁ Ὁνώριος ὑπῆρξεν αἰρετικὸς, καὶ ὡς αἰρετικὸς παρὰ τῆς ἕκτης οἰκουμένης Συνόδου κατεκρίθη· ἀλλὰ νῦν ἀποδείκνυται ἐκ τῶν πραγμάτων ὅτι ὁ πανιερώτατος Hefele ἢ παλίμβολος ἐστὶν ἡ

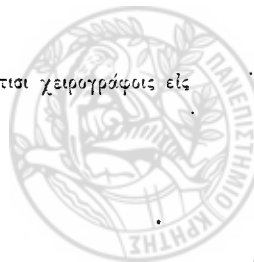
Ἔτερον μὲν κεύθει ἐνὶ φρεσίν, ἄλλο δὲ βάζει.

ΦΩΤΙΟΣ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, υἱὸς γονέων ἐπιφανῶν καὶ ἀνεψιὸς Ταρασίου τοῦ Πατριάρχου, περὶ οὗ Νικήτας ὁ Παφλαγῶν λέγει ἐν τῷ βίῳ τοῦ Πατριάρχου Ἰγνατίου τάδε. „Ἦν δὲ ὁ Φώτιος οὐ τῶν ἀγενῶν τε καὶ ἀωνύμων, ἀλλὰ καὶ τῶν εὐγενῶν κατὰ σάρκα καὶ περιφανῶν· σοφία τε κοσμικῇ καὶ συνέσει τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ στρεφομένων εὐδοκιμώτατος πάντων ἐνομίζετο. Γραμματικῆς μὲν γὰρ καὶ ποιήσεως, ῥητορικῆς τε καὶ φιλοσοφίας, καὶ δὴ καὶ ἰατρικῆς, καὶ πάσης ὀλίγου δεῖν ἐπιστήμης τῶν θύραθεν τοσοῦτον αὐτῷ τὸ περιόν, ὡς μὴ μόνον, σχεδὸν φάναι, τῶν κατὰ τὴν αὐτοῦ γενεὰν πάντων διενεγκεῖν, ἤδη καὶ πρὸς τοὺς παλαιοὺς αὐτὸν διαμιλλᾶσθαι. Πάντα γὰρ συνέτρεχεν ἐπ’ αὐτῷ, ἢ ἐπιτηδειότης τῆς φύσεως, ἢ σπουδῆ, ὁ πλοῦτος, δι’ ὃν καὶ βίβλος ἐπ’ αὐτὸν ἔρρει πᾶσα, πλέον δὲ πάντων ὁ τῆς δόξης ἔρωσ, δι’ ὃν αὐτῷ καὶ νύκτες ἄπνοι περὶ τὴν ἀνάγνωσιν ἐμμελῶς ἐσχολακίτι“. Ὁ Φώτιος προβληθεὶς ὑπὸ τῆς Συνόδου, Πρωτοσπαθᾶριος ὢν βασιλικός, ἀνεβιβάσθη ἄκων εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῇ 25 Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 858, τὸν ἐξορισθέντα Ἰγνατίον διαδεξάμενος· ἐξώθησε δὲ τοῦ θρόνου τὸν Φώτιον ὁ τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ δολοφονήσας καὶ διαδεξάμενος Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἐν ἔτει 867 καὶ ἐν τινι Μοναστηρίῳ περιορίσεν. Ἀλλὰ μετὰ τριετὴ περιορισμὸν ἀποκαθί-

στησιν αὐτὸν ὁ Βασίλειος τῶν αὐτοῦ τέκνων διδάσκαλον, καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰγνατίου ἀνεβίβασεν αὐτῆς εἰς τὸν θρόνον τὸν πατριαρχικὸν ἐν ἔτει 877, ὅθεν κατήγαγεν αὐτὸν ὁ τοῦ Βασιλείου υἱὸς Λέων, τὸν πατέρα αὐτοῦ διαδεξάμενος, ἐν ἔτει 886, καὶ περιώρισεν ἐν τῇ τῶν Ἀρμενιανῶν λεγομένη Μονῇ. Ἐτελεύτησε δὲ ἐξόριστος ἐν ἔτει 891. Τοῦτου τοῦ περικλεεστάτου ἀνδρὸς ὑπάρχουσι κατὰ τῶν λατινικῶν καινοτομιῶν τὰ ἑξῆς συγγράμματα. 1) Ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἀρχιερατικούς θρόνους, Ἀλεξανδρείας φημί καὶ τῶν λοιπῶν, ἐν ἧ περι κεφαλαίων τινῶν διαλυσιν πραγματεύεται· καὶ ὡς οὐ χρὴ λέγειν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα προέρχασθαι, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου. 2) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ἀκυληίας μητροπολίτην, γραφεῖσα ἐν ἔτει 883. 3) Πρὸς τοὺς λέγοντας ὡς ἡ Πῶμη πρῶτος θρόνος. Τὰ τρία ταῦτα πονήματα ἐξεδόθησαν ἄλλοτε καὶ ἐν Λονδίῳ τῇ 1864 ἔτει ὑπὸ τοῦ ἐλλογίμου Ἰωάννου Βαλέττα μετὰ τῶν λοιπῶν τοῦ Φωτίου ἐπιστολῶν, ὧν προετάχθησαν ἀξιόλογα προλεγόμενα· 4) Περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος μυσταγωγίας, καὶ ὅτι ὡσπερ ὁ Υἱὸς ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἱερολογεῖται γεννάσθαι, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ μόνου καὶ τοῦ αὐτοῦ αἰτίου θεολογεῖται ἐκπορεύεσθαι· λέγεται δὲ τοῦ Υἱοῦ εἶναι ὡς ὁμοούσιον καὶ ἀποστελλόμενον δι' αὐτοῦ(α). Τὴν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πραγματείαν ταύτην ἐξέδωκεν ὁ καθηγητῆς Hergenroether ἐν Ρατισβόνῃ τῷ 1857 ἔτει. Ὁ καθηγητῆς Hergenroether ἐξέδωκε τῷ 1869 ἐν Ρατισβόνῃ καὶ πονημάτιον ἐπιγραφόμενον, Φωτίου(;) Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Περὶ τῶν Φράγγων καὶ τῶν λοιπῶν Λατίνων (Monumenta graeca ad Photium κτλ. σελ. 62).

(α) Τὸ σύγγραμμα τοῦτο οὐκ ὀρθῶς ἐπιγράφεται ἐν τισι χειρογράφοις εἰς ὄνομα Μητροφάνους μητροπολίτου Σμύρνης.

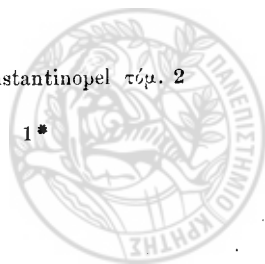
Νικήτας Βυζάντιος, φιλόσοφος καὶ διδάσκαλος. Τοῦτον ὁ Καβέος (α) χρονοθετεῖ κατὰ τὸ ἔτος 1120. Ταυτὸ ποιοῦσιν ὁ Φαβρίκιος καὶ ὁ Οὐδῖνος ἐν τοῖς φιλολογικαῖς αὐτῶν συγγράμμασιν. Ἄλλ' ἐν χειρογράφῳ τῆς τοῦ Μονάχου βιβλιοθήκης ὑπ' ἀριθ. 229, ὅπου τὸ κατὰ Λατίνων σύγγραμμα τοῦ Νικήτα ὑπάρχει, σημειοῦται ὅτι „ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἦν Βυζάντιος ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ υἱοῦ Θεοφίλου διαρκέσας μέχρι καὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ σοφοῦ“. ἤμαρξε λοιπὸν ἀπὸ τοῦ ἔτους 842 μέχρι τοῦ ἔτους 886 καὶ ἐξῆς. Καὶ ὁ καθηγητὴς Hergenroether διὰ πολλῶν πειστικῶν λόγων ἀποδείκνυσιν, ὅτι ὁ Νικήτας συνεχρόνησε τῷ Φωτίῳ (β). Τούτου σώζεται σύγγραμμα κατὰ Λατίνων τῇ ἐξῆς ἐπιγραφῇ.

„Νικήτα Βυζαντίου πατρικίου, φιλοσόφου καὶ διδασκάλου κεφάλαια συλλογιστικὰ ἐκ κοινῶν περὶ Θεοῦ ἐννοιῶν καὶ ἀποδεικτικῶν καὶ διαιρητικῶν μεθόδων καὶ διαλεκτικῶν ἀφορμῶν καὶ φυσικῶν ἐπιχειρημάτων τεχνολογηθέντα κατὰ τῶν δυσσεβῶς καὶ ἀθέως ἐν τῷ θείῳ Συμβόλῳ τῆς ὀρθοδόξου τῶν χριστιανῶν πίστεως προστιθέντων, καὶ δοξαζόντων περὶ τοῦ ἁγίου καὶ ζωαρχικου καὶ θείου Πνεύματος, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ κύριον τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον, μὴ μέντοι γε ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνοῦ, καθὼς ὁ κυριακὸς διδάσκει λόγος καὶ ἡ ἀπὸ περάτων ἕως περάτων καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία διαρρήδην ἀνακηρύττουσα καθομολογεῖ“.

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο τοῦ Νικήτα ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ

(α) Script. Eccles. Histor. liter.

(β) Hergenroether Photius Patriach von Constantinopel τόμ. 2
σελ. 645.

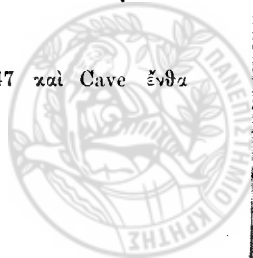

Σεραφείμ τοῦ Πισσιδαίου μετὰ συγγράμματος Εὐστρατίου τοῦ Ἀργέντου, ὅπερ ἐπιγράφεται „Βιβλίον καλούμενον Ῥαντισμοῦ Στηλίτευσις,“ ἐν Λειψία 1758 σελ. 230—248. Ἐξεδόθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Hergenroether ὡς ἀνέκδοτον ἐν Monumenta graeca ad Photium. Ratisbonae 1869 σελ. 84—138.

Νικήτας Παφλαγῶν συνεχρόνησε τῷ Πατριάρχῃ Φωτίῳ, καθ' οὗ πολλά ἔγραψε συκοφαντικῶς ἐν τῷ βίῳ τοῦ Πατριάρχου Ἰγνατίου. Ὁ μὲν Λαββέος λέγει ὅτι κατήγετο ἐκ Παφλαγονίας, ὁ δὲ Καβέος ὀνομάζει αὐτὸν Βοζάντιον, ὁ δὲ Ἀλλάτιος λέγει ὅτι ἐγένετο ἐπίσκοπος τῶν ἐν Παφλαγονίᾳ Δαδύβρων. Λέγεται ὅτι ἔζη ἔτι μετὰ τὸ ἔτος 900 (α). Μήπως ἐστὶν ὁ αὐτὸς τῷ ἀνωτέρῳ Νικήτα; Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 208 καὶ 353 χειρογράφῳ τῆς ἐν Μόσχᾳ βιβλιοθήκης τῆς ἱερᾶς Συνόδου σώζεται „Νικήτα Παφλαγόνος τοῦ φιλοσόφου, τοῦ καὶ Δαβίδ, ὅτι τῇ γ' τῆς σελήνης πρὸ μιᾶς τοῦ νομικοῦ πάσχα τὸ μυστικὸν τοῦ Κυρίου γέγονε δεῖπνον, καὶ οὐ τὸν ἀμνὸν τότε μετὰ τῶν μαθητῶν ἔφαγεν ὁ Χριστός.“ Ἰστέον ὅτι τὸ κατὰ ἀζύμων σύγγραμμα τοῦτο ἐξεδόθη ἐν Βιέννῃ τῷ 1630 ἔτει ὑπὸ Κορδερίου ἐπ' ὀνόματι Ἰωάννου τοῦ Φιλοπόνου μετὰ ἑπτὰ ἐξηγητικῶν λόγων τοῦ αὐτοῦ Φιλοπόνου εἰς τὴν κοσμογονίαν τοῦ Μωϋσέως. Ἄλλ' ἔστιν ἀναμφίβολον ὅτι τὸ σύγγραμμα δὲν ἀνήκει τῷ Φιλοπόνῳ.

Σισίνιος Μάγιστρος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, Νικόλαον τὸν Χρυσοβέργην διαδεξάμενος ἐν ἔτει 995, ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ σοφὸς περὶ τὰ θεῖα καὶ τὴν τῶν νόμων ἐπιστήμην, καὶ τῆς ἱατρικῆς εἰδύμων, ὃς ἰθὺνας τὴν ἐκ-

(α) Fabricii Biblioth. graec. tom. 7 σελ. 747 καὶ Cave ἐνθα ἀνωτέρω.

κληρίαν ἐπὶ τρεῖς ἑνιαυτοὺς ἐτελεύτησεν ἐν ἔτει 999 (α). Οὗτος ἔγραψεν ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν ὁμοίαν τῇ τοῦ Φωτίου καὶ τὰς αὐτὰς σχεδὸν αἰτιάσεις κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας περιλαμβάνουσαν, ἣν ἔπεμψε τοῖς λοιποῖς Πατριάρχεις. Ταύτης ἀντίγραφον ἀπόκειται ἐν τῇ ἐν Μόσχᾳ βιβλιοθήκῃ τῆς ἱερᾶς Συνόδου τῇ ἐπιγραφῇ „Σισινίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἀρχιερατικούς θρόνους, περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος“.

ΙΑ' Ἑκατονταετηρίς.

Μιχαὴλ Κηρουλάριος, ἀνέβη ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν ἔτει 1043 κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τρίτος μετὰ τὸν ἐκ τῶν διπτύχων ἐκβαλόντα τὸ τοῦ Πάπα ὄνομα Σέργιον, ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ ἐν ἔτει 1058 καὶ ἐτελεύτησεν ἐν τῇ ἐξορίᾳ τὸν Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους (β). Ὁ τὴν ἀξίαν διακοσμήσας καὶ τὸν σωτήριον λόγον ὀρθοτομήσας Πατριάρχης Μιχαὴλ συνεκρότησεν ἐν ἔτει 1053 Σύνοδον οἰκουμένην καὶ τὸν Πάπαν τῆς Ῥώμης τελείως τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐξέκοψεν. Οὗτος ὁ αἰδιμιος Πατριάρχης ἔγραψε κατὰ τῶν καινοτομιῶν τῶν Λατίνων 1) Ἐπιστολὴν πρὸς Ἰωάννην ἐπίσκοπον Τράνης τῆς Ἀπουλίας, ἐν ἣ ἑλέγχει τοὺς Λατίνους διὰ τὴν τῶν ἀζύμων χρῆσιν καὶ τὰς λοιπὰς καινοτομίας· 2) Ἐπιτολὰς δύο πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἀντιοχείας Πέτρον. 3) Ἐπιστολὰς δύο, ὧν ἡ μὲν ἐπέμφθη τῷ Πατριάρχῃ Ἀλεξανδρείας, ἡ δὲ τῷ τῶν

(α) Βλ. Κεδρηνοῦ Σύνοψιν ἱστοριῶν.

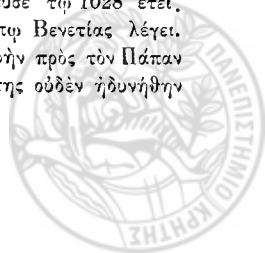
(β) Michaelis Attaliothae Historia σελ. 63. Bonnae 1853.

Ἱεροσολύμων. Τούτων μνείαν ποιεῖται ὁ αὐτὸς ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀντιοχείας Πέτρον ἐπιστολῇ. 4) Σημείωμα περὶ τοῦ ριφέντος πιττακίου ἐν τῇ ἀγίᾳ τραπέζῃ παρὰ τῶν ἀπὸ Ῥώμης πρέσβειων κτλ. 5) Ἔτερον σύγγραμμα κατὰ Λατίνων, οὗ ἡ ἀρχή. „Ὡς πολὺ τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητος τοῦ παναγάθου Θεοῦ“, ὅπερ σώζεται ἀνεκδότου ἐν τῇ τῆς Βιέννης αὐτοκρατορικῇ βιβλιοθήκῃ. Αἱ δύο τοῦ Μιχαὴλ πρὸς τὸν Ἀντιοχείας Πέτρον ἐπιστολαὶ καὶ τὸ συνοδικὸν Σημείωμα ἐξεδόθησαν ὑπὸ Κορνηλίου Βίλλου μετὰ πονημάτων ἐτέρων συγγραφέων τῇ ἐπιγραφῇ. Acta et scripta quae de controversiis Ecclesiae Graecae et Latinae saeculo undecimo composita extant κτλ. ἐν Λειψίᾳ 1861.

Πέτρος Πατριάρχης Ἀντιοχείας, Ἐλευθέριον τὸν καλούμενον Ἀγαθὸν διαδεξάμενος κατὰ τὸ ἔτος 1051 (α), ἀνὴρ ἐπιφανῆς καὶ βίῳ καὶ λόγῳ, ἐκόσμηε τὸν πατριαρχικὸν τῆς Ἀντιοχείας θρόνον ἐν ἔτει 1053. Τούτου σώζονται κατὰ τῶν καινοτόμων λατινικῶν δογμάτων τὰ ἐξῆς συγγράμματα. 1) Λόγος καθ' ὃν καιρὸν εἰσηλθεν ὁ Ἰταλὸς Ἀργυρὸς ἐλέγεων τὰ ἡμέτερα. Τὸ πόνημα τοῦτο ἐστὶν ἀπάντησις εἰς τὴν πρὸς τὸν Πέτρον ἐπιστολὴν Μιχαὴλ τοῦ Κηρουλαρίου. 2) Ἐπιστολὴ τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Γραδένσης ἤτοι Ἀκυληίας, περὶ τοῦ μὴ ἑαυτὸν οἶσθαι Πατριάρχην καὶ περὶ ἀζύμων. Ἀμφότερα ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Βίλλου ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μνημονευθέντι συγγράμματι. 3) Ἐπιστολαὶ δύο πρὸς τὸν Πάπαν Ῥώμης Λέοντα

(α) Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Κωνστάντιος σφάλλεται λέγων (Συγγραφ. αἰ ἐλάσσ. σελ. 131) ὅτι ὁ Πέτρος ἐπατριαρχεῖσε τῷ 1028 ἔτει. Ὁ Πέτρος γράφων ἐν ἔτει 1053 ἢ 1054 τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Βενετίας λέγει. „Ἐν ἀρχῇ τῆς ἀρχιερωσύνης μου συστατικὴν ἔστειλα γραφὴν πρὸς τὸν Πάπαν Ῥώμης . . . . ἔκτοτε δὲ διετία διήλθε καὶ περὶ ταύτης οὐδὲν ἡδυνήθην μαθεῖν.“

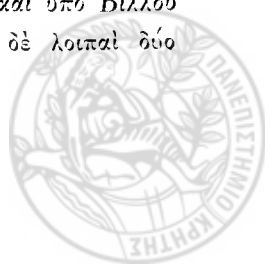

τὸν Θ΄, αἵτινες σώζονται ἐν τῇ ἐν Βενετία βιβλιοθήκῃ τοῦ ἀγίου Μάρκου καὶ ἐν τῇ ἐν Φλωρεντία Λαυρεντινῇ, ἔνθα ἀπόκειται καὶ δύο ἄλλαι τοῦ αὐτοῦ, ἡ μὲν πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας, ἡ δὲ πρὸς τὸν Ἱεροσολύμων, τῆς αὐτῆς ἴσως ὑποθέσεως.

Νικήτας Στηθάτος, μοναχὸς καὶ πρεσβύτερος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μονῆς τοῦ Στουδίου, μαθητῆς Συμεῶν τοῦ νέου Θεολόγου, ἔζη ἐν ἔτει 1054 καὶ συνέγραψε ἄλλα τε πολλὰ θεολογικὰ συγγράμματα καὶ κατὰ τῶν λατινικῶν καινοτομιῶν τὰ ἐξῆς. 1) Περὶ ἀζύμων καὶ σαββάτων νηστείας καὶ τοῦ γάμου τῶν ἱερέων, καὶ ὅτι οὐ δεῖ ἐν τεσσαρακοστῇ τελείαν λειτουργίαν γενέσθαι. Ἐξεδόθη ὑπὸ Βίλλου ἐν τῇ ἀνωτέρῳ μνημονευθέντι συγγράμματι λατινιστί, ἑλληνιστί δὲ ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῇ Α΄ τόμῳ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Βιβλιοθήκης. Ἐν Λειψία, 1866. 2) Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος (α). 3) Διάλεξιν πρὸς Φράγγους, ἧγουν Λατίνους, ἧτις ἄρχεται· „Εἰ ἔστι σοι σύνεσις, φησὶν ὁ σοφός, ἀποκρίθητι τῷ πλησίον.“ Ἀπόκειται ἐν τῇ ἐν Φλωρεντία Λαυρεντινῇ βιβλιοθήκῃ καὶ ἐν τῇ ἐν Βιέννῃ αὐτοκρατορικῇ. 4) Κατὰ Ἀρμενίων καὶ Λατίνων περὶ ἐνζύμων καὶ ἀζύμων. Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Hergenroether ἐν Monumenta graeca ad Photium κτλ. σελ. 139.

Λέων ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας, ἤκμαζεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ μονομάχου ἐν ἔτει 1053. Οὗτος ἔγραψε 1) τρεῖς ἐπιστολάς πρὸς τινὰ ἐπίσκοπον τοῦ Πάπα περὶ τῶν ἀζύμων καὶ τῆς νηστείας τῶν σαββάτων καὶ τῶν λοιπῶν καινοτομιῶν, ὧν ἡ μὲν πρώτη ἐξεδόθη ἄλλοτε καὶ ὑπὸ Βίλλου ἐν τῇ ἀνωτέρῳ μνημονευθέντι συγγράμματι, αἱ δὲ λοιπαὶ δύο

(α) Allatii de perpet. consens. p. 623.

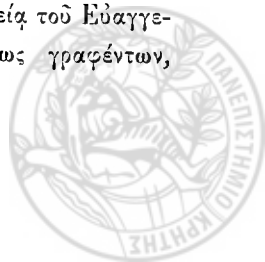

ἀπόκεινται ἐν διαφόροις βιβλιοθήκαις ἀνέκδοτοι. 2) Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς. Τοῦ πονήματος τούτου μνειῖται Νικόλαος Κομν. ὁ Παπαδόπουλος ἐν Praenotiones Mystagogicae σελ. 185, ἔνθα καὶ τεμάχιον παρατίθησιν ἐκ τοῦ δευτέρου κεφαλαίου.

Μιχαὴλ Ψελλός, ἐγεννήθη ἐκ γονέων ἐπιφανῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν ἔτει 1020, ὑπῆρξε συγκλητικὸς τὸ ἀξίωμα, εἶτα δὲ ἐγένετο μοναχὸς καὶ ἐτελεύτησε τὸν βίον ἐν ἔτει 1196. Ἦν δὲ ἀνὴρ σοφώτατος καὶ πολυγραφώτατος, ἐπίσημος φιλόσοφος, θεολόγος, ἱστορικός, μαθηματικός, ῥήτωρ καὶ ἰατρός. Εἰς πάσας δὲ ταύτας τὰς ἐπιστήμας συνέγραψε πολλὰ συγγράμματα, ἐξ ὧν τινὰ μὲν ἐξεδόθησαν, τὰ δὲ πλεῖστα μένουσιν ἔτι ἀνέκδοτα, περὶ ὧν ὄρα Fabricii Biblioth. graec. τόμ. 10 σελ. 44. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔγραψεν ὁ Ψελλὸς καὶ 1) Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ κεφάλαια θεολογικὰ ἔνδεκα, ἐν οἷς διέλαβε καὶ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς. Ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Δοσιθεοῦ ἐν τῷ Τόμῳ τῆς Ἀγάπης ἐν Ἰασιῷ τῷ 1698 ἔτει. 2) Ἑρμηνεῖαν τοῦ ἁγίου Συμβόλου, ἣτις ἀπόκειται ἀνέκδοτος ἐν τῇ δημοσίᾳ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων μετὰ πολλῶν ἄλλων συγγραμμάτων τοῦ Ψελλοῦ.

Θεοφύλακτος, Διάκονος καὶ ῥήτωρ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας ὧν, ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας περὶ τὸ ἔτος 1075. Ἐτελεύτησε δὲ μετὰ τὸ ἔτος 1107 (α). Ὁ ἐξ Εὐβοίας μὲν τὸ γένος ἔλκων, πολὺς δὲ περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παιδείαν ὑπάρχων ἱεράρχης οὗτος, πλὴν τῶν ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ Εὐαγγελίου κατὰ τῶν λατινικῶν καινοτομιῶν παρέργως γραφέντων,

(α) Herzog Real-Encyklopädie.

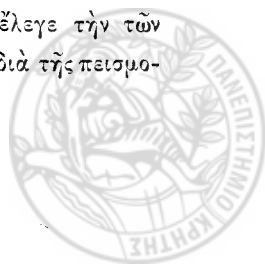

ἔγραψε καὶ ἴδιον πόνημα περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ περὶ ἀζύμων, πεμφθὲν πρὸς Διάκονόν τινα Νικόλαον Καστρίνσιον, τὸν ὕστερον ἐπίσκοπον Μελεσόβης, ἐπιγραφόμενον „Προσλαλιά τινη τῶν αὐτοῦ ὁμιλητῶν περὶ ὧν ἐγκαλοῦνται Λατῖνοι“. Ἐξεδόθη ὑπὸ Μιγγαρελλίου ἐν Ῥώμῃ τῷ 1756 ἔτει, καὶ ὑπὸ Βίλλου μετὰ τῶν τοῦ Κηρουλαρίου ἐπιστολῶν, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται.

Νικήτας, Διάκονος καὶ διδάσκαλος πρότερον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας, ἐγένετο ὕστερον ἀρχιεπίσκοπος Σερρών, ὅθεν εἰς τὸν τῆς Ἡρακλείας ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον προεβιάσθη· ἤκμαζε δὲ περὶ τὸ ἔτος 1075(α). Οὗτος συνέγραψε πόνημα „Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, τῶν Εὐαγγελίων, τοῦ Ἀμφιλοχίου, Ἀθανασίου, Βασιλείου, Κυρίλλου, καὶ λοιπῶν Πατέρων“, οὗ ἀντίγραφον ἀπόκειται ἐν τῇ τῆς Φλωρεντίας βιβλιοθήκῃ Plut. 60. κώδ. 11.

Ἰωάννης μητροπολίτης Ῥωσσίας, Ἕλληγν τὸ γένος, ἐγένετο μητροπολίτης Ῥωσσίας ἐν ἔτει 1080 παρὰ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Κοσμά, καὶ ἐτελεύτησεν ἐν ἔτει 1089. Ἐγράψεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Πάπαν Ῥώμης Κλήμεντα Γ', δι' ἧς ἐλέγχει μεθ' ὅλου μὲν τοῦ σεβασμοῦ, εὐτόλμως δ' ὅμως τὰ καινότομα τῶν Λατίνων δόγματα περὶ τῆς νηστείας τοῦ Σαββάτου, περὶ ἀζύμων, περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος κτλ. Ὁ Πάπας Κλήμης „ἀπέστειλε πρὸς τὸν Ἰωάννην μετὰ ἐπιστολῆς καὶ ἐπίσκοπον, λέγει ὁ Κύριος Σοφ. Οἰκονόμος, ὅστις ἐπῆγει τὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ποθεῖν ἔλεγε τὴν τῶν Ἐκκλησιῶν ἔνωσιν, ἣν οἱ προκάτοχοι τοῦ Κλήμεντος διὰ τῆς πεισμο-

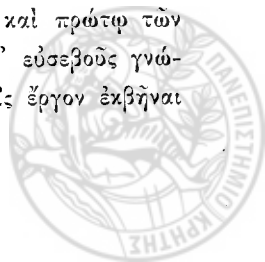
(α) Cave Script. eccles. histor. liter.

νῆς κατέστησαν δυσχερεστάτην .... Ὁ δὲ Ἰωάννης μετὰ θαυμα-
στῆς ἀξιοπρεπείας καὶ ἀγάπης χριστιανικῆς ἀποδεξάμενος τὰ τε
γράμματα καὶ τὸν ἀπεσταλμένον πειράται ἀποκρινόμενος διευκολ-
ῶναι τὴν τῶν διεστώτων σύναψιν, ἀπαριθμῶν τὰ καίρια τῶν
αἰτίων, ὅσα συνετέλουν εἰς διατήρησιν τῶν σκανδάλων, καὶ λα-
λεῖ πρὸς αὐτὸν μεταχειριζόμενος τὴν ἥσυχον φωνὴν τῆς εὐαγ-
γελικῆς ἀληθείας καὶ φιλανθρωπίας“. Ἡ ἐπιστολὴ ἐξεδόθη
τὸ πρῶτον λατινιστὶ ἐν ἔτει 1551 ὑπὸ τοῦ Herberstein ἐν
Rerum Moscoviticarum commentariis καὶ 1614 ἐν Βιττεμ-
βέργῃ ἐν τέλει τῶν Apostolorum et Conciliorum decret. ἑλλη-
νιστὶ δὲ ἐξεδόθη ἐν ἔτει 1868 ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ πολυμαθοῦς
Κυρίου Σοφοκ. Οἰκονόμου, ὃς καὶ ἀξιόλογα Προλεγόμενα προ-
έταξεν αὐτῆς, ἐν οἷς τὰ κατὰ τὸν Κλήμεντα καὶ αἱ περὶ αὐτοῦ
διαφωνίαι τῶν συγγραφέων ἀκριβῶς ἐκτίθενται καὶ διαλευκαί-
νονται. Ἐν τέλει προσέθηκεν ὁ Κύριος Οἰκονόμος καὶ ἀπόσπα-
σμα ἐξ ἐτέρας ἐπιστολῆς τοῦ Ἰωάννου περὶ ἀζύμων.

Ἰωάννης Πατριάρχης Ἀντιοχείας,

Δαμασκηνὸς τὴν πατρίδα, ἤκμαζε περὶ τὰ τέλη τῆς ἐνδεκάτης
καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος· λέγεται ὅτι
ἐπατριάρχευσεν ἔτη 47· ἔζη ἔτι τῷ 1117 ἔτει. Τοῦ αἰοιδίμου
τούτου ἐσράρχου πόνημα Περὶ ἀζύμων κατὰ Λατίνων, τῷ
ἀρχιεπισκόπῳ Ἀδριανουπόλεως πεμφθέν, σώζεται ἐν τρισὶ χειρο-
γράφοις κώδιξι τῆς ἐν Μόσχῃ βιβλιοθήκης τῆς ἱερᾶς Συνόδου
ὑπ' ἀριθμὸν 208, 353 καὶ 355. Ἄρχεται δὲ οὕτω· „Ἀναμνή-
σθητι τῆς πρεσβείας ἐκείνης, ᾧ βέλτιστε ἀνδρῶν καὶ σοφώτατε,
ἦν ἐγὼ μὲν ὑπὲρ τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν ἐποιοσάμην ἐνώσεως, βα-
σιλεὺς δὲ ὁ θειότατος σὺν τῷ πάντι ἀρίστῳ καὶ πρώτῳ τῶν
ἀδελφῶν ἄσμενοί τε προσήκοντο, καὶ πολλὴν ἀπ' εὐσεβοῦς γνώ-
μης εἰσηνέγκοντο τὴν σπουδὴν ὑπὲρ τοῦ καὶ εἰς ἔργον ἐκβῆναι

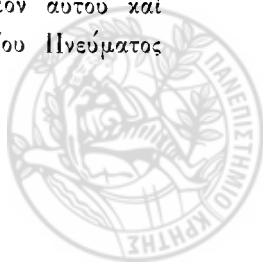
τὰ πρεσβευθέντα, σοῦ καὶ πρὸς ἄμφω μοι ταῦτα συλλαβομένου“.

Συμεῶν Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, διεδέξατο τὸν Μάρκον εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐν ἔτει 1098. Οἱ σταυροφόροι ἐξουσιάσαντες ἐν ἔτει 1099 τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀπεστέρησαν τὸν Συμεῶν τοῦ ἀνήκοντος αὐτῷ ἀρχιερατικοῦ θρόνου καὶ ἐγκατέστησαν τὸν Φράγκον Ἀρνούλφον. Ἐτελευτήσεν ὁ Συμεῶν ἐν ἔτει 1105. Τοῦ Πατριάρχου Συμεῶν πονήματός τινος κατὰ ἀζύμων μνεῖαν ποιεῖται ὁ Ἀλλάτιος ἐν τῇ περὶ Συμεῶνων διατριβῇ σελ. 180, καὶ ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος ἐν τῇ ἱστορίᾳ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων σελ. 788, ἐνθα λέγει, ὅτι ὁ Συμεῶν „ἰδὼν οὐ μόνον τὴν ἀπανθρωπίαν αὐτῶν (τῶν Λατίνων), ἀλλὰ καὶ τὰς αἰρέσεις καὶ σχίσματα ἅπερ εἶχον, ἠγωνίσθη ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ κατὰ πρόσωπον αὐτῶν. Καὶ τὶ μὲν συνέγραψε διὰ τὰς ἄλλας αὐτῶν παρατροπὰς ἀγνοῶ, κατὰ ἀζύμων ὅμως εὐρίσκεται πόνος αὐτοῦ θαυμάσιος“. Τὸ πόνημα τοῦτο τοῦ Συμεῶνος ἀπόκειται ἐν τῇ Βοδλεϊανῇ βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθμὸν 21 (α), καὶ ἐν τῇ τοῦ Λουγδούνου τῶν Βαταβῶν (Leyden).

ΙΒ' ἙΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ.

Ἰωάννης Φουρνῆς, μοναχὸς καὶ ἠγούμενος Μονῆς τινος τοῦ ὄρους Γάνου, ἤχημαζε περὶ τὸ ἔτος 1110. Ὁ ὑπὸ τοῦ Πάπα Πασχάλη Β' πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἀλέξιον ἐν ἔτει 1112 ἀποσταλεὶς ἀρχιεπίσκοπος Μεδιολάνων Πέτρος Χρυσολάνος ὑπερήσπισεν ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ τῆς Συνόδου τὸ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος

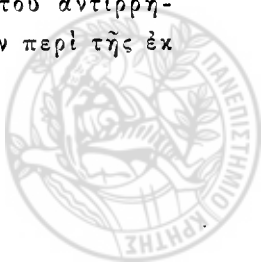
(α) Βλ. Catalog. cod. MSS. Pars 3. Oxonii, 1854.

δόγμα τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας· πρὸς τὰ παρὰ τοῦ Χρυσολάνου λεχθέντα ἀπελογήθη ἐξ ὑπογυίου ὁ Φουρνῆς. Ἡ Ἀπολογία αὕτη ἐκδόδοται ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῷ Α' τόμῳ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Βιβλιοθήκης. Τοῦ Φουρνῆ λόγον δ' περὶ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως μνειάν ποιεῖται Νικόλαος Κομν. ὁ Παπαδόπουλος ἐν Praen. Mystag. σελ. 356.

Εὐστράτιος μητροπολίτης Νικαίας, μητροπόλεως τῆς Βιθονίας, ἤκμαζεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ περὶ τὸ ἔτος 1110, καὶ ἦν κατὰ Ἄνναν τὴν Κομνηνὴν „ἀνὴρ τὰ τε θεῖα σοφὸς καὶ τὰ θύραθεν, αὐχῶν ἐπὶ ταῖς διαλέξεσι μᾶλλον ἢ οἱ περὶ τὴν Στοᾶν καὶ Ἀκαδημίαν ἐνδιατρίβοντες“. Ἐξῆ ἔτι τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους 1117 (α). Τὰ κατὰ τῶν καινοτόμων λατινικῶν δογμάτων συγγράμματα τοῦ Εὐστρατίου, ὧν ἀντίγραφα ἀπόκεινται ἐν τῇ ἐν Μόσχᾳ βιβλιοθήκῃ τῆς ἱερᾶς Συνόδου ὑπ' ἀριθμὸν 208, 353 καὶ 355, εἰσι τὰ ἑξῆς. 1) Λόγος πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται, κατασκευάζων ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται. 2) Λόγος δεύτερος περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· 3) Ἐκθεσις τῆς γεγυνοῦσας διαλέξεως πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μεδιολάνων περὶ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως· 4) Λόγος πρὸς Λατίνους περὶ τῶν προσφερομένων ἁζύμων, ἅτε παρὰ τοὺς θεῖους κανόνας ταῦτα ποιοῦνται. Ἐξεδόθησαν ἐν τῷ Α' τόμῳ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Βιβλιοθήκης. 5) Λόγος ἕτερος περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μετὰ τοῦτον δὲ καὶ ἡ παρ' αὐτοῦ ἀντίρρησις κατὰ τῶν προλεχθέντων τῷ Μεδιολάνων περὶ τῆς ἐκ

(α) Βλ. Ἐκκλησιαστ. Βιβλιοθ. τόμ. Α' σελ. ιε'.

τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. 6) Λόγος ἀντιρρητικὸς πρὸς τὰ προφερόμενα παρὰ τοῦ Μεδιολάωνων περὶ τῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πνεύματος ἐκπορεύσεως. 7) Λόγος τρίτος περὶ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν. 8) Λόγος δεύτερος περὶ τῶν ἀζύμων. Ὁ Ἀλλάτιος (de consens. σελ. 629) ἀναφέρει καὶ ἕτερα δύο πονήματα τοῦ Εὐστρατίου περὶ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως.

Θεόδωρος Κουροπαλάτης, Σμυρναῖος, ὕπατος τῶν φιλοσόφων, συνεχρόνησε τῇ μητροπολίτῃ Νικαίας Εὐστρατίῳ καὶ παρῆν ἐν τῇ περὶ τοῦ Χαλκηδόνος Λέοντος συγκροτηθείσῃ Συνόδῳ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου(α). Τούτου Λόγος περὶ τῶν ἀζύμων καὶ περὶ τῆς λεγομένης παρὰ Ῥωμαίοις τοῦ Πνεύματος ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύσεως, εἰς εἴκοσι κεφάλαια διηρημένος καὶ ἀρχόμενος, „Πρὸς τοὺς ἐκ Ῥώμης ἢ ὑπὸ Ῥώμην ἡμῖν ὁ λόγος, τῷ τε σωτῆρι Χριστῷ φθεγγομένους ἀντίφωνα καὶ τῶν ἱερῶν καταναιδευσομένουσ Εὐαγγελίωσ“ σώζεται ἐν τῇ ἐν Μόσχα βιβλιοθήκῃ τῆς ἱερᾶς Συνόδου ὑπ' ἀριθμὸν 353 καὶ 355. Τελευτᾷ δὲ οὕτω· „Ἄ μοι παρέστη περὶ τῶν προτεθέντων δυοῖν κεφαλαίων εἰπεῖν, ὦ φίλοι Ῥωμαῖοι, μηδὲν ὑποστειλόμενος εἶρηκα· ὑμῖν δ' ἐλομένοισ μὲν τὴν μεθ' ὑμῶν ἐπὶ τούτοις ἐξ ὁμοδοξίας σύνταξιν, εὖ ἔσται· πεπιστεύκαμεν γὰρ ἀκολούθως τοῖς τοῦ Σωτῆρος εὐαγγελίοις εὐμενεῖά Θεοῦ ταῦτα λελαληκέναι ὑμῖν· μὴ ἐλομένοισ δὲ τὸ μὲν ἐπόμενον σιωπῆσαι διὰ τὸ δύσφημον κεκρίκαμεν· περιμενοῦμεν δὲ τὸ κριτικώτατον πῦρ καὶ δοκιμαστήριον· καὶ ἡ ἡμέρα δαγλώσει εἴτε ὑμεῖς περὶ Θεοῦ εἴτε ἡμεῖς ἡμαρτήκαμεν“.

(2) Montfaucon Biblioth. Coislin. p. 104.

σας. Τούτων ὁ ἰγ' ἐστὶ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ Λατίνων. Ἐξεδόθη ἐν Τεργοβύστφ ἐν ἔτει 1710 (α).

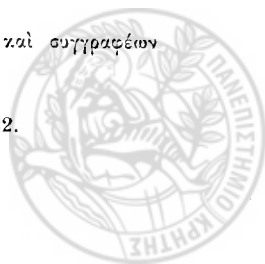
Ἰωάννης Ζωναρᾶς, Κωνσταντινουπολίτης, μέγας Δρουγγάριος τῆς βίγλης καὶ πρῶτος γραμματεὺς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου. Ὁ Ζωναρᾶς μετὰ τὸν θάνατον τῆς γυναικὸς καὶ τῶν ἑαυτοῦ τέκνων καταλιπὼν τὰς βασιλείους τιμὰς ἀπεχώρησεν εἰς μοναστήριον, ὅπου ἔλαβε τὸ σχῆμα τοῦ μοναχοῦ. Ἐτελεύτησεν ἐν τῷ ἐν Ἄθωνι μοναστηρίῳ τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ ἐτῶν 88. Ἐγραψε δὲ ποιήματά τινα περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ Λατίνων, ὧν μνησίαν ποιεῖται ὁ Καβέος, καὶ Κανόνα δογματικὸν εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον, οὗ ἕκαστον τροπᾶριον ὑπόθεσιν ἔχει αἱρέσιν τινα, οἷον τὴν τοῦ Ἀρείου, τοῦ Σαβελλίου, τοῦ Μακεδονίου, τοῦ Ἀπολιναρίου κτλ. τὸ δὲ τελευταῖον τροπᾶριον τῆς ἦ' ᾠδῆς τὴν τῶν Λατίνων. Ἔστι δὲ τὸ ἐξῆς: „Σκεπάσαις, ὦ Παρθένε, ποιμένην τὴν σὴν, καὶ δεινῆς ἀποστήσαις αἱρέσεως τῶν Ἰταλῶν, δύο μὲν ἀρχὰς ἐπὶ τῆς μιᾶς δογματιζόντων φύσεως, Πνεύματος διττὰς δὲ τοῦ παντουργοῦ λεγόντων ἐκπορεύσεις, ξένως καὶ ἀσυνήθως, ὧν περ τῆς πλάνης ἡμᾶς λύτρωσαι“. Ἐξεδόθη ὑπὸ Κοτελερίου ἐν Eccles. graec. monum. tom. 3 (β).

Μιχαὴλ Γλυκᾶς, Βυζάντιος, ἤχημαζε περὶ τὸ ἔτος 1150. Σφάλλεται ὁ Οὐδίνος λέγων (γ) ὅτι ὁ Γλυκᾶς ἤχημαζεν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου ἐν ἔτει 1450. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Γλυκᾶ δείκνυται σαφέστατα ὅτι ἔζη ἐπὶ τῶν

(α) Βλ. Ἀσωπίου Ἱστορίαν τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων σελ. 852. Ἐν Ἀθήναις 1850.

(β) Fabricii Biblioth. Graec. Tom. XI. p. 223.

(γ) Comment. de scriptor. ecclesiast. Tom. 3. p. 2522.

αυτοκρατόρων Ἰωάννου καὶ Μανουήλ τῶν Κομνηνῶν. Ὁ Γλοκᾶς συνέταξεν ἐννενήκοντα καὶ δύο ἐπιστολάς ἐρμηνευτικὰς διαφόρων θεολογικῶν ζητημάτων, ἐν αἷς εἰσὶ καὶ αἱ ἐξῆς δύο, ἀνέκδοτοι ἔτι σωζόμεναι· 1) Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ Κυρίῳ Μαξίμῳ τῷ Σμενιώτῃ, εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι λαβὼν ὁ Χριστὸς ἄζυμον ἐν τῇ ἐσπέρᾳ τῆς μεγάλης πέμπτης, ὡς καὶ τῆς ἑορτῆς τηνικαῦτα δῆθεν ἐστηκυίας, τὸ οἰκεῖον πάσχα ἐπετέλεσε· 2) Τῷ αὐτῷ περὶ χρήσεών τινων, ὅτι ἐκ μόνου τοῦ Πατρός, οὐ μὴν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται, καὶ ὅτι οὐ ταυτὸν ἀποστολὴ καὶ ἐκπόρευσις. Ἀντίγραφον τούτων ἀπόκειται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Μόσχας, τῆς Βιέννης, τῆς Βενετίας καὶ ἐν ἄλλαις. Ἐκ τῆς κατὰ ἀζύμων ἐπιστολῆς τοῦ Γλοκᾶ παραθέτομεν τὸ ἐξῆς ἀπόσπασμα. „Εἰ κατὰ τὴν ἐσπέραν, ὡς φασι, τῆς Πέμπτης ἐκείνης ἡ ἑορτὴ τοῦ νομικοῦ πάσχα συνέπιπτεν, εἶχον ἂν ἐξ ἀνάγκης οἴκαδε πάντες καθῆσθαι κατὰ τὴν τοῦ νόμου διάταξιν τὴν οὕτω λέγουσαν. Ὑμεῖς δὲ τὸ πάσχα θύοντες οὐκ ἐξελεύσεσθε ἕκαστος τὴν θύραν τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἕως πρωῆ. Καὶ μὴν οἱ Ἰουδαῖοι κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα τὰς οἰκίας ἀφέντες, κατὰ Χριστοῦ πάντες ἔτρεχον ἔνοπλοι· καὶ δὴ συλλαβόντες αὐτόν, τόπον ἐκ τόπου ἤμειβον, ποτὲ μὲν πρὸς Ἄνναν τὸν Κύριον δεδωμένον ἔλκοντες, ποτὲ δὲ πρὸς Καϊάφαν, κακείθεν ὁμοίως πρὸς τὸ πραιτώριον ἄγοντες· καὶ οὕτω ποιοῦντες πᾶσαν ἐκείνην τὴν νύκτα διήλθοσαν, καὶ ταῦτα παρὰ τοῦ νόμου τὸ πάσχα φαγεῖν ἀναμέσον τῶν ἐσπερινῶν βιαζόμενοι. Μὴ οὖν παροδευτικῶς τὴν Γραφὴν ἐπερχόμεθα, μηδὲ πρὸς ἴδιον αὐτὴν ἐκλαμβάνωμεν θέλημα. Εἰ γὰρ καὶ λέγουσί τινες ὅτι τῇ συνήθει μανίᾳ συνελαυνόμενοι οἱ Ἰουδαῖοι τοσοῦτον τοῦ νόμου κατωλιγώρησαν, ὡς καὶ τῶν ἑορτῶν αὐτῶν παριδεῖν τὸ κεφάλαιον, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο πείθεσθαι ἄξιον. Ἦν γὰρ ἰδεῖν αὐτοὺς μὴ κατὰ μόνην τὴν ἐσπέραν τῆς Πέμπτης,

ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς Παρασκευῆς τὰ θεῖα περιφρονούντας ἐντάλματα, καὶ μὴν εἰς τὸ πραιτώριον οὐκ εἰσῆλθον ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἐθνικοῖς ἀναμιγνύμενοι· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸ δῆθεν τὸ πάσχα συνήθως ἐτοιμαζόμενοι καθελεῖν τοὺς ἐσταυρωμένους ἠπείγοντο, τίνος ἕνεκεν; ἵνα μὴ μείνη ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰ σώματα ἐν τῷ Σαββάτῳ, ἐπεὶ Παρασκευὴ ἦν· ἦν γὰρ μεγάλη ἡ ἡμέρα ἐκείνη τοῦ Σαββάτου· ὡς εἶναι δῆλον ἐντεῦθεν, ὅτι καὶ ἀμφοτέρα ταῦτα τότε Σάββατον καὶ ἡ συνεπιπίπτουσα τούτῳ τοῦ πάσχα ἑορτῆ. Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἦν ἑορτῆ, οὐκ ἂν ἡ ἡμέρα τοῦ Σαββάτου ἐκείνου μεγάλη ἐλέγετο, καθελεῖν τε ἀπὸ τοῦ ξύλου τὰ σώματα τοῖς Ἰουδαίοις ἠνάγκαζε· ταύτητοι καὶ ἀμφιβάλλειν ἐπὶ τούτοις οὐκ εὐλογον. Οἱ γὰρ ἐνόμως οὕτω διατεθέντες ἐφ' οἷς εἶπωμεν, οἱ παρρησία πρὸς Πιλάτον λέγοντες, Ἡμεῖς νόμον ἔχομεν, καὶ κατὰ τὸν νόμον ἡμῶν ὀφείλει ἀποθανεῖν, πῶς αὐτὸν ἐπὶ τοσοῦτον κατὰ γε τὴν ἐσπέραν ἐκείνην τῆς Πέμπτης ἠθέτησαν, ὡς καὶ τὴν τοῦ πάσχα γὰρ παριδεῖν ἑορτῆν, καὶ τὸν ἀμὸν αὐτὸν μὴ φαγεῖν, ὡς ὁ νόμος ἔκπαλαι διωρίσατο; Οὐκ ἦν ἑορτῆ λοιπὸν τοῦ πάσχα τότε τοῦ νομικοῦ· οὐκ ἦν, ὡς ὁ λόγος εἶδειξε, τὸ κωλύον οὐδέν, ἐφ' ᾧ καὶ τῆς οἰκίας αὐτῶν ἀνοποστόλως ἐξέρχονται, καὶ καθὰ συνέθεντο πρὸς ἀλλήλους ἄτερ ὄχλου τὸν Ἰησοῦν συλλαμβάνουσι. Καὶ ἄκουε τί φησιν ὁ θεϊότατος Ματθαῖος. Τότε συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως τοῦ λεγομένου Καϊάφα, καὶ συνεβουλεύσαντο ἵνα τὸν Ἰησοῦν δόλῳ κρατήσωσι καὶ ἀποκτείνωσιν. Ἔλεγον δὲ μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ μήποτε θόρυβος ἔσται τοῦ λαοῦ. Ἐνθεντοι καὶ γεγονουίας, ὡς εἶπομεν, ἄτερ ὄχλου τῆς Ἰησοῦ κατασχέσεως, φαίνεται προφανῶς ὅτι οὐκ ἦν ἑορτῆ τοῦ πάσχα τότε τοῦ νομικοῦ. Εἰ γὰρ ἦν ἑορτῆ, οὐκ ἂν ἐκείνοι κατὰ Χριστοῦ πάντες ἔτρεχον ἔναπλοι τῷ νόμῳ τε κωλυόμενοι

καὶ τοῦ λαοῦ δεδιότες τὸν θόρυβον. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα, καθ' ἣν τὸ πάσχα ἤσθιον, πρὸς ἀνάγκης εἶχον μὴ ἐξιέναι ἕκαστος τὴν θύραν τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἕως πρωΐ, ἢ μετὰ τὴν Παρασκευὴν ἐκείνη νύξ, καθ' ἣν ἄρα τὸ πάσχα φαγεῖν ἔμελλον, ὡς αἱ Γραφαὶ μαρτυροῦσιν, ἀριδύλως παρίστανται. Καθελόντες γὰρ τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ ξύλου καὶ μνήματι περικλείσαντες, οἴκαδε πάντες ἀπίεσαν, καὶ οὐκ ἔτι κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα περὶ τὸν αὐτοῦ τάφον ἀσχοληθῆναι ἠνέσχοντο· καὶ αὐτῆς γὰρ τηνικαῦτα τῆς φυλακῆς κατεφρόνησαν, τῇ τοῦ πάσχα πάντως ἑορτῇ κωλυόμενοι. Καὶ πρόσχου τῷ ἱερῷ γράμματι περὶ τούτων οὕτω διαγορεύοντι. Τῇ δὲ ἐπαύριον, ἣτις ἐστὶ μετὰ τὴν Παρασκευὴν, συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς πρὸς Πιλάτον λέγοντες· Κύριε, ἐμνήσθημεν ὅτι ὁ πλάνος ἐκεῖνος εἶπεν ἔτι ζῶν, ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι. Κέλευσον οὖν ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον, μήπως ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς κλέψωσιν αὐτόν. Εὐδὸγλον οὖν ἐντεῦθεν, ὡς εἴ γε μὴ κατὰ τὴν τῆς Παρασκευῆς ἐκείνης ἐσπέραν ἢ ἑορτῇ τοῦ νομικοῦ πάσχα συνέπιπτεν, εἰ μὴ τῷ διαληφθέντι νόμῳ κατείχοντο, ἀπ' ἐσπέρας ἂν τῷ Πιλάτῳ προσήλθωσαν, καὶ οὐκ ἂν ἐκαρτέρησαν τὴν τοῦ Σαββάτου διάβασιν· εἴ γε καὶ μᾶλλον τὰ τῆς κλοπῆς ἐν νυκτὶ γίνεσθαι εἶωθε. Τῇ τοῦ πάσχα λοιπὸν ἑορτῇ κωλυόμενοι, τῆς οἰκίας ἐντὸς καθῆσθαι παρεβιάζοντο ἕως πρωΐ, καθ' ἣν ἔφθην εἰπόντες τοῦ νόμου διάταξιν. Εἰ δὲ, καθάπερ εἴρηται, τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τηνικαῦτα ἦν ἡ σελήνη, περὶ τοῦ πάσχα λοιπὸν ἀμφιβάλλειν οὐ χροί· εἴ γε καὶ μᾶλλον ἐν τῷ Λευιτικῷ τοῦ Μωσέως ἤκουσας οὕτω λέγοντος· „Ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς ἀναμέσον τῶν ἐσπερινῶν πάσχα τῷ Κυρίῳ“. Ἄφες λοιπὸν αὐτούς, εἴ γε μὴ πείθονται, τῷ ἰδίῳ θελήματι παρασύρεσθαι. Εἰ γὰρ ἐν ἐκείνῃ τῇ Πέμπτῃ ὁ τυπικὸς ἀμνὸς ἐσπέρας ἐθύετο, ἦν ἰδεῖν αὐτίκα

καί τὸν ἀληθινὸν ἀμνὸν ἀκολούθως ἐν αὐτῇ τῇ Πέμπτῃ θυόμενον· οὐδὲ γὰρ ἔπρεπεν ἀμνοῦ γενέσθαι σφαγὴν ἐν τῇ τῶν ἀζύμων ἑορτῇ, τῇ πεντεκαιδεκάτῃ δηλαδὴ τοῦ μηνός. Εἰ γάρ, ὡς ἐκεῖνοί φασιν, ἡ Πέμπτῃ τὸν ἀμνὸν εἶχε θυόμενον, ἀνάγκη πᾶσα τὴν Παρασκευὴν καὶ πεντεκαιδεκάτῃν εἶναι τοῦ μηνός καὶ ἑορτὴν τῶν ἀζύμων, κατὰ τὴν τοῦ Μωσέως παράδοσιν· ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο οὐκ ἔστιν· Ὁ γὰρ σταθμῶ καὶ μέτρῳ τὰ πάντα οἰκονομῶν, οὐκ ἂν ἀσυντάκτως τὴν ἑαυτοῦ γενέσθαι σφαγὴν συνεχώρησεν, εἴ γε καὶ μᾶλλον πληρῶσαι τὸν νόμον, ἀλλ' οὐ καταλύσαι ἐλήλυθεν· ἀμέλει καὶ κατὰ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ἐν ἧ τὸ τυπικὸν πρόβατον, ἔδει καὶ γὰρ ἐπισυναφθῆναι ταῖς σκιαῖς τὴν ἀλήθειαν, ἀκολούθως καὶ οὗτος τὸ σωτήριον πάθος ὑπέμεινεν. Ὅρα καὶ γὰρ τῆς ἡμέρας ὥρα ἐνάτῃ ταῖς πατρικαῖς χερσὶ τὸ πνεῦμα παρέθετο, παραπληρώως ὡς εἴρηται τῷ τυπικῷ πάντως ἀμνῷ. Καὶ θύσεις, γὰρ φησι, τὸ πάσχα ἐσπέρας πρὸς δυσμὰς ἡλίου· Ὅτι δὲ οὕτως ἔχει, καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἔδειξεν, οὕτως εἰπών. Οἴδατε ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ πάσχα γίνεται, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς τὸ σταυρωθῆναι. Φαίνεται γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι καὶ ἄμφω ταῦτα συνέδραμον, ἡ τε τοῦ προβάτου σφαγὴ καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐν τινι τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων οὕτω φησί. „Θέλω ἐπιτελέσαι τὸ ἅγιον πάθος ὁ Σωτὴρ, οὐκ ἐν ἄλλῳ καιρῷ τὸ τοιοῦτον ἐπιτελεῖ, ἀλλὰ καθ' ὃν ἐθύετο τὸ πρόβατον, ὅπως αὐτῷ τῷ τύπῳ συνάψῃ τὴν ἀλήθειαν“. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως· τὴν δὲ τοῦ Βαραβᾶ ποῦ θήσομεν. ἐλευθερίαν; εἴ γε κατὰ τὴν Παρασκευὴν αὕτη πρωίας ἐγένετο. Φαίνεται γὰρ ἐντεῦθεν, ὡς οὕτω κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς Πέμπτῃς φαγεῖν τὸ πάσχα ἐφθάκεισαν. Οἱ γὰρ εὐποιίας ἐπὶ τισιν ἑορταῖς εἰωθότες ποιεῖν, πρὸ τῆς ἑορτῆς ἐπισπεύδουσι ταῦτα ἐπιτελεῖν, ὡς ἐντεῦθεν ἀγνιζομένους αὐτοὺς ἐν καθαρῷ συνειδότες τὰ τῆς ἑορτῆς

ὕποδέχεσθαι. Μάθετε, γάρ φησι, ποιεῖν καλῶς· ὅθεν καὶ τὴν τοῦ Βαραβᾶ ἐλευθερίαν πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα γενέσθαι λέγειν ἐπάναγκες, εἴ γε καὶ μᾶλλον ἔθος ἦν τοῖς Ἰουδαίοις ἡμέρας τινὰς προκαθάρεσθαι διὰ γε τὴν τοῦ πάσχα μετάληψιν. Εἰώθασι τοίνυν πρὸ τῆς ἑορτῆς ἀπολύειν καὶ δέσμιοι οἷς τῶ ἀμνῶ δῆθεν αὐτῶ χαριζόμενοι δι' οὗ τὰς ἐλευθερίας κατ' Αἴγυπτον ἔτυχον. Ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸν οἱ μαθηταὶ τὸν δεῖπνον ἀκηκοότες τοῦ Κυρίου πρὸς Ἰούδαν λέγοντος· ὁ ποιεῖς, ποιήσον τάχιον· κἀντεῦθεν ὑποπτεύσαντες ὅτι τὴν ἐτοιμασίαν αὐτῶ τῆς ἑορτῆς ἀνατίθησιν, ἅτε τὸ γλωσσόκομον ἔχοντι, σαφῶς ἡμᾶς ἐκδιδάσκουσιν, εἴ γε προσέχομεν, ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἑσπέραν οὐκ ἦν ἑορτὴ τοῦ πάσχα τοῦ νομικοῦ. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐκεῖνοι τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον, οὐκ' ἂν ἐπιτραπήναι τῶ Ἰούδᾳ τὴν τῆς ἑορτῆς ἐτοιμασίαν ὑπόπτευσον· ὑπόπτευσον δὲ ὅμως ὅτι δεῖπνον τελούμενον ἦν, ὅτι συνήθης ἐφίπτατο τράπεζα· ἀνάκλισις γὰρ ἐπ' αὐτοὺς καὶ ζωμὸς ἐπὶ πίνακος, ἄρτος καὶ οἶνος καὶ ὅσα τῆς κοινῆς καὶ συνήθους εὐωχίας εἰσί. Ποῦ γὰρ ἐκεῖσε βρῶσις ἀμνου; ποῦ δὲ καὶ ἡ ἐπ' αὐτοῦ νομικὴ παρατήρησις; Οὐκ ἦν ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ τοιοῦτον οὐδέν, ἀλλὰ πονηρὸν τοῖς ἀρχιερεῦσι συμβούλιον καὶ παντὶ τῶ λαῶ, ξύλα τε καὶ μάχαιραι καὶ δρόμος ἀκάθεκτος, οὐχ' ἵνα τὸ τυπικὸν θύσῃ προβατον, ἀλλ' ἵνα πάντως ἀνέλῃ τὸν Χριστόν, τὸν ὄντως ἀμνὸν τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ καὶ ὁ πάμμεγας Παῦλος ἐν τῇ νυκτὶ, λέγων, ἣ παρεδίδοτο ὁ Κύριος λαβῶν ἄρτον καὶ κλάσας ἐπεδίδου τοῖς μαθηταῖς, ἔδειξε προφανῶς ὅτι προδοσίας ἦν ἐκείνη ἡ νύξ, οὐ μὴν ἑορτῆς νομικῆς. Εἰ γὰρ, ὡς φασιν, ἡ τοῦ πάσχα τότε συνέπιπτεν ἑορτῇ, περὶ ταύτην ἂν ὁ Ἰουδαῖος ἠσχολεῖτο λαὸς κατὰ τὸ θεῖον, πάντως παράγγελμα, καὶ οὐκ ἂν ἐκείνην τὴν νύκτα διήλθουσαν ἅπασαν δεδεμένον τὸν Κύριον εἰς κρίσεις ἔλκοντες, οὐκ ἂν ἐπὶ τοσοῦτον τοῦ νόμου κατολιγωρῆσαι προήχθησαν οἱ φυλάσσοντες αὐτὸν ἀείποτε σπεύδοντες, οἱ μὴδὲ

πόδα βαλλεῖν εἰς τὸ πραιτώριον ἀνασχόμενοι, οὐκ ἦν ἑορτὴ τοῦ πάσχα τότε λοιπόν, οὐκ ἦν ἀζύμων τότε καιρὸς, ὡς ὁ λόγος ἤδη φθάσας ἐγνώρισεν κτλ. (α).

Θεόδωρος Πρόδρομος, ὁ καὶ Πτωχοπρόδρομος διὰ τὴν πτωχείαν αὐτοῦ καλούμενος, ὃς γενόμενος μοναχὸς ἐκλήθη Ἰλαρίων, ἀνὴρ σοφὸς καὶ πολυμαθὴς καὶ παρὰ τοῖς ἑαυτοῦ συγχρόνοις ἐν ὑπολήψει ὢν ὡς φιλόσοφος, γραμματικὸς, θεολόγος, ἱστορικὸς καὶ ποιητής, ἤκμαζεν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Ἀλεξίου, Ἰωάννου καὶ Μανουὴλ τῶν Κομνηνῶν. Κατέλιπε δὲ πλὴν ἄλλων πολλῶν καταλογάδην καὶ διὰ στίχων ἱαμβικῶν καὶ σύγγραμμα περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ Λατίνων, οὗ ἡ ἀρχή· Φανερόν ἐστίν, ὅτι ὡσπερ ὁ Υἱὸς οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ Πατρὸς μόνου ἔχει τὴν ὑπαρξιν. Τοῦ εἰσέτι ἀνεκδότου πονήματος τούτου ἀντίγραφον ἀπόκειται ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις (β).

Νικήτας ἀρχιεπίσκοπος Νικομηδείας, ἀνὴρ εὐεπὴς καὶ τὰ μάλιστα πεπαιδευμένος, ἤκμαζεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ. Ὅτε ὁ βασιλεὺς τῆς Γερμανίας Λοθάριος β' ἔπεμψεν ἐν ἔτει 1135 πρεσβευτὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννην τὸν ἐπίσκοπον τῆς Havelberg Ἀνσέλμου, ὁ Νικήτας διελέχθη πρὸς αὐτὸν κατ' ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος δημοσίᾳ ἐν τῷ ναῦ τῆς ἁγίας Σοφίας περὶ τῶν διαφορῶν ἃς ἔχει ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία πρὸς τὴν λατινικὴν. Τῆς διαλέξεως ταύτης ἀποσπάσματα ἐσώθησαν ἐν συγγράμματι τοῦ Ἀνσέλμου, ἐν ᾧ τὴν μετὰ τοῦ Νικήτα διάλεξιν περιέγραψεν (γ).

(α) Cod. Mss. Vindobon. theol. graec. 156.

(β) Fabricii Biblioth. graec. Tom. 8 p. 137.

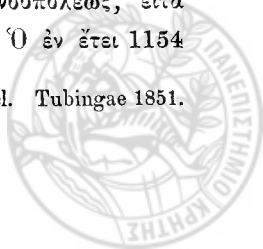
(γ) Schroeck Christliche Kirchengeschichte τόμ. 29 σελ. 383.

Νεῖλος Δοξαπατρῆς, ἀρχιμανδρίτης τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, νοτάριος τοῦ Πατριάρχου, Πρωτοπρόεδρος τῶν Συγκέλλων καὶ Νομοφύλαξ, ἤχημαζε περὶ τὸ ἔτος 1140. διέτριψε δὲ καὶ ἐν Σικελίᾳ χρόνον τινα ἐπὶ τῆς βασιλείας Ῥογαρίου, καὶ τῇ εἰσηγήσει τούτου ἔγραψεν ἐν ἔτει 1143 Σύνταγμα περὶ τῶν πέντε πατριαρχικῶν θρόνων, ὅπερ ἐξεδόθη ἐν ἔτει 1685 ὑπὸ Στεφάνου le Moigne, *Varia sacra*. tom. I. Τὸ πόνημα τοῦτο τοῦ Δοξαπατρῆ φανερόν, ὅτι δὲν ἤρσαε τοῖς παπισταῖς, διότι ὁ συγγραφεὺς οὐ δέχεται τὴν γνώμην τῶν Λατίνων ἰσχυριζομένων ὅτι ὁ Πάπας παρὰ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἔχει λαβὼν τὸ πρῶτος εἶναι τῶν ἄλλων ἐπισκόπων. Ἀναφέρων τὸν εἰκοστὸν ὄγδοον κανόνα τῆς ἐν Χαλκηδόνι τετάρτης οἰκουμένης Συνόδου ἐπιφέρει: „Ὁρᾶς, ὅπως ἀπὸ τοῦ παρόντος κανόνος προφανῶς ἐλέγχονται ληροῦντες οἱ λέγοντες προτιμηθῆναι τὴν Ῥώμην διὰ τὸν ἅγιον Πέτρον; Ἴδου γὰρ προφανῶς ὁ κανὼν οὗτος τῆς ἁγίας Συνόδου φησὶ διὰ τὸ εἶναι τὴν Ῥώμην βασιλισσαν ἔχειν τὴν προτίμησιν. Μέχρι γὰρ τότε καὶ ἐπὶ πολλοῖς χρόνοις βασιλεὺς ἐκείσε ἀπὸ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως βασιλέως ἐπέμπετο. Ἐπεὶ δὲ ἐπαύθη τοῦ εἶναι βασίλισσα διὰ τὸ ὑπὸ ἀλλοφύλων αἰχμαλωτισθῆναι καὶ βαρβάρων ἐθνῶν Γοθικῶν καὶ νῦν ὑπ' ἐκείνων κατέχεσθαι, δῆθεν ὡς ἐκπεσοῦσα τῆς βασιλείας ἐκπίπτει καὶ τῶν πρωτείων· ὡς γὰρ βασιλεύουσα ταῦτα εἶχε· καὶ ἔμεινε πρῶτος ὁ τῆς ἀληθῶς βασιλευούσης Κωνσταντινουπόλεως θρόνος, τοῦ πρώτου θρόνου παυθέντος βασιλεύειν, μάλλον δὲ καὶ ἀποσχισθέντος τῶν λοιπῶν θρόνων“.

Βασίλειος Ἀχριδηνός, πρῶτον μὲν ὑπῆρχε ἀρχιγραμματεὺς τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἶτα δὲ ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης(α). Ὁ ἐν ἔτει 1154

(α) Ioannis Tzetzae Epistolae p. 23. 24. edid. Pressel. Tubingae 1851.

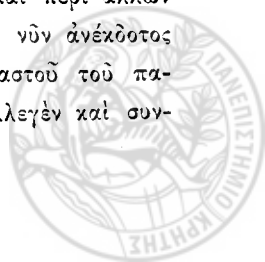

ρεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὐ μὴν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται. Ἐξεδόθη ὑπὸ Κωνστ. Σιμωνίδου ἐν Λονδίῳ τῷ 1858, ὃς προέταξε καὶ τὸν ὑπ' αὐτοῦ χαλκευθέντα πλήρη μυθολογημάτων βίον τοῦ Νικολάου. 2) Ἐλεγχοὶ κεφαλαιώδεις τοῦ παρὰ Λατίνοις καινοφανοῦς δόγματος τοῦ ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ προέρχεται. Ἐξεδόθη ἐν τῷ Α' τόμῳ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Βιβλιοθήκης. 3) Κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα. 4) Λόγος πρὸς Λατῖνον περὶ ἀζύμων. 5) Λόγος Β' περὶ ἀζύμων. Ἀμφότεροι ἀπόκεινται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 355 χειρογράφῳ τῆς ἐν Μόσχᾳ βιβλιοθήκης. 6) Ἀπομνημονεύματα ἐκ τῶν ἐν διαφόροις λόγοις γεγραμμένων κατὰ Λατίνων περὶ τῆς εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα βλασφημίας. Σώζονται ἐν τῇ αὐτῇ βιβλιοθήκῃ καὶ ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν. Τὰ Ἀπομνημονεύματα ἐπονήθησαν ὑπὸ τοῦ Νικολάου ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Φίλος τις ἤτησε παρ' αὐτοῦ τοὺς λόγους οὗς κατὰ Λατίνων συνέταξε· οὗτος δὲ μὴ ἔχων τούτους προχειροὺς συνέγραψε τὰ Ἀπομνημονεύματα καὶ ἔπεμψεν αὐτὰ τῷ φίλῳ. „Ταῦτά σοι ἐν τῷ παρόντι παρ' ἡμῶν ἐσχεδίασται, λέγει ἐν τέλει τοῦ πονήματος, ὅτι μὴ τὸ τοὺς λόγους ἔχον βιβλίον προχειρῶς εἴχομεν δοῦναί σοι“.

Ἀνδρόνικος Καματηρὸς ὑπῆρξεν Ἐπαρχος, μέγας Δρουγγάριος τῆς Βίγλης καὶ κατ' ἐπιγαμίαν συγγενῆς τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, ὡς ὁ Κίνναμος ἱστορεῖ, ἤχμαζε περὶ τὸ ἔτος 1155. Οὗτος συνέγραψεν ἀντίρρησιν κατὰ Λατίνων περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως, ἐν βίβλῳ ἣτις Ἱερὰ Ὀπλοθήκη ὠνομάσθη, ἐν ἣ καὶ περὶ ἄλλων ὑποθέσεων διέλαβε, καὶ ἣτις σώζεται μέχρι τοῦ νῦν ἀνέκδοτος τῇ ἐξῆς ἐπιγραφῇ „Σύγγραμμα Ἀνδρονίκου σεβαστοῦ τοῦ πατρόθεν μὲν Καματηροῦ, μητρόθεν δὲ Δούκα, συλλεγὲν καὶ συν-

πάντας δ' ἀνορθοῦν τὰς φρένας στρεβλουμένους
 πρὸς γνῶσιν ὀθῶν συνοδικῶν δογμάτων·
 καὶ γὰρ ὄραν ἕξεισι καὶ γεγραμμένον
 τοῦτον τὸν ἀσύγκριτόν γε νοῦν, εἰ σθένος,
 ἐνταῦθα μὲν πῶς ἐκ μελιχρῶν χειλέων
 τοῖς ἐκ παλαιᾶς προσλαλεῖ Ῥώμης θύταις.
 τοῖς δ' ἀρχιθύταις ἀλλαχοῦ καὶ προκρίτοις
 τῶν Ἀλαμανῶν συνομιλεῖ πανσόφως.
 αὐθις δὲ θύταις, λευίταις δικασπόλοις
 τῶν Σικελᾶν σύνεστιν εἰς ὀμιλίαν,
 ἀναμφιλέκτοις συλλογισμοῖς δεικνύων
 τὸ Πνεῦμα Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι μόνου·
 ὡς μὴ πρὸς ἀρχὰς ἐκκυλισθῶμεν δέον,
 Θεὸν μαθόντες ἐν μοναρχίᾳ σέβειν.
 Τῶν δ' Ἀρμενικῶν προστάτας θρησκευμάτων,
 καινὴν μίαν λέγοντας ἐν Χριστῷ φύσιν,
 ἐκ συλλογισμῶν γραφικῶν πείθει λέγειν
 διπλᾶς ἐν αὐτῷ τὰς φύσεις ἀσυγχύτως,
 ψευδεῖς ἐλέγχει τετραρίθμους αἰρέσεις·
 ὅτι μόνῃ θέλησις ἐν Χριστῷ μία
 ὡς ἡ Θεοῦ πέπονθεν ἐν σταυρῷ φύσις·
 ὡς σὰρξ φθορὰς ὑπερθεν, ὡς φαντασία·
 Ταύτην τολοιπὸν πᾶς ἀναπτύσσων βίβλον.
 καὶ καρδίας λάρυγγα καὶ ψυχῆς στόμα
 καταγλυκάζων δαβιτικῶς κρινέτω,
 τύπον νοητῆς βιβλίον κεφαλίδος.
 Ἰεζεκιήλ ἐκμελιτούσης στόμα.
 ἡ λαβίδα φέρουσαν ἀνθρακος φλόγα.
 ῥύπασμα πάσης ἐκκαθαίρουσαν πλάνης.
 ἡ γοῦν τοῦ Χριστοῦ μυστικώτατον πτύον,
 ἐπεὶ διωστᾶ σῖτον ἐκ τῶν ἀχύρων.

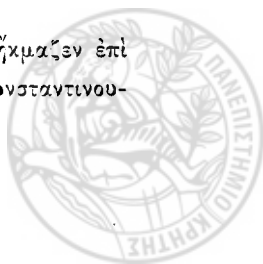
καὶ τὸν μὲν ἐντὸς ἀποθηκῶν εἰσάγει
ἀποστολικῆς εὐσεβοῦς ἐκκλησίας,
ὃς Χριστὸν οἶδε κατὰ γῆς πεπτωκότα
κόκκον καθάπερ καὶ θανόντα σαρκίῳ,
πολὺν δὲ καρπὸν αὐθις ἐκδεδωκότα.
τοὺς δ' ἀχυρώδεις ἀντιδοξούντων λόγους
ἐκπυρπολεῖ καὶ μέχρις εἰς χοῦν λεπτύνει.
ταύτην ἂν εἴποι καὶ κιβωτόν τις νέαν
πλήρη καθαρῶν μὴ καθαρῶν τε στίφους
ὀρθοφρονούντων δηλαδὴ καὶ δυσφρόνων,
ἐξ ἧς κόραξ μὲν τοῦ σατὰν πλήρης ζόφου.
θύραν παρελθὼν Χριστὸν, οὐκ ἀναστρέφει.
ὁ δ' ἀκέραιος ὡς περιστερᾶς τρόποις
οὐκ ἐκτὸς αὐτῆς ἐνδιατρίβειν θέλει.
κάρφος δ' ἐλαίας ἀμφὶ τὸ στόμα φέρει,
ὡς οἶα Χριστοῦ σάρκα κηρύττειν ἔχων
θείας ἐλαίῳ φύσεως κεχρισμένην.
Οὐ χρήσεων δὲ γραφικῶν γέμει μόνον,
ἀλλ' ἐξελέγγειν τοὺς ἐναντίους ἔχει.
καὶ συλλογισμοῖς ἀποδεικτικατάτοις
ὡς ἐμφέρειαν εἰσφέρειν φραγγελίου,
ὃ σχοινοῖς ἔπλεξε Χριστοῦ παλάμη,
δι' οὐπὲρ ἀνέτρεψε τραπέζας ὅλας
τῶν κερματιστῶν ἱεροῦ ῥίπτων μέσον.
ἐν γὰρ ἀφύκτοις συλλογισμῶν πλεκτάναις
στερρῶς ἀπάγγχειν τοὺς θρασυστόμους σθένει,
μίαν Τριάδος κερματίζοντας φύσιν
εἰς ἀσυνάπτους ἀλλοφύλους οὐσίας.
ἢ συγγέοντας εἰς ὑπόστασιν μίαν,
ὅσοι τε Χριστοῦ κολλυβίζοντες φύσεις,
ἢ πρὸς μίαν φύρουσι τὰς δύο κράσιν,

ἢ γοῦν διπλᾶς λέγουσι τὰς ὑποστάσεις.
 Τοιόνδε τὸ σπούδασμα τοῦ βασιλέως,
 τοσοῦτον ἔργον εὐσεβοφρόνων βῆθρον,
 ἀντιφρονούντων δὲ δογμάτων ἀστασίαν,
 εἰς νοῦν μὲν ᾠδίνησεν ὁ σκηπτροκράτωρ
 πνεῦμα σοφίας συλλαβῶν σωτηρίου·
 εἰς φῶς δὲ νῦν ἤνεγκε τούτου τὸν τόκον.
 ὡς δεύτερος δ' ὢν Ἰσραὴλ Θεὸς νέου
 πιστῶ μὲν εἰς πᾶν ἐκ γεναρχῶν οἰκέτη
 οὕτω θελήσας, τόνδε πιστεῦει πόνον·
 ὅς ἐστιν Ἀνδρόνικος ἐκ μητρὸς Δούκας,
 ὁ πανσέβαστος Καματηρὸς πατρόθεν,
 μέγας τε Δρουγγάριος ἐκ τῆς ἀξίας.
 ὡς δ' οἷα πλάκας μυστικὰς ἄλλας νέας
 τῷ παντὶ κόσμῳ τήνδε τὴν βίβλον νέμει,
 τὴν Ὀπλοθήκην ἱερὰν καλουμένην,
 θεογράφων φέρουσαν ὕψος δογμάτων.
 Θεὸς δὲ τριάς ἢ μόναρχος οὐσία
 ζωῆς μὲν αὐτῷ καὶ θρόνου τὰς ἡμέρας
 εἶη συνάξων οὐρανοῦ ταῖς ἡμέραις·
 δοίη δὲ πᾶσαν κοσμικὴν μοναρχίαν
 καὶ τὴν συναυτάνασσαν ἐκ ῥηγῶν γένει
 καὶ πριγκιπικῆς εὐκλειοῦς ῥιζουχίας
 γένοιτο τηρῶν εἰς μακρὰν εὐζωίαν
 σὺν τῷ νεανθεῖ πορφυροβλάστῳ ῥόδῳ,
 στέφος φέροντι τοῦ κράτους Ἀλεξίῳ.
 τῶν οὐρανῶν δὲ τὴν βασιλείαν τέλος
 πλήρωμα τούτοις ἀμετάτρεπτον νέμοι.

Ἰωάννης μητροπολίτης Κλαυδιουπόλεως, ἤχμαζεν ἐπὶ
 τοῦ ἐν ἔτει 1156 εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινου-

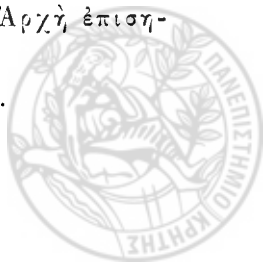

μνημόσυνον“. Ἰδὲ Catalog. des Manuscrits Grecs de la biblioth. de l' Escorial par Miller σελ. 503. Paris, 1848. καὶ Ἀλλάτιον de Consension. p. 665, ἔνθα μνημονεύει καὶ ἐπιστολῆς τοῦ Πατριάρχου Μιχαὴλ κατὰ τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας. Ἐν τῷ διαλόγῳ λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Πατριάρχης, ὅτι ὁ Πάπας ἀποπεσὼν τῆς ἀρχιερατικῆς εὐκλείας οὔτε πρῶτος, οὔτε κριτῆς, οὔτε ποιμὴν ὅλως ὑπάρχει, ἀλλὰ πρόβατον, καὶ πρόβατον ψωριῶν καὶ ἰατρείων δεόμενον.

Ἰωάννης Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, τὸν Νικόλαον εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον διαδεξάμενος ἐν ἔτει 1156, παρῆν ἐν Συνόδῳ συγκροτηθείσῃ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ Σωτηρίχου τοῦ Παντευγένου, ἧς προεξάρχων ἦν ἅμα τῷ Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντῖνῳ τῷ Χλιαρηνῷ. Ἐτελεύτησε δὲ πρὸ τοῦ ἔτους 1166· διότι ἐν Συνόδῳ ἀθροισθείσῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ ἔτους τούτου παρῆν ὡς Πατριάρχης Ἱεροσολύμων ὁ Νικηφόρος. Ὁ αἰοίδιμος οὗτος Πατριάρχης συνέταξε τρεῖς λόγους κατὰ ἀζύμων, οὓς ἐξέδωκεν ὁ Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Δοσίθεος ἐν τῷ Τόμῳ τῆς Ἀγάπης ἐν Ἰασίῳ 1698(α). Ὁ Ἀλλάτιος (de consens. p. 871) μνεῖαν ποιεῖται καὶ πονήματος τοῦ Ἰωάννου περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ Λατίνων.

Γεώργιος μητροπολίτης Κερκύρας, ἤκμαζεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, παρ' οὗ ἐστάλη ἐν ἔτει 1178 εἰς τὴν ἐν Ῥώμῃ συναθροισθεῖσαν σύνοδον, ἀλλ' ἕνεκα ἀσθενείας ἔμεινεν ἐν Βρεντησίῳ ἕξ μῆνας, ὥστε οὐκ ἠδυνήθη νὰ παρουσιάσῃ ἐν τῇ συνόδῳ. Τὰ κατὰ Λατίνων συγγράμματα τούτου, ἀνέκδοτα εἰσέτι ὄντα, εἰσὶ τὰ ἑξῆς. 1) Ἀρχὴ ἐπιση-

(α) Βλ. Ἑκκλησιαστικῆς βιβλιοθήκης τόμ. Α' σελ. ζ'.

μειώσεων πρὸς ἅπερ ἠρωτήθημεν κατακείμενοι ἀσθενῶς ἐν τῇ ἀγία Μονῇ τῶν Κασούλων παρὰ τῶν λεγομένων Φρατομινουρίων, οἵτινες παραδιδάσκουσι καὶ παραδογματίζουσι εἶναι τι πῦρ καθαρτήριον, ἐν ᾧ οἱ τελευτῶντες ἐν ἐξαγορεύσει, μήπω δὲ φθάσαντες ἀποκλύσασθαι τὰ οἰκεῖα πλημμυρήματα, ἀπάγονται καὶ καθαίρονται πρὸ τῆς τελευταίας κρίσεως, ἅμα προῖστωντες σύμμαχον τοῦ τοιοῦτου λόγου καὶ τὸν ἐν ἀγίοις Γρηγόριον τὸν Διάλογον· καὶ ἡ μὲν πεῦσις τοῦ Λατίνου, ἐκαλεῖτο δὲ οὗτος Βαρθολομαῖος, τοιάδε τις ἦν. Θέλω μαθεῖν ἀφ' ὑμῶν τῶν Γραικῶν. 2) Σύνοταγμα περὶ θείας κοινωνίας, ἐν ᾧ καὶ ἡ ἀπόδειξις ἀπλῶς ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, ὅτι ἔνζυμος ἄρτος τῇ Ἐκκλησίᾳ παρεδόθη παρὰ τῶν Ἀποστόλων προσφέρεσθαι, ὃς καὶ μέχρι τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου τῇ Ῥώμῃ προσεφέρετο Ἐκκλησίᾳ. Γράφει δὲ καὶ τὴν περὶ τούτου ἐν Κωνσταντινουπόλει γενομένην διάλεξιν, καὶ πῶς ἀντειπεῖν οὐκ ἠβουλήθησαν οἱ Λατῖνοι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐπήνεσαν τὸν θεῖον ἄρτον τὸν ἔνζυμον· καὶ ὅτι εὐρεθείσης καὶ μερίδος ἐκείνου τοῦ ἄρτου, ὃν ὁ Χριστὸς ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς ἐν τῷ δεῖπνῳ (;) ἐν τῷ τοῦ μεγάλου παλατίου σκευοφυλακίῳ πᾶσα πρόφασις ἤρθη ἐκ μέσου. Βλ. Ἀλλάτ. de perpet. consensio. p. 663.

Λεόντιος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ἐκ Τιβερίουπόλεως τῆς Μακεδονίας, ἀνὴρ χαρίζεις τὸ ἦθος καὶ διαβόητος τὴν ἀρετὴν κατὰ τὸν Χωνιάτην, διεδέξατο τὸν Ἀθανάσιον κατὰ τὸ ἔτος 1188(;), ἐτελεύτησε δὲ περὶ τὸ ἔτος 1190· διότι διάδοχος τοῦ Λεοντίου ἐγένετο ὁ ἐν ἔτει 1191 εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριαρχικὸν θρόνον μετατεθεὶς Δοσίθεος, ὡς ὁ Χωνιάτης

ιστορεῖ(α). Συνέγραψεν ὁ Λεόντιος ἰδ' δογματικὰ κεφάλαια περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ἐν οἷς ἐλέγχει τὴν λατινικὴν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καινοτομίαν, ὡς λέγεται. Ἐξεδόθησαν μετὰ τῶν πανηγυρικῶν λόγων τοῦ ἀρχιεπισκόπου Φιλαδελφείας Μακαρίου τοῦ Χρυσοκεφάλου ἐν Κοσμοπόλει [Βιέννη 1793].

Δημήτριος Τορνίκιος, Λογοθέτης τοῦ δρόμου καὶ ἐπὶ τοῦ Κανικλείου, φίλος τοῦ διασχήμου ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Μιχαὴλ τοῦ Χωνιάτου, οὗ σώζονται πολλαὶ ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν Τορνίκιον, ἤκμαζε περὶ τὸ ἔτος 1190. Ἐγραψε πρὸς τὸν Λατίνον ἐπίσκοπον Στρογόμμου περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐξ ὀνόματος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου. Τοῦ πονήματος ἀντίγραφον σώζεται ἐν τῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθμὸν 2830 καὶ 2966(β).

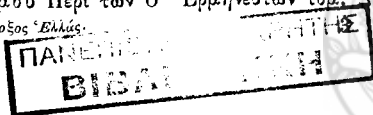
Θεόδωρος Βαλσαμών, Κωνσταντινουπολίτης, Διάκονος, Νομοφύλαξ καὶ Χαρτοφύλαξ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, περὶ δὲ τὸ ἔτος 1190 ἐγένετο Πατριάρχης Ἀντιοχείας τὸν Ἰωάννην διαδεξάμενος, ἀλλὰ κατεχομένης τῆς Ἀντιοχείας τότε ὑπὸ τῶν σταυροφόρων Λατίνων, οἵτινες ἴδιον Πατριάρχην ἐκαί τε καὶ ἐν Ἱερουσαλῆμ ἐγκατέστησαν, οὐκ ἀπήλαυσε τοῦ λαχόντος θρόνου(γ). „Ὁ ἱερός οὗτος ἀνὴρ, λέγει ὁ Κύτρου Ἰωάννης περὶ αὐτοῦ, τρίβων ἦν ἐς ἀκριβὲς τῶν νομικῶν καὶ κανονικῶν νομοθετημάτων, καὶ παρὰ πᾶσιν ἐν τούτοις περιადόμενος“. Ἠλεγε καὶ οὗτος τὰς λατινικὰς καινοτομίας ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν ἱερῶν καὶ

(α) Νικ. Χωνιάτ. Ἱστορ. σελ. 526 καὶ 532. ἐκδ. Βόννης. Ὁ Παλαμᾶς κατὰ λάθος οὐ μόνον τὸν βίον τοῦ Λεοντίου μέχρι τοῦ ἔτους 1261 παρεξέτεινεν, ἀλλὰ καὶ τὴν πατριαρχίαν τοῦ Δοσιθέου προτίθησι καὶ αὐτῆς τῆς τοῦ Ἀθανασίου ἐν Ἱεροσολυμιάδι σελ. 458—463. Ἐν Ἱεροσολύμοις 1862.

(β) Oudini Commentar. de scriptor. ecclesiae tom. II. p. 1658.

(γ) Βλ. Κ. Οἰκονόμου Περὶ τῶν Ὁ' Ἑρμηνευτῶν τόμ. Α' σελ. 780.

Δημητριάκου Ὁρθόδοξος Ἑλλάς.

θείων κανόνων καὶ ἐν ταῖς ἀποκρίσεσι πρὸς τὰς ἐρωτήσεις τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Μάρκου.

II. ἙΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ.

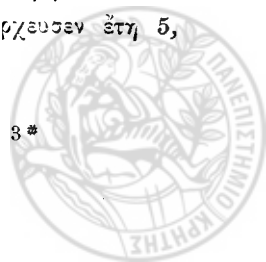
Ἰωάννης ἐπίσκοπος Κύτρου, ἐν Μακεδονίᾳ, συνεχρόνησε καὶ ἐπέζησε τῷ ζῶντι ἔτι τῷ 1203 Θεοδώρῳ τῷ Βαλαμῶνι, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς προτελευταίας αὐτοῦ ἀποκρίσεως πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Δυρραχίου Κωνσταντῖνον τὸν Καβάσιλαν. Ἐγραψε περὶ ἐθίμων καὶ δογμάτων τῶν Λατίνων πόνημα, οὗ μνησίαν ποιεῖται ὁ Ἀλλάτιος de Consension. σελ. 1122. 1167 καὶ ἀλλαχοῦ.

Νικόλαος ἐξ Ὑδροῦντος, κατὰ δὲ τὸν Πατριάρχην τῶν Ἱεροσολύμων Δοσίθεον καὶ ἐπίσκοπος Ὑδροῦντος, ἤρχμαζεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξίου τοῦ Ἀγγέλου καὶ ἐξῆς. Ὅτε ἐν ἔτει 1205 ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος Γ' ἐπεμψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τοποτηρητὴν αὐτοῦ τὸν καρδινάλιον Βενέδικτον διὰ τὰ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων πράγματα, ὁ Νικόλαος ὑπῆρξε διερμηνευτὴς τῶν τε Ἑλλήνων καὶ Λατίνων, ὡς ὁ αὐτὸς ὁμολογεῖ ἐν τῷ περὶ ἀζύμων συντάγματί του. Τὰ κατὰ τῶν καινοτομιῶν τῶν Λατίνων συγγράμματα αὐτοῦ εἰσὶ τὰ ἐξῆς. 1) Κατὰ τῶν χλευαζόντων τοὺς Γραικοὺς ἔνεκεν τῶν ἐπιτιθεμένων στεφάνους ταῖς νουμφεσομέναις, καὶ περὶ τῆς γενομένης συνάξεως ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ ἀγίᾳ νυκτὶ τῆς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως. 2) Περὶ τοῦ μὴ ξυρᾶσθαι τὸ γένειον. 3) Σύνταγμα πρῶτον περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος, οὗ ἡ ἐπιγραφή. „Σύνοψις σὺν Θεῷ ἐκ τῶν κατὰ πλάτος δογμάτων περὶ τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως ἐκ τῶν θείων καὶ ἱερῶν Γραφῶν παρὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων Πατέρων δογματισθέντων, οὗ

μὴν ἀλλὰ καὶ τινων διδασκάλων καὶ φιλοσόφων εἶθ' ὕστερον κατὰ τοῦ παρὰ Λατίνοις καινοφανοῦς δόγματος ἐν διαλέξει μετὰ καὶ ἀληθῶν ἀποδείξεων, συλλεγεῖσα καὶ συνταχθεῖσα παρὰ Νικολάου Ὑδροῦσης.“ 4) Δεύτερον σύνταγμα περὶ θείας κοινωνίας ἐν ᾧ καὶ ἀπόδειξις σαφῆς ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, ὅτι ἔνζυμος ἄρτος παρεδόθη τῇ Ἐκκλησίᾳ παρὰ τῶν Ἀποστόλων προσφέρεσθαι. 5) Σύνταγμα τρίτον περὶ τῆς τῶν Λατίνων ἐν σαββάτῳ νηστείας, καὶ περὶ τοῦ ὅτι οὐ δεῖ ἐν τεσσαρακοστῇ γενέσθαι μυσταγωγίαν, καὶ περὶ γάμου τῶν ἱερέων. 6) Περὶ τοῦ ὅτι οὐ δεῖ γυναῖκας εἰσάγειν ἐν θυσιαστηρίῳ, καθὼς οἱ Λατῖνοι ποιοῦσι. Τὰ μέχρι τοῦδε ἀνέκδοτα πονήματα ταῦτα τοῦ Νικολάου σώζονται ἐν τῇ ἐν Φλωρεντίᾳ Λαυρεντινῇ βιβλιοθήκῃ plut. 5, κώδ. 36. Τινὰ τῶν συγγράμματων τούτων μετήνεγκεν ὁ αὐτὸς ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν.

Ἰωάννης Καματηρός, χαρτοφύλαξ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας ὧν ἐχειροτονήθη Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐν ἔτει 1199, Γεώργιον τὸν Ξιφιλῖνον διαδεξάμενος, καὶ καὶ διεκυβέρνησε τὴν Ἐκκλησίαν μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συμβάτης ἐν ἔτει 1204. „Προῆγε δὲ ἡμῶν ἀναχωρούντων (ἐκ Κωνσταντινουπόλεως) ὁ οἰκουμενικὸς ἀρχιεπίσκοπος, λέγει Νικήτας ὁ Χωνιάτης, μὴ πῆραν φέρων, μὴ χρυσὸν ἐπὶ τὴν ὀσφύν, ἄραβδος καὶ ἀσάνδαλος καὶ χιτῶνιον ἐν περικειμένῳ, ἐντελὴς εὐαγγελικὸς ἀπόστολος, ἢ μᾶλλον τοῦ Χριστοῦ ἀντίμιμος, καθ' ὅσον ὀνάριφ πτωχικῶ ἐποχούμενος μεθίστατο τῆς νέας Σιών“. Διαφυγὼν δ' ἐν τῷ τῆς ἀλώσεως χρόνῳ τὰς φονοκτόνους λατινικὰς χεῖρας μετέβη εἰς Διδυμότειχον, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησεν (α). Ἐπατριάρχευσεν ἔτη 5,

(α) Ν. Χωνιάτ. ἱστορ. σελ. 681. 784. 837.

μῆνας 8, ἡμέρας 7· ἔζησε δὲ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔτη 2, μῆνας 2 καὶ ἡμέρας 14 (α). Ἦν δὲ ἀνὴρ εὐεπής, καὶ ὡς ὁ χρονογράφος Ἐφραίμιος λέγει

ἴδρις σοφίας παντοδαπῆς καὶ λόγων,
ἐπήβολός τε δογμάτων τῶν ἐνθέων·

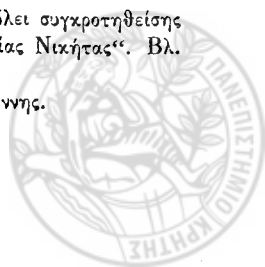
Σώζεται τοῦ Πατριάρχου Ἰωάννου ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Πάπαν Ἰννοκέντιον τὸν Γ' κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα καὶ τῆς ἐν τῷ Συμβόλῳ προσθήκης.

Νικήτας Μαρωνείας (ἐπίσκοπος;) (β) ἦν χαρτοφύλαξ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, εἶτα δὲ ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, ἤκμαζε κατὰ τὸ δεύτερον ἕμισυ τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος. Οὗτος ἔγραψε περὶ τῆς ἐμπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ συγγράμματος τοῦ Λατίνου Οὐγγωνος, ὃς ἐν ἔτει 1177 διέτριβεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς τοποτηρηγτῆς τοῦ Πάπα Ἀλεξάνδρου Γ' παρὰ τῷ αὐτοκράτορι Μανουὴλ τῷ Κομνηνῷ. Τὸ σύγγραμμα τοῦ Νικήτα διαιρεῖται εἰς λόγους ἕξ πρὸς διάλογον ἐσχηματισμένους, ἐν οἷς Ἕλληνας καὶ Λατίνους παρίστανται διαφιλονεικοῦντες. Τοῦ πονήματος τούτου μνεῖαν ποιούμενος Γεώργιος ὁ Παχυμέρης λέγει, ὅτι διηρεῖτο ἐν πέντε λόγοις. „Ἐμπίπτει (λέγει, εἰς χεῖρας τοῦ Βέκκου) καὶ βίβλος ἄλλη τοῦ Μαρωνείας Νικήτα, ὃν ἡ μὲν μεγάλη Ἐκκλησία ἐν τιμίῳ εἶχε καὶ χαρτοφύλακα, ὕστερον δὲ ἡ μεγαλόπολις Θεσσαλονίκη ἀρχιερέα ἐπλούτησεν, ἐν ὅλοις πέντε λόγοις τὰ τῶν θείων Γραφῶν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τῶν Ἐκκλησιῶν ἀνελίττουσα“ (γ).

(α) Cod. Tischend. IX ἀποκείμενος ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λειψίας.

(β) Τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν ἔτει 1166 ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθείσης Συνόδου ὑπέγραψε καὶ „ὁ εὐτελής ἀρχιεπίσκοπος Μαρωνείας Νικήτας“. Βλ. *Maii Scriptor. veter. nov. Collect. Tom. 4.*

(γ) Γεωργ. Παχ. ἱστορ. τόμ. Α' σελ. 477 ἔκδ. Βόννης.

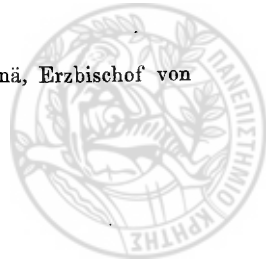

Ὁ Νικήτας τὴν ἔνωσιν τῶν δύο κεχωρισμένων Ἐκκλησιῶν ἐφιέμενος ὑποκλίνεται πῶς διὰ τοῦ συγγράμματος τούτου τοῖς δόγμασι τοῖς λατινικοῖς καὶ διὰ τοῦτο κατακρίνει αὐτὸν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Νεῖλος ὁ Καβάσιλας ἐν τῷ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος συγγράμματι αὐτοῦ λέγων. „Τίς γὰρ ἀγνοεῖ Νικήταν τὸν ἡμέτερον; ἡμέτερος γὰρ Θεσσαλονίκης ἐπίσκοπος ὢν, εἰ καὶ τῇ δόξῃ τῇ περὶ τοῦ Πνεύματος Λατίνοις μὲν καὶ σφόδρα οἰκεῖος, ἡμῖν δὲ πολέμιος, οὗτος ἐν τῷ περὶ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δευτέρῳ διαλόγῳ κτλ. (α). Ἄλλ' ὅτι τὴν ἐν τῷ Συμβόλῳ προσθήκην ἀπηνάινετο ὁ Νικήτας μάρτυς αὐτὸς ὁ πρόλογος τοῦ βιβλίου ἔνθα λέγει, „Ὁ μὲν (Λατίνος) μαθὼν ἐκ τῶν ἁγίων Πατέρων δεῖν ἀναγκαίως εἶναι μηκέτι ἐν τῷ ἁγίῳ Συμβόλῳ συνεκφωνεῖν τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ“· ὁμολογεῖ δὲ καὶ ὁ Βησσαρίων ἐν τῇ πρὸς Ἀλέξιον τὸν Φιλανθρωπηγὸν ἐπιστολῇ αὐτοῦ παρ' Ἀλλατίῳ de Consens. p. 706. Ἀντίγραφον τοῦ συγγράμματος τοῦ Νικήτα σώζεται ἐν τῇ ἐν Φλωρεντία Λαυρεντινῇ βιβλιοθήκῃ.

Νικήτας Χωνιάτης ἐγεννήθη ἐν Χώναις, πόλει τῆς Φρυγίας, ἐξ ἧς ἀναχωρήσας, νέος ἔτι ὢν, ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐν ᾗ ἐξεπαιδεύθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἐκεῖ διατρίβοντος γεραιτέρου ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μιχαήλ, τοῦ μετὰ ταῦτα μητροπολίτου Ἀθηνῶν. Ὑπῆρξε Λογοθέτης τῶν σεκρέτων, καὶ ἐπὶ τῶν κρίσεων, προκαθήμενος τοῦ κοιτῶνος, μέγας Λογοθέτης, ἔφορος καὶ κριτὴς τοῦ βήλου. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινούπόλεως ἔφυγεν εἰς Νίκαιαν, ἔνθα καὶ ἀπέθανε μετὰ τὸ ἔτος 1206 (β). Ὁ Νικήτας κατέλιπεν ἐκτεταμένον θεολογικὸν σύγγραμμα κατὰ αἰρέσεων τῇ

(α) Χειρόγρ. Μονάχου ὑπ' ἀριθμὸν 28 σελ. 160.

(β) Dr. Ellissen Michael Akominatos von Chonä, Erzbischof von Athen. Göttingen 1846.

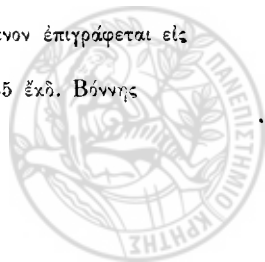
ἐπιγραφῇ ΘΗΣΑΥΡΟΣ ὍΡΘΟΔΟΞΙΑΣ εἰς εἴκοσι καὶ ἑπτὰ βιβλία διηρημένον, οὗ μόνον τὰ πέντε πρῶτα βιβλία ἐξεδοθήσαν λατινιστί. Ἀντίγραφον τοῦ πονήματος σώζεται ἐν τῇ τῶν Παρισίων καὶ τῇ τῆς Φλωρεντίας βιβλιοθήκῃ. Ἐν μὲν τῷ κά βιβλίῳ τοῦ πονήματος τούτου διέλαβεν ὁ Νικήτας περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ Λατίνων, ἐν δὲ τῷ κβ' κατὰ ἄζύμων. Ὁ Ἀλλάτιος ἐν τῇ περὶ Νικητῶν διατριβῇ του, ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Α. Μαΐου ἐν τῷ ἕκτῳ τόμῳ τῆς Nov. Biblioth. patrum· λέγει, ὅτι ὁ Χωνιάτης ἔγραψε δύο πραγματείας κατὰ Λατίνων, ὧν ἡ μὲν ἄρχεται· Εἰ ἔστι σοι σύνεσις, φησί Σολομών, ἀποκρίθητι τῷ πλησίον (α), ἡ δὲ ἑτέρα· Τὸ περὶ ἄζύμων κατὰ Λατίνων αἰτίαιμα. Ἐπι δὲ ἕτερον πόνημα κατὰ Λατίνων περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὗ ἡ ἀρχή· Ξένη τις ἐστὶ καὶ ἀλλόκοτος, ἣν οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῷ ἁγίῳ Συμβόλῳ ποιοῦνται προσθήκην.

Μάξιμος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, πρώην μὲν ἦν ἡγούμενος τῆς τῶν Ἀκοιμήτων Μονῆς, ἐν ἔτει δὲ 1215 ἀνήχθη ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον μετὰ τὸν θάνατον Θεοδώρου τοῦ Εἰρηνικοῦ, ἀλλὰ μετὰ ἑξ μῆνας ἀπέθανε (β). Τοῦ Μαξίμου „Ἐκθεσις τῆς ὀρθοδόξου πίστεως περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ Λατίνων“ σώζεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων ὑπ' ἀριθμὸν 1324.

Γερμανὸς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἐκ τοῦ Ἀνάπλου τῆς Προποντίδος ὀρμώμενος, ἀλιέως παῖς, ὧς φασί, „ἀνὴρ συνετὸς καὶ ἀρετῇ καὶ λόγῳ τὸν βίον κοσμήσας“, πρότερον ἡμὲν ὑπῆρχε Διάκονος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, μετὰ δὲ

(α) Ἀνωτέρω εἶδομεν ὅτι σύγγραμμα οὕτως ἀρχόμενον ἐπιγράφεται εἰς ὄνομα Νικήτα τοῦ Σπηθαίου.

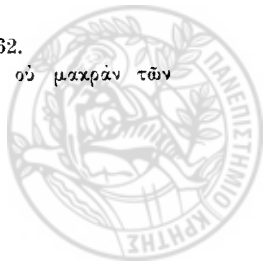
(β) Βλ. Ἀκροπολίτου Χρονικὴν συγγραφὴν σελ. 35 ἑκδ. Βόννης

τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς μονάζοντα καρεῖς ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἀχυράνην Μονῇ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Πανευμόρφου ἔζη ἐν αὐτῇ βίον ἀσκητικόν, ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας Ἰωάννου Δούκα τοῦ Βατάτζη διεδέξατο εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν φιλόσοφον Μανουῆλ τὸν Σαραντηνὸν ἐν ἔτει 1222. Καλῶς δὲ καὶ ὁσίως βιώσας καὶ ἐν ὀκτωκαίδεκα ἔτεσιν τὸ ἀξίωμα διακοσμήσας καὶ τὸν σωτήριον λόγον ὀρθοτομήσας ἐτελεύτησεν ἐν ἔτει 1240. Ὁ Πατριάρχης Γερμανὸς συνέγραψε πρὸς τοῖς ἄλλοις σπουδαίοις θεολογικοῖς συγγράμμασι (α) καὶ κατὰ τῶν καινοτομιῶν τῶν Λατίνων, ὧν γνωστά εἰσι τὰ ἑξῆς. 1) Ἀπάντησις πρὸς τὴν ὁμολογίαν τοῦ Πάπα Γρηγορίου καὶ πρὸς τοὺς ὑπ' ἐκείνου σταλέντας Φρεμενουρίου, περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐξεδόθη μετὰ τοῦ Χρονικοῦ Γεωργίου τοῦ Φραντζῆ ἐν Βιέννῃ τῷ 1796. 2) Πρὸς τοὺς Κυπρίους ἐπιστολαὶ δύο, ἧν ἡ μὲν ἐγράφη ἐν ἔτει 1223, ἡ δὲ ἐν ἔτει 1229. Ἐξεδόθησαν ὑπὸ Κοτελερίου ἐν Monument. eccles. Graec. Tom. 2. 3) Λόγος περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὗ ἡ ἀρχή· „Ἐὰν ὑμεῖς μένητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ. 4) Περὶ ἀζύμων πρὸς Θεόδωρον τινὰ Στοδίτην. Σώζεται ἐν τῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθμὸν 1295. 5) Περὶ τοῦ Καθαρτηρίου πυρός. 6) Περὶ τοῦ βαπτίσματος. Τῶν μέχρι τοῦδε ἀνεκδότων πονημάτων τούτων τοῦ Γερμανοῦ μνησίαν ποιεῖται ὁ Ἀλλάτιος de Consens. τ. 300. 568 καὶ 712. 7) Ὁμολογία τῆς ὄντως ἀληθοῦς πίστεως πρὸς τοὺς μοναχοὺς τοὺς ἐν τῇ ἁγίᾳ Μονῇ τοῦ μεγάλου, ἐνδοξοτάτου, προφήτου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου τῆς εὐλογημένης Πέτρας (β), ὅτε οὐκ ἐπέιθοντο τοῖς δόγμασι τῶν Λατίνων.

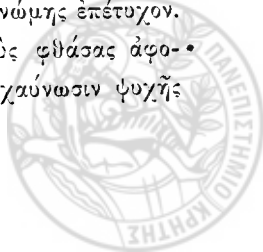
(α) Βλ. Fabricii Biblioth. graeca Tom. XI. p. 162.

(β) Ἡ Μονὴ αὕτη ὑπῆρχεν ἐν Κωνσταντινουπόλει οὐ μακρὰν τῶν Βλαχερνῶν.

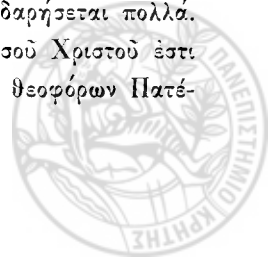

ριεύοντες τῶν κλήρων, ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου“ (Α΄ Πέτρ. ε΄ 1). Εἰ ἀγαπᾷς τὸν Πέτρον, τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τήρησον, καὶ ἐπισκόπει μὴ ἀναγκαστικῶς, μηδὲ κατακυριεύειν σπευδὲ τοῦ κλήρου τοῦ χριστωνόμου· οὐδὲ γὰρ πιστευθήσῃ μαθητὴς εἶναι τοῦ Πέτρου, εἰ τὰς παραγγελίας οὐ φυλάττεις τοῦ Πέτρου. Τί φῆς; ἠδέσθῃς τὸν Ἀπόστολον; ἔγνωσ ἀπὸ τῆς Γραφῆς οἷόν ἐστι τὸ τοῦτου θέλημα; ὡς φίλοικτον, ὡς συμπαθέσ, ὡς ἀβίαστον; Καὶ νομίζω ἠδέσθῃς, σοφὸς ἄνθρωπος ὢν καὶ ταῖς θείαις ἐντεθραμμένος Γραφαῖς. Ἀξιούμεν οὖν τὴν σὴν μεγαλειότητα, ἀπόλυσον οὐκ ἐδέσμευσας ἱερεῖς ἡμετέρους· ἄνεσ ἀπὸ τῆς πολλῆς βίας, καὶ μὴ πειρῶ ἀναγκαστικῶς ἐφέλκειν εἰς τὸ σὸν θέλημα· οὐδὲ γὰρ συμφέρει. Πᾶν γὰρ τὸ ἀναγκαστὸν ἀβέβαιόν ἐστι καὶ ἄστατον, μόνου τοῦ ἀπὸ προαιρέσεως ἀβιάστως γενομένου τὸ πάγιον ἔχοντος. Ὡς γὰρ τὸν πτόρθον τὸν κατὰ φύσιν ἰδυτενῶς ἀνατρέχοντά τε καὶ ὀρθιάζοντα ἢ ἐπὶ τὸ πλάγιον τοῦτον παραβιαζομένη χεῖρ, μέχρις ἂν κατέχη, ἀναγκάζει διαστρέφεσθαι παρὰ φύσιν καὶ τοῦ εὐθέως παρεκκλίνειν, ἐπὰν δὲ ὁ κλάδος τῆς βίας ἀπολυθῇ, πρὸς τὴν κατὰ φύσιν αὐτὸς ἐπανέρχεται ὀρθότητα, οὕτω μοι νόησον καὶ ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως, ὡς εἴ ποτε ἀναγκασθῇ ποιησαί τι παρὰ τὸ οἰκεῖον βούλημα, τῆς ἀνάγκης ἀπολυθεῖσα, ἐπὶ τὴν προτέραν κατάστασιν ἐπανέρχεται. Ἀναμνήσω δὲ σου τὴν ὑψηλότητα καὶ ἱστορίας παλαιᾶς. Ὑπέγραψάν ποτε ἀναγκαστικῶς καὶ βιαίως ἀρχιερεῖς εἰς τὴν καθάρεισιν τοῦ ἁγιωτάτου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Φλαβιανοῦ· οὕτω δόξαν τοῖς τότε τυραννοῦσιν αἰρετικοῖς· ἀλλ’ ἐπὶ τῆς τετάρτης ἀγίας οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐλυοσθέντες εἰς δίκην οἱ τὰς ἀναγκαστικὰς ὑπογραφὰς ποιησάμενοι, καὶ δεῖξαντες ὅτι οὐχ ἐκόντες εἰς τοῦτο ἦλθον, ἀλλὰ τυραννικῇ καὶ θάνατον ἀπειλοῦσῃ χεῖρὶ συνωθῆθησαν, συγγνώμης ἐπέτυχον. Ἐγὼ δὲ καὶ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Γραικοὺς φθάσας ἀφορισμῶ καθυπέβαλα, μηδενὶ τῶν ἱερέων τῶν διὰ χαύνωσιν ψυχῆς

λασθέντων εἰς ὑποταγὴν καὶ θέλημα τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, προσφορὰν δέχεσθαι ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν, μηδὲ συμφάλλειν αὐτοῖς, ὡς προδόταις τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων καὶ τῶν πατροποθήτων ἐθνῶν. Πάλιν οὖν τὴν σὴν ἀξιῶ μεγαλειότητα, οἰκτείρησον τὴν ταλαιπωρίαν τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν ἱερέων, καὶ δὸς αὐτοῖς ἰδέσθαι φῶς ἐλευθέριον, καὶ ἰλαρῶς ὀφθῆναι τοῖς οἰκείοις πενθοῦσι καὶ κλαίουσιν. Ἡ φυλακὴ διὰ τοὺς κακοποιοὺς ἐπινενόηται, ἀλλ' οὐχὶ διὰ τοὺς ἀγαθοποιούς. Οἱ ἱερεῖς οὗτοι τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ἀντέχονται καὶ ἀσπάζονται. Ὅτι δὲ καὶ αἱ ἅγιοι καὶ οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, αἵτινες ἐπτὰ ἦσαν, τοὺς τότε ἀγιωτάτους ἀρχιερεῖς τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης διὰ τῶν ἰδίων τοποτηρητῶν εἶχον πλησιάζοντας καὶ συμφθεγγομένους καὶ συμπράττοντας καὶ συγκαλονίζοντας οὐδεὶς τῶν τὰς θείας ἀναγιγνωσκόντων Γραφὰς ἠγόησεν· οἱ δὲ παρὰ τούτων ἐκτεθέντες κανόνες εἰς πέντε πατριαρχεῖα τὸ χριστιανικὸν ἅπαν ἐκεφαλαίωσαν πλήρωμα, καὶ ἐκάστῳ πατριαρχεῖῳ διαφοροῦς ἐπαρχίας προσήρμωσαν, καὶ ἀντὶ φραγμῶν φρικώδεις ἀφορισμοὺς περιέθεντο, ἵνα μὴ διὰ φιλαρχίαν καὶ φιλοδοξίαν ὑπερπηδῶσί τινες καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἐνοριῶν κατεπεμβαίνουσιν· ὁ γὰρ τοῦτο παρὰ τὴν γνώμην τοῦ ἔχοντος τὴν ἐπισκοπὴν τῆς ἐνορίας ἀποτολμῶν ἀφορισμῶ καθυποβάλλεται, καὶ ἐπιμένων καθαιρεῖται. Καὶ τοῦτο μὲν τοιοῦτον· τὸ δὲ ἕτερον θέλω μὲν εἰπεῖν, φρίττω δὲ καὶ συστέλλομαι. Ποίας γὰρ καταδίκης ἐνόχους ποιοῦσιν αἱ ἅγιοι Σύνοδοι τοὺς ἀποτολμῶντας προσθεῖναι τι ἐν τῷ ἁγίῳ Συμβόλῳ τῆς πίστεως ἢ ἀφαιρεῖν, ὁ ἀναγινώσκων τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας μαθήσεται. Ταῦτα οὐχ ἱκανὰ ἐκφοβῆσαι τοὺς Γραικοὺς ἱερεῖς καὶ τῆς ὑποταγῆς τῆς λατινικῆς ἐκφεύγειν ὡς φεύγει τις ἀπὸ πυρός; Ὅ γὰρ εἰδὼς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου αὐτοῦ καὶ μὴ ποιῶν αὐτό, φησί, δαρήσεται πολλά.

- Θέλημα δὲ τοῦ Κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐστὶ τὸ φυλάττεσθαι πάντα τὰ παρὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων Πατέ-

ρων ἡμῶν ὠρισμένα κανονίσματα καὶ ὀρίσματα. Ἡ τοίνυν δεῖξον τοῖς Γραικοῖς ἱερεῦσιν ὅτι παραβαίνουναι τὰς τῶν Πατέρων νομοθεσίας, ἐὰν μὴ τῆς ὑποταγῆς γίνωνται τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, ἢ μὴ δεῖξαι θυνάμενος, μὴ βίαζε περαιτέρω, ἀλλ' ἔασον ἕκαστον τὸ πάτριον φυλάττεσθαι σέβας ἀκαινοτόμητον καὶ πείθεσθαι τοῖς ἰδίοις ἡγουμένοις, οἷς καὶ γνώμη καὶ γλώττη ὁμοφωνεῖ. Κεφάλαιον τοῦ λόγου. Ἐν ποίᾳ μοίρᾳ ἡ μεγαλειότης σου τάττει τοὺς προσταλαιπωροῦντας τῇ φυλακῇ πρεσβυτέρους; Εἰ μὲν μετὰ τῶν ὀρθοδόξων τούτους ἀπαριθμεῖς, ἐνόησον πόσον ἐστὶ κακὸν ὀρθοδόξους ἀνθρώπους κακοποιεῖν· εἰ δὲ μερίδος τῶν αἰρετικῶν παρὰ σοὶ κριτῇ τάττονται, οὐδ' οὕτως ὀφείλεις ἀναγκάζειν αὐτούς, ἐὰν Πέτρου καὶ Παύλου μαθητῆς εἶναι μεγαλαυχῆς. Ὁ μὲν γὰρ Πέτρος μὴ ἀναγκαστῶς ποιμαίνειν τὸ ποίμνιον τοῦ Θεοῦ διδάσκει σαφῶς· ὁ Παῦλος δὲ καὶ αὐτὸς σαφέστερον τὸν λόγον ποιεῖ λέγων. Αἰρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν παραίνεσιν παραιτοῦ. Πρόσχευς ὅτι παραίνεσιν εἶπεν, οὐχὶ βίαν. Εἰ δὲ τοὺς αἰρετικούς παραίνειν χρή, διατὶ ὀρθόδοξοι φυλακίζονται; ὀρθόδοξοι γὰρ εἰσι διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ οἱ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας τρόφιμοι, καὶ τὰ εὐσεβῆ δόγματα καὶ προσκονοῦσι καὶ σέβονται, καὶ τὰς τῶν οἰκουμενικῶν καὶ ἁγίων Συνόδων πράξεις καὶ τοὺς κανόνας ἀσπάζονται, ὡς περ δὴ καὶ τὰς τοπικὰς Συνόδους ὡς ὁμόφρονας τῶν οἰκουμενικῶν ἐνστερνίζονται. Ταῦτα πρὸς τὴν σὴν μεγαλειότητα ἐγράψαμεν, ἵνα τὸ δίκαιον δυσωπηθῇ καὶ τῆς ἀδίκου φυλακῆς καὶ πολυμεροῦς κακοπαθείας τοὺς τῶν Γραικῶν ἱερεῖς ἀπολύσῃ κτλ. (α).

Ὁ Ἐφέσου. Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 355 χειρογράφῳ τῆς ἐν Μόσχᾳ βιβλιοθήκης τῆς ἱερᾶς Συνόδου ὑπάρχει σύγγραμμα, οὗ ἡ ἀρχὴ λέπει, ἐπιγραφόμενον οὕτω. Τοῦ Ἐφέσου

(α) Χειρόγρ. Μαρξίαν. βιβλιοθ. ἀριθ. 575 σελ. 353.

διάλεξις μετὰ τῶν πρέσβεων τοῦ Πάπα. Τίς ὁ Ἐφέσου οὗτος ἐστὶν ἄγνωστον· ἐκ τοῦ περιεχομένου δὲ τοῦ πονήματος δηλοῦται ὅτι ἦν Κωνσταντινουπολίτης, ὅτι περὶ τὸ ἔτος 1210 ἦλθον εἰς Νίκαιαν ἐκ Ῥώμης πρεσβευταὶ τοῦ Πάπα „εἰρήνην ζητοῦντες, εἰρήνην ποθοῦντες, κατὰστασιν Ἐκκλησιῶν ἰμειρόμενοι, ἀλλὰ καὶ κοσμίκην γαληνότητα (χειρογρ. σελ. 5). Ἐκ δὲ Νικαίας μετέβησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου καὶ ὁ Ἐφέσου παρὰ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Λασκάρεως ἀπεστάλη· καὶ ὅτι ἐκεῖ διελέχθη πρὸς τοὺς πρεσβευτὰς τοῦ Πάπα, προεδρεύοντος τοῦ Καρδιναλίου ἐπισκόπου τῆς ἰσπανικῆς πόλεως Ἀλαβάνου, περὶ τῶν ἀζύμων, περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα καὶ περὶ τῆς ἐμπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἔστι δὲ τὸ σύγγραμμα σπουδῆς ἄξιον, διότι ἐν τῇ διαλέξει ὑπάρχουσι καὶ τινὰ ἱστορικὰ ἀξιόλογα.

Μεθόδιος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, πρότερον μὲν ἡγούμενος τῆς κατὰ τὴν Νίκαιαν κειμένης Μονῆς τοῦ Ἰακίνθου, περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1240 ἀνέβη ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν Γερμανὸν διαδεξάμενος. Ἐπ' ὀλίγιστον δὲ τὸ τῆς Ἐκκλησίας διθύνας πηδάλιον (τρεῖς μόνον μῆνας) ἀπεβίωσε, καὶ ταῦτα γηραῖος οὐκ ὢν, καὶ ἐτάφη ἐν τῇ Μονῇ, ἧς πρότερον προΐστατο(α). Τοῦ Μεθοδίου πόνημα Κατὰ ἀζύμων ἀπόκειται ἐν τῇ ἐν Μόσχᾳ βιβλιοθήκῃ τῆς ἱερᾶς Συνόδου ὑπ' ἀριθμὸν 353.

Ἰωάννης μητροπολίτης Ναυπάκτου, ἔχμαζεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰωάννου τοῦ Βατάτζη καὶ τῆς πατριαρχίας τοῦ Γερμανοῦ. Ὁ ἐπίσκοπος Κορώνης Ἀθανάσιος ἤτησε παρὰ τοῦ Ἰωάννου λύσεις νομικῶν τινων περὶ γάμου ζητημάτων καὶ περὶ τινων λατινικῶν καινοτομιῶν· ὁ δὲ Ἰωάννης σαφηνίσας τὰ ζητή-

(α) Βλ. Ἀκροπολίτου Χρονικ. συγγρ. σελ. 77.

ματα ταῦτα εὐσεβοφρόνως ἀπέστειλε τῷ Ἀθανασίῳ. Ἀντίγραφον τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Ἰωάννου σώζεται ἐν τῇ ἐν Μόσχα βιβλιοθήκῃ τῆς ἱερᾶς Συνόδου ὑπ' ἀριθμὸν 208.

Θεόδωρος Λάσκαρις, υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Δούκα τοῦ Βατάτζη, διεδέξατο τὸν αὐτοῦ πατέρα εἰς τὸν θρόνον τὸν βασιλικὸν ἐν ἔτει 1255, τριῶν καὶ τριάκοντα ἐτῶν ὄν, καὶ ἐκυβέρνησε τὸ βασίλειον μέχρι τοῦ ἑαυτοῦ θανάτου, συμβάντος ἐν ἔτει 1259(α). Ἦν δὲ κατὰ Ἐφραίμιον

Ἄνῆρ ἀγαθὸς, εὐσεβῆς αὐτοκράτωρ,
ἡδύς, ἰλαρὸς, εὐμενῆς ὑπηκόοις,
ἴδρις σοφίας παντοδαπῆς καὶ λόγων,
πιστὸς Κυρίου νουνεχῆς ὑπῆρέτης,
ἄναξ προσηγῆς καὶ στρατηγὸς γεννάδας
μηδὲν νεοχμώσας τι τῆς Ἐκκλησίας κτλ.

Ὁ εὐσεβῆς οὗτος βασιλεύς, ζηλωτῆς ὄν τοῦ πατρίου δόγματος, συνέγραψε Λόγον ἀπολογητικὸν πρὸς τὸν Λατῖνον ἐπίσκοπον Κορώνης Ἰωάννην, περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὃς σώζεται χειρόγραφος ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Κανταβριγίας τῇ ἐξῆς ἐπιγραφῇ: „Θεοδώρου μοναχοῦ τοῦ Λάσκαρι λόγος ἀπολογητικὸς πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Κορώνης Ἰωάννην κατὰ τῶν Ἰταλῶν, ἧγουν κατὰ τῶν Λατίνων, περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου.(β). Ὁ Ἀλλάτιος ἐν τῇ περὶ Θεοδώρων διατριβῇ αὐτοῦ, ἐκδοθεῖσῃ ὑπὸ Α. Μαΐου, Novae patrum bibliotheca τόμ. 6, ἀναφέρει δύο ἔτι πονήματα Θεοδώρου τοῦ Λασκάρως κατὰ Λατίνων τῇ ἐξῆς ἐπιγραφῇ. „Κατὰ Λατίνων περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος“ καὶ τοῦ μὲν πρώτου ἡ ἀρχὴ ἔχει οὕτω. Δεῖ μὲν αἰεὶ τὴν φύσιν τῶν

(α) Νικ. Γρηγορᾶ Ἱστορ. λόγ. γ'.

(β) Cave Scriptor. eccles. histor. literar.

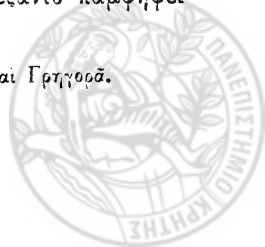

όντων ἐν τοῖς ἰδίοις ἐπεκτείνεσθαι πράγμασιν· τοῦ δὲ ἐτέρου· Ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ Θεοῦ ἰσχυρὸς ἐκπορευομένη τῆς δημιουργικῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ κτλ.

Ἀρσένιος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἀνὴρ καὶ εἰς λόγον καὶ εἰς πράξιν πανευφυέστατος, ἔζη βίον ἀσκητικὸν παρὰ τῇ λίμνῃ τῆς Ἀπολλωνιάδος, ἐν ἔτει δὲ 1255 διεδέξατο εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν ἀποθανόντα Μανουὴλ· ἐξορισθεὶς μετὰ τινα χρόνον παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, ἀνέλαβεν αὖθις τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐν ἔτει 1261, τοῦ διαδεξαμένου αὐτὸν Νικηφόρου τελευτήσαντος· ἀλλὰ μετὰ ἑξαετῆ πατριαρχίαν ἐξωρίσθη πάλιν εἰς τὴν Προικόννησον, ἔνθα καὶ ἐτελευτήσῃ, διότι ἐκώλυε τῆς θείας κοινωνίας τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον, τυφλώσαντα καὶ ἐν εἰρκτῇ φυλάσσοντα τὸν νόμιμον διάδοχον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου Ἰωάννην τὸν Ἀσκαριν(α). Τοῦ Πατριάρχου Ἀρσενίου „Λόγος περὶ τοῦ πότε καὶ διὰ τίνων ἢ τῆς Ῥώμης ἐξέπεσεν ἐκκλησία“, οὗ ἡ ἀρχὴ· Πᾶσα Γραφὴ θεόπνευστος, σώζεται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 7 χειρογράφῳ τῆς ἐν Ὑξωνίᾳ βιβλιοθήκης Collegii Lincolniensis.

Νικηφόρος Βλεμμίδης ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν ἔτει 1198, μετηγάστευσε δὲ εἰς Βιθυνίαν μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔνθα καὶ τὰς φιλοσόφους ἐπιστήμας ἐδιδάχθη καὶ Διάκονος ἐχειροτονήθη ἐν Νικαίᾳ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ τῷ 1224 ἔτει· ἱερεὺς δ' ἐχειροτονήθη τῷ 1236 ἔτει ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἐφέσου Μανασσῆ. Ἀποθανόντος τοῦ Πατριάρχου Μανουὴλ ἐν ἔτει 1255, πάντες οἱ ἐν Νικαίᾳ ὑπάρχοντες ἐπίσκοποι ἐξελέξαντο παμψηφεῖ

(α) Βλ. τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀκροπολίτου, Παχυμέρη, καὶ Γρηγοῦδ.

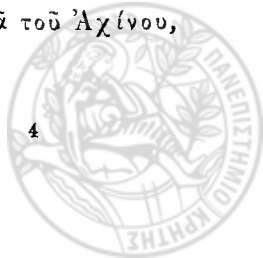

τῶν Φρά Κηρύκων, πολλὰ δὲ συγγραφάμενος τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ πρὸς πᾶσαν τὴν θείαν Γραφὴν παλαιάν τε καὶ νέαν . . . . . ἅ τινά ἄγνωστα τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς νέας Ῥώμης ἐτύγχανον καὶ πᾶσι τοῖς ὀρθοδόξοις ἕως τῆς βασιλείας Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ· κατὰ δὲ τὸ τέλος τῆς αὐτοῦ βασιλείας Θεσσαλονικεὺς τις, Κυδώνης τὸ ἐπώνυμον, μεμυημένος τῆς λατινικῆς διαλέκτου πάντα τὰ ἐκείνου τῇ ἑλληνίδι διαλέκτῳ ἐξέδωκεν, ἐξ ὧν καὶ τινὰ καὶ μετεγράφησαν παρὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ ἀπετέθησαν ἐν τῇ αὐτοῦ βιβλιοθήκῃ, ἅ τινά, τοῦ Θεοῦ διδόντος ἡμῖν σχολήν, πάντα περιφανῶς ἀναιρήσομεν, ὡς καὶ τούτους τοὺς αὐτοῦ λόγους τοὺς τε περὶ καθαρτηρίου πυρὸς συγγραφέντας καὶ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος“(α). Καὶ ἐκ τῆς ἐπικρίσεως συγγραμμάτων τινῶν Ἰωάννου τοῦ Βέκκου, ἣν ὁ Πανάρετος ἐποιήσατο, κατάδηλον γίνεται, ὅτι ὁ Πανάρετος οὗτος ἔζη μετὰ τὸν Βέκκον· ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ Παχυμέρη μνημονευόμενος Πανάρετος ἐπνίγη πρὶν ἀναβῆναι ὁ Βέκκος εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπ’ ὀνόματι λοιπὸν Ματθαίου Ἀγγέλου Παναρέτου σώζονται ἱκανὰ πονήματα, οὕτω ἐκδοθέντα, συγγραφέντα παρ’ αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ἐ’ λόγου δηλοῖ, κατὰ πάσης τῆς τῶν Λατίνων καινοτομίας καὶ κατὰ πάντων ὧν παραδογματίζουσιν ἐγγράφως τε καὶ ἀγράφως. Ἡ ἐπιγραφὴ τῶν πονημάτων τούτων, ἀποκειμένων ἐν τῷ ὑπ’ ἀριθμὸν 130 χειρογράφῳ τῶν ἐν Βενετία Νανιανῶν κωδίκων, ἔχει ὡς ἐξῆς.

1) Θωμᾶ Λατίνου φιλοσόφου (Aquinatis) τῆς τάξεως τῶν Φρά Κηρύκων, πῶς ἐν τοῖς θείοις ληπτέον ἂν εἶη τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀντίθεσις πρὸς ταῦτα Ματθαίου Κοιέστωρος Ἀγγέλου τοῦ Παναρέτου· Λόγος α’. 2) Τοῦ αὐτοῦ φιλοσόφου Θωμᾶ τοῦ Ἀχίνου,

(α) Χειρόγρ. Μόσχας ὑπ’ ἀριθμὸν 394 σελ. 170.

Δημητριάκοπούλου Ὁρθόδοξος Ἑλλάς.

πῶς ἐστὶν ὁ εἰδικὸς τόπος, ἔνθα αἱ ψυχαὶ καθαίρονται πρὶν ἀπελθεῖν εἰς τὸν παράδεισον· καὶ ὅτι μετὰ τὴν τελευταίαν ἅπαντες τῶν ἀνθρώπων οἱ μὲν παραχρῆμα ταῖς αἰωνίαις τιμωροῦνται βασάνοις, οἱ δὲ καθαίρονται διὰ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ οὕτως εἰς τὴν βασιλείαν εἰσέρχονται. Ἀντίθεσις εἰς ταῦτα Ματθαίου Κοιέστωρος Ἀγγέλου τοῦ Παναρέτου· Λόγος β'. 3) Ματθαίου Κοιέστωρος Ἀγγέλου τοῦ Παναρέτου ἀνασκευὴ τῶν λεγομένων παρὰ Λατίνων, ὡς ὁ Πάπας ἔχει τὴν ἀρχὴν πάσης τῆς Ἐκκλησίας, λαβὼν αὐτὴν κατὰ διαδοχὴν ἀπὸ τοῦ μακαρίου Πέτρου· καὶ ὡς ἔξεστιν αὐτῷ κατὰ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δογματίζειν καὶ ποιεῖν ὅσα καὶ βούλεται· Λόγος γ'. 4) Τοῦ αὐτοῦ κατὰ τῆς ἀθέου καὶ πνευματομάχου ἀσεβείας τῶν θεομάχων Λατίνων εἰς κεφάλαια ἕξ· Λόγος δ'. 5) Τοῦ αὐτοῦ ἀπόδειξις εἰς ὅσα πίπτουσιν ἐξ ἀνάγκης οἱ Λατῖνοι τὰ ἄτοπα λέγοντες τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι· Λόγος ε'. 6) Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῶν ἄλλων ἀτοπημάτων τῶν κακοδόξων Λατίνων εἰκοσιτεσσάρων ὄντων· Λόγος ς'. 7) Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Λατίνους λέγοντας τὸν θεῖον Πέτρον ποιμένα τῶν Ἀποστόλων καὶ μείζονα καὶ πρῶτον τῷ ἀξιώματι, διὸ καὶ τὸν Πάπαν ἀξιοῦσι πρὸς πάσας τὰς ἐκκλησίας τοιοῦτον εἶναι κατὰ τὸν ἀπόστολον Πέτρον· Λόγος ζ'. Πρὸς τὸ τέλος τοῦ πονήματος τούτου συγκρίνων τὸν Πάπαν πρὸς τὸν ἀπόστολον Πέτρον λέγει. „Πέτρος μὲν ἀσσαρίου θέρμοις ἐτρέφετο, ὁ δὲ Πάπας διαφόροις ὀψοποιῶν μαγκανεύμασι τὴν λίχνον καὶ ἀχάριστον κολακεύει γαστέρα. Καὶ Πέτρῳ μὲν πολὺ τι κόρος καὶ ὕδατος, τῷ δὲ Πάπα καὶ μέχρι μέθης καὶ ὑπὲρ τὴν μέθην οἱ ἀνθοσμῖαι τῶν οἴνων. Καὶ Πέτρῳ μὲν μέγας πλοῦτος καὶ καύχημα τὸ μηδὲν ἔχειν, τῷ Πάπα δὲ πολλοὶ θησαυροὶ χρυσοῦ καὶ ἀργυ-

των, ὧν ἡ ἐπιγραφὴ ἐν τῷ νομοκανόνῳ ἔχει καθὼς προεγράφη ἐν τῇ τοῦ Πάπα Ἰωάννου ἐπιστολῇ. Λόγος ις'. 17) Ἀπὸ τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ὅπερ προφέρουσιν οἱ Λατῖνοι εἰς σύστασιν τοῦ ἰδίου δόγματος, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Λόγος ιζ'. 18) Ἔτερον ἐκ τῶν Λατίνων προφερόμενον τοῦ Ἀποστόλου ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς Β', ὅτι ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα. Λόγος ιη'. 19) Περὶ τοῦ ζέου (sic) ὕδατος κατὰ τίνα τρόπον ἐν τοῖς θείοις μυστηρίοις εἰσβάλλεται, μεμφαμένου τοῦτο τινος ἐπισκόπου Λατίνων. Λόγος ιθ'. 20) Πότε ἰσοδυναμεῖ ἢ Διὰ τῇ Ἐκ ἐπὶ τῆς θεολογίας, καὶ πότε οὐκ ἰσοδυναμεῖ. Λόγος κ'. 21) Κατὰ τῶν λατινικῶν ἀζύμων ἀνασκευαστικὸς λόγος κά'. 22) Ἀπάντησις πρὸς τὰ ἕξ κεφάλαια τὰ παρὰ τῶν Λατίνων προφερόμενα πρὸς οἰκοδομὴν τῆς ἰδίας κακοδοξίας (τῆς ἐκ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πνεύματος ἐκπορεύσεως).

Οἱ ὀκτὼ πρῶτοι λόγοι τοῦ Παναρέτου ἀπόκεινται καὶ ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης ἐν κώδικι θεολογικῷ 258.

Ἱεροδωρος ἱερομόναχος. Ὁ ἐλλόγιμος οὗτος ἀνὴρ καὶ τῆς ἀληθείας κήρυξ ἤχημαζεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου παρ' οὗ ἐρρίφθη ἐν εἰρκτῇ περὶ τὸ ἔτος 1278, διότι οὐχ ὠμοφρόνει τοῖς λατινόφροσιν. „Ἡμεῖς τῷ τότε, λέγει ὁ αὐτός, πρὸς τῇ εἰρκτῇ καὶ νόσῳ προσειλημμένοι τῇ τῆς ἀρθριτίδος“ κτλ. (Χειρόγρ. Μαρκ. βιβλιοθ. ὑπ' ἀριθ. 153 σελ. 216). Τοῦτου πονήματα κατὰ τῶν λατινικῶν καινοτομιῶν, ἀνέκδοτα εἰσέτι ὄντα καὶ ἐν τῇ τοῦ ἁγίου Μάρκου βιβλιοθήκῃ ἀποκειμένα ὑπ' ἀριθ. 153, εἰσὶ τὰ ἐξῆς. 1) Λόγος πρὸς τοὺς συκοφαντοῦντας αὐτὸν (λατινόφρονας) ὅτι τε τῆς θεότητος τὴν φύσιν γεωμετρικαῖς γραμμαῖς ἐσχημάτισε, καὶ

τὸν Πατέρα τοῦ Πνεύματος εἶρηκε, καὶ τὸν Υἱὸν ὡσαύτως τοῦ Πνεύματος. Ὁ λόγος οὗτος, συγγραφεὶς ἐν ἔτει 1279, τελευταῖα ᾤδε. „Ἐστω τοίνυν καὶ ὁ παρὼν ἡμέτερος λόγος, τῇ τῶν λέξεων ἅμα καὶ τῶν νοημάτων συμμετρία χρησάμενος, τοῖς μὲν εὐσεβέσι καὶ ἡμετέροις παρεμφαίνων ἀναλώτους ἡμᾶς τῇ τε συγκαταθέσει καὶ ἀθεμίτου ὑπογραφῆς καὶ τῆς δευτέρας μετ' αὐτὴν κοινωνίας, μικτὴν πρὸς ταύτας ὑποστάντας βίαν εἰρηνικὴν καὶ ἀτίθασον, ταῖς τε συκοφαντικαῖς καὶ διαβολικαῖς ἐπιθέσεσιν, ἃς καθ' ἡμῶν ὁ Βέκκος ἐξύφανεν, ὁ λύκος τῆς Ἀραβίας, ὁ τῆς Ἐκκλησίας πολέμιος· τοῖς δ' ἄλλοτρίοις καὶ Θεοῦ καὶ ἡμῶν τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν σπαράττουσι δι' ἐμπαιγμῶν καὶ μαστίγων καὶ διωγμῶν, τὴν τε παρὰ πάντων αἰσχύνην ἀφροσιωθείσαν αὐτοῖς, καὶ τὸν ἀπὸ Θεοῦ μαχρισμόν· καὶ τὴν μὲν λυομένην ἐν γεέννῃ κατήφειαν· ἡμεῖς γὰρ καὶ τοῦτο λέγομεν ἐν Χριστῷ, πάλιν ὡς ἡμεν ἐσμέν, τὰ τῶν Πατέρων κρατοῦτες, τὰ δὲ τῶν Λατίνων φαυλίζοντες· τὰ τῶν πολεμουμένων διὰ τὴν πίστιν θειάζοντες, τὰ δὲ τῶν πολεμούντων ἐμβριθῶς μυχτηρίζοντες· τὰ τῶν ὀρθοτομούντων γεραίροντες, τὰ τῶν καινοτομούντων στηλιτεύοντες· ἡμέραις ὅλαις καὶ ὅλαις νυξίν ὑπὲρ τοῦ ὀρθοῦ προμαχόμενοι δόγματος. Εἰ δὲ καὶ ἀνόμοις ἠύλισθημεν ἄκοντες, ἀλλ' οὐ κατ' αὐτοὺς ἠνομήσαμεν, ἢ περὶ τ' ἀληθῆ κακῶς ἐφρονήσαμεν· οὐχ ὑπεγράψαμεν, ὡς ἐκήρυξαν οἱ ἀντιπλέοντες, ἢ τὰ ἡμῶν συγγράμματα τῷ ἀναθέματι παρεδώκαμεν· οὐ θυσίαν Θεῷ μετ' αὐτῶν προσηγάκαμεν· οὐ προδεδώκαμέν τινα τοῖς διώκουσιν ἢ τῶν φίλων ἢ τῶν ἐχθρῶν, ὥσπερ τινὲς τῇ βία ταλαιπωρήσαντες. Μὴ ἴδοιμι πρόσωπον Θεοῦ, εἴ τι τοιοῦτον πεποίηχα. Οὐ θωπείαις ἐκλάπημεν, ἢ ἀπειλαῖς ἐχαυνώθημεν· οὐκ ἀξιωματῶν ἐπαγγελίας, τῶν κάτω καὶ πατουμένων, ἠκολουθήσαμεν ὡς τινες, ἢ προτραπέντες βασιλείας πατεῖν ἀλλὰς ἠθελήσαμεν, ὅπερ ὀρῶ τοὺς πλείονας πάσχοντας, ἵνα κἂν μὴ τινος οὗτοι ἄλλου, τέως δ' οὖν φαντασίας κοσμικῆς μετα-

λήφονται. Ταῦτα πάντα διαφυγόντες τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι, φυλακαῖς διὰ τοῦτο τηρούμεθα, δεσμῶν δίχα καὶ τῶν πάλαι στρεβλώσεων· τάχα μὲν καὶ πρὸς βρωῶσιν ἐσχάτην, ὡς ἀνὴρ παλαιός τις πάλαι τῷ κύκλωπι, χάριν ἀντὶ τοῦ οἴνου δεξάμενος, τὸ μετὰ τοὺς συνόμους βρωθῆναι τῷ δυναστεύοντι· τὸ δὲ μᾶλλον πρὸς ἐξαπάτην τῶν ἀπλουστέρων καὶ ὄλισθον, ὡς ἄν τινες, ἐπαίοντες ὅτι καὶ ἡμεῖς συνεθέμεθα τοῖς διώκουσι, συνθῶνται τῇ πλάνῃ καὶ πραγμάτων ἀπαλλαγῆσονται· Ἄλλ' οὐ συνήλθομεν, οὐδὲ συναινοῖ τῶν κακῶν ἐγενήθημεν· ἠύλισθημεν μόνον σὺν αὐτοῖς ἐν οἴκῳ προσευχῆς, ἀλλ' οὐχ ὡς ὁ Παῦλος ἠγνίσθημεν, μικρὸν τὸ πρὶν ὑπενδουὸς πραγματευόμενος μέγιστον· οἰκονομίας κατὰ τρόπον ἠύλισθημεν, ἀλλὰ διελέγχοντες, οὐ γνώμη συντρέχοντες τοῖς κακόφροσι· συνεδράμομεν τούτοις τοῖς ἔξωθεν, ἀλλ' ὡς τὰ ἐντὸς αὐτῶν ἀνιχνεύσοντας, καὶ ἀνιχνεύσαντες κατελάβομεν· καταλαβόντες δὲ οὐ κατεχώσαμεν ταῦθ' ὡς περίτρομοι, ὅπερ οἱ πολλοὶ δειλαινόμενοι πάσχουσιν, ἀλλὰ δῆλα τοῖς ἀγνοοῦσι παρεσκευάσαμεν, εἰς ἐδραίωσιν μὲν τῶν εὐσεβῶν καὶ ἀσφάλειαν, κατὰπτωσιν δὲ καὶ αἰσχύνῃν τῶν διακενῆς ἀνομούντων καὶ λαλούντων τὰ ἄδικα. Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ Ἰνδικτ. ἐβδόμῃς. Ὁ ἁμαρτωλὸς ἱερομόναχος Ἱεροθέος“ (α). 2) Λόγος προσφωνητικὸς πρὸς τὸν βασιλέα Κύριον Μιχαῆλ τὸν Παλαιολόγον, ἀποδεικνύων ἐπὶ τῇ κατὰ πρόσωπον ἡμῶν προσελεύσει διὰ ποικίλων γραφικῶν παραδόσεων ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ὑπάρχειν τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. 3) Ὁμιλία κατὰ Λατίνων διαλογικὸν φέρουσα τὸν χαρακτήρα, ἀντιθέτους ἔχουσα τὸν Λουκᾶν καὶ τὸν Νηφωνα, ἥτις σώζεται ἐν τῇ ἐν Φλωρεντίᾳ Λαυρεντινῇ βιβλιοθήκῃ plut. 7. κώδ. 19. 4) Τοῦ αὐτοῦ Ἱεροθέου ἴσως ἐστὶ καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀλλατίου (de Consension. p. 871) μνημονευόμενον Διάγραμμα περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

(α) Χειρόγρ. Μαρξίαν. βιβλιοθ. ἀριθ. 153 σελ. 215.

Ἰωσήφ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἀνὴρ πνευματικός τε καὶ ἀγαθός, πρότερον μὲν ἦν ἡγούμενος τῆς κατὰ τὸ Γαλήσιον ὄρος Μονῆς, τὸν Δεκέμβριον δὲ τοῦ ἔτους 1267 ἐψηφίσθη ἐπὶ τοῦ κλήρου καὶ προεχειρίσθη εἰς Πατριάρχην τῇ πρώτῃ Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1268. Ὁ Ἰωσήφ βλέπων τὴν Ἐκκλησίαν βιαζομένην κοινωνῆσαι τοῖς δόγμασι τοῖς λατινικοῖς ἔπεμψεν ἐγκυκλίους ἐπιστολάς τοῖς ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξοις ἐντελλόμενος αὐτοῖς, ἵνα τηρῶσιν ἀπαράτρωτον τὴν ἀρχαίαν πίστιν, τὸν Μάϊον δὲ τοῦ ἔτους 1275 ἀπελαθεὶς τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ὑπὸ τοῦ λατινόφρονος αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου ἀπῆλθεν εἰς τὴν κατὰ τὸν Ἀνάπλου κειμένην Μονὴν τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ, ἵνα τὸ λειπόμενον τῆς ζωῆς αὐτοῦ βιώσῃ ἐν ἡσυχίᾳ. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαήλ ἐκβάλλεται τοῦ θρόνου ὁ τὸν Ἰωσήφ διαδεξάμενος λατινόφρων Ἰωάννης Βέκκος, καὶ ἀνάγεται αὖθις ὁ Ἰωσήφ, ὃς τέσσαρας μόνον μῆνας τὸ τῆς Ἐκκλησίας διυθύνας πηδάλιον, ἀπέθανε καταπεπονημένος τὸ σῶμα νόσῳ καὶ γήρᾳ τὸν Μάρτιον τοῦ ἔτους 1283 καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τοῦ ἁγίου Βασιλείου Μονῇ(α). Περὶ τοῦ Πατριάρχου Ἰωσήφ λέγει ὁ Ἐφραΐμιος ἐν τῷ χρονικῷ αὐτοῦ τάδε·

Ἀνὴρ Ἰωσήφ ὀρθοδοξίας στῦλος,
κλέος μοναστῶν ἅμα καὶ πρεσβυτέρων,
μονῆς προεστὼς εὐαγοῦς Γαλησίου,
πρᾶος χαρίεις καὶ Θεοῦ τρέμων νόμους,
πτωχοτρόφος φίλοικτος, εὖσπλαχνος φύσει,
εἰς πατριαρχῶν τὸν περίπυστον θρόνον
ἀνάγεται δὴ κανονικῶς ἀξίως,
κλήρου πέλων εἰς τοῦ βασιλείου πάλαι,

(α) Βλ. Παχυμέρη ἱστορίαν Μιχαήλ καὶ Ἀνδρονίκου τῶν Παλαιολόγων.

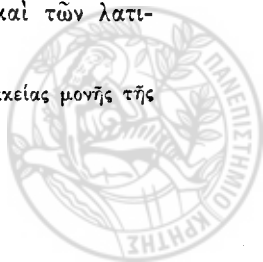

γῆμας τε σεμνῶς καὶ τεκῶν θυγατέρα·
 εἶτ' ἀποβαλὼν θανάτῳ συνευενέτιν,
 καὶ τὰ μοναχῶν ὑποδὺς ὁμοψύχως,
 ὤφθη δοχεῖον ἀρετῶν τῶν ἐνθέων,
 ἔπειτα ποιμῆν τῆς μονῆς Γαλησίου,
 καὶ ποιμενάρχης ἀρχιθύτης τ' αὖ μέγας·
 Ἐπεὶ δ' Ἰταλῶν δόγμα παρεισεφθάρη
 ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς οὐ καλῶς ἐκκλησία
 τούτου διιθύνοντος εὐσεβῶς θρόνον,
 καὶ τῷδ' ἐπῆκτο τὰδ' ἐπαινεῖν τις βία,
 ὁ δ' ἀκλινῶς ἤδραστο δογμάτων βάσει·
 ἐκβάλλεται δὴ τοῦ θρόνου μάλ' ἀδίκως,
 ὡς ὑπεραθλῶν δογμάτων ὀρθῶν ἄγαν.

Τούτου τοῦ ὁμολογητοῦ Πατριάρχου σώζεται ἐν διαφόροις βιβλιοθήκαις πόνημα περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῇ ἐξῆς ἐπιγραφῇ. Οἰκειόχειρος ὁμολογία τοῦ παναγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κυρίου Ἰωσήφ τοῦ Ὁμολογητοῦ. Ἐξεδόθη μετὰ τῆς Ἀντιρρήσεως Νεκταρίου Ἱεροσολύμων περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα ἐν Ἰασίῳ τῷ 1682 ἔτει. Σφάλλονται οἱ ἀποδιδόντες τὴν Ὁμολογίαν ταύτην τῷ ἐν τῇ Φλωρεντινῇ ψευδοσυνόδῳ παρουσιάσαντι Πατριάρχῃ Ἰωσήφ. Ἐν τῇ Βατικανῇ βιβλιοθήκῃ σώζεται „Πιττάκιον τοῦ Πατριάρχου Ἰωσήφ πρὸς τὸν μετὰ ταῦτα μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Ἰγνάτιον, δέσμιον ὄντα τηνικαῦτα διὰ τὴν Λατινικὴν ὑπόθεσιν.“

Ἰὼβ Ἰασίτης, ἱερομόναχος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τοῦ Ἰασίτου ὀνομαζομένης, ἐξ ἧς καὶ τὸ ἐπώνυμον ἔλαβε (β), μαθητὴς τοῦ Πατριάρχου Ἰωσήφ καὶ τῶν λατι-

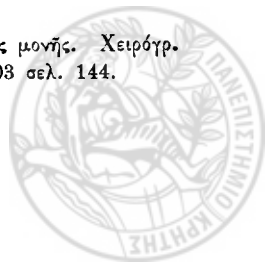
(β) Ἡ μονὴ αὕτη ἔκειτο πλησίον τῆς κοινοβιακῆς γυναικείας μονῆς τῆς

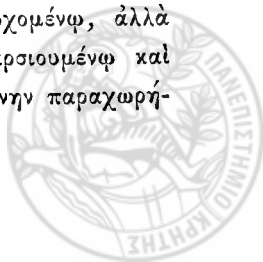
νικῶν καινοτομιῶν σφοδρὸς πολέμιος· τούτου δ' ἕνεκα ἐβασανίσθη ἀπηνῶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαήλ, διατάξαντος ἵνα ἐπιφορτίσῃσι τὸν Ἰώβ προβάτων ἐντέροις, ἅπερ τῆς κόπρου γέμοντα περὶ τὸν λαιμὸν αὐτοῦ ἐτυλίχθησαν, καὶ οὕτως ἀνὰ τὴν πόλιν ἅπασαν θριαμβευτικῶς περιφέρωσιν· εἶτα δὲ περιωρίσθη ἐν τῷ φρουρίῳ Καβαίας, κειμένῳ πρὸς τῷ Σαγγάρει ποταμῷ τῆς Βιθυνίας. Ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαήλ συνήθροισε σύνοδον περὶ τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν· καὶ ἐπειδὴ πάντες οἱ παρευρεθέντες ἀντέκειντο τῇ βασιλικῇ γνώμῃ, ὁ αὐτοκράτωρ συντίθησι τόμον διὰ τῶν αὐτῶ ὁμοφρόνων ἐκ διαφόρων ἱστοριῶν, δι' οὗ ἀκαταιτίαια τὰ κατὰ τοὺς Λατίνους παρίστα, ὃν ἔπεμψε πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἰωσήφ, ἵν' ἀπολογηθῇ πρὸς τὰ ἐν τῷ τόμῳ γραφέντα, πλὴν ἐξ ἱστοριῶν καὶ γραφικῶν ἀποδείξεων. Μετὰ δὲ συνοδικὴν διάσκεψιν ἀναδέχεται τὸ ἔργον τῆς ἀπαντήσεως ὁ Ἱασίτης Ἰώβ, ἔχων συλλήπτορας τῶν ἐννοιῶν ἄλλους τε καὶ μᾶλλον Γεώργιον τὸν Παχυμέρη, καὶ μετ' οὗ πολὺ ὁ τόμος ἐξεργασθεὶς ἐπέμφθη τῷ βασιλεῖ (α), ὃς σώζεται τῇ ἐξῆς ἐπιγραφῇ. „Ἀπολογία τοῦ παναγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κυρίου Ἰωσήφ ἐπὶ τοῖς προβληθεῖσιν ὑπὲρ τῶν Λατίνων ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ θεομεγαλοδυνατοῦ καὶ ἁγίου βασιλέως Μιχαήλ καὶ Θεοδώρας, ἐκπονηθεῖσα τῷ Ἱερομονάχῳ Ἰώβ τῷ μαθητῇ τούτου διὰ τῆς τούτου παρακελεύσεως καὶ δεικνῦσα μὴ δεῖν εἶναι μῆτε τῶν πρωτείων ὡς ἀρχιερεῖ τῷ Πάπᾳ παραχωρεῖν, μῆτε ἐκκλητον τούτῳ διδόναι, μῆτε ἀναφέρειν ἐν τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις αὐτὸν ἕως ἂν στέργῃ τὰ καινοτομηθέντα τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης παρὰ τὰς τῶν ἁγίων Πατέρων παραδόσεις καὶ τὰ θεοπίσματα. Ταῦτα προεβάλλοντό τινες

Ἀριστηνῆς, κειμένης καταντικρὺ τῆς τοῦ ἁγίου Μάμαντος μονῆς. Χειρόγρ. τῆς πατριαρχ. βιβλιοθήκης τῶν Ἱεροσολύμων ὑπ' ἀριθ. 203 σελ. 144.

(α) Παχυμ. τόμ. Α'. σελ. 380. 419.

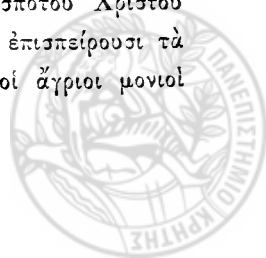
τὰ τρία κεφάλαια καὶ ἀπροκριμάτιστον εἰσηγοῦντο τὴν τούτων δόσιν, κἄν ὅπως ἄρα καὶ ἔχῃ ὁ Πάπας, τὸ βασιλικὸν ἀναλαμβάνοντες πρόσωπον, πρὸς οὓς ὁ θεῖος Πατριάρχης ἀντικαθιστάμενος καὶ ἀντιπίπτων μετὰ τῆς συμμαχίας τοῦ Πνεύματος τοῦναντίον δείκνυσιν ἅπαν καὶ ἀνασκευάζει τα προβαλλόμενα ἐκ περιουσίας, ὡς ἐν τοῖς κατὰ μέρος παντὶ τῷ βουλομένῳ ἐντυγχάνειν γνωσθήσεται“. Τῆς μέχρι τοῦδε ἀνεκδότου Ἀπολογίας ταύτης ἀντίγραφον ἀπόκειται ἐν τῇ τοῦ Μονάχου βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθμὸν 68 καὶ ἐν τῇ τῆς Βιέννης αὐτοκρατορικῇ ἐν κώδικι θεολογικῷ 281. „Εἰ γὰρ τῷ μεγίστῳ Πάπα δοίημεν κατὰ τὴν ἡμῖν ἱεραρχίαν πρεσβεῖα, λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Πατριάρχης Ἰωσήφ διὰ τοῦ Ἰώβ, οὐκ ἀσεβείας παῦλαν οἰκονομήσομεν, ἀλλὰ στήριξιν· οὐ λύσιν κακίας, ἀλλ' ἰσχυροτέραν βεβαίωσιν· οὐκ ἀποβολὴν σηπεδόνας καὶ νόσου, ἀλλὰ μονιμωτέραν ἔξιν καὶ φθορὰν καὶ θάνατον ἄντικρυς. Εἰ γὰρ νῦν ἐλεγχόμενος παρ' ἡμῶν, παρακαλούμενος, ἐγκαλούμενος, ἐπιτιμώμενος, ἔστιν ὅπου δι' αὐτολέκτων ὁμιλιῶν, δι' ἐπιστολῶν, δι' ἐτέρων μυριῶν μεθόδων, δι' ὧν ὑπόμνησίς τε αὐτῶ τῶν τετολημμένων καὶ πρὸς ἐπιστροφὴν παράκλησις γίνεται, καὶ τὴν οἰκείαν πλήττουσαν συνείδησιν ἔχων οἷς ἀπέρωγε τῆς συναφείας τῶν ἀδελφῶν, οἷς σκανδαλίζει τούτους, οἷς ἀπόβλητος ὀνομάζεται, ὁ δὲ ἀλλὰ ταῦτα μὲν παρ' οὐδὲν ἡγείται, ἀποπηδᾷ δὲ καὶ ἀντιλέγει καὶ πρὸς τὸ σφέτερον μόνως διαβούλιον ἀπονένευκε, πῶς ἡμῶν κρατήσας καὶ ὑπερκαθίσας ὡς δικαστῆς, καὶ τὸ ἀντιπίπτον ὑποχείριον ποιησάμενος οὐκ ἀνομήσει μᾶλλον; οὐκ ἀσεβήσει; οὐ τὰ δεινότερα διαπράξεται; οὐχὶ καὶ τόν, εἰ καὶ τις καταλέλειπται τῆς εὐσεβείας σπινθήρ, συγκατακλύσει τῆς ἀσεβείας τῷ ρεύματι; Ἐγὼ μὲν οὖν οὐκ ἂν ποτε τῷ μὴ διὰ τῆς θύρας, τῆς τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ θεολογίας, εἰσερχομένῳ, ἀλλὰ ἀλλαχόθεν τῇ τοῦ οἰκείου νοοῦς φυσιώσει μεταρσιουμένῳ καὶ ἀναβαίνουντι, ἐκὼν τῆς εἰσόδου τῆς εἰς τὴν ποίμνην παραχωρή-

πρόνημα τοῦτο, συγγραφέν ἐν ἔτει 1281, τελευτᾷ οὕτω. „Ταῦτα μὲν οὖν ἡμεῖς πρὸς πᾶσαν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν γεγραφηκότες καθολικῶς, διελέγχομεν τὰ κίβδηλα καὶ διεφθορότα τῶν νῦν αἰρετικίζοντων δόγματά τε καὶ γράμματα, ὅπως μὴ διὰ τῶν τοιούτων διεστραμμένων δογμάτων τε καὶ γραμμάτων αἱ τῶν ἀκαιρεωτέρων ἐξαπατῶνται ψυχαὶ καὶ πρὸς δυσσεβείαν παρὰσύρονται. Καὶ γὰρ ἄλλοις μὲν ἄλλα τὰ μελετώμενα καὶ περὶ ἕτερα ἢ φροντίς· οἷς δὲ ὁ τοῦ εὐαγγελίου ζυγὸς ἐπίκειται καὶ τὸ προστατεῖν τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας, καὶ τούτου ποιμαίνειν τὸ ποίμνιον, οὐδὲν ἄλλο τὸ μελετώμενον ἢ πάντως οἱ περὶ πίστεως λόγοι, ἵνα τοὺς μὲν θεοπαραδότους καὶ εὐσεβεῖς καὶ πρὸς σωτηρίαν καθοδηγοῦντας τὸ τοῦ Χριστοῦ ποίμνιον διδάσκειν ἐπ' ἐκκλησίας ἔχωσι καὶ ἐκτρέφειν πνευματικῶς τὰς τῶν ὀρθοδοξούντων ψυχάς, τοὺς δὲ κιβδήλους λόγους καὶ διεφθαρμένους καὶ πόρρω Θεοῦ βάλλοντας διελέγχειν καὶ στηλιτεύειν τούτων τὸ βλάσφημον. Οὐδὲ γὰρ ὅσιον, οὐδὲ εὐσεβὲς ὅλως ἐκρίναμεν, ἵνα τοὺς μὲν τοῦ πονηροῦ ἐργάτας καὶ τοὺς τῆς δυσσεβείας σοπορεῖς ἐπισπεύδειν εἰς τὴν τῶν ζιζανίων καταβολὴν καὶ τῶν ψυχοφθόρων αἰρέσεων διασποράν, ἡμᾶς δὲ καθεύδειν ὡς ἐπὶ κλίνης ἀναληγσίας καὶ μηδένα λόγον ἢ ὅλως κἂν γοῦν μικράν τινα φροντίδα ποιουμένους περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ κληρονομίας, ὑπὲρ ἧς αὐτὸς τὸ οἰκεῖον ἐξέχεεν αἷμα καὶ ταύτην ἐξηγοράσατο. Διὰ τοῦτο γράφομεν, καὶ ὡς ἐφ' ὑψηλῆς σκοπιᾶς τε καὶ μετεώρου ἰστάμενοι πᾶσι τοῖς ἀπὸ Χριστοῦ κεκλημένοις μετὰ τοῦ Θεοῦ Ἀποστόλου βοῶμεν. Βλέπετε τοὺς κύνας, βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας, βλέπετε τὴν κατατομήν (Φιλιπ. γ'. 21)· κύνας προσονομάζων ὁ Θεὸς Ἀπόστολος καὶ κακοὺς ἐργάτας καὶ κατατομήν τοὺς αἰρετικούς. Καὶ γὰρ ἀληθῶς ὡσπερ κύνες λυσσῶντες ἐπιμαίνονται καὶ καθυλακοῦσι τοῦ οἰκείου δεσπότου Χριστοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ, καὶ ὡς ἐργάται κακοὶ ἐπισπείρουσι τὰ τῆς δυσσεβείας ζιζάνια, καὶ κατατέμνουσιν ὡς οἱ ἄγριοι μονοὶ

τὸν θεῖον τοῦ Χριστοῦ ἀμπελῶνα, τὴν ἐκκλησίαν· τῷ τοι προσίκει καὶ ὑμᾶς ἅπαντας τοὺς ἀπὸ Χριστοῦ κεκλημένους, καὶ μάλιστα τοὺς τοῦ θεοῦ βήματος, ὄρᾳν καὶ γινώσκειν τὰς τῶν τοιούτων αἰρετικῶν μηχανάς, καὶ ζῆλον Χριστοῦ ἔχοντας ἀποστομίζειν καὶ ἀπελέγχειν γραφικῶς τοὺς τοιούτους αἰρετικούς. Γίνεσθε, γάρ φησιν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, ἔτοιμοι πρὸς ἀπολογίαὶν παντὶ τῷ αἰτοῦντι λόγον (Α΄ Πέτρου γ΄ 15). Ὡσπερ γὰρ στρατιώτης γενναῖος ὅπλοις περιφραττόμενος, ἄτρωτος μὲν αὐτὸς διαμένει ἐν τοῖς πολέμοις καὶ τοῖς ὁμοφύλοις βοηθὸς ἐνυπάρχει, οὕτω καὶ ψυχὴ εὐσεβῆς ζῆλον Χριστοῦ κεκτημένη καὶ τῇ γνώσει τῶν θεῶν δογμάτων καὶ ταῖς ἀναγνώσει περιφραττομένη, ἄτρωτος μὲν αὐτῇ διαμένει ἐν τοῖς τῶν αἰρετιζόντων ἀπατηλοῖς σοφίσμασι καὶ μηχανουργίαις καὶ τοῖς λοιποῖς ὀρθοδόξοις βοηθὸς ἐνυπάρχει καὶ στήριγμα πρὸς εὐσέβειαν. Ἡμεῖς μὲν οὖν, ὧ πάσα ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία, ἡ τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας ὀρθοτομοῦσα καὶ τῇ ὀρθοδοξίᾳ κεκοσμημένη, γεγραφηκότες ἀντιρρητικῶς πρὸς τὰ τῶν αἰρετιζόντων προβλήματα τὰ τοιαῦτα τριακοντατρία κεφάλαια, οἷς κεφαλαίοις ἡ βίβλος δῆλωσις ἐστὶ τῶν τε προβλημάτων τῆς δυσσεβείας καὶ τῶν δογμάτων ἅμα τῆς εὐσεβείας, ἐπιστέλλομεν πρὸς ὑμᾶς, τὸ ἀσφαλὲς ὑμῶν προνοούμενοι· ὀφείλετε δὲ καὶ αὐτοί, ὅσοι τῶν ἄλλων θερμώτεροι τὴν εὐσέβειαν, μεταδιδόναι τοῖς λοιποῖς ἀδελφοῖς τὴν τοιαύτην βίβλον γεγραφηκότες, τὸ ἀσφαλὲς προνοούμενος ἕκαστος τοῦ ἐτέρου, καὶ οὕτω νόμον ἀποπληροῦντες Χριστοῦ, εἴητε ὑπ' αὐτοῦ φιλαττόμενοι ἀπὸ πάσης ὀρατῆς τε καὶ ἀοράτου τοῦ ἐχθροῦ προσβολῆς τε καὶ ἐπηρείας. Ἐξεδόθη τὸ παρὸν κατὰ μῆνα Αὐγούστον τῆς Θ' Ἰνδικτ. ἔτους ςψθ'. Εἶχε δὲ δι' οἰκιοχείρου ὑπογραφῆς τό, Ὁ ταπεινὸς Γρηγόριος ἐλέφ Θεοῦ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων". (α).

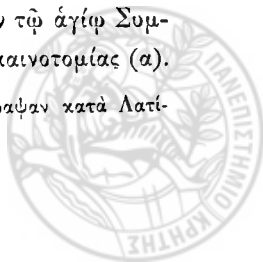
(α) Χειρόγρ. Μαρκαν. βιβλιοθ. ἀριθ. 153 σελ. 185.

Ὁ αἰοίδιμος Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις λέγει ἐν ταῖς σημειώσεσιν εἰς τὸ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος πόνημα τοῦ Ζοιρνιαβίου (τόμ. β' σελ. 619) ὅτι „Γεώργιος ὁ Βάλχιος (ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ζητήματος περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως κεφ. Ε'. § 7) γέγραφε περὶ τοῦ Μοσχάμπαρος Γεωργίου quod non Magnum nomen sibi comparaverit; nec apud suos singularem ingenii existimationem sit adsequutus (ἤγουν μὴ μέγα τι περιποιήσασθαι ὄνομα, μήδ' εὐφυίας ὑπόληψιν παρὰ τοῖς ὁμογενέσιν)· ὁ δὲ Ἀλλάτιος (περὶ τῆς διηνεκοῦς συμφ. τῶν ἐκκλησι. σελ. 779) τοῦτ' αὐτὸ τὸ τοῦ Βαλχίου φθάσας εἰπεῖν πρότερον, προσέθετο κάκεῖνο· ὅτι πολλὰ ὁ Μοσχάμπαρ κατὰ τῆς λατινικῆς ὑλάκτησεν ἐκκλησίας, πρὸς ἅπερ ὁ Βέκκος ἀποκριθεὶς σοφώτατα Tantum nebulonis impetum fastumque compressit (ἤγουν τὴν τοσὴνδε τοῦ ἀχρείου συνεπίεσε ῥύμην τε καὶ ἀλαζονείαν). Ἄλλ' ὁ Ἀλλάτιος ἔλαθεν ἐχομένως ὁμολογήσας, ὡς οὐδετέρου οὔτε τὴν τοῦ Μοσχάμπαρος οὔτε τὴν τοῦ Βέκκου συγγραφὴν αὐτὸς εἶδε. Neque Moschamparis scripta, neque Vecci responsiones vidi. ὅπερ ἐστίν, ὅτι ἔκρινε τυφλῶς, καὶ ἀπεφάνητο τολμηρῶς καὶ κατελοιδύργησε τὸν ἄνδρα ἀπονενοημένως ὡς nebulonem ὁ τῷ ὄντι nebulo Ἀλλάτιος.

Ἄγιορεῖται. Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 354 χειρογράφῳ τῆς ἐν Μόσχᾳ βιβλιοθήκῃς τῆς ἱεραῆς Συνόδου ὑπάρχει πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ „Ἐπιστολὴ παρὰ πάντων τῶν Ἄγιορειτῶν πρὸς τὸν βασιλέα Μιχαήλ τὸν Παλαιολόγον ὁμολογητικὴ, σπεύδοντος τούτου, ὅση δύναμις, ἐνώσαι τοὺς Ἰταλοὺς παραλόγως μεθ' ἡμῶν, μένοντας ἀδιορθώτους πάντη τῶν σφῶν αὐτῶν αἰρέσεων καὶ ἀμεταβλήτους“, ἐν ᾗ οἱ Ἄγιορεῖται ἐλέγχουσι τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἐν τῷ ἁγίῳ Συμβόλῳ γενομένην προσθήκην καὶ τὰς λοιπὰς αὐτῶν καινοτομίας (α).

(α) Κατὰ τούτους τοὺς χρόνους καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἔγραψαν κατὰ Λατί-

Γρηγόριος Κύπριος, συγκατειλεγμένος μὲν τῷ βασιλικῷ κλήρῳ τὸ τοῦ Πρωτοαποστολαρίου εἶχεν ἀξίωμα, τὸν Μάρτιον δὲ τοῦ ἔτους 1283 ἐχειροτονήθη, τῇ Κυριακῇ τῶν βαΐων, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, τὸν Ἰωσήφ διαδεξάμενος· ἀπέθετο δὲ τὴν ἀρχὴν τὸν Ἰούνιον τοῦ ἔτους 1289 καὶ ἀπέθανε μετὰ πολυήμερον νόσον ἐν ἔτει 1290 (α). „Ἦν δέ, λέγει ὁ Γρηγοράς, ἀνὴρ ἐν λόγοις ἐπίσημος, ὃς τὸν ἐν ταῖς γραφαῖς εὐγενῆ τῆς Ἑλλάδος ῥυθμὸν καὶ τὴν ἀττικίζουσαν γλῶσσαν ἐκείνην, πάλαι πολὺν ἤδη χρόνον λήθης κρυβέντα βυθοῖς, φύσεως δεξιότητι καὶ φιλοπονίᾳ τελεωτέρα πρὸς φῶς ἤγαγε, καὶ οἶονεῖ τινα ἐχαρίσατο ἀναβίωσιν“. Γεννάδιος δὲ ὁ Σχολάριος ἐν τῷ σημειώματι εἰς τὴν κατὰ τοῦ Βέκκου συναθροισθεῖσαν Σύνοδον (β) λέγει περὶ αὐτοῦ τάδε. „Γρηγόριον τὸν Κωνσταντινουπόλεως εἶ τις ἠγνόηκε θεολόγον μὲν ἄριστον ὄντα, καὶ φιλόσοφον δῆπου, τὰ τε ἄλλα καὶ μαθηματικόν, ῥήτορα δὲ ἄκρον καὶ τῆς παλαιᾶς ἐκείνης τῶν Ἀττικῶν ῥητόρων ἕξεως καὶ δυνάμεως ἐν ἐπιστολαῖς τε καὶ λόγοις, οὗτος ἔοικε μηδὲν εἰδέναι τῶν φανερωῶν“.

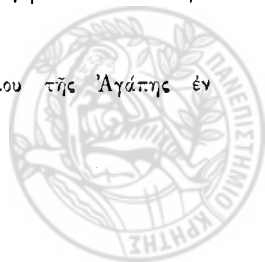
Τὰ συγγράμματα δι' ὧν τὰς λατινικὰς καινοτομίας ἐλέγχει ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος εἰσὶ τὰ ἑξῆς. 1) Λόγος ἀντιρρητικὸς τῶν τοῦ Βέκκου βλασφημῶν δογμάτων, ἐκδοθεὶς πρὸ τοῦ εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀνελθεῖν θρόνον. Ἐξε-

---

νων, ὡς ὁ Παχυμέρης ἱστορεῖ λέγων. „Ἐν ἱούτοις διάγων ὁ Ἰωάννης (ὁ Βέκκος) πολλὰ μὲν γραμμάτια εἰς χεῖρας εἶχε λαμβάνων, ἃ δὴ καὶ οἱ σμιζόμενοι ἐξετίθουν δεικνύοντες τὴν πρᾶξιν (τὴν μετὰ τῶν Λατίνων ἔνωσιν) ὡς σφαλερὰν καὶ Θεοῦ πόρρω βάλλουσαν, ἅμα δὲ καὶ τοὺς Ἰταλοὺς ἐνόηους αἰρέσεις οὐ συνεσιασμέναις ἄλλως καὶ ἀμφιβόλοις ἀλλ' ἐμφανέσει τε καὶ λαμπραῖς“. Παχυμ. τομ. α' σελ. 41δ.

(α) Βλ. Παχυμέρη ἱστορ. τόμ. Β.

(β) Ἐξεδόθη ἐν τοῖς προλεγομένοις τοῦ Τόμου τῆς Ἀγάπης ἐν Ἰασίῳ 1698.

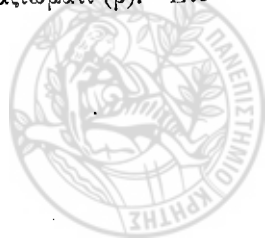
δόθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Δοσιθέου ἔν τῃ Τόμῳ τῆς Ἀγάπης. 2) Τόμος συνοδικὸς ἐκτεθεὶς προκαθημένου Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου καὶ Γρηγορίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τῆς τῶν Λατίνων αἱρέσεως καὶ καθαιρέσεως τοῦ λατινόφρονος Βέκκου. Ὅτι ἡ τοῦ Τόμου σύνταξις ἀνετέθη τῷ Πατριάρχῃ Γρηγορίῳ, ἱστορεῖ ὁ Παχυμέρης λέγων· „σοφῶ γοῶν δοκοῦντι τῷ Πατριάρχῃ, καὶ ὑπὲρ πολλοὺς ταῖς ἀληθείαις ὄντι, τὴν τοῦ Τόμου γραφὴν ἐπέτρεπον, στήλῃν μὲν εὐσεβείας ἔσεσθαι νομιζομένην, στήλῃν δὲ καὶ τῆς τῶν παρεγκλιωάντων δῆθεν κακίας τοῖς ὀψιγόνοις. Καὶ δὲ τὴν πρᾶξιν ὑποστάς ὁ πατριαρχεῶν γενναῖον Τόμον συντίθησι, τοσοῖσδε κεφαλαίοις ἅμα μὲν ἐπειληγμένους τῶν λεγόντων, ἅμα δὲ καὶ τούτους οὕτως ἔχοντας ἀποβαλλόμενος“. Ἐν τῷ Τόμῳ μετὰ τὸν πρόλογον τίθεται ἡ τῆς πίστεως ὁμολογία, ἐν ἣ ἀποδεδείκται, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται· ἔπεται δὲ ἡ ἀποκήρυξις τῆς ἐν Λουγδούνῳ γενομένης ψευδενώσεως· ταύτην διαδέχεται ἡ διήγησις τῶν πεπραγμένων ἐν συνόδῳ, πρὸς ἣν λίβελλον μεταμελείας ὁ Βέκκος προσήνεγκεν· ἐπὶ τούτοις ἔπεται ἡ ψῆφος τῆς κατακρίσεως τοῦ Βέκκου καὶ τῶν αὐτῷ ὁμοφρονούντων Κωνσταντίνου τοῦ Μελιτηγιώτου καὶ Γεωργίου τοῦ Μετοχίτου. Ὑπέγραψαν δὲ τὸν Τόμον 42 ἐπίσκοποι καὶ 28 κληρικοί. 3) Ἀπολογία πρὸς τὴν κατὰ τοῦ Τόμου μέμψιν ἰσχυροτάτη. 4) Ὁμολογία ὁπότε ἡ ἐπισύστασις γέγονε κατ' αὐτοῦ παρὰ τῶν κληρικῶν καὶ τινῶν ἀρχιερέων διὰ τὸ γράμμα τοῦ ἐξ Ἑβραίων, μᾶλλον δὲ Ἰούδα Μάρκου. Τὰ τρία ταῦτα πονήματα ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Βανδουρίου ἐν τῷ β' τόμῳ Imper. Oriental. Paris 1711. 5) Πόνημα κατὰ Λατίνων, οὗ ἡ ἀρχή. Τὸν μὲν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ οἱ Ἰταλοὶ κτλ. ὅπερ σώζεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Λουγδούνου τῶν Βαταβῶν (Leyden).

Θεόδωρος Μουζάλων, μαθητής τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου, μετὰ ἱκανὰς πολιτικὰς ὑπηρεσίας ἐτιμήθη τῷ τοῦ μεγάλου Λογοθέτου ἀξιώματι ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαῆλ τοῦ Παλαιολόγου μετὰ τὸν θάνατον Γεωργίου τοῦ Ἀκροπολίτου. Ὁ Μουζάλων παρουσιάσας ἐν τῇ κατὰ τοῦ Βέκκου ἐν ἔτει 1284 ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθεῖσῃ Συνόδῳ ἤλεγξε τοὺς οὐκ ὀρθῶς φρονοῦντας περὶ τὸ δόγμα τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως Ἰωάννην τὸν Βέκκον, Κωνσταντῖνον Μελιτηνιώτην καὶ Γεώργιον Μετοχίτην. „Εἰ μὴ Γρηγόριος ὁ Πατριάρχης, λέγει ὁ Γρηγοῶς, καὶ Μουζάλων ὁ μέγας Λογοθέτης σοφία περιουσία καὶ Γραφῶν ἱερῶν ἐκλογαῖς ἀντεῖχον καὶ τὸν σφοδρὸν ἐκείνον χειμῶνα τῆς παλαμναίας ἐκείνης ἀνέστελλον γλώττης (τοῦ Βέκκου), τάχ' ἂν τὸ ψεῦδος κατὰ τῆς ἀληθείας ἐλάμβανε κράτος καὶ τῆς ἀρετῆς ἢ περιεργία τὸ πλεόν εἶχε“ (α). Ἐγραψεν ὁ Μουζάλων Λόγον ἀντιρρητικὸν κατὰ τῶν τοῦ Βέκκου βλασφημιῶν, ὃς σώζεται ἐν τῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ. Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος λέγει ἐν ἐπιστολῇ ἀνεκδότῳ πρὸς τὸν αὐτὸν Μουζάλωνα τάδε. „Ὅνπερ κατὰ τῶν τοῦ Βέκκου ἀδολεσχιῶν, ἧ οὐ τινος ἄλλου, λόγον ἐκδεδωκέναί τήν σὴν οἶδα σοφίαν· εἴτ' ἐγὼ παρά σου δεξάμενος καὶ ἀναγνοὺς καὶ θαυμάσας ἔχειν ἐμαυτῷ δεῖν ἐνόμισα“.

Γεώργιος Παχυμέρης, ἐγεννήθη ἐν Νικαίᾳ ἐν ἔτει 1242 ἐκ γονέων φυγόντων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἄλωσιν αὐτῆς. Ὁ Παχυμέρης ὑπὸ μὲν τῆς Ἐκκλησίας ἔλαβε τὸν τοῦ Διακόνου βαθμὸν, ἐτιμήθη δὲ καὶ τῷ ἀξιώματι τοῦ Ἱερομνήμονος καὶ τῷ τοῦ Πρωτεκδικίου, ὑπὸ δὲ τοῦ βασιλέως ἐτιμήθη τῷ τοῦ Δικαιοφύλακος ἀξιώματι (β). Ἐτε-

(α) Γρηγοῶ Ἱστορ. λόγ. ζ' σελ. 170.

(β) Βλ. τὸ προσίμιον τῆς ἑαυτοῦ ἱστορίας.

λεύτηκε μετὰ τὸ ἔτος 1308. Οὗτος πλὴν ὅτι ἔλαβε μέρος εἰς τὴν τῆς Ἀπολογίας τοῦ Πατριάρχου Ἰωσήφ σύνταξιν, ὡς ὁ αὐτὸς ὁμολογεῖ, καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ τὰς καινοτομίας κατέκρινεν, ἔγραψεν ἰδίᾳ, Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι διὰ τοῦτο λέγεται Πνεῦμα Υἱοῦ, διὰ τὸ ὁμοούσιον, ἢ διὰ τὸ χορηγεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ τοῖς ἀξίοις. Ἐξεδόθη ἐν τῷ α' τόμῳ τῆς τοῦ Ἀλλατίου Ὁρθοδόξου Γραικίας.

Ἀθανάσιος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὁρμώμενος ἐκ Πελοποννήσου ἐκ χώρας λεγομένης Ἀγδρούσης, διεδέξατο Γρηγόριον τὸν Κύπριον τὸν Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους 1289· παραιτηθεὶς δ' ἐν ἔτει 1293 ἀνέλαβεν αὐθις τὸν θρόνον ἐν ἔτει 1304, οὗ ἀποχωρήσας μετὰ τινα ἔτη ἠσύχαζεν ἐν τοῖς περὶ τὸν Ξηρόλοφον κελλίοις αὐτοῦ (α). Εἰς τοῦτον τὸν Ἀθανάσιον ἀποδίδωσιν ὁ Φαβρίκιος (Biblioth. Graec. τόμ. 8. σελ. 201) τὸ μετὰ τῶν ἀπάντων τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Ἀθανασίου ἐκδοθὲν σύγγραμμα περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς· Ἀλλὰ τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἀποδοτέον μᾶλλον τῷ ἐν ἔτει 1283 ἀκμάζοντι Πατριάρχῃ Ἀλεξανδρείας Ἀθανασίῳ, ὃς μὴ ὑπογράφας τὸν κατὰ τοῦ Βέκκου Τόμον ἄλλην ὁμολογίαν ἐξ ἑαυτοῦ ἔγραψεν, ὡς ὁ Παχυμέρης ἱστορεῖ τόμ. β'. σελ. 120.

Κωνσταντῖνος Ἀκροπολίτης, υἱὸς τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος Γεωργίου Ἀκροπολίτου, μέγας Λογοθέτης, ἤχημαζε περὶ τὸ ἔτος 1285. Ἐξῆ ἔτι τῷ 1320, ὡς ἐκ τῆς τοῦ Καντακουζηνοῦ ἱστορίας δηλοῦται. Συνέγραψε πολλοὺς λόγους κατὰ Λατίνων περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως, ὧν μνεῖαν ποιεῖται ὁ Ἀλλάτιος Deperpet. consens. σελ. 780,

(α) Βλ. Παχυμερ. ἱστορ. ἐνθα ἀνωτέρω.

ἔνθα λέγει ὅτι τινὰ τῶν πονημάτων τούτων τοῦ Ἀκροπολίτου εἰσὶν ἐπαίνου ἄξια.

Γεννάδιος ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας, ἤχμαζεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, ἐν ἔτει δὲ 1289 συνεψηφίσθη τῷ Ἀθανασίῳ διὰ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως (α). Τούτου πόνηγμα περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ περὶ ἀζύμων, ἐπιγραφόμενον Σύμβαγμα Γενναδίου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἐκ διαφόρων χρήσεων ἀναντιρρήτων τῆς θείας Γραφῆς τῆς τε παλαιᾶς καὶ τῆς νέας ἀνατρέπον καὶ καταβάλλον τὴν λατινικὴν δόξαν, ἀπόκειται ἐν τῇ τοῦ Μονάχου βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθμὸν 256.

Μανουὴλ Μοσχόπουλος, ἀνεψιὸς Μανουὴλ Μοσχοπούλου τοῦ Κρητός. Ὁ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς βασιλείας Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου καὶ ἐξῆς ἀκμάζων Μανουὴλ οὗτος ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα, ἐν οἷς ὑπάρχει καὶ ἐν κατὰ Λατίνων, ὅπερ σώζεται ἀνέκδοτον ἐν τῇ ἐν Βενετίᾳ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἁγίου Μάρκου. Ὁ λατινόφωνος Γεώργιος ὁ Μετοχίτης ἔγραψεν ἀντίρρησιν τοῦ πονήματος τούτου, ἣν ἐξέδωκεν ὁ Ἀλλάτιος ἐν τῷ β' τόμῳ τῆς αὐτοῦ Ὁρθοδόξου Γραικίας.

ΙΔ' Ἐκατονταετηρίς.

Νικηφόρος Χοῦμνος, ὃς ἐν βαθεῖ γήρατι μοναχὸς γενόμενος ἐκλήθη Ναθαναήλ, ἦν τὴν μὲν πατρίδα Κωνσταντινουπολίτης, συγγενὴς δ' ἐξ ἀγχιστείας τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ γέροντος, παρ' οὗ ἐτιμήθη τῷ τοῦ Κοιαιστῶρος,

(α) Γεωργ. Παχυμ. ἱστορ. τόμ. Β' σελ. 139

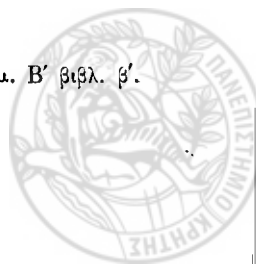

τῷ τοῦ Μυστικοῦ καὶ τῷ τοῦ Κανικλείου ἀξιώματι· ἦν δὲ ἀνὴρ σοφὸς καὶ ἐν φρονήσει θαυμάσιος, καὶ διὰ τοῦτο μέγας ἐτιμᾶτο καὶ ὑψοεῖτο παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐτελεύτησε δὲ περὶ τὸ ἔτος 1320 (β). Οὗτος συνέγραψεν ὑπὲρ τὰ τριάκοντα πονήματα φιλοσοφικά, ἠθικά καὶ θεολογικά, ἐν οἷς ὑπάρχει καὶ „Ἀνασκευὴ τοῦ δόγματος τῶν Λατίνων περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος“, ἣτις σώζεται μετὰ τῶν λοιπῶν τοῦ Χούμνου συγγραμμάτων ἐν τῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ. Ὁ Boissonade ἐξέδωκεν ἐν τῷ ε' τόμῳ τῶν Ἑλληνικῶν Ἀνεκδότων (ἐν Παρισίοις 1833) τὸν τοῦ Χούμνου εἰς τὸν Φιλαδελφείας Θεόληπτον ἐπιτάφιον, „ἐν ᾧ διὰ βραχέων ἔλεγχος καὶ τοῦ λατινικοῦ περὶ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως δόγματος· πρὸς δὲ καὶ αὐτὸς (ὁ Θεόληπτος) στερρῶς ἀντέσχε καὶ τὰ μέγαρα νεανικῶς ἠγωνίσαστο“.

Νικηφόρος Κάλλιστος, υἱὸς Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου, ὁ γνωστὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας συγγραφεύς, Κωνσταντινουπολίτης μοναχός, ἤχμαζεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, πρὸς ὃν τὴν ἑαυτοῦ ἱστορίαν προσεφώνησεν. Ἐξῆ ἔτι περὶ τὸ ἔτος 1350, ὡς λέγεται. Πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ θεολογικοῖς συγγράμμασι συνέγραψεν ὁ Νικηφόρος καὶ Συναξάρια εἰς τὰς ἐπισήμους τοῦ Τριψίδιου ἑορτάς, ἐν οἷς γράφει κατὰ ἀζύμων καὶ κατὰ τοῦ καθαρτηρίου πυρός. Κατὰ τὰ τέλη τῆς δεκάτης ἔκτης ἑκατονταετηρίδος ὁ Πάπας τῆς Ῥώμης ἐνετείλατο τοῖς ἐξουσίαν ἔχουσι τὰς βίβλους ἐρευνᾶν, ἵν' ἀφανίσωσιν ἐξ αὐτῶν πᾶν τὸ τοῖς λατινικοῖς δόγμασι ἀντιδοξοῦν. Οὗτοι δ' ἐλθόντες ἐπὶ τὸ Τριψίδιον καὶ ἐντυχόντες τὰ περὶ ἀζύμων καὶ τὰ περὶ καθαρτηρίου πυρός ὑπὸ τοῦ Καλλίστου γραφέντα ἀπήτουν τὴν ἐξάλειψιν αὐτῶν (β).

(α) Βλ. Γρηγορᾶ Ῥωμαϊκῆν ἱστορίαν. Παχυμέρη τόμ. Β' βιβλ. β'.

(β) Lamii Deliciae Eruditorum τόμ. 14 σελ. 109.

Μάξιμος Πλανούδης, μοναχὸς ἐν τινι Μοναστηρίῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ γέροντος, παρ' οὗ ἀπεστάλη ἐν ἔτει 1327 πρεσβευτὴς πρὸς τοὺς Βενετοὺς μετὰ τοῦ Ὁρφανοτρόφου Λέοντος. Ἀμφότεροι δὲ ἀφικόμενοι εἰς Βενετίαν ἐκινδύνευσαν νὰ φονευθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἐπαναστάντος ὄχλου. Ὁ Πλανούδης ἦν περὶ τὰ γραμματικῆ ἔξοχος, ἅμα δὲ καὶ ποιητῆς καὶ περὶ τὴν θεολογίαν ἐπιστήμων, τῆς δ' ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς φωνῆς ἐγκρατέστατος. „Οὐ γὰρ ἂν ἐγὼ σου καταγοίην τούναντίον (λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ πρῶγιν Νικαίας, μετὰ ταῦτα δὲ Καρδινάλιος Βησσαρίων) οὕτω πᾶσαν ἐξησκημένον παιδείαν, οὕτω δὲ διαβεβηκότος ἐν φιλοσοφίᾳ καὶ θεωρίᾳ, καὶ διὰ πάντων μὲν μαθημάτων ὁδεύσαντος, εὐδοκιμήσαντος δ' ἐν ἅπασιν· πρὸς δὲ τῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ Λατίνων γλῶτταν εἰς ἄχρον ἐξησκημένον“. Ἐν τοῖς τῷ Πλανούδῃ πεπονημένοις θεολογικοῖς συγγράμμασιν ὑπάρχουσι καὶ 1) Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅπερ ἐξέδωκεν ὁ λατινόφωνος Κερκυραῖος Πέτρος Ἀρκούδιος ἐν Ῥώμῃ 1630 μετὰ πονημάτων ἐτέρων συγγραφέων ἐπιγραφόμενα *Opuscula aurea Theologica* κτλ. 2) Ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης ἐν κώδικι θεολογικῷ 260 ὑπάρχει πόνημα ἐπιγραφόμενον „Λόγος περὶ πίστεως ἐκτεθειὸς παρὰ τοῦ τιμιωτάτου ἐν Μοναχοῖς Κυρίου Μαξίμου τοῦ Πλανούδῃ“. Ἔστι δέ, ὡς φησὶν ὁ Λαμβέκιος, βιβλίον κατὰ Λατίνων, περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, ἐν εἴκοσι κεφαλαίοις διηρημένον (α).

Ματθαῖος Βλάσταρις, ἱερομόναχος, Θεσσαλονικεὺς, ἀνὴρ εὐλαβῆς καὶ τὰ θεῖα σοφός· ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ ἐν μοναχοῖς θαυμαστοῦ Ἰσαάκ, ἤγχεαζε δὲ περὶ τὸ ἔτος 1335.

(α) Oudini Comment. de scriptor ecclesias. Tom. 3. p. 760.

Φαίνεται ὅτι ἔζη ἔτι περὶ τὸ ἔτος 1350. Ἐτελεύτησε δὲ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ἰσαάκ(β). Πλὴν τοῦ Συντάγματος κατὰ στοιχεῖόν, ἐν ᾧ ἐλέγχει παρέργως τὰς λατινικὰς καινοτομίας, συνέγραψεν ἰδίᾳ κατὰ Λατίνων 1) Ἐν ἐκτεταμένον σύγγραμμα, ὅπερ σώζεται ἀνέκδοτον ἐν διαφόροις βιβλιοθήκαις τῇ ἐπιγραφῇ „Ἐλεγχοὶ τῆς πλάνης τῶν Λατίνων“. Τρία κεφάλαια ἐκ τοῦ δευτέρου βιβλίου τοῦ πονήματος τούτου ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Δοσιθέου ἐν Τόμῳ Καταλλαγῆς σελ. 441—455. 2) Περὶ τῆς ἐκπορευσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐπέμφθη τῷ θεῷ τοῦ βασιλέως Σεργίντελεν (sic) Ζινιάνῳ. Ἀντίγραφον τοῦ οὐπω ἐκδοθέντος πονήματος τούτου σώζεται ἐν τῇ τῆς Μόσχας βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθμὸν 208. 3) Λόγον περὶ ἀζύμων. Ἀντίγραφον τοῦ λόγου τούτου, οὗ μνεῖαν ποιεῖται ὁ Ἀλλάτιος contra Creyghton σελ. 430 καὶ 434, σώζεται ἐν τῇ αὐτῇ βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθμὸν 150.

Βαρλαάμ μοναχός, Καλαβρός, ἤκμαζε περὶ τὸ ἔτος 1340, ἦκε δ' ἐξ Ἰταλίας εἰς τὸ Βυζάντιον ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀνδρονίκου τοῦ νέου. „Μοναχός τις, λέγει ὁ Καντακουζηνός, ὀρμώμενος ἐκ Καλαβρίας τοῖς Λατίνων ἤθεσι καὶ νόμοις ἐντραφεῖς, ὄνομα Βαρλαάμ, ἄλλως δὲ νοῆσαι τε οὕτως καὶ τὰ νοηθέντα ἐξηγήσασθαι ἰκανώτατος, καὶ τὰ Εὐκλείδου καὶ Ἀριστοτέλους καὶ Πλάτωνος ἐκμελετήσας καὶ διαβόητος περὶ ταῦτα ὢν, ἐπὶ κακῇ τῇ Ῥωμαίων ἐπεδήμησε βασιλείᾳ. Πολλῶν γὰρ ἐπέπλησε καὶ μεγάλων στάσεων εἰρήνην ἄγουσαν τὴν ἐκκλησίαν. Ὑποκρινάμενος γὰρ τὰ Λατίνων ἀποσειεσθαι, λόγους τε συνεγράφετο κατ' αὐτῶν καὶ ἀπεδείκνυε λογικῶς περὶ τὴν πίστιν σφαλομένους, καὶ τοῖς ἡμετέροις ἔχαιρεν ἤθεσι καὶ νόμοις, καὶ ὅλως σαφεῖς ἐδόκει παρέχεσθαι τὰς ἀποδείξεις τοῦ κατεγνωκέαι

(α) Χειρόγρ., Μόσχας ὑπ' ἀριθ. 277.

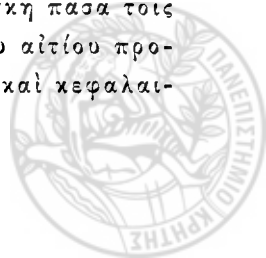

τὰ Λατίνων ἀληθῶς“ (*). Ἐν ἔτει 1339 ἀπεστάλη παρὰ τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου πρεσβευτῆς πρὸς τὸν Πάπαν Βενέδικτον τον Β΄, ἐν Avignon τότε διατρίβοντα, ἵνα ἐπικουρίαν κατὰ τῶν Τούρκων αἰτήσῃ καὶ λόγον περὶ τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν ποιήσῃ, ἀλλ’ οὐδὲν ἀνύσας ὑπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τὸν δὲ Ἰούλιον τοῦ ἔτους 1341 κατεδικάσθη διὰ τὰ παρ’ αὐτοῦ κατὰ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων λεχθέντα καὶ γραφέντα ὑπὸ Συνόδου ἱερᾶς, συγκροτηθείσης ἐν τῷ τῆς ἀγίας Σοφίας ναῶ. Ὀλίγας δὲ ἡμέρας μετὰ τὴν αὐτοῦ καταδίκην ἐν Βυζαντίῳ διατρίψας ἀνεχώρησεν εἰς Ἰταλίαν, καὶ συμφρονήσας Λατίνοις, ἐπίσκοπος Ἰέρακος ὑπ’ αὐτῶν ἀνεδείχθη ἐν ἔτει 1342. Ἐτελεύτησε δὲ τὸν βίον ἐν ἔτει 1348. Τὰ κατὰ Λατίνων συγγράμματα τούτου εἰσὶ. 1) Λόγος περὶ τῆς τοῦ Πάπα ἀρχῆς, ἐν ᾧ ἀποδείκνυσι α’) ὅτι ἕκαστος τῶν ἀγίων Ἀποστόλων καθολικὸς ποιμὴν τε καὶ διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης ἀπάσης ἀμέσως ὑπὸ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ προεβλήθη. β’) ὅτι ὁ μακάριος Κλήμης οὐ τῆς οἰκουμένης ἐπίσκοπος, ἀλλ’ ἰδίως τῆς Ῥώμης, ὡσπερ ἄλλος ἄλλης, ὑπὸ τοῦ κορυφαίου ἐχειροτονήθη, καὶ οὔτε πρῶτος οὔτε ἔσχατος ὁ Ῥώμης ἦν θρόνος, ἀλλ’ ὕστερον ὑπὸ τῆς τῶν ἀγίων Πατέρων ἡμῶν καὶ τῶν εὐσεβεστάτων βασιλέων νομοθεσίας πρῶτος ἐγένετο. γ’) ὅτι καὶ τὸν τῆς νέας Ῥώμης θρόνον τῶν ἴσων ἀξιούσθαι πρεσβείων τῇ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης θρόνῳ καὶ ὡς ἐκεῖνον ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς μεγαλύνεσθαι ἐθέσπισαν πράγμασι. δ’) ὅτι οὔτε νόμος τις κελεύει, οὔτε συνήθεια κεκράτηκε τοὺς Πατριάρχας ὑπὸ τοῦ Πάπα χειροτονεῖσθαι, καὶ μὴν οὐδὲ ἐγένετο. ε’) ὅτι οὐκ ἐξῆρχεν ὁ Πάπας τῶν Συνόδων, ἀλλ’ αἱ Σύνοδοι καὶ τῇ περὶ αὐτὸν ἐκκλησίᾳ ἐνομοθέτου. ς’) ὅτι διεκρίθη ὑπὸ τῶν θείων Πατέρων ἡμῶν τίνας τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησιῶν ὑποκεῖσθαι δεῖ τῷ Πάπα, καὶ τίνας ἐκάστω τῶν λοιπῶν Πατριαρχῶν. ζ’) ὅτι

(*) Ἱστορ. βιβλ. Β΄. κεφ. λθ’.

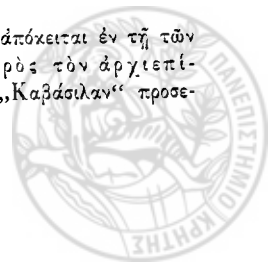

οὐκ ἔξεστί τινι τῶν Πατριαρχῶν ἢ τῷ Πάπᾳ περιττόν τι δογμα-
 τίζειν ἄνευ τῆς πάντων γνώμης. γ') ὅτι ἐμμένοντι μὲν τῷ Πάπᾳ
 τοῖς τῶν Πατέρων δόγμασι χρῆ ἀπονέμειν αὐτῷ τοσαύτης τιμῆν,
 ὅσῃν οἱ κανόνες διορίζονται· δίκαιον γὰρ μὴ ἐμμένοντα φεύγειν
 αὐτόν ὡς λύκον καὶ λυμεῶνα τῆς Ἐκκλησίας. θ') ὅτι εἰς τὴν
 καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ πιστεύειν δεῖ τοὺς χριστιανοὺς, καὶ οὐκ
 εἰς μερικὴν· οὕτω γὰρ ἐξ ἀρχῆς νενομοθέτητο. ι') ἐπὶ πᾶσιν
 ὅτι μέρος ἀποκεκομμένον τῆς ὁλότητος τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας
 ἐστὶ καὶ νενεκρωμένον οἱ τὰς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῶν
 θείων Πατέρων ἡμῶν ἀθετήσαντες παραδόσεις, καὶ εἰς μερικὴν
 ἐκκλησίαν καὶ πίστιν πιστεύειν ὁμολογοῦντες. Ἐξεδόθη τῷ 1592
 ἐν Ὁξονίᾳ· τῷ 1608 ἐν Ἀνοβίᾳ. καὶ τῷ 1645 ἐν Λουγδούμφ τῶν
 Βαταβῶν. 2) Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύμα-
 τος. 3) Ὅτι ὑποκειμένου ἐκ μόνου τοῦ πρώτου αἰτίου
 τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχειν τὴν ὕπαρξιν, οὐκ ἀναιρεῖται
 ἢ κατ' οὐσίαν ταυτότης Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. 4) Ὅτι ὑπο-
 κειμένου ἐκ μόνου Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον, οὐκ ἀναιροῦνται αἱ προσωπικαὶ διαφοραὶ τῶν
 τριῶν προσώπων πρὸς ἄλληλα. 5) Ὅτι ὑποκειμένου ἐκ
 μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον,
 οὐκ ἀναιροῦνται τὰ περὶ θεολογίας ῥητά. 6) Ὅτι ὑπο-
 κειμένου καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον, πολλὰ τῶν ὁμολογουμένων ἀναιρεῖται, καὶ πολ-
 λοῖς ῥητοῖς τῶν ἁγίων ἐναντίως ἔχει. 7) Ὅτι ὑποκειμένου
 ἐκ μόνου Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ-
 δὲν ὅλως ἀδύνατον ἔπεται, οὐδέ τι τῶν ὁμολογουμέ-
 νων τῆς Ἐκκλησίας ἀναιρεῖται δογμάτων. 8) Ὅτι οὐχ
 ἀπλῶς ὑπόθεσις τὸ νομίζειν ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκ-
 πορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἀνάγκη πᾶσα τοῖς
 εὐσεβεῖν αἵρουμένοις ἐκ μόνου τοῦ πρώτου αἰτίου προ-
 ἄγειν τὰ ἐκεῖθεν ἀχρόνως ἐκλάμψαντα, καὶ κεφαλαι-

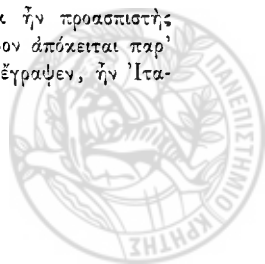
ώδης ἔκθεσις τοῦ ἡμετέρου δόγματος. 9) Δόγμα Λατίνων γραφέν ὑπὸ τῶν πρέσβειων τοῦ Πάπα, εἶτα τοῦ αὐτοῦ ἢ τούτου ἀνασκευή. 10) Λεγάτος, ἡ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. 11) Κατὰ Θωμᾶ λέγοντος, ὅτι οὐ κατὰ μόνα τὰ πρὸς τι διαφέρουσιν ἀλλήλων τὰ θεῖα πρόσωπα. 12) Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι μόνη ἡ πατρότης συστατικόν ἐστὶ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πρώτου αἰτίου, τὸ δὲ ἀγέννητον οὐδαμῶς. 13) Πρὸς τοὺς πρέσβεις κοινὴ ἀνασκευὴ πάντων τῶν συλλογισμῶν, οὓς ἐκτίθενται οἱ Λατῖνοι, περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. 14) Πρὸς τοὺς πρέσβεις, ὅτι ἐναντίαις περιπίπτουσι δόξαις. 15) Πρὸς τοὺς πρέσβεις ἀπόδειξις, ὅτι καὶ οἱ μετὰ τοὺς Ἀποστόλους θεῖοι Πατέρες ἡμῶν ἐκ μόνης τῆς πρώτης αἰτίας καὶ ἄμφω τὰ αἰτιατὰ ἔχειν τὸ εἶναι ὑπελάμβανον. 16) Ἀπάντησις πρὸς τὰ ἐπιχειρήματα, ἃ πρὸς αὐτὸν εἶπεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βοσπόρου περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. 17) Λόγος συντεθειμένος ἐκ διαφόρων τμημάτων τῶν τοῦ Θεολόγου λόγων, ἔτι δὲ καὶ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ἀρμόδιος καὶ πρὸς τοὺς σοφοὺς τῶν Λατίνων λέγεσθαι. 18) Πρὸς τοὺς ἀντιλογικοὺς τῶν Λατίνων, ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν αὐτοῖς πρὸς Γραικοὺς διαλεγομένους διὰ συλλογισμῶν ἀποδειῖξαι, ὅτι οὐ μόνος ὁ Πατὴρ ἀρχὴ καὶ πηγὴ τῆς θεότητος. 19) Πρὸς τὰς κυριωτέρας τῶν Λατίνων ὑποθέσεις, ἐξ ὧν οἴονται δεικνύναι, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἔχει τὴν ὕπαρξιν. 20) Ἀπάντησις πρὸς τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βοσπόρου Νικολάου περὶ τοῦ Πάπα(α). 21) Πρὸς τὸν αὐτὸν περὶ

(α) Τὸ σύγγραμμα τοῦτο μετ' ἄλλων τοῦ Βαρλαάμ ἀπόκειται ἐν τῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ τῇ ἐπιγραφῇ „Τοῦ Βαρλαάμ πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Νικολάον Καβάσιλαν“. Ἄλλ' ἡ λέξις „Καβάσιλαν“ προσε-

τοῦ αὐτοῦ. Οἱ οὐπω ἐκδοθέντες εἴκοσιν οὗτοι λόγοι τοῦ Βαρλαάμ σώζονται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Μόσχας, τῆς Βιέννης, τῶν Παρισίων, τῆς Βενετίας καὶ ἐν ἄλλαις. 22) Διάλογος ὀρθοδόξου μετὰ Λατίνου περὶ ἀζύμων καὶ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὃς σώζεται ἐν τῇ Βατικανῇ βιβλιοθήκῃ. Οὐκ ὀρθῶς ἀποδίδωσί τινες τῷ Βαρλαάμ πόνημα περὶ καθαρτηρίου πυρὸς, ἐκδοθὲν ἄλλοτε καὶ τῷ 1645 ἔτει μετὰ τοῦ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα τοῦ αὐτοῦ. Ὁ ἀποστάτης Πέτρος Ἀρκούδιος ὁ Κερκυραῖος νομίζων, ὅτι τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἀνῆκε τῷ Βαρλαάμ, συνέταξε βιβλίον „Περὶ καθαρτηρίου πυρὸς κατὰ Βαρλαάμ“, ὅπερ ἐξεδόθη ἐν Ῥώμῃ ἐν ἔτει 1637 ὑπὸ Παϊσίου τοῦ Λιγαριδίου. Τὸ περὶ καθαρτηρίου πυρὸς σύγγραμμα τοῦτο ἐστὶν ἀπάντησις τῶν ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Φερράρας παρουσιασάντων Ἑλλήνων, πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν Λατίνων περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς ἐκτεθέντα, ὡς δηλοῦται ἐξ ἄλλων τεκμηρίων καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς φράσεων τοῦ πονήματος. „Ἡμῖν πόνον ὑποστᾶσι κατὰ τὴν μακρὰν ταύτην ἀποδημίαν τοσοῦτον“. καὶ „εἰ οὕτως εἶχομεν γνώμης περὶ ἀλλήλων, ὡς τὰ παρὰ τῆς ἐκάστης ἐκκλησίας κρατοῦντα ταῦτα ἡγεῖσθαι καὶ κύρια, οὐδέποτε ἂν ἀλλήλοις συνήλθομεν, οὐδ' εἰς λόγους ἤλθομεν ἄν· ἀλλ' αὐτὸ τὸ πρῶτον καὶ μέγιστον τῆς ἡμετέρας συνελύσεως αἴτιον“. Ἡ γνώμη μου αὕτη ἐστηρίχθη ἔτι πλέον, ὅτε παρέβαλον τὸ πόνημα τοῦτο πρὸς τὰς ἀνεκδότους τρεῖς ἀπαντήσεις περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς Μάρκου τοῦ Ἐφρέσου, ἃς ἐλπίζω μετ' ὀλίγον νὰ ἐκδώσω. Περὶ τῆς περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς ἀπαντήσεως ταύτης τῶν Ἑλλήνων ἰδὲ Συροπούλου ἱστορ. τῆς Φλωρεντ. συνόδου σελ. 132 καὶ ἐξῆς.

τέθη πάντως ἢ ὑπὸ ἀμαθοῦς ἀντιγραφῆως ἢ ὑπὸ κακοβούλου Λατίνου, διότι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Νικόλαος ὁ Καβάσιλας οὐκ ἦν προασπιστὴς τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα. Ἐκ τοῦ πονήματος, οὗ ἀντίγραφον ἀπόκειται παρ' ἐμοί, καταφαίνεται, ὅτι ὁ Νικόλαος, πρὸς ὃν ὁ Βαρλαάμ ἔγραψεν, ἦν Ἰταλὸς τὸ γένος καὶ τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας ὁπαδός.

Μιχαὴλ Βρουέννιος, ἀδελφὸς Ἰωῶς Μανουὴλ τοῦ Βρουεννίου, ἤχμαζε περὶ τὸ ἔτος 1340. Ἐν χειρογράφῳ τῆς τῶν Παρισίων δημοσίας βιβλιοθήκης ὑπ' ἀριθμὸν 1267 ὑπάρχει σύγγραμμα τοῦ Βρουεννίου τούτου Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ Λατίνων.

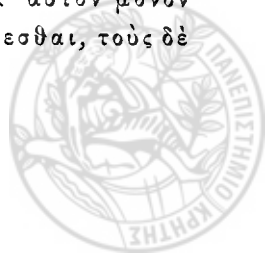
Νεῖλος Καβάσιλας, ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, δευτὸς πολέμιος τῆς παπικῆς ἀλαζονείας καὶ τῶν λατινικῶν καινοτομιῶν ἐλεγκτῆς ἀκαταγώνιστος, ἀνὴρ σοφὸς καὶ εἰς ἄκρον παιδείας ἐληλακῶς, ἤχμαζεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου. Διεδέξατο εἰς τὸν τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιερατικὸν θρόνον Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν ἐν ἔτει 1360, ἀλλ' ἐτελεύτησε πρὶν μεταβῆ εἰς Θεσσαλονίκην, ὡς Συμεῶν ὁ Θεσσαλονίκης λέγει. Ὁ Φραντζῆς ὅμως λέγει ὅτι „ἡ μήτηρ τοῦ σοφώτατου Καβάσιλα Νικολάου ἀπῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, Νείλου τοῦ Καβάσιλα καὶ ἀδελφοῦ αὐτῆς ἀρχιερέως ἐκεῖσε ὄντος“. Εἰς τὸν μακάριον Νεῖλον ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Νικολάου Καβάσιλα τὸ ἐξῆς ἐπιτύμβιον·

Νείλου κυδαλίμοιο τάφος ὅδε σῶμα καλύπτει,
ψυχῆς παρθενικῆς ἀγνότατον οἶκον·

Νεῖλε μακάρτατε· σὺ μὲν φαίνων οὐρανὸν ἴκου.
ἄμμε δ' ὄπας ἀλάσας, ἐπεὶ μύσας φάεα καλά·
εὐσεβέες, βοῶσὶ τε ἦν ποθέοντες ἀοιδῆν(α).

Τοῦ σοφοῦ τούτου ἱεράρχου σώζονται τὰ ἐξῆς συγγράμματα κατὰ Λατίνων. 1) Λόγος ἀποδεικνύς μὴ ἄλλο τι τὸ τῆς διαστάσεως τῆς Λατίνων ἐκκλησίας αἴτιον εἶναι, ἢ τὸ μὴ βούλεσθαι τὸν Πάπαν οἰκουμενικῇ Συνόδῳ τὴν τοῦ ἀμφισβητουμένου διάγνωσιν ἐπιτρέψαι· ἀλλ' αὐτὸν μόνον διδάσκαλον ἐθέλειν τοῦ ζητουμένου καθέζεσθαι, τοὺς δὲ

(α) Χειρόγρ. Βιέννης ὑπ' ἀριθμὸν 267.

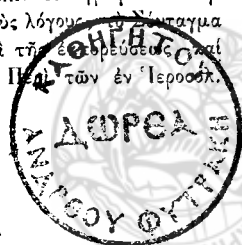

ἄλλους ἐν μαθητῶν μοίρα ὑπακούοντας ἔχειν· καὶ ὅτι τὸ τοιοῦτον ἄλλότριον τῶν ἀποστολικῶν καὶ πατρικῶν καὶ νόμων καὶ πράξεων. 2) Περὶ τῆς τοῦ Πάπα ἀρχῆς. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἀποσπᾶσαντες ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Καβάσιλα τοὺς δύο τούτους λόγους, ἐξέδωκαν αὐτοὺς ἐν ἔτει 1555, 1608, 1612, 1645. Ἐγένετο δὲ καὶ ἑτέρα ἔκδοσις ἄνευ τόπου καὶ χρόνου τῆς τυπώσεως, ἀλλὰ κατὰ μὲν τὴν τῶν πολλῶν γνώμην ἐξεδόθη ἐν Λονδίῳ ἐν ἔτει 1624· κατὰ δὲ τὸν Πατριάρχην τῶν Ἱεροσολύμων Δοσίθεον ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπερ ὀρθότερον, ὑπὸ Νικοδήμου Μεταξᾶ (α). Αὕτη ἡ σπανιωτάτη ἔκδοσις ἐπιγράφεται ὡδε.

„Τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς ἡμῶν Μελετίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, Λυβίας, Πενταπόλεως, Αἰθιοπίας καὶ πάσης γῆς Αἰγύπτου περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα ὡς ἐν εἵδει ἐπιστολῶν. Γεωργίου Κορροσίου τοῦ Χίου Διάλεξις μετὰ τινων τῶν Φράρων. Νείλου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης βιβλία δύο· τὸ πρῶτον περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἐκκλησιαστικῆς διαστάσεως, τὸ δεύτερον περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα. Βαρλαάμ λόγος περὶ τῆς τοῦ Πάπα ἀρχῆς καὶ περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός. Γαβριὴλ τοῦ Σεβήρου τοῦ ἐκ Μονεμβασίας, ταπεινοῦ μητροπολίτου Φιλαδελφείας, ἔκθεσις κατὰ τῶν ἀμαθῶς λεγόντων καὶ παρανόμως διδασκόντων, ὅτι ἡμεῖς οἱ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας γνήσιοι καὶ ὀρθόδοξοι παῖδες ἐσμὲν σχισματικοὶ παρὰ τῆς ἀγίας καὶ καθόλου Ἐκκλησίας“.

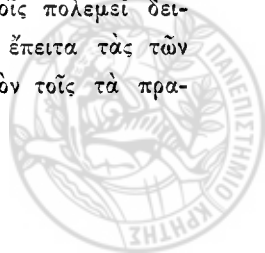
3) Ἀπάντησις σαφῆς τε καὶ σύντομος πρὸς Λατίνους, ὡς περ ἐγχειριδίῳ τι προκείμενον τοῖς βουλομένοις ἀγωνίζεσθαι πρὸς ἐκείνους. 4) Περὶ τῆς ἐκπορεύ-

(α) „Ἐπὶ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, λέγει ὁ Δοσίθεος, Νικοδήμος ὁ Μεταξᾶς καὶ τινες ἄλλοι ἔφερον εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν τυπογραφίαν ἑλληνικὴν καὶ ἐτύπωσαν τοῦ Παλαμᾶ τοὺς δύο ἀποδεικτικoὺς λόγους ἐν ὑποτάγματι τοῦ Σχολαρίου, καὶ τὸν διάλογον τοῦ Μαργουνίου περὶ τῆς ἐκπορεύσεως καὶ τινὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἀλεξανδρείας Μελετίου“ κτλ. Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολ. πατριαρχ. σελ. 1174.

σεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος λόγοι πέντε. 5) Περί τοῦ ἁγίου Πνεύματος λόγοι Λατίνων, ἐξ ὧν οἴονται δεικνύ-
 ναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον. Εἶτα λύσεις τῶν Λατίνων, ἐξ ὧν συνάγειν οἴονται τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευέσθαι. 6) Ὅτι
 οὐκ ἔστι Λατίνοις συλλογισμοῖς χρωμένοις ἀποδειῖξαι
 τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον· εἶτα
 λύσεις τῶν συλλογισμῶν τῶν Λατίνων. Πάντα τὰ πονή-
 ματα ταῦτα τοῦ Καβάσιλα ἀπόκεινται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ
 Λουγδούνου τῶν Βαταβῶν, τῆς Βιέννης, τοῦ Μονάρχου, τῆς
 Μόσχας, ἐνθα προτέτακται „Προθεωρία, ἐκτεθεῖσα σαφῶς ἄγαν
 παρὰ τοῦ ἀδελφιδοῦ (Νικολάου τοῦ Καβάσιλα) τοῦ τὴν ἀρίστην
 ταύτην πραγματείαν συστησαμένου, διὰ βραχέων ῥημάτων, ὡς
 οἶόν τε, τὸ πᾶν τῆς ὑποθέσεως ἐκτιθεμένη“, ἔχουσα οὕτω.

„Τοῦτο τὸ βιβλίον συνέστη μὲν κατὰ τῆς τῶν Λατίνων και-
 νοτομίας, τηρεῖ δ' ἐκείνην τὴν τάξιν, τῶν λόγων ἐκτεθέντων
 ἀπάντων, δι' ὧν Λατῖνοι συμπεραίνειν δοκοῦσι τὴν ἐν τῷ Συμ-
 βόλῳ προσθήκην. Πρῶτον μὲν πρὸς τὸ συμπέρασμα τῶν Λατί-
 νων ὁ λόγος, τὸ ἀντικείμενον αὐτῷ διὰ πάντων ἀληθές εἶναι
 δεικνύων ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορευέσθαι τὸ ἅγιον Πνεῦμα,
 δεικνύει δὲ μαρτυρίαις τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν ἁγίων Πατέ-
 ρων, οἷς πιστεύειν ὡσπερ ἡμῖν, οὕτω καὶ Λατίνοις ἀνάγκη.
 Ἀπὸ γὰρ τῶν πρώτων ὑποθέσεων τῆς πίστεως, τῶν κυριακῶν
 καὶ ἀποστολικῶν λόγων, καὶ τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων, καὶ τῶν
 διαδόχων τῶν Ἀποστόλων, καὶ θεολόγων σχεδὸν ἀπάντων τὴν
 ἀλήθειαν συμπεραίνει, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ μόνου τοῦ Πα-
 τρὸς τὴν ὑπαρξιν ἔχειν. Τούτου δὲ δειχθέντος ἐν πέντε λόγοις,
 ἐπὶ τὰς προτάσεις χωρεῖ (τοῦτο γὰρ ἀρχαῖον ἔθος τῆ Ἐκκλησίας,
 ἐπειδὴν ὑπὲρ τῶν ὀρθῶν δογμάτων τοῖς αἰρετικοῖς πολεμεῖ δει-
 κνύειν πρῶτον τὴν ἀληθῆ περι Θεοῦ δόξαν, ἔπειτα τὰς τῶν
 ἀντικειμένων λύειν ἐνστάσεις, ὃ μάλιστα φανερόν τοῖς τὰ πρα-

Καβάσιλα) τῷ μακαρίῳ μῆτ' ἄλλῳ τινὶ τῶν μεγάλων παραχω-
ρῶν· εἰδήσει δὲ τῶν Γραφῶν καὶ τῶν διδασκάλων τῆς πίστεως,
καὶ ἀρετῇ πρὸς τούτῳ καὶ ταῖς ἐκ Θεοῦ χάρισι δι' αὐτήν, εἰ
πέρ τις τῶν πρόποτε διαπρέψας“. Τὰ κατὰ Λατίνων συγγράμματα
τοῦ Παλαμᾶ εἰσὶ 1) Λόγος ἀποδεικτικὸς πρῶτος, ὅτι οὐχὶ
καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπο-
ρεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. 2) Λόγος δεύτερος, περὶ
τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅτι οὐχὶ καὶ ἐκ
τοῦ Υἱοῦ· καὶ πρὸς τὰ παρὰ τῶν Λατίνων ἐκ τῆς θείας
Γραφῆς εἰς συνηγορίαν αὐτῶν δῆθεν προτεινόμενα. Ἀμ-
φότεροι οἱ λόγοι συνετάχθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν ἔτει
1355, περὶ ὧν ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φιλόθεος ἐν
τῷ εἰς τὸν Παλαμᾶν ἐγκωμιαστικῇ λόγῳ λέγει τάδε. „Ἐν δὲ
τῇ τῶν πόλεων βασιλίδι γενόμενος αὐθις, τὸν τε πρὸς Λατίνους
περὶ τῆς τοῦ θείου Πνεύματος ἐκπορεύσεως ἐν βιβλίῳ δυοῖ
θαυμαστῶς ἐκδίδωσι λόγον, καινόν τινα καὶ ὑπερφυᾶ καὶ οἷον
οὐδέπω πρότερον ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἢ καθ' ἡμᾶς ἐώρακεν ἐκ-
κλησία“ (α). Ἐξεδόθησαν ἄνευ χρόνου καὶ τόπου τῆς τυπώ-
σεως, ἀλλὰ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσο-
λύμων Δοσιθέου ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ ἔτος 1628 (β)

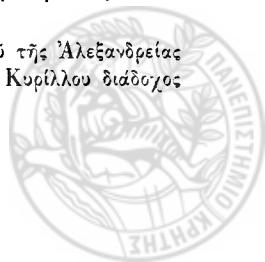
(α) Βλ. τὰς κελεύσει τοῦ φιλομούσου Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύ-
μων Κυρίλλου Β' ἐκδοθείσας Ὀμιλίας τοῦ Παλαμᾶ σελ. 53'. Ἐν Ἱερου-
σαλήμ 1857.

(β) Καὶ ὁ τὸν κατάλογον τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως
πατριαρχευσάντων συντάξας λέγει. „Ἐπὶ τούτου (τοῦ Λουκάρεως) ἤγαγεν ὁ
Μεταξᾶς ἀρχιεπίσκοπος τυπογραφίαν εἰς τὴν πόλιν ἐπὶ τῷ τυποῦσθαι τὰ
ἡμέτερα βιβλία· οἱ δὲ Λατῖνοι διὰ τῆς πεισιμονῆς διέβαλον ἡμᾶς τῇ Ὀθω-
μανικῇ τυραννίδι καὶ πολλὰ δαπανήσαντες ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν τὴν
τυπογραφίαν. Ἐτυπώθησαν δὲ μόνον τοῦ Παλαμᾶ τὸ Σύνταγμα καὶ τοῦ
Σχολαρίου καὶ Μαργουνίου ὁ διάλογος“. Βλ. Εὐαγγελ. Κήρυκα 1862 σελ.
447. Ἐσφαλμένος ὁ Βρετὸς ἐν τῇ Νεοελληνικῇ φιλολογίᾳ σελ. 10 σημει-
οῦται, ὅτι τὸ βιβλίον ἐξεδόθη ἐν Βενετίᾳ ἐν ἔτει 1586· διότι οἱ Πατρι-
άρχαι Κύριλλος καὶ Γεράσιμος, οἷς ἡ βίβλος ἀνετέθη, ἀνέβησαν ἐπὶ τοὺς
πατριαρχικοὺς θρόνους ἐν ἔτει 1621, ὁ μὲν Κύριλλος τὸν Τιμόθεον διαδεξά-

Δημητράκοπούλου Ὁρθόδοξος Ἑλλάς.

τῆ ἐξῆς ἐπιγραφῇ. „Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης λόγοι ἀποδεικτικοὶ δύο. Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου τὸ Σύνταγμα, ἐπιγραφόμενον ὀρθοδόξου καταφύγιον, τοῦ γενομένου Γενναδίου μοναχοῦ, τμημα πρῶτον περὶ τῶν αἰτίων τοῦ σχίσματος κατ' ἐπιδρομὴν· καὶ ὅτι τὰ κατὰ τὴν τρίτην Σύνοδον σαφῆς ἀπόδειξις τοὺς Γραικοὺς ὀρθῶς φρονεῖν. Μαξίμου τοῦ Μαργουνίου ταπεινοῦ Κυθήρων ἐπισκόπου διάλογος, τὰ πρόσωπα Γραϊκὸς καὶ Λατῖνος, ἦτοι ὀρθόδοξος καὶ Λατῖνος“. Ὁ ἐκδότης ἀνέθετο τὴν βιβλίον τοῖς τέσσαρσι Πατριάρχαις τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Κυρίλλῳ Κωνσταντινουπόλεως, Γερασίμῳ Ἀλεξανδρείας, Ἀθανασίῳ Ἀντιοχείας καὶ Θεοφάνει τῶν Ἱεροσολύμων. 3) Εἰς τὰς παρὰ τοῦ Βέκκου ὑπὲρ Λατίνων ἐπὶ ταῖς συλλεγεῖσαις παρ' αὐτοῦ γραφικαῖς χρήσεσιν ἀντεπιγραφαί, δεικνῦσαι δυσσεβῶς ἐχούσας τὰς τοιαύτας ἐπιγραφάς, καὶ ἀντιθέτους οὖσας ταῖς συνειλεγμέναις τῶν ἀγίων ῥήσεσιν. Ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀρκουδίου ἐν ἔτει 1630. 4) Ὁμιλία περὶ πίστεως, ἐν ἣ καὶ τῆς κατ' εὐσέβειαν ὁμολογίας ἔκθεσις. Ἐξεδόθη μετὰ τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Παλαμᾶ ἐν Ἱεροσολύμοις, 1857. 5) Ὅτι οἱ Λατῖνοι λέγοντες καὶ ἐξ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα οὐκ ἔχουσι διαφυγεῖν τοὺς ἐγκαλοῦντας αὐτοῖς, ὅτι τοῦ ἐνός Πνεύματος δύο λέγουσιν ἀρχάς, καὶ ὅτι τοὺς θεολογικοὺς ἡλλογισμοὺς ἀποδεικτικοὺς μᾶλλον δεῖ καλεῖν ἢ διαλογιστικούς. Ἐγράφη δὲ πρὸς Ἀκίνδυνον ἔτι τοῖς εὐσεβέσι καὶ φίλοις ἐναριθμούμενον. Ἀντίγραφον τοῦ συγγράμματος ἀπόκειται ἐν τῇ Κοϊσολιανῇ βιβλιοθήκῃ. 6) Ὁμολογία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἣτις ἐξεδόθη ἐν τῆς προλεγομένοις τοῦ Τόμου τῆς Ἀγάπης. 7) Ἐπὶ

μενος εἰς τὸν τῆς Κωνσταντ. πατριαρχικὸν θρόνον, ἐκ τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας μετατεθείς, ὁ δὲ Γεράσιμος εἰς τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας, τοῦ Κυρίλλου διάδοχος γενόμενος.

Λατίνων συντομία. Ἀπόκειται ἐν τῇ τοῦ Ταυρίνου βιβλιοθήκῃ. Ἐν τῇ Ὁμολογίᾳ Μητροφάνους τοῦ Κριτοπούλου ὑπάρχει Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ περὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης ἢ ἐξῆς πρόρρησις. „Γινώσκετε, τέκνα μου, ὅτι ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης μέλλει διαιρεθῆναι εἰς πολλὰ τμήματα“.

Ἀρσένιος Στουδίτης, μοναχός, συνεχρόνησε Γρηγορίῳ τῷ Παλαμᾶ, πρὸς ὃν καὶ ἐπιστολὴν ἔγραψε. Τούτου σώζονται ἐν τῇ τῶν Παρισίων δημοσίᾳ βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθμὸν 1258 καὶ 1303 1) Μαρτυραὶ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ Λατίνων. 2) Σχόλια ἀντιρρητικὰ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως.

Ἄνθιμος ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας ἤκμαζεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, παρῆν δὲ καὶ ἐν Συνόδῳ συγκροτηθείσῃ ἐν ἔτει 1347 κατὰ τοῦ Πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Καλέκα, τὰ τοῦ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου φρονήσαντος. Ὁ Ἄνθιμος συνέγραψε περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Βλ. Le Quien Oriens Christian. τόμ. 2 σελ. 297.

Νικόλαος Καβάσιλας, ἀνεψιὸς ἐξ ἀδελφῆς Νεΐλου τοῦ Καβάσιλα, ἀνὴρ συνετὸς καὶ εἰδήμων ποικίλων πραγμάτων καὶ λόγων πολιτικῶν, βαθεῖαν τηρῶν ἐγκράτειαν καὶ ἀκτημοσύνην ἐν τῷ ἑαυτοῦ βίῳ· πρότερον μὲν εἶχε τὸ τοῦ Σακελλίου ἀξίωμα, εἶτα διεδέξατο εἰς τὸν τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιερατικὸν θρόνον τὸν θεῖον αὐτοῦ Νεΐλον. Ἐτελεύτησεν ἐν γῆρᾳ βαθεῖ πρὸ τοῦ Μαΐου τοῦ ἔτους 1371 (α). „Τὰ συγγράμματα τοῦ Νικολάου, λέγει ὁ Σχολάριος ἔνθα ἀνωτέρω,

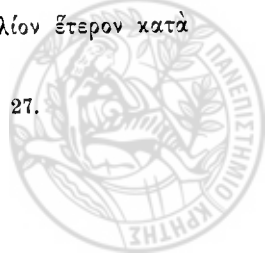
(α) Βλ. Καντακουζηνοῦ ἱστορ. βιβλ. δ' κεφ. 16. Γρηγορᾶ ἱστορ. σελ. 1025. 1050. Acta Patriarch. Constantinop. Tom. I p. 564. edid. Miklosich.

κόσμος εἰσὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ, τὰ τε ἄλλα καὶ οἱ περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς αὐτῷ συγγραφέντες λόγοι, ἐν οἷς πᾶσιν οὐ μόνον εὐσέβειαν καὶ θεολογικὴν ἐπιστήμην ἔδειξεν ἔχων ὑπερφυῶς, ἀλλὰ καὶ τέχνην καὶ χάριτι ῥητορικῇ πρὸς τοὺς πρώτους, καὶ ἐν αὐτοῖς [τοῖς] "Ἐλλησι διαμιλλώμενος". Ἐν τοῖς πολλοῖς πεπονημένοις τῷ Νικολάῳ θεολογικοῖς συγγράμμασιν, ὧν τὰ πλεῖστα εἰσὶν ἀνέκδοτα, ὑπάρχουσι καὶ κατὰ Λατίνων τὰ ἑξῆς.

1) Λόγος περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος.
2) Ἐλεγχος κατὰ Λατίνων. Ἐν τῷ πονήματι τούτῳ ἀναιρεῖ τὴν σφαλερὰν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος δόξαν Θωμᾶ τοῦ Ἀκονάτου. Ἀμφοτέρων τῶν πονημάτων ἀπόγραφα ἀπόκεινται ἐν τῇ Βατικανῇ βιβλιοθήκῃ. Τὸν Ἀλλάτιον, εἰπόντα ὅτι τὰ πονήματα ταῦτα δὲν ἀνήκουσι τῷ ἡμετέρῳ Νικολάῳ, ἐξεμυκτήριζεν ὁ Κασιμ. Οὐδῖνος ἐν τῷ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφῶν πονήματι αὐτοῦ τομ. γ'. σελ. 987. 3) Περὶ ὧν μέμφονται ἡμῖν οἱ Λατῖνοι. Σώζεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἁγιοταφιτικοῦ Μετοχίου ὑπ' ἀριθμὸν 558.

Θεοφάνης ἀρχιεπίσκοπος Νικαίας, ἐν ἔτει 1370 ἦν ἤδη χειροτονημένος ἀρχιερεὺς. Ἐξῆ μὲν ἔτι τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 1380, τὸν δὲ Μάϊον τοῦ ἔτους 1381 οὐκ ἦν ἐν τοῖς ζώσιν (α). Ὁ Σχολάριος (ἐνθα ἀνωτέρω) λέγει περὶ τοῦ Θεοφάνους τάδε. „Μικροῦ διέλαθεν ὁ ἀληθῆς τῆς Νικαίας ἀρχιεπίσκοπος Θεοφάνης, πολλὰ καὶ αὐτὸς κατὰ τῆς τῶν Λατίνων δόξης συγγεγραφῶς, ὃν οὐκ οἶδα τίνας ἂν τῶν ἀπρηριθμημένων δεύτερον τάξαιμι· οὕτως ἄριστος ἦν. Τοσοῦτον γὰρ περιῆν αὐτῷ θεολογίας καὶ λόγου δυνάμεως, καὶ ζήλου τοῦ πρὸς τὴν ἱεράν πίστιν, ὥστε καὶ κατὰ τῆς Βαρλααμίτιδος ἢ καὶ Ἀκινδυνείου αἱρέσεως ἀρίστην ἐξέδωκε πραγματείαν, καὶ βιβλίον ἕτερον κατὰ

(α) Acta Patriarch. Constantin. Tom. 2 p. 6 καὶ 27.

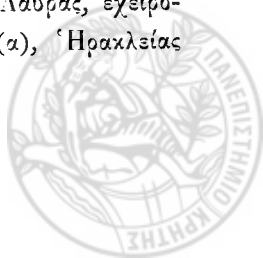

Ἰουδαίων πολύστιχόν τε καὶ πολυδυναμον· κατὰ κράτος γὰρ καὶ κρείττον ἢ κατὰ ἀνθρωπίνην μηχανὴν τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀνεῖλεν ἐν ἐκείνῳ τῷ βιβλίῳ δυσσέβειαν· ἐν δὲ τῷ κατὰ Λατίνων καὶ μάλιστα μοι δοκεῖ θαυμάσιος ὁ ἀνὴρ“. Τοῦ Θεοφάνους λόγοι τέσσαρες κατὰ Λατίνων ἀπόκεινται ἐν τῇ ἐν Μόσχᾳ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Ὁ Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Δοσίθεος λέγει ἐν τοῖς προλεγομένοις τοῦ Τόμου τῆς Ἀγάπης, „Τὰ συγγράμματα τοῦ Παλαμᾶ καὶ Θεοφάνους τοῦ Νικαίας καὶ Καντακουζηνοῦ ἐπέμψαμεν εἰς ἀναγκαῖον τόπον διὰ νὰ τυπωθῶσι“. Τόπον ἀναγκαῖον ἐννοεῖ ἴσως ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος τὴν βιβλιοτάφον Μόσχαν, ἧς ἡ βιβλιοθήκη πλουτεῖ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Δοσιθέου ἀποσταλέντων χειρογράφων, ἅπερ μένουσιν ἀνεκδότα, ὑπὸ τῶν σητῶν βιβρωσκόμενα. Παῦλός τις ἐπίσκοπος τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας ἔπεμψεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν βασιλέα Ἰωάννην τὸν Καντακουζηνὸν ζητήματά τινα δογματικὰ περιέχουσαν· πρὸς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἀπήντησεν ὁ Θεοφάνης ἐκ προσώπου τοῦ βασιλέως. Ἀντίγραφον τῆς ἀπαντήσεως σώζεται ἐν τῇ τοῦ Ταυρίνου βιβλιοθήκῃ καὶ ἐν ἄλλαις.

Ἰωάννης Σαΐτης ἐκ Κυθωνίας τῆς Κρήτης· λέγεται ὅτι ἤμαζε κατὰ τὴν δεκάτην τετάρτην ἑκατονταετηρίδα. Οὗτος συνέγραψε πλὴν ἄλλων συνταγμάτων, ἀνεκδότων ἀποκειμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις, καὶ Κατὰ ἀζύμων, ἀνεκδοτον καὶ τοῦτο ἀποκειμένον ἐν τῇ Βοδλεϊανῇ βιβλιοθήκῃ. Βλ. Fabricii Biblioth. graec. Tom. XI p. 656.

Φιλόθεος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, Θεσσαλονικεύς, ἡγούμενος ὢν τῆς ἐν Ἄθωνι μονῆς τῆς Λαύρας, ἐχειροτονήθη ἐν ἔτει 1347, ὡς ὁ αὐτὸς μαρτυρεῖ (α), Ἡρακλείας

(α) Χειρόγρ. Μαρκιαν. βιβλιοθ. ἀριθ. 582 σελ. 307.

ἀρχιεπίσκοπος, ὅθεν ἐγένετο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐν ἔτει 1354, τὸν Κάλλιστον διαδεξάμενος. Μετὰ δὲ τινα χρόνον παραιτηθεὶς ἀνέβη αὐθις εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐν ἔτει 1365 καὶ ἔϋθνε τὴν ἐκκλησίαν μέχρι τοῦ ἑαυτοῦ θανάτου, συμβάντος ἐν ἔτει 1376. Τὸν πολυγράφον Φιλόθεον ἐπαινεῖ ὁ Σχολάριος, ὡς συγγράψαντα πολλὰ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας δόξης καὶ κατὰ Λατίνων ἐπαίνου πολλοῦ καὶ θαύματος ἄξια. Ἐν δὲ τούτων σώζεται ἐν τῇ τοῦ Ταυρίνου βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθμὸν 151. Τοῦ Φιλοθέου 15 ἀντιρρητικοὶ λόγοι πρὸς τὰ παρὰ Νικηφόρου τοῦ Γρηγορᾶ κατὰ τοῦ Παλαμῶ γραφέντα ἐξεδόθησαν παρὰ τοῦ Πατριάρχου Δοσιθέου ἐν τῷ Τόμῳ τῆς Ἀγάπης.

Ἐμμανουὴλ Παλαιολόγος, δε ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ ἑαυτοῦ θανάτου (ἀπέθανε τῇ 21 Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1425 ἐβδομηκοντούτης) γενόμενος μοναχὸς μετωνομάσθη Ματθαῖος, ὑπῆρξε βασιλεὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοῦ ἔτους 1391—1425 (α). Πρὸς τοῖς ἄλλοις πολλοῖς ἠθικοῖς καὶ θεολογικοῖς συγγράμμασι κατέλιπεν ὁ Ἐμμανουὴλ καὶ πόνημα περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν 157 κεφαλαίοις διηρημένον, συγγραφὴν κατὰ πονήματος Λατίνου τινός, προσενεχθέντος αὐτῷ, ὅτε τῷ 1404 διέτριβεν ἐν Παρισίοις (β). Ὁ Ἐμμανουὴλ μετέβη εἰς Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν, ἵνα ἐπικουρίαν ἀπὸ τε τοῦ Πάπα καὶ τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων κατὰ τῶν Τούρκων αἰτήσῃ, ἧς ὅμως ἀπέτυχε, διότι ὁ Πάπας ἔγραψε πᾶσι τοῖς Ἰταλοῖς, ὅτι ὁ βοηθήσων τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων ἔσται ἀσυγχώρητος· καὶ οὕτως ἐπανῆλθεν ἄπρακτος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῇ 13 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1405.

(α) Βλ. Φραντζῆ Χρονικὸν σελ. 62 καὶ 121.

(β) Fabricii Biblioth. graec. tom. 11 σελ. 619.

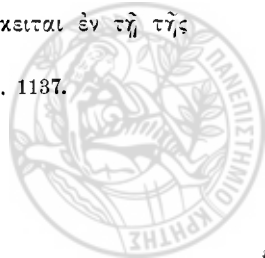

ΙΕ' ἙΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ.

Νεῖλος Δαμυλᾶς, ἱερομόναχος, ἐβίου ἐν τῇ Μονῇ τῆς ἱερᾶς Πέτρας τῶν Καρκασινῶν, ἦτις ἔκειτο ἐπὶ τῆς νήσου Κρήτης, ἤχμαζε περὶ τὰ τέλη τῆς δεκάτης τετάρτης καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος (τῷ 1400). Κατὰ τὴν γνώμην δὲ τινῶν ὁ Νεῖλος οὗτος ἐστὶν ὁ αὐτὸς Νεῖλω τῷ μητροπολίτῃ Ῥόδου (α). Τὰ κατὰ Λατίνων συγγράμματα τοῦ Δαμυλᾶ εἰσὶ. 1) Περὶ τῆς ἐν τῇ θείᾳ Τριάδι τάξεως καὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἄλλων τινῶν ζητημάτων. 2) Σύνθεσις παρὰ τῶν θείων Γραφῶν πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας, ὅτι τὸ πανάγιον Πνεῦμα οὐκ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Τὸ πόνημα ἀπεστάλη μοναχῷ τινι Ἰταλῷ Μαξίμῳ, τῆς τάξεως τῶν Κηρύκων, ἀπὸ Γραικῶν ἔχοντι τὴν τοῦ γένους σειρὰν. 3) Περὶ Δαμάσου Πάπα, καὶ ὅτι ὁμόπιστος ὑπῆρχεν ἢ πρεσβυτέρα Ῥώμη μέχρι καὶ τῶν ἡμερῶν Χριστοφόρου τοῦ Πάπα. 4) Περὶ τῆς ἁγίας οἰκουμένης τῆς ἐπιλεγομένης πρώτης καὶ δευτέρας Συνόδου, τῆς ἐν ταῖς ἡμέραις ἀθροισθείσης Φωτίου τοῦ ἁγιωτάτου Πατριάρχου προστάξει βασιλικῇ κατὰ Νικολάου τοῦ τότε Πάπα ἐν Ῥώμῃ. Τὰ συγγράμματα ταῦτα ἀποκρίνεται ἐν τῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθμὸν 1286 καὶ 1295, καὶ ἐν τῇ τῆς Μόσχας ὑπ' ἀριθμὸν 208.

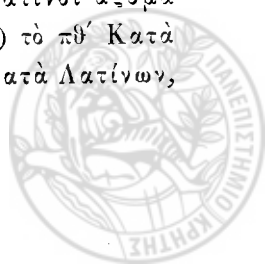
Μακάριος μητροπολίτης Ἀγχύρας, ἤχμαζεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἐμμανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου, ὃν ἠκολούθησε μεταβάνα εἰς Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν. Ὁ ἀείμνηστος οὗτος μητροπολίτης συνέγραψε πόνημα, οὗ ἀντίγραφον ἀπόκειται ἐν τῇ τῆς

(α) Oudini Comment. de scrip. eccles. tom. 3. p. 1137.

Βιέννης αυτοκρατορικῆ βιβλιοθήκῃ τῇ ἐπιγραφῇ „Μακαρίου μητροπολίτου Ἀγκύρας πόνημα, τὸ μὲν καθόλου κατὰ τῆς τῶν Λατίνων κακοδοξίας, περὶ δὲ πού τὰ τέλη καὶ κατὰ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς ἀθέων, ὅπερ καὶ διακέκριται εἰς κεφάλαια ἑκατὸν εἰκοσιν“. Ἐξεδόθη δ' ἀνωμόως ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Τόμου τῆς Καταλλαγῆς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Δοσιθέου, ὃς ἐν τῇ ἱστορίᾳ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολ. πατριαρχ. σελ. 954 ἐσημειώσατο, ὅτι τὸ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Τόμου τῆς Καταλλαγῆς ἀνωμόως ἐκδοθὲν πόνημα ἀνήκει τῷ Ἀγκύρας Μακαρίῳ. Τὴν τοῦ πονήματος συγγραφὴν ἤρξατο ὁ Μακάριος τῷ 1404 ἐν Παρισίοις, ἐν οἷς μετὰ τοῦ βασιλέως Ἐμμανουὴλ διέτριβε, καὶ ἐπεράτωσεν αὐτὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς ὁ αὐτὸς λέγει ἐν τῷ 106 κεφαλαίῳ.

Συμεῶν ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Οὗτος ὁ γενναῖος ὑπέρμαχος τῆς ὀρθοδοξίας ἀρχιεπίσκοπος διεδέξατο τὸν Γαβριὴλ μετὰ τὸ ἔτος 1410 καὶ ἐτελεύτησεν ἐξ ἡμέρας πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης, συμβάσης ἐν ἔτει 1429. Τὰ ἅπαντα τοῦ Συμεῶν ἐξέδωκεν ὁ Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Δοσιθεὸς ἐν Ἰασίῳ τῷ 1683 ἔτει. Ἐν τοῖς πολλοῖς κεφαλαίοις, ἐν οἷς διαιρεῖται τὸ κατὰ πατρῶν τῶν αἰρέσεων σύγγραμμα τοῦ Συμεῶν, ὑπάρχουσι καὶ τὰ ἑξῆς. 1) τὸ ιθ' Κατὰ Λατίνων. 2) τὸ κ' περὶ ὧν καινοτομοῦσι Λατῖνοι. 3) τὸ λβ' Κατὰ Λατίνων, ὅτι ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα. 4) τὸ ξδ' Ὅτι τὸ βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, τοῦ βαπτίζω ἐγὼ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ διαφέρει. 5) τὸ ξθ' Κατὰ Λατίνων, ὅτι οὐ δεῖ ἀφιστᾶν τὰ βρέφη τῆς κοινωνίας. 6) τὸ πη' Ὅτι οὐκ ὀρθῶς ποιοῦσι Λατῖνοι ἄζυμα τε καὶ κυκλοειδῆ ταῦτα προσφέροντες. 7) τὸ πθ' Κατὰ Λατίνων ἄζυμα προσφερόντων. 8) τὸ σιγ' Κατὰ Λατίνων,

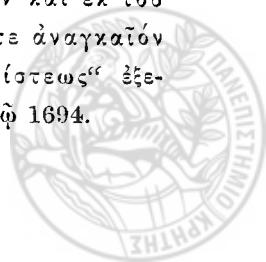

παρ' ἡμῶν. 4) Διάλεξις γ' περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως μετὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει λατινοφρόνων, ὧν τὰ ὀνόματα οὐ γέγραπται, ὡς ἔτι ζώντων, καὶ δυναμένων ἐφ' οἷς φρονοῦσι μεταβαλέσθαι. Ἡ διάλεξις αὕτη ἐγένετο τῇ 11 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1423, ὡς ὁ αὐτὸς Βρυέννιος ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς διαλέξεως δηλοῖ. 5) Λόγος συμβουλευτικὸς περὶ τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν, τῆς μελετωμένης γενέσθαι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ· εἴρηται δὲ ἐν τῷ συνοδικῷ τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας ἐν ἔτει 1419.

Νικήτας Μυρσινιώτης, ἱερομόναχος ἐκ τῆς νήσου Ῥόδου, συνεχρόνησε τῷ Βρυεννίῳ, πρὸς ὃν ἔγραψεν ἐπιστολὴν τὴν λύσιν θεολογικῶν τινων ζητημάτων αἰτῶν. Κατέλιπε καὶ ὁ ἐλλόγιμος οὗτος ἀνὴρ πραγματείαν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ Λατίνων, ἧς μνείαν ποιεῖται ὁ Ἀλλάτιος de perpet. Consens. βιβλ. γ' κεφ. α' σελ. 886.

Μακάριος Μακροῆς, ἱερομόναχος Ἀθωνίτης, ὑπῆρξεν ἡγούμενος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μονῆς τοῦ Παντοκράτορος, μέγας Πρωτοσύγκελλος καὶ πνευματικὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἐμμανουήλ, ἀνὴρ ἄριστος κατὰ τε λόγον καὶ ἀρετὴν καὶ σύνεσιν. Οὗτος ἐστάλη μὲν πρεσβευτὴς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου μετὰ τοῦ μεγάλου στρατοπεδάρχου Μάρκου τοῦ Ἰαγάρεως πρὸς τὸν Πάπαν Μαρτίνον Ε' ἐν ἔτει 1430, ἀπέθανε δ' ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπουλιν ἐν ἔτει 1431, ὡς ὁ Φραντζῆς ἱστορεῖ ἐν τῷ Χρονικῷ αὐτοῦ σελ. 156 τῆς ἐν Βόννη ἐκδόσεως. Τοῦ Μακαρίου πόνημα „Πρὸς Λατίνους, ὅτι τὸ λέγειν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι οὔτε ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἀλλὰ καινοτομία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως“ ἐξεδόθη ἐν τῷ Τόμῳ τῆς Καταλλαγῆς ἐν Ἰασιῷ τῷ 1694.

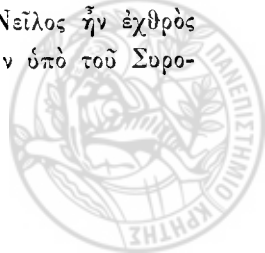
Νικόλαος Σκληγγίας, Κύπριος, ἤχημαζε περὶ τὸ ἔτος 1430. Ἐγραψε βιβλίον περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐν ᾧ συλλέξας ἐνέθηκε μαρτυρίας διαφόρους ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν ἁγίων Πατέρων, ὑπὲρ τῆς διδασκαλίας τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀμυνόμενος. Πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ βιβλίου τούτου ἔπεμψε πρὸς τὸν Νικόλαον ἐπιστολὴν σύντομον ἡ ἐκ τῆς αὐτῆς νήσου Γραικολατίνος Ἑσαίας· ἀλλ' ὁ Νικόλαος ἀντεῖπεν ἰσχυρῶς τοῖς ὑπὸ τοῦ Ἑσαίου γεγραμμένοις. Τὰ πονήματα ταῦτα σώζονται ἀνέκδοτα ἐν τῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθμὸν 1295 (α).

Ἰωάννης Κουβουκλήσιος, συνεχρόνησε τῷ ἀνωτέρῳ μνημονευθέντι Νικολάῳ. Τούτου συνταγμάτιον περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος μείαν ποιεῖται Νικόλαος Κομν. ὁ Παπαδόπουλος ἐν Praen. Mystag. σελ. 306. Πρὸς τοῦτον τὸν Κουβουκλήσιον ἀπέστειλε τὸ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος πόνημα αὐτοῦ Γεώργιος ὁ Τραπεζούντιος.

Δανιὴλ Κουβουκλήσιος, συγγενὴς ἴσως τοῦ Ἰωάννου, συνέγραψε πλὴν ἄλλων καὶ λόγους τέσσαρας περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Βλ. Fabricii Bibliotheca Graeca tom. XI. p. 603.

Νεῖλος Ταρχανειώτης, ἱερομόναχος, ἔζη ἐν ἔτει 1437. Ὁ Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Δοσίθεος ἐν τῇ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων ἱστορίᾳ αὐτοῦ σελ. 1143 συναριθμεῖ μετὰ τῶν γραφάντων κατὰ τῶν καινοτομιῶν τῶν Λατίνων καὶ τὸν Νεῖλον τοῦτον. Ὅτι ὁ Νεῖλος ἦν ἐχθρὸς τῶν λατινικῶν καινοτομιῶν δηλοῦται καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Συρο-

(α) Cave script. eccles. histor. liter.

πούλου ιστορουμένων. „Ἐν τούτοις, λέγει, ἐσκέπτοντο καὶ περὶ προσώπων ἀρμοδίων πρὸς τὴν σύνοδον ἀφικέσθαι, καὶ τινος περὶ τοῦ ἱερομονάχου Κυρίου Νείλου τοῦ Ταρχανειώτου εἰρηκότος, ὡς χρησίμου πρὸς τὴν σύνοδον ὄντος, ἔφη ὁ βασιλεὺς, δειλίῳ, μήποτε εὐρεθῆ τι καλογέριν καὶ φωνὴν τινα ῥίψη ἐκεῖσε, ἥτις μεγάλην ἡμῖν προσενήσει βλάβην“. Βλ. Ἱστορ. τῆς Φλωρεντ. συνόδου σελ. 51.

Ἐνταῦθα καταλογίζομεν συγγραφεῖς τινας, οἵτινες ἤχμασαν μὲν πρὸ τῆς Φλωρεντινῆς συνόδου, ὁ χρόνος ὅμως καθ' ὃν ἔζων οὐκ ἔστι γνωστός. Τιοιοῦτοι δὲ εἰσὶν.

Ἰωσήφ Φιλάρχης, μοναχός. Τούτου σώζεται ἐν τῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ „Λόγος πρὸς Λατίνους δικανικὸς καὶ ἀποδεικτικὸς πάσας ἔχων αὐτῶν ἀφ' ἡμῶν ἀντιρρήσεις περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος· περὶ τῆς φωνῆς τῆς, Ὁ πατήρ μου μεῖζων μου ἐστί· καὶ τῆς, Πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ ἐμὰ ἐστί· περὶ ἀζύμων· περὶ σαββάτων· περὶ ἱερέων· περὶ τῆς αἰωνίου κολάσεως· περὶ βαπτίσεως καὶ θείων κανόνων· περὶ αἵματος καὶ πνικτοῦ“ (α).

Λέων μητροπολίτης Πρεσλάβας, πόλις δὲ αὕτη περιφανῆς περὶ τὸν Ἱστρον διακειμένη, λέγει Ἄννα ἡ Κομνηνή. Ἐν τῇ ἐν Μόσχᾳ βιβλιοθήκῃ τῆς ἱερᾶς Συνόδου ὑπ' ἀριθμὸν 353 καὶ 355 καὶ ἐν ἄλλαις ἔτι βιβλιοθήκαις σώζεται τοῦ Λέοντος „Λόγος πρὸς Λατίνους, ὅτι οὐ δεῖ τελεῖσθαι τὰ ἄζυμα“, ἐν ᾧ διέλαβε καὶ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, περὶ νηστείας τῶν σαββάτων, περὶ τοῦ μὴ ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ τελείαν λειτουργίαν προσφέρειν, περὶ τοῦ μὴ λύειν τοὺς ἐννόμους γάμους τῶν ἱερέων, περὶ τῶν πνικτῶν κτλ.

(α) Allatii De perpet. consens. p. 870.

Λάζαρος Μοναχός. Τούτου ἐπιστολὴ κατὰ Λατίνων πρὸς τὸν μητροπολίτην Λαρίσσης ἐξεδόθη ὑπὸ Σιμωνίδου μετὰ πονημάτων ἐτέρων συγγραφεῶν ἐν Λονδίῳ τῇ 1858. Ἀντίγραφον τῆς ἐπιστολῆς σώζεται καὶ ἐν τῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ.

Βασίλειος Στουδίτης, ἱερομόναχος. Ἄνω-
νυμὸς τις συγγραφεὺς ἐν πονήματι ἐπιγραφομένῳ, Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Λατινικῶν αἱρέσεων, λέγει περὶ τοῦ Βασιλείου τούτου τὰ ἑξῆς. „Εἶτα γράψαντες ἐπιστολὰς πρὸς τε τὸν Πάπαν, πρὸς τὸν Βενετίας καὶ τοὺς λοιποὺς προὔχοντας, καὶ ἐτέρας καθολικὰς ἐν πάσῃ τῇ Ἰταλίᾳ ὃ τε Πέτρος Πατριάρχης Ἀντιοχείας, Νικόλαος ὁ Μεθώνης καὶ Βασίλειος ἱερομόναχος ἀπὸ τῆς Στουδίου Μονῆς, ὅστις καὶ Λατινελέγκτης ἐκλήθη διὰ τὸ ἠκριβωμένως καὶ σαφῶς εἰς πλάτος ἐλέγξας καὶ παραστήσας αὐτοῖς διὰ πλειόνων παραδειγμάτων καὶ μαρτυριῶν, ὅτι τὰ ἔθνη ταῦτα ἅπερ κρατοῦσιν, ἤγουν τὰ ἄζυμα, ἢ τήρησις τῶν σαββάτων, ἢ ἀδιαφορία τῶν πνικτῶν, αἱ ἀνακαθάρσεις καὶ οἱ βραντισμοί, αἱ καταλύσεις τῶν τετραδοπαρασκευῶν καὶ τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς, καὶ τὰ λοιπά, ἅπερ ὀπισθεν λεπτομερῶς γράφουσι, ταῦτα πάντα ἐλέγξας καὶ παραστήσας αὐτοῖς, ὅτι ἔξω καὶ ξένα τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ ἔξω τῆς διδαχῆς καὶ παραδόσεως τῶν ἁγίων Ἀποστόλων εἰσι“ (α).

Νεῖλος Μοναχός. Τούτου σύγγραμμα κατὰ Λατίνων, οὗ ἡ ἀρχή. „Πάσης ἀγαθῆς πράξεως καὶ παντὸς ἔργου τοῦ κατὰ Θεὸν προηγῆται πίστις“, συντεθὲν αἰτήσῃ Φιλίππου ἱερέως, ἀπόκειται ἐν τῇ ἐν Μόσχῃ βιβλιοθήκῃ τῆς Συνόδου ὑπ’ ἀριθμὸν 208. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐστὶ τὸ αὐτὸ ἴσως τῇ τὴν αὐτὴν

(α) Allatii de perpet. consens. p. 624.

ἀρχὴν ἔχοντι καὶ ἐν τῇ τοῦ ἁγίου Μάρκου βιβλιοθήκῃ ἀποκει-
μένων καὶ ἐπιγραφομένων „Ἐπιστολὴ πρὸς ἐπίσκοπον περὶ
τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου
Πνεύματος. Ἰδ. Morellii Biblioth. Mss. Graec. et Lat. p. 89.

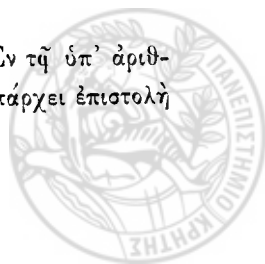
Ἀθανάσιος Κυδώνιος, καταγόμενος ἴσως ἐκ
τῆς οἰκογενείας τοῦ περὶ τὸ ἔτος 1360 ἀκμάσαντος καὶ τὰ τῶν
Λατίνων φρονήσαντος Δημητρίου Κυδώνη. Τοῦ Ἀθανασίου πό-
νημα, περὶ τοῦ χωρισμοῦ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἐκ τῶν λοι-
πῶν τεσσάρων Πατριαρχῶν μνεῖαν ποιεῖται ὁ Ἀλλάτιος ἐνθα
ἀνωτέρω σελ. 478, ἐνθα καὶ ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ πονήματος
ὑπάρχει πολύστιχον.

Μακάριος Ἱεροσολυμίτης. Ἐγραψεν Ἐκθεσιν
κατὰ Λατίνων“, ἧς μνεῖαν ποιεῖται ὁ Ἀλλάτιος, ἐνθα ἀνωτέρω,
βιβλ. 2. κεφ. ιγ' σελ. 871.

Ἀδριανός καὶ *Ματθαῖος* ἀρχιεπίσκοποι Βουλ-
γαρίας. Τούτων τὸν μὲν πρῶτον καταλέγει μετὰ τῶν γραψάντων
κατὰ Λατίνων ὁ Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Δοσίθεος ἐν τῇ
ἱστορ. περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολ. πατριαρχουσάντων σελ. 1147· τὸν δὲ
δεύτερον ὁ αὐτὸς αὐτόθι καὶ ὁ Ἀλλάτιος ἐνθα ἀνωτέρω σελ. 872.

Κύριλλος Πετρινός, *Μάξιμος* καὶ
Ματθαῖος Μοναχοί. Ἐγραψαν πραγματείας κατὰ Λατί-
νων, ἃς ἐσχολίασεν ὁ ἱερομόναχος Παχώμιος ὁ Ῥουσάνος, ὡς ὁ
Ἀλλάτιος μαρτυρεῖ ἐνθα ἀνωτέρω σελ. 871.

Βασίλειος μητροπολίτης Κερκύρας. Ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ-
μὸν 208 χειρογράφῳ τῆς ἐν Μόσχᾳ βιβλιοθήκῃς ὑπάρχει ἐπιστολὴ

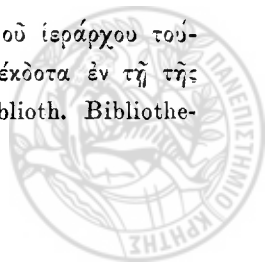

τοῦ μητροπολίτου τούτου πρὸς τινὰ Πάπαν, περὶ τῶν προνομίων τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, περὶ τῆς ἐμπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ὅτι οὐκ ἔστι συναχθῆναι σύνοδον οἰκουμενικὴν ἄνευ τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἔτι δὲ ἐλέγχει ἐν τῇ ἐπιστολῇ τὸν Πάπαν, ὅτι ἐδίωξε τοὺς νομίμους ἐπισκόπους Ἀθηνῶν, Θεσσαλονίκης, Ζαράτας, Βουλγαρίας, Πατρῶν καὶ ἄλλων ἐπαρχιῶν καὶ ἐχειροτόνησε παρανόμως μοιχούς τινες, ἵνα δι' αὐτῶν ποιήσῃ σύνοδον οἰκουμενικὴν. Ἐξεδόθη ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῷ Ἑθνικῷ Ἡμερολογίῳ τοῦ ἔτους 1870. Ὁ μητροπολίτης Βασίλειος ἔζη πιθανῶς μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διότι τότε ἀπηλαύνοντο ἀπὸ τῶν ἀρχιερατικῶν αὐτῶν θρόνων οἱ Ἕλληνες ἀρχιερεῖς παρὰ τῶν ἐπικρατούντων Λατίνων, καὶ τότε, ἐν ἔτει 1215, ἐγένετο ἡ ἐν Λατεράνῳ λατινικὴ σύνοδος, ἣτις ἐδογματίσεν ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐμπορεύεται.

Ἀνδρόνικος Δούκας Σγουρός. Τούτου σύγγραμμα κατὰ Λατίνων, οὗ ἡ ἀρχή. Κράτιστε βασιλεῦ, πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἄνωθεν ἐστὶ καταβαῖνον κτλ. σώζεται ἀνέκδοτον ἐν τῇ τῆς Μόσχας βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθμὸν 395.

Ματθαῖος Μοναχός. Ἐγράψε πόνημα περὶ τῆς ἐμπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ Λατίνων, ὅπερ σώζεται ἀνέκδοτον ἐν τῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθμὸν 1115. Οὗτος ἐστὶν ἴσως ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς μοναχὸς Ματθαῖος, οὗ τὸ πόνημα ἐσχολίασεν ὁ Παχώμιος.

Νικόλαος ἐπίσκοπος Ζακύνθου. Τοῦ ἱεράρχου τούτου πονήματά τινὰ κατὰ Λατίνων σώζονται ἀνέκδοτα ἐν τῇ τῆς Νεαπόλεως βιβλιοθήκῃ. Βλ. Montfaucon Biblioth. Bibliothe-

carum p. 234. Τὸ χειρόγραφον τὸ περιέχον τὰ πονήματα ταῦτα τοῦ Νικολάου ἐγράφη κατὰ τὴν δεκάτην τετάρτην ἑκατονταετηρίδα, ὡς ὁ Montfaucon λέγει.

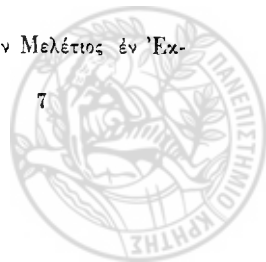
Ἐπιφάνιος μοναχός. Σώζεται ἐν διαφόροις βιβλιοθήκαις ἐπ' ὀνόματι Ἐπιφανίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως πόνημα „Περὶ τοῦ πῶς καὶ τίνι τρόπῳ ἐξεβλήθησαν οἱ Λατῖνοι τῶν πρώτων καὶ τῶν διπτύχων“. Τὸ σύγγραμμα ἐσφαλμένως ἐπιγράφεται εἰς τὸ ὄνομα Ἐπιφανίου Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχου, διότι ἐν τοῖς καταλόγοις οὐδεὶς πατριάρχης Ἐπιφάνιος ἀριθμεῖται, πλὴν τοῦ ἐν ἔτει 535 ἀποθανόντος. Τὸ πονημάτιον τοῦτο συνεγράφη ἴσως ὑπὸ μοναχοῦ τινος Ἐπιφανίου (α) ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ κατ' ἀνάγκην λατινόφρονος Μιχαήλ τοῦ Παλαιολόγου.

Ἄγγελος Γρηγόριος. Ἐν τῇ ἐν Μόσχᾳ βιβλιοθήκῃ τῆς ἱερᾶς Συνόδου ὑπ' ἀριθμὸν 208 σώζονται ἀνέκδοτα εἰσέτι τοῦ Γρηγορίου τούτου τὰ ἐξῆς συγγράμματα. 1) Περὶ τῆς Διὰ καὶ τῆς Ἐκ. 2) Ὅτι ἄλλο πέμψις καὶ δόσις καὶ ἄλλο ἐκπόρευσις. 3) Περὶ ἀζύμων. Ὁ Ἄγγελος Γρηγόριος ἔζη μετὰ Νικηφόρον τὸν Κάλλιστον, ἰδίῳ ἐν τῷ τελευταίῳ πονήματι ἐντίθησι μαρτυρίας ἐκ τῶν ἐν τῷ Τριφδίῳ ἐκδοθέντων Συναξαρίων τοῦ Καλλίστου.

Νικηφόρος μοναχός, φιλόσοφος. Ἐν τῷ αὐτῷ χειρογράφῳ ὑπάρχουσι τοῦ φιλοσόφου Νικηφόρου „Υποθετικοὶ συλλογισμοὶ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος“. Ὁ Νικηφόρος οὗτος συνέταξε καὶ τὸ ἀνωτέρω ἐν σελ. 24 λαμβανὸν ποιημάτιον.

(α) Μοναχὸν ὀνομάζει τὸν Ἐπιφάνιον καὶ ὁ Ἀθηναῖος Μελέτιος ἐν Ἐκκλησιᾷ. ἱστορ. τόμ. β' σελ. 401.

Δημοκρακοπούλου Ὁρθόδοξος Ἑλλάς.

Θεοδόσιος μοναχός. Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 1303 χειρογράφῳ τῆς τῶν Παρισίων βιβλιοθήκης σώζεται τοῦ Θεοδοσίου τούτου πόνημα περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ Λατίνων.

Νῦν δὲ καταλέξωμεν τοὺς μετὰ τὸν ἄθεσμον ἐκεῖνον Φλωρεντινὸν σύλλογον τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὑπερασπίσαντας καὶ τὰς λατινικὰς καινοτομίας ἐλέγξαντας, ὧν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει

Μάρκος ὁ Εὐγενικός, μητροπολίτης Ἐφέσου. Οὗτος ὁ γενναῖος τῆς ὀρθοδοξίας προασπιστὴς ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ Γεωργίου Διακόνου καὶ Σακελλίου τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ Μαρίας, θυγατρὸς Λουκά τινος θεοφιλοῦς ἰατροῦ. διδάσκαλον δὲ μέχρι τῶν τῆς ῥητορικῆς μαθημάτων εἶχε τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, οὗ ἑστερήθη τὸ τρισκαίδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἄγων. Ἦδη δὲ τῷ εἰκοστῷ πέμπτῳ ἔτει τῆς ἑαυτοῦ ἡλικίας πάντα τὰ προσόντα ἐλευθερίως τοῖς πτωχοῖς διανείμας, τὸν ὄν ἐπόθει χρηστὸν τοῦ Κυρίου ζυγὸν ὑπελθὼν, ἐκάρη μοναχὸς Μάρκος ἀντὶ Μανουὴλ μετονομασθεὶς, εἶτα ἐγένετο καὶ διευθυντὴς τοῦ πατριαρχικοῦ φροντιστηρίου, ἐξ οὗ πλείστοι διδάσκαλοι ἐξῆλθον. Ἐχειροτονήθη δὲ ἀρχιερεὺς Ἐφέσου ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος Ἰωάσαφ ἐν ἔτει 1437 καὶ ἠκολούθησε τὸν Πατριάρχην εἰς τὴν Ἰταλίαν ὡς ἐπίτροπος τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων ἐν τῇ συνόδῳ. Ὡς οὖν ἔφθασαν εἰς Ἰταλίαν βασιλεὺς τε καὶ σύγκλητος, Πατριάρχης τε καὶ κλῆρος καὶ ἐγένετο ἡ σύνοδος, μόνος ὁ Μάρκος ἐκ πάντων ἐφάνη ἐν αὐτῇ μάχαιρα δίστομος κατὰ τῶν μοχθηρῶν ζιζανίων τῶν σπαρέντων ἐν τῷ ἀγρῷ τῶν ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων. „Ὁ ἱερώτατος Ἐφέσου Μάρκος, φησὶν ὁ Σχολάριος ἔνθα ἀνωτέρω, τοῖς μὲν κακοῖς τῶν Γραφῶν συκοφάνταις χαίρειν εἰπὼν, τῷ καλῷ τῶν

διδασκάλων χορῶ βαίνων κατ' ἴχνος καὶ τῆς χρυσοῦς ἐκείνης ἀπρὶξ ἐχόμενος σειρᾶς, ὑπερήσπιζε μὲν τῆς πατρίου δοξῆς ἐν μέσοις Λατίνοις μόνος (ἡμῖν γὰρ τοῖς ὀφείλουσι συμμαχεῖν ἀντὶ τοιούτων φεῦ! πολεμίοις ἐκέχρητο), ἀντέσχε δὲ μόνος πρὸς τὴν οὐκ ἐπαινετὴν πραγματείαν ἐκείνην, τῶν ἄλλων ἐκδεδωκότων ὅπως ποτέ, καὶ μόνος αὖθις ἐπανελθόντας συνῆξε μὲν τοὺς ἀφεστηκότας, πλὴν ὀλίγων, ἅπαντας, καὶ πολλὰ μεταμελουμένους καὶ ἀλγοῦντας ἐφ' οἷς κακῶς ἀπερράγησαν· μόνος δὲ τοὺς ἄλλους θαρρεῖν ὑπὲρ τῆς πατρίου πίστεως ἔπεισεν ἔργῳ διὰ τῆς καλῆς αὐτοῦ καρτερίας, τὴν τῶν ἄλλων ἀστασίαν ἐλέγξας, καὶ ἃ τῇ ἀστασίᾳ ταύτῃ παρηκολούθησε πονηρᾶς ἀρχῆς φαυλότερα ἔκγονα· διὸ καὶ οὗτος τοῖς μακαρίοις ἐκείνοις (διδασκάλοις) προστέθεται, οὐδ' ἐν τοῖς ἄλλοις μὲν τῶν ἀρίστων ἀπολειπόμενος, ἀρετῇ δηλονότι καὶ σοφίᾳ καὶ λόγου δυνάμει, τῷ δ' ὑπὲρ τῆς ἀληθείας πολέμῳ καὶ τοῖς οἷον εἰπεῖν ἐμβόιοις ἀγῶσι, καὶ ταῦτ' ἐν ὑπερορίᾳ, καὶ τῷ ἀτρέπτῳ τῆς γνώμης ἐν πολλοῖς καὶ ποικίλοις ἐναντιώμασιν, εἰ δεῖ λέγειν τάλιθῇ καὶ προέχειν“. Ἀπέθανε δὲ ὁ ἱερός Μάρκος τὸ πεντηκοστὸν καὶ δεῦτερον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἄγων τῇ 23 Ἰουνίου τοῦ ἔτους Ἰσως 1451, νοσῆσας ἡμέρας τέσσαρας καὶ δέκα, καὶ ἐτάφη ἐν τῇ Μονῇ τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τῶν Μαγγάνων περὶ τὸ τοῦ ναοῦ πρόθυρον (α).

Τὰ συγγράμματα τοῦ ἀειμνήστου Μάρκου, δι' ὧν ὀλοσώματον πληγῆν τοῖς Λατίνοις ἀπειργάσατο, ἀμοιβαδὸν ἐκκενῶν ἐκ τῆς φαρέτρας τῶν θείων λογίων τὰ τῶν ἐλέγχων βέλη, εἰσὶ τὰ ἑξῆς. 1) Ἐπιστολὴ τοῖς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς καὶ τῶν νήσων ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς περὶ τῆς ἐν Φλωρεντία συνόδου. 2) Ἐπιστολὴ δευτέρα πρὸς τοὺς αὐτοὺς περὶ τῆς αὐτῆς ὑπόθεσεως. Ἐξεδόθησαν ἀμφότεραι μετὰ τῶν πρακτικῶν τῆς Φλωρεντινῆς συνόδου ὑπὸ Λαββέου τόμ. 13 καὶ Ἀρδουίνου τόμ. 9.

(α) Βλ. τὴν ἡμετέραν Ἱστορίαν τοῦ Σχίσματος σελ. 147.

3) Συλλογιστικὰ κεφάλαια νζ' πρὸς Λατίνους περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον ἐν Λειψία τῷ 1757 ἔτει ὑπὸ Σεραφεῖμ τοῦ Πισσιδαίου ἐν τέλει Βιβλίου καλουμένου Ῥαντισμοῦ στηλίτευσις· δεύτερον ἐν Βιέννῃ τῷ 1784 ὑπὸ τοῦ Βερροϊέως Θεοδοσίου Κωπτουίνου· τρίτον ὑπὸ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως ἐν τέλει τοῦ δευτέρου τόμου τῶν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος πραγματειῶν τοῦ Ζοιρνικαβίου ἐν Πετροπόλει τῷ 1797· καὶ τέταρτον ὡς ἀνέκδοτα ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Hergenroether μετὰ ἀποκρίσεως Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου (;) καὶ Βησσαρίωνος ἐν Bessarionis Opera ἐκδοθέντα ὑπὸ Migne τῷ 1866. 4) Ὁμολογία πίστεως ἐκτεθεῖσα ἐν Φλωρεντία κατὰ τὴν πρὸς Λατίνους γενομένην σύνοδον. Ἐξεδόθη ἐν τέλει τοῦ Τόμου τῆς Ἀγάπης. 5) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Σχολάριον κατὰ τῶν τελετῶν καὶ θυσιῶν τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ἥτις ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἀλλατίου. 6) Ὅτι οὐχ ὡς νομίζουσιν οἱ τὰ πλεῖστα καινοτόμοι Λατῖνοι ἐν τῇ ἱερᾷ μυσταγωγίᾳ τελειοῦσι τὰ θεῖα δῶρα τὰ δεσποτικὰ ῥήματα παρὰ τοῦ ἱερέως λεγόμενα, ἀλλ' ἢ τῆς εὐχῆς δύναμις μετὰ ταῦτα, καθὼς ἡ ἡμετέρα ὀρθόδοξος ἐκκλησία δοξάζει. Ἐξεδόθη μετὰ τῶν λειτουργιῶν τοῦ Βασιλείου καὶ Χρυσοστόμου ἐν ἔτει 1562 ἐν Παρισίοις. 7) Ἀπάντησις πρὸς τοὺς παρὰ Λατίνων λόγους περὶ τοῦ πουργατορίου ἥτοι καθαρτηρίου πυρὸς ἐν Φερραρία τῇ πόλει ῥηθεῖσα. 8) Ὁμιλία δευτέρα πρὸς Λατίνους περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ῥηθεῖσα. 9) Κεφαλαιώδης ἀπόκρισις πρὸς τοὺς παρὰ Λατίνων εἰρημένους λόγους περὶ τοῦ αὐτοῦ πουργατορίου. Τὰ τρία ταῦτα πονήματα σώζονται ἐν τῇ ἐν Μόσχα βιβλιοθήκῃ τῆς ἱερᾶς Συνόδου ὑπ' ἀριθμὸν 208 καὶ 394· ἐν τῇ τῶν Παρισίων ὑπ' ἀριθμὸν 1218, καὶ ἐν τῇ τῆς Βιέννης ἐν κώδικι φιλοσοφικῷ 68. Ἐν τῇ δευτέρᾳ Ὁμιλίᾳ λέγει ὁ Μάρκος καὶ τὰ ἐξῆς. „Θαυ-

μάζειν δὲ ἄξιον, εἰ ἀρχαίαν τινὰ δόξαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ μέσῃ ἐναντίον δυοῖν νομίζετε τὴν τοῦ καθαρσίου πυρὸς, ὅπου γε οἱ πλεῖστοι τῶν διδασκάλων καὶ γνωριμώτατοι τὸ αἰώνιον πῦρ ἐκεῖνο καὶ τὰς ἀπεράντους κολάσεις ἀλληγορικώτερον ἐξελάβοντο, ὡς μήτε πῦρ ἐκεῖ σωματικὸν νομίζεσθαι μήτε σκότος ἐξώτερον ἄλλο πλὴν ἢ τὴν τοῦ Θεοῦ ἄγνοιαν, καθάπερ καὶ φῶς τοῖς ἀξίοις τὴν αὐτοῦ θεωρίαν, μήτε σκώλημα γένος τι ἐρπετὸν ἰοβόλον καὶ σαρκοφάγον, ἀλλ' ἢ τὴν τῶν ἀκολάστων ὑπὸ τῆς συνειδήσεως βάσανον καὶ τὸν πικρὸν ἐκείνον μετάμελον, μήτε βρυγμὸν ὀδόντων ἄλλο παρὰ τὴν τῶν θυμομαχούντων μανίαν καὶ τὴν ἐν αὐτῇ λύπην καὶ τὸν πικρὸν ὄδυρμόν. Εἰ τοίνυν ἐκεῖνα τοιαῦτα, τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν κρίσιν, πῶς τὰς ἀσωμάτους ψυχὰς αὐτίκα μετὰ τὴν λύσιν ὑπὸ σωματικοῦ πυρὸς δεξιόμεθα κατακαίεσθαι καὶ καθαίρεσθαι“; (α). 10) Θεολογικὰ κεφάλαια περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀπόκειται ἐν τῷ αὐτῷ τῆς Βιέννης χειρογράφῳ. 11) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν οἰκουμηνικὸν Πατριάρχην περὶ τῆς ἐπιμονῆς πρὸς καταδίωξιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Σώζεται ἐν τῇ τῆς Βιέννης βιβλιοθήκῃ ἐν χειρογράφῳ θεολογικῷ 292. 12) Διάλογος Λατίνου καὶ Γραικοῦ, ἢ περὶ τῆς ἐν τῷ Συμβόλῳ προσθήκης. Σώζεται ἐν τῇ τοῦ Μονάχου βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθμὸν 256. 13) Συλλογὴ χρήσεων γραφικῶν, ὅτι ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, δοθεῖσα τῷ αὐτοκράτορι καὶ θεοστέπτῳ βασιλεῖ τῷ Παλαιολόγῳ, καθὼς παρὰ τῆς ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας προσετάγη. Ἄρχεται δὲ οὕτω. „Ἐπειδὴ μετὰ τῆς τοῦ κόσμου παντὸς φροντίδος καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης καὶ ὁμονοίας μέλει τῷ ἐνθέῳ κράτει σου, θεοφρούρητε, θεόστεπτε, νέε Κωνσταντῖνε, ἅγιε βασιλεῦ, καὶ ζήτησιν ἡ ἁγία βασιλεία σου ἔθετο

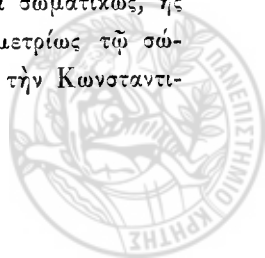
(α) Χειρόγρ. Μόσχας ἀριθ 208 σελ. 606.

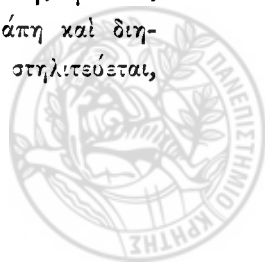
τοῦ ἐπιπωρευθῆναι χρήσεις γραφικὰς παριστώσας, ὅτι τὸ θεῖον καὶ ζωαρχικὸν Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου ἐκπορεύεται κτλ. Σώζεται ἐν τῇ τῆς Μόσχας βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθμὸν 208 καὶ 355. 14) Συλλογισμοὶ δέκα δηλοῦντες, ὅτι οὐκ ἔστι πῦρ καθαρτήριον. Σώζεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς τυπογραφίας τῆς ἱερᾶς Συνόδου ἐν Μόσχᾳ ὑπ' ἀριθμὸν 24. 15) Ἐν τῷ αὐτῷ χειρογράφῳ ἀπόκειται ἕτερον πόνημα τοῦ Μάρκου ἀνεπίγραφον, ἀρχόμενον ὧδε. „Ἐνεθυμήθην πολλάκις συλλυπούμενος ἐπὶ τῇ πωρώσει τῶν ἐξ ἡμῶν ἐκπεσόντων ματαιοφρόνων λατινοφρόνων καὶ καθοργιζόντων οὕτως, ὡς ἐκατέρω τοῖν δογματοῖν προσφυῶς ἐπιχειρεῖν καὶ τὴν γνώμην καὶ τὴν γλῶτταν ἑαυτῶν προσαρμόττειν, τίνι ἂν μάλιστα πάντων ἐξομοιοῦντο, καὶ εὖρον, ὡς εἴκοσιν ὀφθαλμοῖς διαστρόφοις παράβλεψιν αἰσχιστα καὶ ὀρῶσι καὶ ὀρωμένοις κτλ. 16) Πρὸς τοὺς εἰς τὸ ὄρος τοῦ Ἄθωνος ἀσκοῦντας περὶ Λατίνων. Ἐσώζετο ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Γερασίμου τοῦ Βλάχου ἐν Βενετίᾳ. 17) Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὗ ἡ ἀρχή. „Καινή τις ἐστὶν ὡς ἀληθῶς καὶ ἀλόγιτος, ἣν οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῷ ἁγίῳ Συμβόλῳ ποιοῦνται προσθήκην“. Ἀπόκειται ἐν τῇ τῆς Βιέννης βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθμὸν 280. 18) Ἐπιστολὴ πρὸς Θεοφάνην ἱερομόναχον εἰς Εὐριπὸν. Τὴν βραχεῖαν ταύτην ἐπιστολήν, ἀντιγράφας ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 256 χειρογράφου τῆς ἐν Μονάχῳ βασιλικῆς βιβλιοθήκης, παρατίθημι ἐνταῦθα ὧδε ἔχουσαν.

„Τῷ ὀσιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς καὶ ἐμοὶ ἐν Χριστῷ ποθεινοτάτῳ καὶ σεβασμιωτάτῳ δεσπότη καὶ ἀδελφῷ Κυρίῳ Θεοφάνει εἰς τὸν Εὐριπὸν.

Ὅσιώτατε ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς καὶ ἐμοὶ ἐν Χριστῷ ποθεινότατε καὶ αἰδεσιμώτατε δέσποτα καὶ ἀδελφέ, δέομαι τοῦ Θεοῦ ὑγιαίνειν τὴν ἀγίωσύνην σου καὶ σωματικῶς, ἥς ἀγίαις εὐχαῖς, ἐλέει Θεοῦ, καὶ αὐτὸς ὑγιαίνω μετρίως τῷ σώματι. Γίνωσκε ὅτι μετὰ τὸ ἀπελθεῖν ἡμᾶς εἰς τὴν Κωνσταντι-

νούπουλιν, ἀναβάντος εἰς τὸ πατριαρχεῖον ἐνὸς τῶν ὑπογραψάντων λατινοφρόνων, καὶ ἐνοχλοῦντος ἡμᾶς, ἀπῆλθον εἰς τὴν ἐκκλησίαν μου ἐξ ἀνάγκης. Ἐκεῖ δὲ πάλιν μηδεμίαν εὐρῶν ἀναπαυσιν καὶ χαλεπῶς νοσήσας, καὶ ζημιούμενος παρὰ τῶν ἀσεβῶν καὶ πειραζόμενος, διότι μὴ εἶχον ὄρισμὸν αὐθεντικόν, ἐξῆλθον κακειῶθεν ἐπὶ σκοπῶ τοῦ ἀπελθεῖν εἰς τὸ ἅγιον Ὅρος. Διαπεράσας οὖν τὴν Καλλιόπολιν καὶ διερχόμενος διὰ τῆς Λήμνου, ἐκρατήθην ἐνταῦθα καὶ περιωρίσθην παρὰ τοῦ βασιλέως. Ἄλλ' ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ τῆς ἀληθείας δύναμις οὐ δέδεται· τρέχει δὲ μᾶλλον καὶ εὐοδοῦται· καὶ οἱ πλείονες τῶν ἀδελφῶν τῇ ἐμῇ ἐξορίᾳ θαρροῦντες, βάλλουσι τοῖς ἐλέγχοις τοὺς ἀλιτηρίους καὶ παραβάτας τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ τῶν πατρικῶν θεσμῶν, καὶ ἐλαύνουσι πανταχόθεν αὐτοὺς ὡς καθάρματα, μῆτε συλλειτουργεῖν αὐτοῖς ἀνεχόμενοι, μῆτε μνημονεύειν ὄλως αὐτῶν ὡς Χριστιανῶν. Μανθάνω δὲ ὅτι ἐχειροτονήθη παρὰ τῶν λατινοφρόνων μητροπολίτης Ἀθηνῶν κοπελίδριόν τι τοῦ Μονεμβασίας, ὅπερ αὐτόθι διάγον συλλειτουργεῖ τοῖς Λατίνοις ἀδιακρίτως, καὶ χειροτονεῖ παρανόμως ὅσους ἂν εὔρη καὶ οἴους. Ἄξιῶ οὖν τὴν ἀγισσύνην σου, ἵνα τὸν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ ζῆλον ἀναλαβὼν, ὡς ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀληθείας φίλος, καὶ τοῦ ἀγίου Ἰσιδώρου γνήσιος μαθητής, παραινέσῃς τοῖς τοῦ Θεοῦ ἱερεῦσιν ἐκφεύγειν ἅπασιν τρόποις τὴν κοινωνίαν αὐτοῦ, καὶ μῆτε συλλειτουργεῖν αὐτῶ, μῆτε μνημονεύειν ὄλως αὐτοῦ, μῆτε ἀρχιερέα τοῦτον, ἀλλὰ λύκον μισθωτὸν ἡγεῖσθαι, μῆτε λειτουργεῖν ὄλως ἐν ταῖς λατινικαῖς ἐκκλησίαις, ἵνα μὴ ἔλθῃ καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἡ ἐπελθοῦσα ὀργὴ τοῦ Θεοῦ τῇ Κωνσταντινουπόλει, διὰ τὰς ἐκεῖ γενομένας παρανομίας. Γίνωσκε δὲ ὅτι ἡ ψευδοένωσις ὅσον οὐπω τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι καὶ δυνάμει διαλυθήσεται, καὶ τὸ δόγμα τῶν Λατίνων ἀντὶ τοῦ βεβαιωθῆναι διὰ τῆς ψευδοῦς συνόδου, ὅπερ αἰεὶ ἐσπούδαζον, ἔτι μᾶλλον ἀνεστράπη καὶ διηλέγχθη, καὶ ὡς βλάβος φημον καὶ δυσσεβὲς πανταχοῦ στηλιτεύεται,

καὶ οἱ τοῦτο κυρώσαντες οὐδὲ διαῖραι στόμα τολμῶσιν ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὁ γοῦν καλόγηρος αὐτοῦ τοῦ ὑμετέρου μισθωτοῦ καὶ οὐχὶ ποιμένος, ὁ ἄνωθεν Μονεμβασίας, λαβὼν παρὰ τοῦ βασιλέως τὸ τοῦ Προδρόμου ἡγουμενεῖον, οὔτε μνημονεύεται παρὰ τῶν καλογήρων αὐτοῦ, οὔτε θυμιᾶται ὅλως ὁ [ἴσως ὡς] χριστιανός, ἀλλ' ἔχουσιν αὐτὸν εἰς τὰ πράγματα μόνον, ὡσπερ τινὰ κούσουλον (sic)· καὶ ὁ βασιλεὺς ταῦτα μανθάνων οὐδένα λόγον ποιεῖται, ἀλλὰ καὶ μετανοεῖν ὁμολογεῖ φανερώς ἐπὶ τῷ γεγονότι, καὶ ἐπὶ τοὺς καταθεμένους καὶ ὑπογράφαντας μετατίθησι τὴν αἰτίαν. Φεύγετε οὖν καὶ ὑμεῖς, ἀδελφοί, τὴν πρὸς τοὺς ἀκοινωνήτους κοινωνίαν καὶ τὸ μνημόσυον τῶν ἀμνημονεύτων. Ἴδε ἐγὼ Μάρκος ὁ ἀμαρτωλὸς λέγω ὑμῖν ὅτι ὁ μνημονεύων τοῦ Πάπα ὡς ὀρθοδόξου ἀρχιερέως, ἔνοχός ἐστι πάντα τὸν λατινισμόν ἐκπληρῶσαι μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς κουρᾶς τοῦ γενείου· καὶ ὁ λατινόφων μετὰ τῶν Λατίνων κριθήσεται καὶ ὡς παραβάτης τῆς πίστεως λογιθήσεται. Αἱ ἅγιά σου εὐχαὶ εἶησαν μεθ' ἡμῶν. Τῷ εὐλογημένῳ ἄρχοντι Κυρίῳ Κωνσταντίνῳ τῷ Κοντοπετρῆ καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσιν ἄρχουσι τοῖς ξενοδόχοις ἡμῶν μετάνοιαν καὶ τὴν ἀπὸ Θεοῦ εὐλογίαν. Ὁ Ἐφέσου Μάρκος. Ἰουνίου ις'.

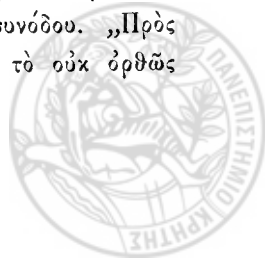
Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 208 χειρογράφῳ τῆς ἐν Μόσχᾳ βιβλιοθήκης τῆς ἱερᾶς Συνόδου ὑπάρχει μετὰ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Μάρκου καὶ σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον ἀπλῶς „METANOIA“, ἐν ᾧ ὑπερασπίζων ὁ συγγραφεὺς τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας λέγει ἐν τέλει. „Οὕτω περὶ τούτων δοξάζων τε καὶ πιστεύων καὶ νῦν καὶ πρότερον Θεοῦ χάριτι, ἐπεὶ ἀνθιστάμην μέχρι τέλους ἐν τῇ Φλωρεντίᾳ; καὶ οὐδὲ γνώμην δέδωκα ἐν τῇ Συνόδῳ, οὐδὲ ἔστερεα τὰ γεγονότα, πλὴν οὐκ ἠδυνήθην ἐκφυγεῖν τοῦτο τελείως, ἀλλὰ καὶ ἄκων ὑπέγραψα ἐν τῷ ἐκεῖσε συντεθέντι ὄρω χειρὶ καὶ οὐ γνώμῃ· ἤδη τὴν ἐμὴν γνώμην τε καὶ ὁμολογίαν ἐγγράφως ἐκθείς, γνωρισθεῖσαν καὶ

πράγματι πρότερον, στέργω μὲν καὶ ὁμολογῶ, ὅσα ἀνωτέρω ἠδυνήθην δηλῶσαι, καὶ ὅσα στέργει ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ἀποστρέφομαι δὲ καὶ ἀποβάλλομαι τὰ γεγονότα ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Φλωρεντίας ὑπὲρ τῆς γεγонуίας ἐνώσεως, καὶ ἀποθοῦμαι καὶ ἀποσεύομαι, ὅσα ὁ ὅρος ἐκεῖνος διαλαμβάνει, καὶ ἀνατρέπω καὶ ἀθετῶ καὶ ἀποκηρύττω τὴν ἐν τῷ ὄρω ἰδίαν μου ὑπογραφὴν“. Ἄλλ' ἔστι τοῖς πᾶσι δῆλον, ὅτι ὁ Μάρκος οὐχ ὑπέγραψε τὸν ἄθεσμον ὅρον τοῦ Φλωρεντινοῦ ψευδοσυλλόγου. Ἀνήκει δ' ἴσως ἡ METANOIA τῷ μητροπολίτῃ Ἑρακλείας Ἀντωνίῳ, ἀνδρὶ ζηλωτῇ τῆς ὀρθοδοξίας καὶ Μάρκῳ τῷ Ἐφέσου μέχρι τέλους ὁμόφρονι, ὑπογράψαντι δ' ὅμως τὸν ἄθεσμον ὅρον ἀκουσίως.

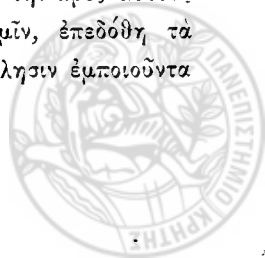
Ἰωάννης Εὐγενικός, Διάκονος καὶ Νομοφύλαξ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, ἀδελφὸς Μάρκου τοῦ Ἐφέσου ἠκολούθησε τὸν Πατριάρχην Ἰωσήφ μεταβάντα ἐν ἔτει 1437 εἰς Ἰταλίαν, ὅθεν ἀνεχώρησεν ἀδεία τοῦ αὐτοκράτορος εἰς Κωνσταντινούπουλιν μετὰ τοῦ Ἑρακλείας Ἀντωνίου, μὴ θέλοντες νὰ βλέπωσι τὰς ἐν τῇ συνόδῳ γινομένας πλημμυεῖς πράξεις, ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ συμβουλῇ τοῦ Νικαίας Βησσαρίωνος μετεπέμψατο αὐτοὺς πρὶν φθάσωσιν εἰς Βενετίαν, ὡς ὁ Συρόπουλος ἱστορεῖ. Ἐξεδόθη ἐν τῷ Τόμῳ τῆς Καταλλαγῆς ἐν Ἰασίῳ τῷ 1694 „Ἰωάννου τοῦ Εὐγενικοῦ λόγος ἀντιρρητικὸς τοῦ βλασφημοῦ καὶ ψευδοῦς ὅρου τοῦ ἐν Φλωρεντία συντεθέντος κατὰ τὴν πρὸς Λατίνους σύνοδον“.

Θεοφάνης ἱερομόναχος, Μάρκῳ τῷ μητροπολίτῃ Ἐφέσου σύγχρονος καὶ προσφιλῆς, ἐμόναζεν ἐν τῷ ὄρει τῆς νήσου Ἰμβρου, τῆς Μονοβύζου καλουμένῳ. Ἐγραψε πρὸς τὸν βασιλέα Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον κατὰ τῆς Φλωρεντινῆς συνόδου. „Πρὸς Θεοῦ, φησὶ τελευτῶν τὸν λόγον, ἐπιδιορθωσάτω τὸ οὐκ ὀρθῶς

γεγονός, ἐπεὶ σχισθῆσεται ἀφ' ἡμῶν τό τε ἅγιον Ὅρος καὶ τὰ Πατριαρχεῖα μαθόντα τὸ οὐκ ὀρθῶς γεγονός, ἀλλὰ καὶ πᾶς θέλων εἶναι χριστιανὸς ὀρθόδοξος“. Ἀπόκειται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Μονάχου ὑπ' ἀριθμὸν 256. Ἐν τῷ αὐτῷ χειρογράφῳ ὑπάρχει καὶ ἕτερον σύγγραμμα τοῦ Θεοφάνους „ΣΥΝΤΑΓΜΑ“ ἐπιγραφόμενον, ἐν ᾧ διέλαβε περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ περὶ ἀζύμων. Ταῦτα τὰ δύο σύγγραμματα ἔπεμψεν ὁ Θεοφάνης πρὸς τὸν Ἐφέσου Μάρκον, ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε τὰς διατριβὰς ποιούμενον, ἵνα προσκομίσῃ τῷ βασιλεῖ, εἰ ὀρθὰ φανῶσιν αὐτῷ τὰ γραφέντα· ὁ δὲ Μάρκος, καίπερ ἐπαίνων ἄξια κρίνας τὰ γραφέντα, οὐκ ἐπέδωκε τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' ἔγραψε πρὸς τὸν Θεοφάνην ἐπιστολήν, ἣτις ἔχει οὕτω.

„Τιμιώτατε ἐν ἱερομονάχοις καὶ ἐμοὶ ἐν Χριστῷ ποθεινότατε καὶ αἰδεσιμώτατε πάτερ καὶ ἀδελφέ, τοῦ Θεοῦ δέομαι ὑγιαίνειν τὴν σὴν ἀγιότητα καὶ σωματικῶς, ἧς ἀγίαις εὐχαῖς ὑγιαίνω καὶ αὐτὸς ἐλέει Θεοῦ μετρίως τῷ σώματι. Τὴν γραφὴν τῆς ἀγιωσύνης σου δεξάμενος παραμυθίαν οὐ μικρὰν ἔσχον ἐπὶ τοῖς καταλαβοῦσι σκυθρωποῖς· ὅτι οἱ τιμηθέντες καὶ ὑψωθέντες ὑπὲρ ἀξίαν ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἠτίμασαν αὐτὴν καὶ ἠχρεώσαν, τοῖς ἐκ πολλῶν χρόνων ἀποκεκομμένοις καὶ σεσηπομένοις καὶ μυρίοις ἀναθέμασιν ὑποκειμένοις αὐτὴν καταμίξαντες, καὶ διὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας τὴν ἄσπιλον τοῦ Χριστοῦ νόμφην σπιλώσαντες. Ὡσπερ γὰρ οὐκ ἀρκούντων τῶν προλαβόντων, ἵνα τὴν παρ' αὐτῶν γενομένην καινοτομίαν κυρώσωσι, προστάτην ἑαυτοῖς εἶλοντο, μᾶλλον δὲ μισθωτὸν καὶ οὐχὶ ποιμένα, λύκον οὐχὶ νομέα, ὃν μάλιστα δύνανται ἄγειν καὶ φέρειν, καὶ δι' οὗ νομίζουσι τὸ πονηρὸν δόγμα τοῦ λατινικοῦ ταῖς ἀπάντων ἐγκαταστήσειν ψυχαῖς· τάχα δὲ καὶ διωγμὸν κινήσουσι κατὰ τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον, ἐπεὶ μηδενὶ τρόπῳ τὴν πρὸς αὐτοὺς καταδέχονται κοινωνίαν. Ἐν τούτοις οὖσιν ἡμῖν, ἐπεδόθη τὰ γράμματα τῆς σῆς ἀγιότητος, πολλὴν τὴν παράκλησιν ἐμποιοῦντα

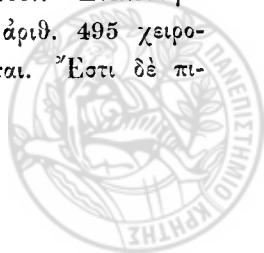

τῆς πείνης ἀναγκασθέντες ὑπέγραψαν τὸν ἄθεσμον τῆς ἀθέσμου Φλωρεντινῆς συνόδου ὄρον.

Θεόδωρος Ἀγαλλιανός, Διάκονος, Ἱερομνήμων καὶ Δικαιοφύλαξ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, ἤμαζεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰωάννου καὶ Κωνσταντίνου τῶν Παλαιολόγων, ἔζη δὲ ἔτι τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 1453, ὡς ὁ Δοσίθεος ἐν τοῖς Προλεγομένοις τοῦ Τόμου τῆς Καταλλαγῆς μαρτυρεῖ. Τοῦ Ἀγαλλιανοῦ σώζονται κατὰ Λατίνων τὰ ἐξῆς συγγράμματα 1) Συλλογὴ ἐκ τῶν ἀγίων ὅτι πρὸς ταῦτα τὰ (τοῦ ἀγίου Μαξίμου) δογματικὰ κεφάλαια, σύμφωνα ὄντα καὶ τοῖς λοιποῖς ἀγίοις, ἀντιπαρεξεταζομένη ἢ τῶν Λατίνων δόξα οὐχ εὐρίσκεται σύμφωνος αὐτοῖς, ἀλλὰ μᾶλλον παντοῖα αἰρέσει σύμφωνος καὶ ἐξω τῶν ὀρθῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων. Ἐξεδόθη ἐν τῷ Τόμῳ τῆς Καταλλαγῆς. 2) Ἀνασκευὴ τοῦ ὑπὲρ τῆς δόξης τῶν Λατίνων βιβλίου Ἰωάννου Ἀργυροπούλου. Ἐξεδόθη ἐν τῷ Τόμῳ τῆς Ἀγάπης ἐν Ἰασίφ τῷ 1698. 3) Διάλογος μετὰ Μοναχοῦ τινος κατὰ Λατίνων. Ἐξεδόθη ἐν τῷ Τόμῳ τῆς Χαρᾶς ἐν ἔτει 1705.

Γεώργιος Γεμιστός, Πλήθων μετὰ ταῦτα μετονομασθεὶς, κατὰ μὲν τινὰς Βυζάντιος, κατ' ἄλλους δὲ Πελοποννήσιος, ἐκ Λακεδαιμόνος, ἀνὴρ λόγιος καὶ τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας σπουδαστὴς φιλόπonos καὶ ὑπερασπιστὴς ἐνθερμος, ἦν ἐδίδαξε τὸν πρῶτον μὲν Νικαίας ἀρχιεπίσκοπον, εἶτα δὲ πρὸς τὰς λατινικὰς παρεμβολὰς ἀποκλίναντα, καὶ τῆς αποστασίας ὦνιον τὴν καρδιναλικὴν ἀξίαν ἀπενεγκάμενον, Βησσαρίωνα. Ἦν δὲ προσφιλεὶς τῷ αὐτοκράτορι Ἰωάννῃ, ὃν καὶ ἠκολούθησε μεταβάντα εἰς Ἰταλίαν πρὸς τὴν σύνοδον. Ἐτελεύτησε τῇ 26 Ἰουνίου Ἰνδικτ. ΙΕ', ὡς ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 495 χειρογράφῳ τῆς ἐν Μονάχῳ βιβλιοθήκης σημειοῦται. Ἔστι δὲ πι-

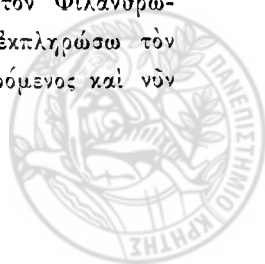

θανόν ὅτι ἐτελεύτησε τῷ 1452 ἔτει, ὅτε ἡ ΙΕ' Ἰνδικτιῶν συνέπιπτεν. Ὁ Γεμιστός πλὴν ὅτι ὑπερήσπισεν ἐν τῇ Φλωρεντινῇ συνόδῳ τὰ δόγματα τῆς ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἔγραψε καὶ κατὰ Λατίνων. 1) Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅτι ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ οὐδὲν ὄλως ἀδύνατον ἔπεται. Ἐξεδόθη ἐν τῷ Τόμῳ τῆς Ἀγάπης. 2) Σύγγραμμα ἕτερον τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἐκτενέστερον. 3) Βιβλίον ἀντιρρητικὸν εἰς τὰ παρὰ τοῦ Βησσαρίωνος γραφέντα. Ἰδὲ Ἀλλάτιον de consens. σελ. 937.

Μακάριος ὁ Νικομηδείας καὶ **Λέων** ὁ Νομοφύλαξ, ἀμφοτέρω παρουσιάσαντες ἐν τῇ ἐν Φλωρεντίᾳ ἀθροισθείσῃ συνόδῳ καὶ τὸν ὅρον αὐτῆς ὑπογράψαντες, ἔδωκαν τῷ Πατριάρχῃ καὶ τῇ περὶ αὐτὸν Συνόδῳ ὀρθόδοξον ὁμολογίαν, ἐν ᾗ ἀθετοῦσι καὶ ἀποστρέφονται καὶ ἀθέσμως ὁμολογοῦσι γεγονέναι τὴν ἐν τῷ Συμβόλῳ προσθήκην ὑπὸ τῶν Λατίνων. Ἐξεδόθη ἐν τῷ κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα συγγράμματι τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Νεκταρίου σελ. 231.

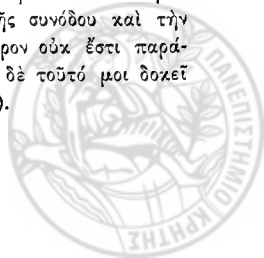
Σίλβεστρος Συρόπουλος, Διάκονος, μέγας Ἐκκλησιάρχης καὶ Δικαιοφύλαξ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, υἱὸς ἱσως τοῦ Πρωτεκδικίου τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας Ἰωάννου τοῦ Συροπούλου. Ὁ Συρόπουλος, „παρὰ ἀρίστων γονέων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας γεννηθεὶς καὶ τραφεὶς καὶ παιδευθεὶς“, ὡς ὁ αὐτὸς λέγει, συναποδημήσας μετὰ τοῦ Πατριάρχου Ἰωσήφ εἰς Ἰταλίαν ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος ἐν τῇ Φλωρεντινῇ συνόδῳ, ἧς τὸν ὅρον ὑπέγραψεν οὐχὶ ἐκ προαιρέσεως, ἀλλ' ἐνεκα τῆς ἀπειλῆς τοῦ αὐτοκράτορος. „Ἐξ ἀνάγκης ἔπομαι, ἔλεγε τῷ ἐξ ὀνόματος τοῦ αὐτοκράτορος προσβιαζομένῳ αὐτὸν Φιλανθρωπινῷ, ἐξ ἀνάγκης ἔπομαι τοῖς πολλοῖς, ἵνα ἐκπληρώσω τὸν ὀρισμὸν καὶ τὸ θέλημα τὸ βασιλικὸν, διαμαρτυρούμενος καὶ νῦν

(διεμαρτύρετο γὰρ καὶ πρότερον), ὅτι οὔτε τῇ γνώμῃ, οὔτε τῇ προαιρέσει μου δοξάζω τὸ γεγονός ὡς ὑγιαῖ δόξαν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Οἶδε γὰρ ὁ Θεὸς τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς μου, ὅτι οὐ στέργω τοῦτο, οὐδ' ἐκουσίως ὑπογράφω“ καὶ κατωτέρω. „Ἐν μυχοῖς καρδίας στένοντες καὶ δακρύνοντες οἱ πλείους ὑπεγράφομεν“ (α). Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν παρητήθη τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, ἀφοῦ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐγένετο ὁ λατινόφωνος μητροπολίτης Κυζίκου Μητροφάνης. Ἐξῆς ἔτι τὸν Νοέμβριον τοῦ ἔτους 1452. Ὁ Συρόπουλος, πολλάκις παρὰ φίλων παρακληθεὶς, συνέγραψε τὴν ἱστορίαν τῆς Φλωρεντινῆς συνόδου μεθ' ὅλης τῆς ἀφειλείας καὶ εἰλικρινείας. Τὴν ἱστορίαν ταύτην ἐξέδωκεν ἐν ἔτει 1660 μετὰ σημειώσεων καὶ μακροῦ προλόγου, προσγράψας καὶ λατινικὴν μετάφρασιν, ὁ Ροβέρτος Creyghton. Ἡ μὲν ἑλληνικὴ ἐπιγραφή λείπει, καθὼς καὶ ὅλον τὸ πρῶτον τμήμα καὶ τὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ δευτέρου τμήματος, ὁ δὲ Creyghton προσφυῶς ἐπέγραψεν αὐτὴν οὕτω. *Vera Historia unionis non verae inter Graecos et Latinos, sive concilii Florentini narratio*. Ἀλλὰ τὸ μὲν κείμενον ἐστὶ πλήρες σφαλμάτων, ἡ δὲ μετάφρασις οὐχὶ πολὺ πιστή.

Γεννάδιος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, πρὶν δὲ καρῆ μοναχὸς Γεώργιος Σχολάριος ὀνομαζόμενος, μαθητὴς Μάρκου τοῦ Ἐφέσου, πρῶτον μὲν ἦν καθολικὸς γραμματεὺς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου καὶ καθολικὸς κριτὴς τῶν Ἑλλήνων, μετὰ δὲ τὴν ἐν ἔτει 1453 ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινου-

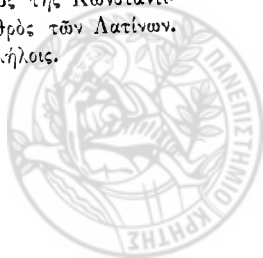
(α) *Histor Concil Florent.* σελ. 291 καὶ 292. „Οὐκ ὀφείλετε, ἔλεγεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης πρὸς τοὺς μὴ θέλοντας νὰ ὑπογράψωσι τὸν ἄθεσμον ὄρον, οὐκ ὀφείλετε ποιῆσαι ἄλλο παρὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς συνόδου καὶ τὴν ἡμετέραν παρακέλευσιν. Ὅτι δὲ ἄλλο λέγω παρὸ πρότερον οὐκ ἔστι παράδοξον· τότε γὰρ ἐφάνη μοι καλὸν καὶ εἶπον ἐκεῖνο, νῦν δὲ τοῦτό μοι δοκεῖ κάλλιον καὶ ὀρίζω ἵνα ὑπογράψητε (!) (αὐτόθι σελ. 228).

πόλεως ἐξελέχθη Πατριάρχης αὐτῆς, ἥς τὴν ἄλωσιν ὀδυρόμενος ἐξετραγώδησεν ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ χριστιανούς. Ὁ ἀποστάτης Ματθαῖος Καρσοφύλλης ὁ Κρής καὶ Λέων Ἀλλάτιος ὁ Χίος ἀπεφάνησαντο προπετιῶς, ὅτι ὑπῆρξαν δύο Γεώργιοι Σχολάριοι· ὁ μὲν φίλος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου, μεθ' οὗ συναπεδήμησεν εἰς Ἰταλίαν, καὶ ἐν τῇ Φλωρεντινῇ ψευδοσυνόδῳ παρῆν καὶ τὰ τῶν Λατίνων ἐφρόνει, εἶτα δὲ ἐκ λαϊκοῦ ἐγένετο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, μετονομασθεὶς Γεννάδιος, ὃς λαϊκὸς μὲν ἔτι ὢν, ἔγραψε, λέγουσι, τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τρεῖς λόγους, Πατριάρχης δὲ γενόμενος συνέγραψε τοὺς ὑπὲρ τοῦ ὅρου τῆς Φλωρεντινῆς συνόδου πέντε λόγους (α). Ὁ δὲ ἕτερος ἦν μοναχὸς καὶ ὀπαδὸς Μάρκου τοῦ Ἐφέσου, τοῦ ἀδιאלάκτου ἐχθροῦ πάσης μετὰ τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας ἐνώσεως, μὴ παρουσιάσας ἐν τῇ Φλωρεντινῇ συνόδῳ, γράψας δὲ μάλιστα κατὰ τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας (β). Πρῶτος ἐστηλίτευσε τὴν.

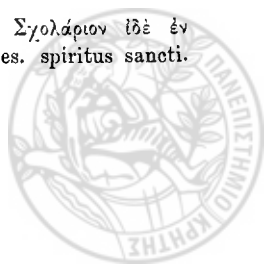
(α) Ὅτι τὰ πλήρη λατινοφροσύνης δύο ταῦτα συγγράμματα, ἅπερ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Γενναδίου ἐξεδόθησαν, εἰσὶ ψευδεπίγραφα, ἀπεδέξαντο πρὸ πολλοῦ ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ τινες ἐκ τῶν Παπιστῶν· ἰδὲ J. G. Walchii Historia controversiae Graecorum Latinorumque de processione Spiritus sancti. pag. 138.

(β) Ἴδου αἱ λέξεις τοῦ Ἀλλατίου. „Γεώργιος ὁ Σχολάριος, ὃχι ἐκεῖνος ὅπου ἐστάθηκεν εἰς τὴν σύνοδον τὴν ἐν Φλωρεντία, καὶ ἀπέχει ἐγένηκε Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐκράχθηκε Γεννάδιος, καθὼς φαίνεται κατοικωνῶν, ἀμὴ ἄλλος ἕνας μερικὸς λαϊκός, ὅπου ποτέ του δὲν ἐπάτησε τὴν Ἰταλίαν, καὶ ὕστερα παγένοντας εἰς τὸ ὅρος τὸ Ἄθως, ἐγένηκε μοναχὸς καὶ ἐμετωνομάσθη καὶ αὐτὸς Γεννάδιος· ἐτουτουνοῦ εἶναι τὰ συντάγματα, ὅπου ἐτυπώθησαν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ Λατίνων“ (Ἐγχειρίδ. περὶ τῆς ἐκπορ. τοῦ ἁγ. Πνεύμ. σελ. 238). Ταύτην τοῦ Ἀλλατίου τὴν γνώμην ἀποδεξάμενος καὶ ὁ Κίμμελος (ἐν Προλεγ. Monum. Fidei eccles. Orient.) ἐκφέρει τὴν γελοίαν γνώμην, ὅτι ὁ Γεννάδιος ἐγένετο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἕνεκα τῆς αὐτοῦ λατινοφροσύνης. Ὁ δὲ Καρσοφύλλης, ἔχων ὅλως ἐναντίαν γνώμην τῆς τοῦ Ἀλλατίου, ἀποφαίνεται, ὅτι ὁ μὲν λατινοφρονήσας Γεννάδιος ἐτελεύτησε πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ δὲ μετὰ τὴν ἄλωσιν πατριαρχεύσας ἦν ἐχθρὸς τῶν Λατίνων. Ὡστε καὶ οἱ ἀποδεχόμενοι δύο Γενναδίους διαφωνοῦσιν ἀλλήλοις.

περὶ δύο Σχολαρίων γνώμην ὁ αἰοίδιμος Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Δοσίθεος ἐν τοῖς προλεγομένοις τοῦ Τόμου τῆς Ἀγάπης περὶ ἐνὸς Σχολαρίου ὀρθοδόξου γνωμοδοτῶν, οὐδέποτε γράψαντος ὑπὲρ τῶν λατινικῶν καινοτομιῶν· εἶτα δὲ ὁ Γάλλος Ε. Ρενώδοτος, ἐκδοὺς ἐν ἔτει 1709 δύο ὁμιλίας τοῦ Γενναδίου, ἐλέγχει ἐν ταῖς ἐπὶ τούτων σημειώσειςι τὴν περὶ δύο Σχολαρίων γνώμην καὶ ἀνακηρύττει αὐτὴν ὡς ἀβάσιστον μῦθον καὶ ἀπλοῦν ἀμυχανίας ἐπινόημα (α). Ὅτι ὁ κατὰ Λατίνων γράφας Γεώργιος Σχολάριος παρῆν ἐν τῇ Φλωρεντινῇ συνόδῳ, δηλοῦται ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, ἅπερ ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος ἐν τῷ Τόμῳ τῆς Ἀγάπης ἐξέδωκεν. Ἐν ἐνὶ τούτων, ἀποδεικνύς τὰ ὑπὸ τῶν Λατίνων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς καινοτομίας αὐτῶν προφερόμενα ῥητὰ μὴ γνήσια, λέγει· „Πέμπτον, ὅτι ἐν τῇ Φερραρίᾳ, πρὶν ἀπελθεῖν εἰς τὴν Φλωρεντίαν καὶ προδοῦναι τὴν ἀλήθειαν ἀγε-νῶς, ΣΥΝΗΓΜΕΝΩΝ ΠΑΝΤΩΝ ΗΜΩΝ ἐν μιᾷ ἀκροάσει, ἀνέγνω ὁ τῶν Λατίνων τότε ὑπεραπολογούμενος ἀρχιεπίσκοπος Ῥόδου ὁ Φρά Ἀνδρέας ἐκ τῶν πράξεων τῆς ἐβδόμης Συνόδου ἐν βιβλίῳ λατινικῶς γεγραμμένῳ, ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκπορεύεται καὶ ΗΜΕΙΣ πλατὺν ΕΓΕΛΑΣΑΜΕΝ γέλωτα. Ἡ γὰρ τοῦ Ταρασίου ὁμολογία, ταῖς πράξεις ἐγκειμένη, ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ λέγει ἐκπορεύεσθαι, οὐκ ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ“. Μα-νουήλ δὲ ὁ Μαλαξὸς ἱστορῶν τὴν ἐκλογὴν τοῦ Σχολαρίου ὡς Πατριάρχου λέγει. „Συνόδου γενομένης ἐκλεξαν ὅλοι ὁμοφώνως τὸν σοφώτατον Κύριν Γεώργιον τὸν Σχολάριον, ὁ ὁποῖος ἦτον κρητὴς τῆς βασιλικῆς κρίσεως εἰς τὰς ἡμέρας τῶν βασιλείων τῶν Ῥωμαίων, καὶ ὅταν ὑπῆγεν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος εἰς τὴν Φραγγίαν, ὅπου ἔκαμαν τὴν ὀγδόην σύνοδον, ἐπῆρε

(α) Ἄλλους τινὰς συγγραφεῖς ἀποδεχομένους ἓνα Σχολάριον ἰδὲ ἐν Walchii Historia Controversiae graec. Latin. de proces. spiritus sancti. pag. 132.

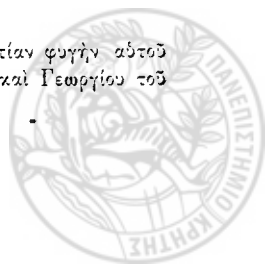

μεσότητος καὶ οἰκονομίας. . . . . Ἄλλ' ἐρεῖς ἴσως, ὡς οὐκ ἐπὶ τάναντία γέγονεν ἡ μετάθεσις, μεσότητα δὲ καὶ οἰκονομίαν περισκοποῦμεν. Οὐδέποτε διὰ μεσότητος, ἄνθρωπε, τὰ ἐκκλησιαστικὰ διωρθώθη. Μέσον ἀληθείας καὶ ψεύδους οὐδὲν ἐστίν. Ἄλλ' ὡσπερ τὸν τοῦ φωτὸς ἔξω γενόμενον, ἐν τῷ σκότει εἶναι ἀνάγκη· οὕτω τὸν τῆς ἀληθείας μικρὸν παρεκκλίναντα, τῷ ψεύδει λοιπὸν ὑποκειῖσθαι φαίημεν ἀληθῶς· καίτοι γε φωτὸς καὶ σκότους ἐστὶν εἰπεῖν μεσότητα τὸ καλούμενον λυκαυγὲς ἢ λυκόφως, μεσότητα δὲ ἀληθείας καὶ ψεύδους οὐκ ἐπινοήσειεν ἄν τις κἄν πολλὰ κάμη" (α). Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Σχολάριος βεβαιοῖ τὰ λεγόμενα γράφων τῷ βασιλεῖ Τραπεζοῦντος αὐταῖς λέξεσιν. „Ἡμεῖς πολλὰ περὶ τῆς ἐνώσεως συνεβουλευσαμεν, ἕως ἄλλοι τὴν τοῦ πράττειν ἐξουσίαν λαβόντες, ἀπόντων ἡμῶν (β), οὕτω ταύτην διέθεντο, ὡς ἀπορραγῆναι λοιπὸν ἡμᾶς ἐκεῖνων ἀναγκασθῆναι“. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἄλις. Διῶκησε δὲ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔτη πέντε καὶ μῆνας ἕξ, εἴτα παραιτηθεὶς μετέβη εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Προδρόμου, παρὰ τῇ πόλει τῶν Σερρῶν, κατὰ τὸ ὄρος τοῦ Μενοικέως, ἐν ᾗ ἡ συχάζων συνέγραψε μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ συμβάντος, ὡς τινες λέγουσιν, ἐν ἔτει 1460. Τὸν τρόπον καθ' ὃν ὁ Γεννάδιος ἀνέβη ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἀποχώρησιν ἐκτίθησιν ἰδιαζόντως Μανουὴλ ὁ Μαλαξὸς ἐν τῇ Τουρκογραικῇ σελ. 107 καὶ ἐξῆς. Ἐκ τῆς γραφίδος δὲ τοῦ Γενναδίου σώζονται τὰ ἐξῆς συγγράμματα περὶ τῆς ἡμετέρας ὑποθέσεως.

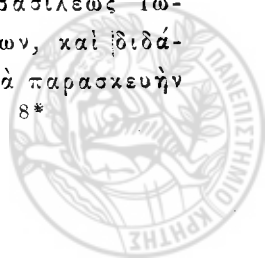
1) Ὁρθοδόξου καταφύγιον, τμημα πρῶτον περὶ τῶν αἰτίων τοῦ σχίσματος κατ' ἐπιδρομὴν, καὶ ἔτι τὰ κατὰ τὴν τρίτην Σύνοδον σαφῆς ἀπόδειξις τοὺς Γραικοὺς ὀρθῶς φρο-

(α) Allat. Contra Creyghton pag. 88.

(β) Ὑπανίσταται πάντως τὴν ἐκ Φλωρεντίας εἰς Βενετίαν φυγὴν αὐτοῦ μετὰ τοῦ Δημητρίου, ἀδελφοῦ τοῦ αυτοκράτορος Ἰωάννου, καὶ Γεωργίου τοῦ Γεμιστοῦ.

νεῖν. Ἐξεδόθη ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ τῶν δύο ἀποδεικτικῶν λόγων τοῦ Παλαμᾶ, ὡς ἀνωτέρω εἶρηται. 2) Ἐκθεσις τῆς ὀρθῆς περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑποστάσεως δόξης, καὶ τοῦ ἀρχαίου καὶ ὁμολογουμένου τῆς ἐκκλησίας φρονήματος ὡς ἐν τύπῳ ὁμολογίας. 3) Κατὰ τῆς προσθήκης, ἣν ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς πίστεως προσέθηκαν οἱ Λατῖνοι. 4) Κατὰ τῆς τῶν Λατίνων ἐν σαββάτῳ νηστείας καὶ περὶ τοῦ ὅτι οὐ δεῖ ἐν τεσσαρακοστῇ τελειάν γενέσθαι μυσταγωγίαν, ἔτι καὶ περὶ τοῦ γάμου τῶν ἱερέων. Ταῦτα τὰ τρία πονήματα ἐξεδόθησαν ἐν τῷ Τόμῳ τῆς Ἀγάπης. 5) Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρὸς τὸν μέγαν Δούκαν. Ἐξεδόθη μετὰ συγγραμμάτων ἐτέρων συγγραφέων ὑπὸ Σιμωνίδου ἐν Λονδίῳ ἐν ἔτει 1858. 6) Περὶ τῆς δι' ἐγκατάλειψιν Θεοῦ ματαίας καὶ ἀλόγου καὶ ἀσυνέτου καινοτομίας τῆς πίστεως. Σώζεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Μόσχας ὑπ' ἀριθμὸν 208, ἐνθα σημειοῦται, ὅτι τὸ σύγγραμμα τοῦτο εὑρέθη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν Καλλιπόλει. 7) Βιβλίον πρῶτον συντεθὲν μετὰ διαλέξεις πέντε καὶ δέκα, γενομένας ἐν τῷ παλατίῳ μετὰ τοῦ παπικοῦ πρέσβευος καὶ ἐπισκόπου Κορτώνης καὶ διδασκάλου τῆς παρὰ Λατίνους θεολογίας, παρόντος καὶ τοῦ Κυρίου Γρηγορίου τοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ Καρδινάλιου καὶ πολλῶν Λατίνων καὶ ὀρθοδόξων, ἐνώπιον τοῦ βασιλέως Ἰωάννου καὶ τοῦ μακαρίτου δεσπότη. Παρακληθεὶς γὰρ τὰ συμπεράσματα τῶν διαλέξεων ἐκείνων ἐν τῷδε συνέταξα τῷ βιβλίῳ, ὃ μεταγραφὲν πολλὰ[χις] καὶ διαδοθὲν πανταχοῦ καὶ παρὰ Λατίνους νῦν εὐρισκόμενον. Ἦν δὲ τότε ὁ συγγραψάμενος καθολικὸς σεκρετᾶριος τοῦ βασιλέως Ἰωάννου καὶ καθολικὸς κριτὴς τῶν Ῥωμαίων, καὶ διδάσκων ἐν τῷ Τρικλινίῳ τοῦ βασιλέως κατὰ παρασκευὴν

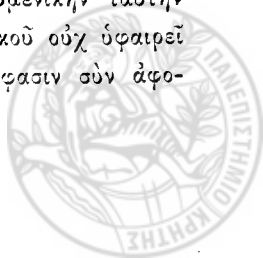

ἐκάστην, παρούσης τῆς συγκλήτου. Σώζεται ἐν τῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ. 8) Βιβλίον δεύτερον περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρὸς τοὺς περὶ ταύτης ἡμῖν διαφερομένους, τῷ ὑψηλοτάτῳ βασιλεῖ Τραπεζοῦντος Κυρίῳ Ἰωάννῃ τῷ μεγάλῳ Κομνηνῷ. Σώζεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων τῆς Βιέννης καὶ ἐν ἄλλαις. 9) Ἐν τῇ ἐν Μόσχᾳ βιβλιοθήκῃ τῆς ἱεράς Συνόδου σώζεται ὑπ' ἀριθμὸν 71 πόνημα τοῦ Σχολαρίου κατὰ Λατίνων, οὐ ἀρχή. Ἡ περὶ οὐσίας τε καὶ ὑποστάσεως. 10) Διάλογος κατὰ Λατίνων περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως. Τὰ πρόσωπα τοῦ διαλόγου Ὀλβιανός, Εὐλόγιος, Βενέδικτος. Σώζεται ἐν τῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ. 11) Διάλογος νεόφρων ἢ αερομυθία. Τὰ πρόσωπα Νεόφρων καὶ Παλαίτιμος. Νεόφρων ἐστὶν ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος, Παλαίτιμος δὲ ὁ ποιητὴς τοῦ διαλόγου. Σώζεται ἐν τῇ τῆς Μόσχας βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθ. 395. 12) Περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς ἐπιστολὴ πρὸς Ἰωάννην Θεσσαλονικέα. Σώζεται ἐν τῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ. 13) Σύντομον κατὰ τῆς δόξης τῶν Λατίνων. Ἀπόκειται ἐν τῇ αὐτῇ βιβλιοθήκῃ. 14) Βιβλίον περὶ ὀρθοδόξου πίστεως, ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Σώζεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Μονάχου ὑπ' ἀριθμὸν 10.

Τῇ 27 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1452, ἕξ μῆνας πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔγραψεν ὁ Γεννάδιος ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς κατοικοῦς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἕξ ἧς παραθέτομεν τὸ ἐξῆς τεμάχιον. „Εἰ ἐγενόμην Μοναχὸς ἢ δι' ἐναντίωσιν τοῦ νῦν γινομένου λατινισμοῦ ἢ διὰ τιμῆς ἔφεσιν ὁποιασοῦν προσκαιρου καὶ τῷ βίῳ τῷδε συγκαταλυομένης, ἀλλὰ μὴ διὰ τὰς πρὸς τὸν Κύριον ὑποσχέσεις ἐκ πολλῶν χρόνων καὶ εἰς μετάνοιαν ἀληθινὴν σὺν Θεῷ καὶ φυγῇ πάσης τιμῆς καὶ ἀναπαύσεως ἀνθρωπίνης, κολασθεῖ μοι αἰωνίως ἡ Ψυχὴ. Εἰ μὴ ἦν καὶ ἔστι

μου ἢ πρόθεσις ζῆν καὶ ζῆσαι τὸ λοιπὸν τοῦ βίου ἐν τῷ ἀγίῳ ὄρει τῆ Ἄθω, καὶ εἰ μὴ ἐζήτησα τοῦτο πολλάκις ἀληθινῶς, πείραν ποιούμενος τοῦ Θεοῦ, εἰ ὁ Κύριος ἐπιτρέποι μοι, μὴ ἴδοιμι τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου. Εἰ ἐκράττησέ με ἐν τῇ πόλει ἄλλος τις λογισμὸς, πλὴν τοῦ μὴ ποτε δόξῃ καὶ ἐμοὶ αὐτῷ καὶ τοῖς ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς πᾶσιν, ὅτι διὰ τὸ ἐξελθεῖν με τῆς πόλεως ἐκινδύνευσε διὰ τῆς πίστεως, ἐξαλειφθεῖν ἐκ βίβλου ζώντων. Εἰ ἡμέλῃσά τι ἀφορῶν πρὸς σύστασιν τῆς πίστεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας, προορώμενος καὶ προλέγων τοὺς ἐκ Θεοῦ πειρασμοὺς τούτους, εἰς τοῦτο οὐκ ἂν ἐμαυτῷ ἐπαρασαιμήν, ἔχων πάντας μάρτυρας, τὸν ὑψηλότατον βασιλεῖα καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικούς καὶ τὴν οἰκουμένην σχεδὸν πᾶσαν, ὅτι αἱ συμβουλαὶ μου αἰ τοιαῦται πανταχοῦ διεδόθησαν. Εἰ μὴ ποθῶ τὴν εἰρήνην τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τὴν ὁμόνοιαν τῶν χριστιανῶν ἀπάντων, ἀλλὰ τὴν ἀληθινὴν καὶ πιστὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν καὶ δικαίαν καὶ σωτήριον, μὴ εἰρηνευθεῖ μοι ἡ ζωὴ. . . . . Ἐγὼ τὴν ἀγίαν μητέρα, τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην, μετὰ τῶν ἄλλων τριῶν ἀγιωτάτων Πατριαρχῶν εἶχον ἀεὶ καὶ ἔχω ἀληθινὴν μητέρα τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν, ἐν ἧ καθάπερ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου πρόρρησιν ἐνεργεῖται τὸ τῆς πίστεως δοκίμιον ἐκ τῶν παντοίων τῆς ἀποστασίας ἐφόδων, καὶ πάντα τὰ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης τὰ δόγματα περιπτύσσονται ὡς θεῖα καὶ ἀληθέστατα καὶ σωτηριώδη· ὧν ἐστὶν καὶ ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἡγουν ὑφίσταται, ὡς τὸ Σύμβολον πασῶν τῶν οἰκουμενικῶν λέγει Συνόδων· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ὡς τὸ λατινικὸν λέγει σύμβολον καὶ ὡς ὁ Φλωρεντινὸς ὄρος ἀνγκούστοις τοῦτο ἀναπτύσσουσιν ἀναπτύξεσι. Στέργω τὴν κατὰ τοῦ λατινόφρονος Βέκκου ἀγίαν καὶ μεγάλην Σύνοδον, καὶ οἰκουμενικὴν ταύτην ἡγοῦμαι βεβαίως· διότι ἡ ἀπουσία τοῦ σχισματικοῦ οὐχ ὑφαίρει τὸ οἰκουμενικόν· καὶ τὴν ἐκείνης φρικώδη ἀπόφασιν σὺν ἀφο-

ρισμοῖς τε καὶ ἀναθεματισμοῖς τρέμω ὡς ἱερὰν καὶ θεῖαν ἀπόφασιν, περὶ τε τῶν λατινικῶν δογμάτων ὀρθοθετοῦσαν καὶ περὶ τοῦ μνημοσύνου τοῦ Πάπα τὰ πρέποντα. Ἐμμένω τῇ ὑποσχέσει ἣ ὑπεσχόμην μεθισταμένω πρὸς τὸν Θεὸν τῷ μακαρίῳ Ἐφρέσου, Θεοῦ καὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ἐνώπιον, ταῖς διαλέξεσιν ἃς διελέχθην πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Κορτώνης ἐπὶ ἀναδείξει τῆς καθ' ἡμᾶς ἀληθείας, καὶ τοῖς πολλοῖς καὶ διαφοροῖς συγγράμμασιν, ἅπερ ὑπὲρ τῆς πατρίου πίστεως ἐξεθέμην ὡρῶν Θεοῦ, τῇ Ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως μου, μᾶλλον δὲ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἣν πρὸ τριῶν ἐνιαυτῶν ἐπεξεργασμένως ἐξέδωκα, καὶ ταῖς ὑπογραφαῖς ἃς μετὰ τῶν τότε συμφωνούντων ἐκκλησιαστικῶν ὑπεγράψαμεν ἐν τῷ τοῦ λεγάτου καιρῷ, καὶ ὕστερον μετὰ τὴν πρεσβείαν τοῦ Κύρ Βρυεννίου, ἧς οὐκ ἐκοινώνησα τοῦ μὴ δέξασθαι ἡμᾶς ποτε τὸ τοῦ Πάπα μνημόσυνον, ἕως ἂν ᾤμεν περὶ τὰ καίρια τῆς πίστεως δόγματα διηρημένοι τε καὶ ἀσύμφωνοι πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς εἰρημένης Συνόδου καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν καὶ καθηγεμένων πάντων κτλ. (α).

Σύνοδος ἐν Ἱεροσολύμοις.

Ἐν ἔτει 1443 κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον συνεκροτήθη Σύνοδος ἐν Ἱεροσολύμοις ὑπὸ τῶν Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας Φιλοθέου, Ἀντιοχείας Δωροθέου καὶ Ἱεροσολύμων Ἰωακείμ, παρουσιάσαντος καὶ τοῦ Καισαρείας Ἀρσενίου, οἵτινες τὴν μὲν Φλωρεντινὴν Σύνοδον ὡς ἄθεσμον καὶ μιανὰν κατέκριναν, τὸν δὲ λατινόφρονα Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Μητροφάνην (ὃν Μητροφόνον καλεῖ) καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντας ἐπίσκοπους καὶ ἱερεῖς καθεῖλον. Ἐξεδόθη ἡ συνοδικὴ αὕτη ἀπόφασις ὑπὸ Ἀλλατίου ἐν de perp. consens. σελ. 933 καὶ ἐν τέλει τῆς τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Νεκταρίου Ἀντιρρήσεως περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα.

(α) Χειρόγρ. Μίσχας ὑπ' ἀριθμὸν 208.

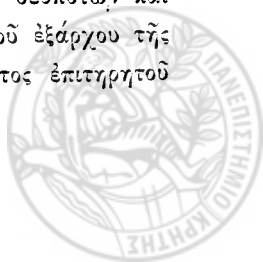

Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἐν ἔτει 1350 συνεκροτήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδος ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας, ἐν ἣ παρουσιάσαντες ὁ Ἀλεξανδρείας Φιλόθεος, ὁ Ἀντιοχείας Ἀνανίας, ὁ Ἱεροσολύμων Θεοφάνης καὶ πολλοὶ Μητροπολίται καὶ Ἐπίσκοποι, καθεῖλον τὸν λατινόφωνα Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον καὶ κατέστησαν τὸν ὀρθόδοξον Ἀθανάσιον· ἠκύρωσαν τὰ ὀρισθέντα ἐν τῇ Φλωρεντινῇ συνόδῳ· ἀπεδοκίμασαν τὴν ἐν τῷ Συμβόλῳ προσθήκην· ἤθετησαν τὴν περὶ καθαρτηρίου πυρὸς δόξαν τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας κτλ. Τὰ πρακτικὰ ταῦτα ἐξεδόθησαν ἐν τῷ Τόμῳ τῆς Καταλλαγῆς ὑπὸ Δοσιθέου Ἱεροσολύμων.

Γεώργιος Ἀμηρουτζης, Τραπεζούντιος.

Ἀπεδήμησεν εἰς Ἰταλίαν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου καὶ παρῆν ἐν τῇ ἐν Φλωρεντίᾳ συγκροτηθείσῃ συνόδῳ. Ἐν ἔτει 1461 κυριεύσαντες οἱ Τοῦρκοι τὴν Τραπεζοῦντα ἠχμαλώτευσαν τὸν Ἀμηρουτζην καὶ ἅπαντας σχεδὸν τοὺς ἐν τέλει καὶ ἤγαγον εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ἐνθα ἴσως καὶ ἐτελεύτησεν. Ὁ Ἀμηρουτζης ἔγραψε πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Ναυπλίας Δημήτριον, Περὶ τῶν συμβεβηκότων ἐν τῇ Φλωρεντινῇ συνόδῳ. Τοῦ εἰσέτι ἀνεκδότου πονήματος τούτου μνείαν ποιεῖται ὁ Ἀλλάτιος ἐν τῷ περὶ συμφωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν συγγράμματι αὐτοῦ, ἐν ᾧ καὶ τεμάχια ἐκ τοῦ πονήματος παρέθηκεν. Ἐν ἐνὶ τούτων λέγει ὁ Ἀμηρουτζης ὅτι ἡ Φλωρεντινῇ σύνοδος οὐκ ἦν οἰκουμενική. „Πῶς γάρ, λέγει, ἦν οἰκουμενικὴ πρὸ τῶν ὑπογραφῶν ἀώρων θανάτω τοῦ Βυζαντινοῦ Πατριάρχου ὑποπεσόντος καὶ τελευτήσαντος; Πῶς ἦν οἰκουμενική, τῶν Πατριαρχῶν ἀθετησάντων τὰς τῶν ἰδίων ἐπιτρόπων ὑπογραφὰς παρὰ γνώμην τῶν οἰκείων δεσποτῶν καὶ βίᾳ ὑπογεγραφότων; Πῶς ἦν οἰκουμενική, μήτε τοῦ ἐξάρχου τῆς συνόδου, ἤγουν τοῦ Ἐφέσου, ὑπογράψαντος, ὄντος ἐπιτηρητοῦ

καὶ τοῦ Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, οὔτε τοῦ Ῥωσσίας (α) ταῖς ὑπογραφαῖς συνθέμενος; καὶ ταῦτα τοῦ Σάρδεων Διονυσίου ἐν Φερραρίᾳ τελευτήσαντος“.

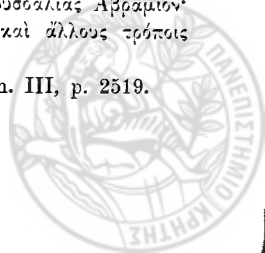
Ματθαῖος Καμαριώτης, υἱὸς σεβασμίου ἱερέως ἀρχιμαλτευθέντος ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, κατὰ μὲν τινὰς Κωνσταντινουπόλιτης, κατ' ἄλλους δὲ ἐκ Θεσσαλονίκης ὁρμώμενος μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν τοῖς ἐσχάτοις δυστυχέσι χρόνοις τῶν Παλαιολόγων, ἔνθα ἐδίδασκε τὴν ῥητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν. Ἀπέθανε δὲ μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1453 συμβᾶσαν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἣν τραγικώτατα περιγράφει (β). Ἐγραψεν „Ἀνάπτυξιν τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου“, ἧς ἀντίγραφον σώζεται ἐν τῇ τῶν Παρισίων καὶ ἐν τῇ τῆς Μόσχας βιβλιοθήκῃ.

Μιχαὴλ Ἀποστόλης, Βυζάντιος, μαθητὴς Ἰωάννου τοῦ Ἀργυροπούλου καὶ πατὴρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μονεμβασίας Ἀρσενίου· ἔφυγε μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἰταλίαν, ἔνθα, πενέστατος ὢν, ἐφιλοξενήθη παρὰ τοῦ Καρδινάλιου Βησσαρίωνος. Μετὰ δὲ τινα ἐν Ἰταλίᾳ διατριβὴν ἀνεχώρησεν εἰς Κρήτην, ὅπου ἀπέζη διδάσκων καὶ ἀντιγράφων βιβλία, συγγράφων δὲ καὶ ἴδια πονήματα, ἐν οἷς εἰσι καὶ τὰ ἑξῆς. 1) Προσφώνημα εἰς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον, ἅμα δὲ καὶ ὁμολογία τῆς αὐτοῦ πίστεως, ἐν ἧ λέγει, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὐ μὲν οὖν ἐξ Ἰοῦ κατὰ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.

(α) Ἐννοεῖ πάντως τὸν μετὰ τοῦ Ἰσιδώρου ἐκ Ῥωσσίας εἰς Ἰταλίαν μεταβάντα καὶ ἐν τῇ συνόδῳ παρουσιάσαντα ἐπίσκοπον Σουδαλίας Ἀβραμῖον· διότι ὁ Ἰσιδωρος οὐ μόνον τὸν ὄρον ὑπέγραψεν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους τρόποις παντοίως εἰς τοῦτο προέτρεψεν.

(β) Oudini Comment. de scriptor. ecclesiast. tom. III, p. 2519.

Ἐξεδόθη ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Ἡμερολογίῳ τοῦ Μ. Π. Βρετοῦ ἐν ἔτει 1870. 2) Disceptatio adversus eos, qui occidentales orientalibus superiores esse contendebant quoad philosophiam, et in declarando modo generationis Christi et processione Spiritus sancti· ἰώζεται ἀνέκδοτον ἑλληνιστὶ ἐν τῇ Βοδλεϊανῇ βιβλιοθήκῃ (α).

Ἰωάννης Μόσχος, ἐκ Λακεδαιμόνος, πατὴρ τοῦ ποιητοῦ Δημητρίου Μόσχου. Οὗτος μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1453 συμβᾶσαν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνέστησε σχολεῖον ἐν τῇ αὐτοῦ πατρίδι ἐν ᾧ ἐδίδασκε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Συνέγραψεν Ἀπάντησιν πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται, ἧς ἀντίγραφον ἀπόκειται ἐν τῇ Ἐσκουριαλινῇ βιβλιοθήκῃ. Βλ. Catalog. des Manuscrits Grecs de l' Escorial par Miller p. 200. Paris 1848.

Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἐν ἔτει 1484 συνεκροτήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδος, πατριαρχοῦντος τοῦ Συμεών, ἧς τὰ πρακτικὰ ἐπιγράφονται „Ὅρος τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἧτις ἐπὶ ἀνατροπῇ συνέστη τῆς ἐν Φλωρεντίας“. Ὁ Ὅρος οὗτος ἐξεδόθη ὑπ' ἐμοῦ ἐν τοῖς Προλεγομένοις εἰς τὸ Ἐγχειρίδιον περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα Ναθαναήλ τοῦ Χύχα ἐν Λειψία 1869. Καὶ ἀκολουθία δὲ συνετάχθη ὑπὸ τῆς Συνόδου ταύτης διὰ τοὺς ἐκ τῶν λατινικῶν αἰρέσεων ἐπιστρέφοντας τῇ ὀρθοδόξῳ καὶ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἧτις ἐξεδόθη ἐν τῷ Τόμῳ τῆς Ἀγάπης, ἔνθα οὐκ ὀρθῶς σημειοῦται, „ὅτι ἡ σύνοδος αὕτη, οἰκουμενικὴ οὐσα, πρώτη σὺν Θεῷ τὴν ἐν Φλωρεντία ἐκείνην παρανομοτάτην κατέβαλε καὶ ἀνέτρεψε σύνοδον“· διότι σύνοδος,

(α) Fabricii Biblioth. Graec. tom. XI p. 181.

ἐν ἧ οἱ τέσσαρες Πατριάρχαι ἐπαρουσίασαν, ἀκυρώσαντα τὰ ὑπὸ τῆς Φλωρεντινῆς συνόδου ὀρισθέντα, συνεκροτήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν ἔτει 1450, ὡς ἀνωτέρω εἶρηται.

ΙΣΤ' ἘΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ.

Μανουὴλ ὁ Πελοποννήσιος, ἐκ Κορίνθου, μαθητὴς Ματθαίου τοῦ Καμαριώτου, ἤχμαζε κατὰ τὸ πρῶτον ἧμῖσι τῆς δεκάτης ἕκτης ἑκατονταετηρίδος· ἦν δὲ κατὰ Μαλαξὸν σοφώτατος καὶ θεολογικώτατος, καὶ εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου ῥήτορος ἐπὶ τῆς πατριαρχίας τοῦ Παχωμίου, τοῦ Θεολήπτου καὶ τοῦ μετὰ τὸν Θεολήπτον πατριαρχεύσαντος Ἰερεμίου. Ἐτελεύτησεν ὑπέργηρος ἐν ἔτει 1551 (α). Συνέγραψε 1) Ἀπολογία καὶ ἀνατροπὴν τῶν κεφαλαίων τοῦ Φρά Φραγκίσκου ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Κηρύκων, ἐν ἧ διέλαβε περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, περὶ Ἀζύμων, περὶ καθαρτηρίου πυρός, περὶ τῆς ἀπολαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν ἁγίων, περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα, περὶ τοῦ βαπτίσματος κτλ. Τὸ πόνημα τοῦτο συγγραφὴν ἐν ἔτει 1523 ἐξεδόθη ὑπὸ Στεφάνου Le Moigne, *Varia Sacra*. Tom. 1. ἐν Λουγδούνῳ τῶν Βαταβῶν τῷ 1685· ἀλλ' οὐχὶ πλήρες. 2) Εἰς δύο συλλογισμοὺς λατινικοὺς ἀποδεικνύοντας καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, ἀνασκευαστικὸς μὲν αὐτῶν, κατασκευαστικὸς δὲ ὅτι ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς. Ἐρρέθη δὲ πρὸς τὸν Κύριον Γεράσιμον τὸν ἐνεγκόντα αὐτούς. 3) Περὶ Μάρκου μητροπολίτου Ἐφέσου καὶ τῆς ἐν Φλωρεντία συνόδου, καὶ κατὰ Γεμιστοῦ καὶ Βησσαρίωνος. 4) Βιβλίον κατὰ τοῦ περὶ

(α) Βλ. Κωνσταντίου Α' Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Συγγραφαὶ Ἐλάσσονας σελ. 348. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1866.

τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος Πληθωνικοῦ συγγράμματος, ἐν ᾧ ἐξελέγχει τὸν Πλήθωνα ὡς λαβόντα τὰ αὐτοῦ ἐπιχειρήματα ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιστήμης, οὐχὶ δὲ ἐκ τῶν πηγῶν τῆς θεολογίας. Τὰ εἰσέτι ἀνέκδοτα τρία ταῦτα ποινήματα σώζονται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 398 χειρογράφῳ τῆς ἐν Μόσχᾳ βιβλιοθήκης. 5) Λόγον κατὰ τοῦ καθαρτηρίου πυρρός, ὃς σώζεται ἐν τῇ τῶν Παρισίων δημοσίᾳ βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθμὸν 1293.

Παχώμιος Ρουσάνος, ἱερομόναχος Ἀθωνίτης, ἐγεννήθη ἐν Ζακύνθῳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος· ἤχμαζε περὶ τὸ ἔτος 1530. „Τοῦτον ὁ βιβλικώτατος Ἀλλάτιος νήπιον περὶ τὰ θεολογικὰ καὶ ἄγλωσσον καλεῖ, λέγει ὁ αἰδιμὸς Οἰκονόμος. Ἀλλὰ ταῦτα γέγραφεν ὁ Ἀλλάτιος, ὡς Ἀλλάτιος ἀντίτροφα πάντα βλέπων, καὶ ληρῶν ὁσάκις ὀρθοδόξου Γραικοῦ μνημονεύει! Ὁ δὲ μακαρίτης Παχώμιος καὶ περὶ τὴν ἀληθῆ θεολογίαν ἀνὴρ ὑπῆρχε τέλειος, εἰς μέτρον ἀφικόμενος ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ περὶ τὴν ἑλληνίδα γλῶσσαν τρανόφθογγος καὶ σπουδαιότατος, αὐτὸς τε γράφων ἑλληνιστὶ φιλοτίμως, καὶ πολλαχοῦ τὸν Ἑλληνα λόγον διδάξας μετὰ καρποφορίας, ἰκανώτατα δὲ καὶ τὰς αὐτοῦ τε τοῦ Ἀλλατίου καὶ ἄλλων ἑτεροδόξων πλάνας κατελέγξας (α). Μετὰ τῶν ἐν τῇ Μαρκιανῇ βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθμὸν 125 καὶ 305 σωζομένων ποιημάτων τοῦ Παχωμίου (τὰ πάντα εἰσὶ 32) ὑπάρχουσι καὶ τὰ ἑξῆς. 1) Πρὸς Λατίνους, ἄρμόσειε δ' ἂν καὶ κατὰ Ἀρειανῶν καὶ Σαρακηνῶν βλασφημούντων περὶ τὴν Υἱότητα. 2) Ἀπολογία διαλεκτικὴ πρὸς Λατίνους. Ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ ταύτῃ λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τάδε. „Τῆς βασιλείας

(α) Περὶ τῶν Ὁ' Ἑρμηνευτῶν τόμ. Δ'. σελ. 797.

συγγραμμάτων Θεοφάνους μητροπολίτου Νικαίας, Μακαρίου μητροπολίτου Ἀγκύρας καὶ Γενναδίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Σχολαρίου (α).

Θεοφάνης Ἐλεαβουῦρκος ὁ Νοταρᾶς

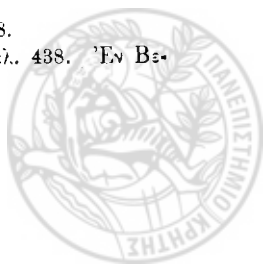
ἐγεννήθη ἐν Βερροίᾳ τῆς Μακεδονίας ἐκ πατρὸς Πελοποννησίου, ἐκ Κορώνης· ἐγένετο μοναχὸς ἐν τῇ ἐν Ἄθωνι μονῇ τῶν Ἱβήρων, Θεοφάνης ἀντὶ Θωμᾶ μετονομασθεὶς, εἶτα ἐδίδασκεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τῆς πατριαρχίας τοῦ Διονυσίου μέχρι τοῦ ἔτους 1550, ὅτε μετέβη εἰς τὸ ὄρος τοῦ Ἄθωνος καὶ ἐκεῖθεν εἰς Βέρροϊαν, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησε. Πολλοὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Θεοφάνους ἐγένοντο μετὰ ταῦτα ἀρχιερεῖς καὶ Πατριάρχαι (β). Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἱερᾶς Συνόδου ἐν Μόσχᾳ ἀπόκειται ἀνέκδοτον ὑπ' ἀριθμὸν 393 τὸ ἐξῆς πόνημα τοῦ Θεοφάνους. Διαίρεσις μετὰ συλλογισμῶν θεολογικῶν κατὰ τὴν θεοπαράδοτον ἡμῶν θεοσοφίαν τῆς πίστεως, καθὼς περ οἱ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας πνευματοφόροι διδάσκαλοι παρέδωκαν, ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς ἐκπερεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος διέλαβεν.

Γεώργιος Καλύβας, Ῥόδιος, ἤμαρζε περὶ τὸ

ἔτος 1525 καὶ ἐξῆς. Ὅτε τῷ 1522 ἐάλω ἡ Ῥόδος ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὁ Καλύβας ἐσώθη φυγῶν μονείμων εἰς Κρήτην, πᾶσαν τὴν περιουσίαν αὐτοῦ ἐν τῷ καιρῷ τῆς πολιορκίας ἀπολέσας. Ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης χειρογράφου θεολογικοῦ 289, ὑπάρχουσι τοῦ Καλύβα ἐρωταποκρίσεις θεολογικαὶ πενήκοντα· μεταξύ δὲ τούτων καὶ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ

(α) Lambecii comment. ed. Kollar. tom. 7. pag. 238.

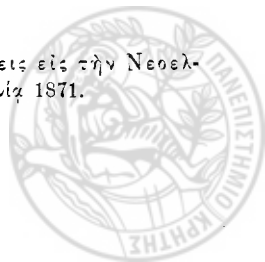
(β) Βλ. Δωροθέου Μονεμβασίας Βιβλίον ἱστορικόν σελ. 438. Ἐν Βενετίᾳ 1684.

ἀγίου Πνεύματος, περὶ τῶν ἀζύμων, περὶ τοῦ καθαρ-
τηρίου πυρὸς καὶ ἄλλων λατινικῶν καινοτομιῶν (α).

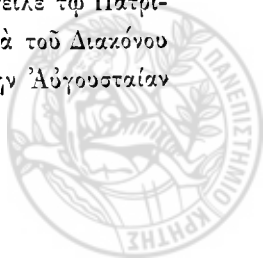
Ζαχαρίας Σκορδύλιος, Μαρασαρᾶς τὸ ἐπώ-
νομον, ἐκ Κυθωνίας τῆς Κρήτης, ὅθεν μεταβὰς εἰς τὸ Πατάβιον
ἠκροάσατο τῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδασκόντων, εἶτα ἐγένετο
ἐφημέριος τῶν ἐν Βενετίᾳ παροικούντων Ἑλλήνων πρὸ τοῦ
ἔτους 1562 καὶ ἐπίτροπος τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως
Ἰωάσαφ. Λέγεται ὅτι ἔζη ἔτι τῷ 1588. Ἐν χειρογράφῳ τῆς
τῶν Παρισίων βιβλιοθήκης ὑπ' ἀριθμὸν 949 καὶ ἐν χειρογράφῳ
θεολογικῷ 286 τῆς βιβλιοθήκης τῆς Βιέννης ὑπάρχουσιν „Ἐρω-
τήσεις δώδεκα τοῦ αἰδεσιμωτάτου Καρδινάλιου τῆς Λορίνης
(Lotharingiae) Κυροῦ Κλαυδίου τῆς Γουίτσης, καὶ ἀνταποκρίσεις
πρὸς ταύτας Ζαχαρίου ἱερέως τοῦ Κρητός“. Αἱ δώδεκα ἐρωτή-
σεις τοῦ Καρδινάλιου εἰσὶν αἱ ἐξῆς: α'. Ἐὰρ πιστεύουσιν οἱ
Ἕλληνες τὴν τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου οὐσίαν μεταβάλλεσθαι εἰς τὸ
σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ μόνων τῶν τοῦ ἄρτου συμβεβη-
κότων χωρὶς τῆς οὐσίας ὑποκειμένης σωζομένων; β'. Ἐὰρ νομί-
ζουσι τοῦτο τὸ μυστήριον τελεῖσθαι δι' ἐνεργείας τῶν τοῦ Χριστοῦ
λόγων, Τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου, καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου,
ἢ δι' ἐνεργείας τοῦ παναγίου Πνεύματος καὶ τῶν ἱερῶν εὐχῶν;
γ'. Εἰ ὁ μὲν ἱερεὺς τὴν θεϊάν θυσίαν ἱερουργεῖ, οὐ μὴν δὲ οἱ
λαῖκοι μεταλαμβάνουσι τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ
ἢ ἄρτου τοῦ εὐλογημένου; δ'. Ποίαν εἶναι νομίζουσι τὴν θυ-
σίαν, εὐχαριστήριον ἢ ἱλαστήριον ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν; ε'. Ἐὰρ
νομίζουσιν ἀναγκαῖον εἶναι τοὺς λαϊκοὺς μεταλαμβάνειν τοῦ
Χριστοῦ ἐν τύπῳ ἄρτου καὶ ἅμα ἐν τύπῳ οἴνου; ς'. Ἐὰρ
ἱερουργεῖ ποτε ἱερεὺς μὴ παρόντος τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐνὸς μόνου;

(α) Βλ. τὰς ἡμετέρας Προσθήκας καὶ Διορθώσεις εἰς τὴν Νεοελλ-
ληνικὴν Φιλολογίαν Κ. Σάθια σελ. 14. Ἐν Λειψίᾳ 1871.

καὶ πότερον, οἱ λαϊκοὶ τὴν εὐχαριστίαν προσκυνοῦσιν; ζ'. Ἐὰν ἐν τῷ προσεύχεσθαι δέονται τῶν ἁγίων, οἷοναὶ λέγοντες, ὦ ἅγιε Πέτρε δεήθητι τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἐμοῦ; η'. Ἐὰν ἔχουσιν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τὰ γλυπτὰ; καὶ διὰ τί οὐκ ἔχουσιν; θ'. Ἐὰν πιστεύουσιν οἱ Ἕλληγνες εἶναι τι πῦρ καθαρτικὸν πρὸς κάθαρσιν τῶν ψυχῶν γινόμενον πρὸ τοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν εἰσελθῆναι; ι'. Ἐὰν νομίζουσι μετὰ τὸν τῆδε βίον καθαίρεσθαι τὰς ψυχὰς τισὶ τιμωρίαις διὰ τὸ μὴ ἱκανῶς ἀποτίσαι τὰ ἐπιτίμια ἐν τῷ τῆδε βίῳ; ια'. Ἐὰν δογματίζουσιν εἶναι τὴν ἐξομολόγησιν μυστήριον παρὰ τοῦ Χριστοῦ νενομοθετημένον πρὸς σωτηρίαν ἀναγκαῖον; καὶ πότερον χρὴ ποιεῖν ἐν αὐτῇ ἀπαρίθμησιν τῶν καθ' ἕνασιν ἁμαρτιῶν; καὶ διὰ ποίων λόγων οἱ ἱερεῖς ἀφίεσι τοὺς ἁμαρτωλοὺς; ιβ'. Πόσα καὶ ποῖα εἰσὶ τὰ μυστήρια; Πρὸς ταῦτας τὰς δώδεκα ἐρωτήσεις τοῦ Καρδινάλιου ἀπεκρίθη προσφόρως ὁ ἐλλόγιμος ἱερεὺς Ζαχαρίας. Αἱ ἀποκρίσεις τοῦ Ζαχαρίου ἐξεδόθησαν ἀνωνύμως ὑπὸ Λαμίου ἐν Deliciae Eruditorum tom. 4. pag. 72. Florentiae, 1738.

Ἱερεμίας ὁ Β' τὸ ἐπώνυμον Τρανός, ἐξ Ἀγγιάλου, ἐγεννήθη περὶ τὸ ἔτος 1535· ἐγένετο μητροπολίτης Λαρίσσης, ἄγνωστον πότε, εἶτα Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐν ἔτει 1572 Μαΐου 5· τὸν Νοέμβριον τοῦ ἔτους 1579 ἐξεβλήθη τοῦ θρόνου, τὸν Αὐγούστον δὲ τοῦ ἔτους 1580 διεδέξατο αὐθις τὸν ἀποθανόντα Μητροφάνην· μετὰ τετραετῆ πατριαρχίαν ἐξωρίσθη εἰς Ῥόδον· ἐν ἔτει δὲ 1586 ἐγένετο αὐθις Πατριάρχης καὶ ἐτελεύτησε τὸν βίον τῷ 1594 ἔτει. Οἱ Λουθηρανοὶ χωρισθέντες ὅλως ἀπὸ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἕνεκα τῶν καταχρήσεων τῶν Παπῶν τῆς Ῥώμης, ἤβουλήθησαν ἐνωθῆναι μετὰ τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς. Καὶ πρῶτος ὁ φίλος τοῦ Λουθήρου Φίλιππος ὁ Μελάγχθων ἐπέστειλε τῷ Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάσαφ ἐν ἔτει 1559 διὰ τοῦ Διακόνου Δημητρίου τοῦ Μυσοῦ, πέμψας ἅμα αὐτῷ καὶ τὴν Ἀβγουσταίαν

Ὁμολογίαν μεταπεφρασμένην εἰς τὴν Ἑλληνικὴν φωνήν· ἀλλ' ὁ Πατριάρχης Ἰωάσαφ οὐδεμίαν ἀκρόασιν ἔδωκε πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Μελάγγιθονος γραφέντα. Πρὸς τὸν αὐτὸν δὲ σκοπὸν ἐπέστειλαν τῷ Πατριάρχῃ Ἱερεμίας μετὰ δεκατέσσαρα ἔτει, ἦτοι ἐν ἔτει 1573, δύο καθηγηταὶ τῆς ἐν Τυβίγγῃ Ἀκαδημίας, ὁ Ἰάκωβος Ἀνδρέου καὶ ὁ Μαρτῖνος Κρούσιος, πέμψαντες καὶ οὗτοι τὴν Αὐγουσταίαν Ὁμολογίαν Ἑλληνιστί. Ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας λαβὼν τὴν Ὁμολογίαν ταύτην καὶ ἀκριβῶς ἀνακρίνας κεφάλαιον πρὸς κεφάλαιον, καὶ εὐρῶν αὐτὴν πολὺ ἀπέχουσαν τῶν δογμάτων τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἐποίησεν ἀναίρεσιν, δι' ἧς ἔδεικνυ ὅτι ἡ διδασκαλία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει τῆς ὑγιᾶς διδασκαλίας, ἐκθέμενος ἅμα καὶ τὰ δόγματα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἔπεμψε δ' αὐτὴν τοῖς διαμαρτυρομένοις ἐν ἔτει 1576. Ἀνεπαρκῶν δὲ νομισθέντων τῶν γεγραμμένων, ἐπέστειλαν αὐθις τῷ Πατριάρχῃ μετὰ ἐν ἔτος Λουκᾶς Ὅσιάνδρος καθηγητῆς τῆς θεολογίας, ἀντὶ τοῦ ἀπόντος Ἰακώβου Ἀνδρέου, καὶ Μαρτῖνος Κρούσιος, δισχυριζόμενοι λογισμοῖς σοφιστικοῖς, ὅτι ὀρθῶς πιστεύουσιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας ἔτυχε τότε ἀποδημῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀντεπέστειλεν αὐτοῖς μετὰ δύο ἔτη, τῷ 1579. Ἀπήντησαν δ' αὐθις εἰς τὴν δευτέραν τοῦ Πατριάρχου ἐπιστολὴν οἱ διαμαρτυρούμενοι· ὁ Πατριάρχης ἔγραψε πρὸς αὐτοὺς αὐθις ἐν ἔτει 1586. Ἰδὼν δὲ ὅτι οὐδὲν κατορθοῖ, ἐτελεύτα τὴν ἐπιστολὴν οὕτως. „Ἀξιῶμεν δὲ ὑμᾶς τοῦ λοιποῦ μὴ κόπους παρέχειν ἡμῖν, μηδὲ περὶ τῶν αὐτῶν γράφειν καὶ ἐπιστέλλειν, εἴ γε τοὺς τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρας καὶ θεολόγους ἄλλοτε ἄλλως μεταχειρίζεσθε, καὶ τοῖς λόγοις τιμῶντες αὐτοὺς καὶ ἐπαίροντες, τοῖς ἔργοις ἀθετεῖτε, καὶ τὰ ὄπλα ἡμῶν ἄχρηστα ἀποδεικνύετε, τοὺς λόγους αὐτῶν τοὺς ἀγίους καὶ θείους, δι' ὧν ἂν ἡμεῖς γράφειν καὶ ἀντιλέγειν ὑμῖν εἴχομεν· ὥστε τὸ καθ' ὑμᾶς ἀπηλλάξατε τῶν φροντίδων ἡμᾶς. Τὴν ὑμετέραν οὖν πορευόμενοι, μηκέτι μὲν περὶ δογμάτων, φιλίας δὲ μόνης ἕνεκα, εἰ

βουλευτόν, γράφετε“. Ἐν ταύταις ταῖς ἐπιστολαῖς ἀποδείκνυσιν ὁ ἱερός Ἱερεμίας λαμπρῶς τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἔκ τε τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν, τῶν ἁγίων Συνόδων καὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν ἁγίων Πατέρων. Ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον ἐν Βιρτεμβέργῃ ἐν ἔτει 1584 τῇ ἐξῆς ἐπιγραφῇ. *Acta et scripta theologorum Wirtembergensium, et patriarchae Constantinopolitani Hieremiae*· καὶ ἐν Λειψία ἐν ἔτει 1758 ὑπὸ τοῦ ἁγιοταφίτου Γεδεών, ἐφημερίου τότε ὄντος τῶν ἐν Λειψία ὀρθοδόξων Ἑλλήνων. Ἡ τοῦ Γεδεών ἔκδοσις ἐπιγράφεται Κριτῆς τῆς ἀληθείας.

Ὁ Λάμιος ἐν *Deliciae Cruditorum* καὶ Νικόλαος Κομν. ὁ Παπαδόπουλος ἐν *Histor. Gymnas. Patav.* ἀποφαίνονται, ὅτι Μάξιμος ὁ Μαργούνιος συνειργάσθη τῷ Πατριάρχῃ Ἱερεμίᾳ ἐπιστέλλοντι τοῖς ἐν Τυβίγγῃ θεολόγοις, ὅπερ ἀπίθανον διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους. Πρῶτον διότι ὁ Μαργούνιος μέχρι τοῦ ἔτους 1584 ἔζη ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Κρήτῃ, καὶ δεύτερον ὁ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας Πρωτονοτάριος Θεοδόσιος ὁ Ζυγομαλᾶς γράφων πρὸς Μαρτῖνον τὸν Κρούσιον οὐ συγκαταλέγει τὸν Μαργούνιον τοῖς τῷ Πατριάρχῃ συνεργασαμένοις. „Γίνωσκε κατὰ ἀκρίβειαν, λέγει, ὦν εἵνεκα ἤξιώσατε, ὅτι ὁ ἀγιώτατος Πατριάρχης ἔκτοτε σπουδάζει καὶ μελετᾷ, ὅτε ἀδείας τύγῃ (ἔχει γὰρ πράγματα πολλά) τὸ βιβλιάριον ὑμῶν, τὸ πεμφθὲν, τὸ τὰ κεφάλαια περιέχον τῆς πίστεως, καὶ ἃς λέγεται καταχρήσεις. Ὅτε δὲ ἤβούλετο, μετεκαλεῖτό με, τὸν ἐμὸν χύριον πατέρα καὶ τινα σοφὸν Χίον (α) ὄντα παρ' ἡμῖν, καὶ τινὰς ἐγκλίτους τῆς Συνόδου ἐφάπαξ, καὶ συμβουλευόμενος τὰ δόξαντα αὐτῷ, ἀπόκρισις ἐν ἐκάστῳ κεφαλαίῳ συνεγράφετο παρ' ἐμοῦ“ (*Turco-graec.* σελ. 432).

Τινὲς μεμφόμενοι τὸν Πατριάρχῃν Ἱερεμίαν λέγουσιν, ὅτι ἐσφαλῆ διαλύσας οὕτω ταχέως τὴν μετὰ τῶν Διαμαρτυρουμένων

(α) Οὗτος ἐστὶν ἴσως ὁ ἐν ἔτει 1581 ἐν Χίῳ ἀποθανὼν καθηγητῆς Ἰγνάτιος (Id. *Lamii Delic. Erudit.* tom. 14. p. 34).

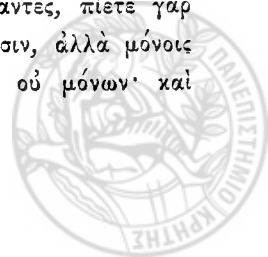
Δημητριοπολίτου Ὁρθόδοξος Ἑλλάς.

λέτιος πλὴν τῆς Λατινικῆς καὶ Ἰταλικῆς φωνῆς, ἣν εἰδημονέστατος καὶ τῆς Ἑβραϊκῆς, τῆς Συριακῆς καὶ τῆς Ἀραβικῆς, ὡς ὁ Θουάνος αὐταῖς λέξεσι λέγει· et certe Meletius Hebraicae, Syriacae ac Arabicae linguae peritissimus (α). Ὁ Μελέτιος καὶ πρὶν πατριαρχεῦσθαι συνέγραφε καὶ ἅμ' ἀνέβη εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐφρόντιζε, καίπερ ἐν μέσῳ τηλικούτων κινδύνων καὶ ταλαιπωριῶν καὶ τοσοῦτων παπικῶν ἀντιδράσεων, ὅπως τηρήσῃ ἀλύμαντον καὶ ἀνεπιβούλευτον ἀπὸ τῶν λυμεάνων τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας οὐ μόνον τὸ ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ πατριαρχίαν ὀρθόδοξον ποιῆμιον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξους· διὰ τοῦτο ἐγράφησαν ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἄλλα τε καὶ τὰ ἐξῆς συγγράμματα. 1) Λόγος περὶ τοῦ τίς ἐστὶν ἡ ἀληθῆς Ἐκκλησία, καὶ ποία ἐστὶν ἡ γνησία καὶ ἀληθῆς κεφαλὴ αὐτῆς, καὶ κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα. Ὁ λόγος οὗτος συνετάχθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῷ 1585 ἔτει, καὶ ἐξεδόθη ἐν τῷ Τόμῳ τῆς Χαρᾶς τῷ 1705. 2) Διάλογος, Ὁρθόδοξος χριστιανός. Συνετάχθη μὲν τῷ 1587 καὶ ἀπεστάλη τῷ Πατριάρχῃ Ἱερουσάλης, ἐξεδόθη δὲ ἐν Βίλνῃ ἐν ἔτει 1596 ὑπὸ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, διευθυντοῦ τότε ὄντος τῆς ἐν Βίλνῃ Ἀκαδημίας. Ἐν τῷ Διαλόγῳ τούτῳ γίνεται λόγος καὶ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός. 3) Ἐπιστολὴ πρὸς Σιγισμουῦνδον γ' βασιλέα τῆς Πολωνίας, γραφεῖσα μὲν ἐν Αἰγύπτῳ ἐν ἔτει 1600, ἐκδοθεῖσα δὲ λατινιστὶ ὑπὸ Ἀδριανοῦ Ῥεγενβολακίου ἐν Histor. ecclesiar. Slavonicarum. 4) Ἐπιστολὴ πεμφθεῖσα τῷ Φιλαδελφείᾳ Γαβριήλ περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς εὐχαριστίας, ἣτις ἐξεδόθη ὑπὸ Ε. Ῥενωδότου ἐν Παρισίοις ἐν ἔτει 1709 μετὰ δύο

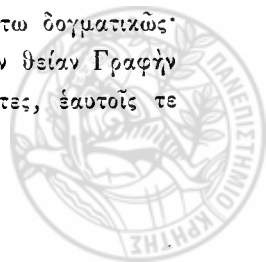
(α) Jacob. A. Thuani Historia sui temporis tom. V. p. 531. Londini, 1733. Ὁ τὸν Ὁρθόδοξον Χριστιανὸν τοῦ Μελετίου ἐκδούς Λουκάριος λέγει, ὅτι „ὁ Μελέτιος ἐκήρυττε τὸ τοῦ Χριστοῦ Εὐαγγέλιον καὶ Ἀραβιστὶ ἐν μέσῳ Αἰγύπτῳ“ (ἐν Καίρῳ).

ὀμιλιῶν Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου. 5) Ἐπιστολὴ τῷ αὐθέντῃ Ὀστροβίας, ἀρχηγῷ Λιθουανίας καὶ Κιοβίας Κνέζῃ Βασιλείῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἄρχουσι πάσης μικρᾶς Ῥωσσίας. Ἐστάλη ἐξ Ἀλεξανδρείας τῷ 1597 ἔτει. 6) Ἐπιστολὴ τοῖς ὀρθοδόξοις Ῥώσοις τοῖς παροικοῦσιν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Πολωνίαν. 7) Ἐπιστολὴ τῷ ἱερωτάτῳ Μητροπολίτῃ Χίου σὺν τοῖς εὐσεβεστάτοις κληρικοῖς, εὐγενεστάτοις ἄρχουσι, καὶ ἀπαξάπαντι τῷ φιλοχρίστῳ καὶ φιλοθέῳ πληρώματι τῶν ὀρθοδόξων τοῖς ἐν Χίῳ τῇ εὐλογημένῃ καὶ περιφανεῖ νήσῳ ἐν Κυρίῳ περιποθήτοις, χάριν καὶ ἔλεος καὶ εἰρήνην παρὰ Κυρίου. Ἐγράφη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1598 ἔτει. Ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιστολῇ λέγει ὁ Μελέτιος καὶ τὰδε. „Καὶ γὰρ τῶν ἀχράντων μυστηρίων κατέτεμε (ἢ λατινικὴ ἐκκλησία) τὴν παρὰ τοῦ Σωτῆρος παράδοσιν. Ἄρτον γὰρ καὶ οἶνον λαβὼν (σιωπῶ νῦν τῶν ἰουδαϊκῶν ἀζύμων τὴν νομικὴν καὶ μετὰ τὸν νόμον τοῖς ἐν χάριτι παρὰ τὸ θεὸν σπουδαζομένοις παραφυλακὴν) καὶ εὐχαριστήσας, καὶ ἀγιάσας παρέδωκεν εἰπὼν. Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλῶμενον εἰς ἄφεισιν ἁμαρτιῶν. Ὅμοίως καὶ τὸ ποτήριον λέγων, Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστὶ τὸ αἷμά μου τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεισιν ἁμαρτιῶν. Αὕτη δὲ καταλιποῦσα τὸ εὐχαριστήσας, τὸ ἀγιάσας, μόνοις προσφύεται τοῖς ῥήμασι, τοῖς, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα καὶ τὰ ἐξῆς καὶ ἡμῖν μέμφεται τοῖς τῷ Σωτῆρι ἀπαραλλάκτως ἀκολουθοῦσι, καὶ μετὰ τῶν ῥημάτων ἐκείνων καὶ τὰς εὐχὰς καὶ εὐχαριστίας ἐκπληροῦσιν. Εἶτα καὶ τὴν ὀλομελίαν διασπάσασα τοῦ μυστηρίου, τὸ σῶμα μόνον τοῖς μέλεσι τοῦ Σωτῆρος μεταδιδόασι· τὸ δὲ αἷμα (περὶ οὗ μετὰ τῆς ἐμφάσεως τοῦ πάντες, πίετε γάρ φησιν ἐξ αὐτοῦ πάντες) τὸ αἷμά φημι, οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἱερεῦσιν ἀνατίθῃσι· τὸ ὑπὲρ ὑμῶν, ἀλλ' οὐ μόνων· καὶ

γὰρ καὶ πολλῶν ἐχχνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Οὕτως ἐχο-
 μένους ἡμᾶς τῆς εἰλικρινοῦς τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίας, οἱ τὸν
 Πέτρον ἀρχοῦντες, τὸν μακάριον καθηγητὴν καὶ διδάσκαλον, οἱ
 τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης παῖδες (οἱ νῦν τὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς
 Ἀνατολικῆς ἀνασκευάζοντες καὶ κωμφοδοῦντες τὰς κακουχίας, καὶ
 τὰ ὑπὲρ τῆς τοῦ Χριστοῦ πίστεως δεσμά τε καὶ μᾶστιγας, διωγ-
 μούς τε καὶ καθ' ἡμερινούς θανάτους) διασύρουσιν. Ἄλλ' ἴσως
 τῆς ἀτοπίας ταύτης τῆς καθ' ἡμῶν τίθει ἐλπίζουσι δίκας ἐν
 τῷ νεοδμήτῳ πυρὶ (τῷ καθαρτηρίῳ δηλονότι) ὑπὲρ οὗ καὶ δια-
 πληκτίζονται πρὸς ἡμᾶς μὴ παραδεχομένους πῦρ ἄγνωστον, καὶ
 πουργατόριον ἄδηλον, καὶ αὐτοῖς ἄγνωστον τοῖς τοῦτο πρεσβεύ-
 ουσιν, καὶ ἀγνώστοις χωρίοις ἀναπλαττόμενον. Εἰπάτωσαν γὰρ
 οἱ τοῦ πυρὸς τούτου τοῦ πουργατορίου εἰσηγηταὶ ποῖον τίποτε
 πῦρ ἐστίν (εἰ μὴ μάτην ζητεῖται, ὁποῖόν ἐστι, τὸ εἰ ἐστὶν ἀγνο-
 ούμενον)· ἀλλ' οὖν εἰπάτωσαν ποῖόν τι πῦρ ἐστὶ· θεῖον; ἀλλὰ
 φῶς ἐκεῖνο· εἰ δὲ καὶ πῦρ, ἀλλὰ πῦρ τὴν κακίαν καταναλίσκον·
 τοιοῦτον δὲ οὐ βούλεται εἶναι τὸ πουργατόριον· οὐ γὰρ εἰς
 τὴν τῆς κακίας καθαίρεσιν ἠκοδόμητο παρ' αὐτοῖς τὸ πῦρ ἐκεῖνο
 τὸ καθαρτικόν· λεπτὰς γὰρ τινὰς κηλίδας, ἢ τὰς ἐπὶ τῇ κακίᾳ,
 τὰς διὰ τῆς μετανοίας ἤδη προεξαλειφθεῖσας τιμωρίας εἰσπραττό-
 μενον, τοὺς προκεκαθαρμένους ἀποκαθαίρει. Στοιχειῶδες; ἀλλὰ
 σῶματι τὸ στοιχεῖον συστοιχεῖ. Ἄλλὰ τὸ τοῦ ἄδου τὸ ἀφεγγές;
 ἀλλὰ διγενεκές τοῦτο καὶ ἄσβεστον, οὐ πρόσκαιρον δὲ καὶ ἐκλεί-
 πον· καὶ κολαστικὸν μὲν οὐ καθαρτικὸν δέ. Ποῦ δὲ κεῖται τὸ
 καθαρτήριο τοῦτο πῦρ; Μετὰ γὰρ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν τῆδε
 κόλπους Ἀβραὰμ ἐδήλωσεν ἡ Γραφὴ καὶ βασάνων τόπον καὶ
 φλογός, μεταξὺ δὲ χάσμα μέγα. Ποῦ τοίνυν γῆς; ποῦ οὐρανοῦ; ποῦ
 ἄδου τὸ καθαρτήριο; Ἀλλὰ καὶ Αὐγουστίνος, φησὶν, ἔσθ' ὅπου τὸ
 πουργατήριο τίθησιν. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν οὐχ οὕτω δογματικῶς·
 ἔπειτα δὲ καὶ οἱ τρία μόνα σκηνώματα κατὰ τὴν θεῖαν Γραφὴν
 ἐπιγινώσκοντες, εἶτα τὸ πουργατόριον πρεσβεύοντες, ἑαυτοῖς τε

προσπίπτουσι καὶ τῇ θείᾳ Γραφῇ διαφωνοῦσι· γνώμη δὲ οὕτως ἀστατοῦσα (εἴ γε ὅλως καὶ γνώμη) καὶ ἀσύστατος δόγμα εἶναι οὐ δύναται“. Ἐγράφη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1597 ἔτει.

8) Ἐπιστολὴ τοῖς κατὰ τὴν Πολωνίαν εὐρισκομένοις χριστιανοῖς Ῥώσσοις τε καὶ Ἑλλησι, τοῖς τε θεοφιλεστάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ εὐλαβεστάτοις ἱερεῦσι, τιμίοι-
 ἄρχουσι καὶ παντὶ τῷ χριστωνύμῳ λαῷ. Ἐγράφη καὶ αὕτη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1598. Ἐν ταύταις ταῖς ἐπιστολαῖς, αἵτινες ἐξεδόθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, διέλαβεν ὁ Μελέτιος περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα, περὶ τῆς ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, περὶ ἀζύμων, περὶ καθαρτηρίου πυρός κτλ.

9) Ἐγχειρίδιον, ὑπερ διαιρεῖται εἰς τέσσαρας μὲν λόγους, περὶ πολλῶν δὲ πραγματευόμενον θεολογικῶν ζητημάτων, ἐν οἷς εἰσι καὶ τὸ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα καὶ περὶ καθαρτηρίου πυρός. Τὸ Ἐγχειρίδιον ἐπέμφθη τῷ Πατριάρχῃ Ἱερεμῖα ἐν ἔτει 1583, ἵνα ἐπιδιορθώσῃ αὐτό, εἴ ποῦ διορθώσεως ἔδειτο. „Δῶρον γὰρ ἐκρίναμεν, λέγει ὁ Μελέτιος ἐν τῇ πρὸς τὸν Ἱερεμῖαν ἐπιστολῇ, πέμψαι τῇ παναρέτῳ Ναβάρας βασιλίσῃ, ὡς δὴ καὶ ὑπεσχέθημεν“. Ἐξεδόθη ἐν Βουκουρεστίῳ ἐν ἔτει 1769 ἐπιμελείᾳ καὶ δαπάνῃ τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Ἐφραίμ τῇ ἐπιγραφῇ Ὁρθόδοξος Διδασκαλία.

Μάξιμος Μαροῦνιος ἐγεννήθη τῷ 1530 ἔτει ἐν Κρήτῃ, ἐπαιδεύθη δὲ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα παρὰ Ἰωάσαφ τῷ Δορουανῷ. Ἐν ἔτει 1547 μετέβη μετὰ τοῦ ἐμπορευομένου πατρὸς αὐτοῦ εἰς τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην, ὅπου διήνυσε τὰς φιλοσοφικὰς αὐτοῦ σπουδὰς ἐν τῷ κατὰ τὸ Πατάβιον θρυλουμένῳ τότε Πανεπιστημίῳ. Μετὰ τινα δὲ ἐκεῖ διατριβὴν καὶ ἐπίσκεψιν τῶν Παρισίων, τῆς Ῥώμης, τῆς Πίσσης καὶ τῆς Βενετίας, ἐν ᾗ ἐβίωσε χρόνον τινά, ἐπανῆλθεν ἐν ἔτει 1577 εἰς τὴν

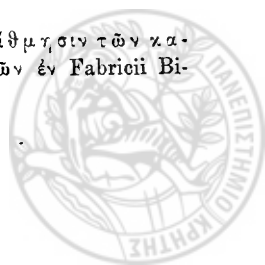
Κρήτην, ἔνθα τὸν μονήρη ἐκλεξάμενος βίον Μάξιμος διὰ τοῦ ἱεροῦ σχήματος μετωνομάσθη, πρότερον Ἐμμανουὴλ καλούμενος. Ἐδίδασκε δὲ τοὺς νέους Κρήτας ἐν τῷ κατὰ τὸ Ἡράκλειον Μετοχίῳ τῶν Σιναϊτῶν μέχρι τοῦ ἔτους 1583, ὅτε μεταβάς εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐπίσκοπος Κυθῆρων χειροτονηθεὶς ἐν ἔτει 1584 ἐπανῆλθεν εἰς Βενετίαν, ἐν ἣ διέτριβε μέχρι τοῦ ἔτους 1602. Εἰς τὸν Μαργούνιον σώζεται τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα τοῦ μητροπολίτου Ῥόδου Παΐσιου.

Θειοτάτης σοφίης πυκινῆς καλὰ Μάξιμε δένδρων
 ὑψηλόμων κατέχεις ἄνθεα δρεψάμενος,
 παρθενίη τε βίον τὸν ἰσαγγελον εὖ γε συνάψας,
 ἄνθεσί τοι τούτοις καρπὸν ἄγνον προσφέρεις
 τοῦνεκα πατρὶ Θεῷ θυσίας ἱερὰς προϊάλλειν
 ἐκλήθης θεμιτῶς τὸν Θεὸν ὀπτόμενος·
 ἄρ' οὖν πῶς; βροτὸν ἢ φωτ' οὐράνιον σε καλέσω;
 οὐ βροτόν, ἀλλὰ κλέους οὐρανοῦ μέτοχον·
 ὃν γὰρ παντοίης ἀρετῆσι κεκοσμημένον οἶδε
 τόνδε Θεὸς νεύει ἀθάνατον τελέθειν(α).

Ἦν δὲ ἀνὴρ σοφὸς καὶ τὴν θύραθεν παιδείαν διάστημα, καὶ τῶν ἱερῶν Γραφῶν καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἔμπειρος, λογογράφος τε καὶ ποιητής, κατὰ τὸν Μοσχοπολίτην, δόκιμος, τῆς δ' Ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς φωνῆς ἐγκρατέστατος(β). Ὁ Μαργούνιος διηρέθησε καθ' ἑαυτοῦ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίαν ὑποπτευθεὶς ὅτι ὠμοφρόνει τοῖς Λατίνοις, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῆς τοῦ Πατριάρχου Ἱεραμίου, ἣν ἐξέδωκεν ὁ Λάμιος ἐν *Delic. Eruditorum* 1740. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν δὲ ταύτην ἀπήντησεν ὁ Μαργούνιος λέγων, ὅτι οὐδέποτε

(α) Χειρόγρ. Μαριαν. βιβλιοθ. ἀριθ. 124.

(β) Βλ. Δημητρίου Προκοπίου Μοσχοπολίτου Ἀπαρίθμησιν τῶν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα (ΙΖ') λογίων Γραικῶν ἐν *Fabricii Biblioth. graeca tom. XI p. 521* καὶ ἐξῆς ed. Harles.

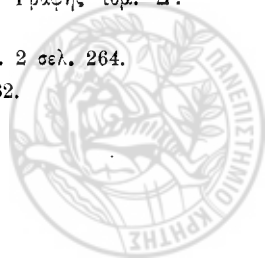

διενοήθη, ἵνα παραχαράξῃ τὸ πάγχρυσον τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας νόμισμα, καὶ ὅτι χαιρεκάκων μόνον ἀνδρῶν ἐστὶ τοῦτο ῥαδιούργημα. Ὁ Μαργούνιος οὐτ' εὐκολον εἶχε τὴν διάνοιαν πρὸς μεταβολήν, οὐτ' ἐχαριτογλώσσει, οὐτ' ἐβούλετο τῇ ὑποθέσει τῶν Λατίνων προσαρμοσθῆναι, „ἀλλ' ἤθελε θεραπεῦσαι, φησὶν ὁ ἀοίδιμος Οἰκονόμος(α), εἶπως ἐνῆν, τὴν λατινικὴν περὶ τῆς ἐμπορεύσεως προσθήκην πρὸς τὸ εὐσεβέστερον ἐξηγῶν, ἵνα τι προὔργου πρὸς τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν συντελέσῃ, μηδὲ ὅπως τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος παραβλαπτομένου· ἀλλ' ἔμαθεν ἐκ τῶν πραγμάτων, ὅτι ματαίως ἐπόνει. Ἀφικόμενος εἰς Ῥώμην προσήνεγκε τῷ Πάπᾳ δύο λόγους, οὓς ἐπόνησε περὶ τῆς ἐμπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τούτων δ' ἀνακριθέντων, ἤκουσε παρὰ τοῦ Ποντίφικος Σίξτου τοῦ Ε' κάτι πλέον, ἢ τὴν ἀπὸ Σκυθῶν ῥῆσιν· ὅτι πάντως ὀφείλει τὴν Ῥωμάναν ὁμολογίαν ἐνώπιον τῶν ἱερῶν ἐξεταστῶν τῆς πίστεως ὁμολογήσῃ· εἰ δὲ στραγγεύοιτο, ἐρρίφθω εἰς εἰρκτήν. Ταῦτα μαθὼν ὁ Μαργούνιος προλαβὼν ἐξώλισθε κρυφίως ἐκ τῆς Ῥώμης πεζός, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἢ ποδῶν εἶχεν, ὀδοιπορῶν, ἕως ἔφθασε πνευστιῶν εἰς Ἐνετιάν, κακῆῖθεν τέλος ἀνέπνευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν“. Ἐπιφεύγων δ' ἐκ Ῥώμης ἔχειρε τὸν πώγωνα, ἵνα καταστῇ ἄγνωστος τοῖς διώκταις; καὶ τούτου ἕνεκα διέτριψε χρόνον τινὰ ἐπὶ τῆς νήσου Μήλου πρὸς αὔξησιν τοῦ πώγωνος(β). Ἀπέθανεν ἐν Βενετία κατὰ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1602, ὡς ὁ φίλος αὐτοῦ Μάρκος Βέλσερος λέγει(γ), πάσχων τὸ τῆς γεφρίτιδος πάθος. Εἰς τὸν Μαργούνιον ἐποίησεν ὁ Κρῆς Ἀθανάσιος Σκληρὸς τὸ ἐξῆς ἐπιτύμβιον.

(α) Περὶ τῶν Ὁ' ἐρμηνευτῶν τῆς παλαιᾶς θείας Γραφῆς τομ. Δ'. σελ. 802.

(β) N. C. Papadop. Histor. Gymnas. Patavini τόμ. 2 σελ. 264.

(γ) Marci Velseri Opera p. 798. Norimbergae 1682.

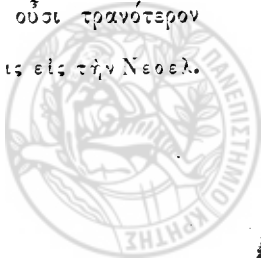
τῶν τριῶν βιβλίων διαιρεῖται εἰς ἑννέα κεφάλαια(α). 5) Ἐτερα βιβλία δύο πρὸς τοῖς τρισί, περὶ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως. Τῶν δύο τούτων βιβλίων ἀποκειμένων ἐν τοῖς ὑπ' ἀριθμὸν 208 καὶ 393 χειρογράφοις τῆς ἐν Μόσχᾳ βιβλιοθήκης προτάσσεται ἡ ἐξῆς ἀφιερωτικὴ ἐπιστολή.

„Μαξίμου Μαργουνίου τοῦ Κρητός, ταπεινοῦ ἐπισκόπου Κυθήρων, ἕτερα βιβλία δύο πρὸς τοῖς τρισί, περὶ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως.

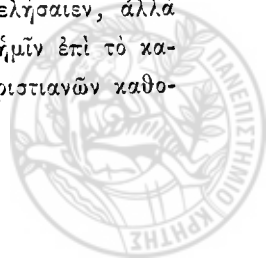
Τῷ θεοσεβεστάτῳ καὶ ἐκλαμπροτάτῳ Ἰωάννῃ Πέτρῳ Βοηβόνδα πάσης Οὐγκροβλαχίας, Μάξιμος ὁ Μαργούνιος, ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθήρων, εὖ πρᾶττειν.

Τὸ τῆς θεολογίας μέγα μυστήριον, τοσοῦτον ἀνθρωπίνης διανοίας ὑπερανέστηκεν, Ἰωάννη Πέτρε Βοηβόνδα θεοσεβέστατέ μοι ἅμα καὶ ἐκλαμπρότατε, ὡς καὶ αὐταῖς ταῖς νοεραῖς καὶ ἀγγελικαῖς δυνάμεσι, ταῖς τὰ πρῶτα φῶτα τῶν θείων μαρμαριγῶν τῆς θείας καὶ ὑπερφώτου Τριάδος μετοχικῶς ἐλλαμπομέναις, μένειν σχεδὸν ἀπρόσιτόν τε καὶ ἀνεπίβατον. Πλὴν ὅσα γε τῶν θείων ἐκφαντριῶν καὶ ἡμῖν διὰ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος ἀποκαλύψεως πεφανέρωται, καὶ διὰ τῶν ἐκεῖνου μυσταγωγῶν μεμυήμεθα, κατὰ τοσοῦτον ἡμῖν ἐφικτὰ γίνεται, καθ' ὅσον ἡμεῖς τόν τε ἡμέτερον νοῦν τῆς τῶν παθῶν ἰλύος τε καὶ ἐπιμιξίας ἀνεπιθόλωτον διαφυλάττομεν, ἀκείνοις ἐπιπονώτερον ἐπιβάλλομεν. Τῶν τοίνυν τῆς ἱερᾶς θεολογίας δογμάτων ἐν ἐγῶμαι καὶ μέγιστον πάντων, τὸ περὶ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως μυστήριον, ὃ τοσοῦτον δυσεφικτότερον γίνεται τοῖς πολλοῖς τῶν περὶ τὴν θεολογίαν καταγινομένων, ὅσον ἐκεῖνοι μὴ ταῖς ἐκείνου περὶ ἑαυτοῦ ἐκφαντορίαις ἀρκούμενοι, μήτε μὴν τοῖς οἷς περὶ τούτου ἄτε δὴ ἀξίοις τε καὶ χωρητικοῖς οὖσι τρανότερον

(α) Βλ. τὰς ἡμετέρας Προσθήκας καὶ Διορθώσεις εἰς τὴν Νεοελ. Φιλολ. Σάθα σελ. 22—29.

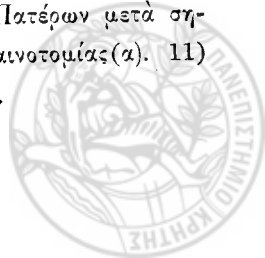

ἀποκεκάλυπται κατ' ἴχνος ἀκολουθοῦντες, ἐπὶ τὴν ματαίαν φιλοσοφίαν καταφεύγουσι, καὶ λογισμοῖς ἀνθρωπίνους, καὶ φυσικαῖς ἀποδείξεσιν, εἴτε αὐτοὶ ἑαυτοὺς, εἴτε καὶ ἄλλους διδάξει τὴν τῶν ὑπὲρ φύσιν γνῶσιν κατεπείγονται, πρᾶγμα τῷ ὄντι τῶν ἐβλαβῶς περὶ τὰ θεῖα ἐχόντων καὶ χριστιανικῆν ἐπαγγελιομένων θρησκείαν πάντῃ ἀλλότριον. Τῇ γὰρ φιλοσοφίᾳ κατὰ τοσοῦτον καὶ μόνον ἔν γε τοῖς θείοις κεχρηῆσθαι ἡμῖν συγκεχώρηται, καθ' ὅσον δι' ἐκείνης τὰ τῆς θεολογίας προσβεβαιοῦν ἀξιώματα, οὐ μὴν δὲ καὶ ἄκρῳ δακτύλῳ παρασαλεύειν που περιγίγνεται. Τοῦτ' ἔγωγε ἐκ πολλοῦ ἤδη μεμελετηκῶς, καίτοι ἄλλως ἀμαρτωλὸς ὢν, τῇ μέντοι τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπερειδόμενος βοθηθεὶς καὶ χάριτι, τῇ καὶ τοῖς ἤδη τεθνηκόσι φιλανθρώπως ζωῆν ἐμπνεύσῃ, ταῖς τε τῶν Γραικῶν καὶ Λατίνων θεολόγων διδασκαλίαις περὶ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως, ὡς οἷός τε ἦν, ἄνωθεν ἐγκύψας ἐπιμελέστερον, καὶ σύμφρονας τούτους ἀλλήλοις εὐρών, τρία περὶ τῆς τοιαύτης ὕλης βιβλία πρῶην συγγέγραφα, περὶ τε τῆς ῥᾶστ' ἂν καὶ θεαρέστως γενησομένης ἐνώσεως τὰ δυνατὰ συμβεβούλευκα, τῷ Παναγιωτάτῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιεπισκόπῳ Κυρίῳ Ἱερεμίᾳ φέρων ἀνέθηκα. Τὸ δέ γε νῦν εἶναι τοῦ καιροῦ καὶ αὐθις λαβόμενος, καὶ ὡσπερ τινὶ ὑπεκαύματι τῷ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ἐνώσεως διαπύρῳ πόθῳ ἐπαναπτόμενος, καὶ ἄλλο πρὸς τοῖς τρισὶν ἐκείνοις βιβλίοις ὡσπερ ἐγχειρίδιόν τι περὶ τῆς αὐτῆς ὕλης συντέθηκά τε καὶ ἐκπεπόνηκα, τῆς μὲν ἀληθείας τοῦ καθ' ἡμᾶς περὶ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως δόγματος καὶ μάλα ἐλόμενον, ἐφελευστικὸν δὲ καὶ τῶν Λατίνων αὐτῶν ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν δικαιοτάτα, καὶ ἄνευ τινὸς αὐτοῖς ἐκ τούτου ἂν γενησομένου προκρίματος, εἰ μόνον μὴ ἐθελοκακήσαιεν, καὶ τὴν σφῶν αὐτῶν καὶ ἡμῶν αὐτῶν σωτηρίαν προδοῦναι παντάπασιν ἐθελήσαιεν, ἀλλὰ χερσὶ καὶ ποσὶν ὅ φασι μᾶλλον καὶ αὐτὸς σὺν ἡμῖν ἐπὶ τὸ καλὸν τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ἐνώσεως καὶ τῆς τῶν χριστιανῶν καθο-

λικῆς συμπνοίας ἐπαναδράμοιεν. Σκοπῶν δὲ παρ' ἑμαυτῷ ἐπὶ πολὺ τίνι ἂν πρεπωδέστερόν τε καὶ δικαιοτέρον τοῦτο καθιερώσαιμι, καὶ δῶρον ἀποστείλαιμι, σοῦ τῆς τιμίας καὶ ἱερᾶς κεφαλῆς οὐδὲν' ἄλλον προκρίνας διέγνωκα, ἅτε δὴ καὶ θερμώτατον τὸ περὶ τὰ θεῖα φίλτρον παρὰ σεαυτῷ τρέφοντα παρ' οὐκ ὀλίγων, καὶ αὐτῶν οὐ τῶν τυχόντων, μεμαθηκώς, καὶ τὴν τῶν θεῶν δογμάτων διὰ παντός ἐκμελετῶντα ἀκρίβειαν, καὶ τούτων καὶ βουλόμενον αὐτόθεν καὶ δυνατῶς ἔχοντα τοῦ τοιοῦτου θεαρέστου τε ἅμα καὶ ὑψηλοτάτου τῶν ἔργων μεθ' ὅσης οἷόν τε ἐπιμελείας καθάψαι τεχμαιρούμενος, εἰ καὶ Θεὸς τοῖς μελετηθεῖσιν ἂν ἐπινεύσειεν. Αὐτὸς τοίνυν ἀρχόντων θεοσεβέστατέ τε καὶ ἐκλαμπρότατε πρὸς τὸ τῆς ἐμῆς ψυχῆς πρόθυμον ἀποβλέψας ἰλαρῷ τῷ προσώπῳ καὶ φιλοφρόνως τὸ δῶρον ἀποδεξάμενος χαριῆ μὲν ἐμοὶ τὰ μέγιστα, παρέξεις δὲ τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ πλείους τὰς ἀφορμᾶς τοῦ καὶ κρείττω καὶ μείζω σοῦ τε ἕνεκα καὶ τῆς τῶν πολλῶν ὠφελείας προσμελετᾶν. Ἐρρωμένων σε διαφυλάττω ὁ Κύριος ἐν πολλῶν ἐτῶν περιόδοις ἀρχόντων θεοσεβέστατέ μοι καὶ ἐκλαμπρότατε. Ἐκ τῆς σεβασμίας Μονῆς τῆς χρυσοπηγῆς τοῦ Γαλατᾶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Θαρρηλιῶνος πέμπτη ἐπὶ δέκα, ἔτει ἀπὸ τῆς ἐνσάρχου οἰκονομίας αφπδ'“ Τῶν δύο τούτων βιβλίων τὸ μὲν πρῶτον διαιρεῖται εἰς ἑπτὰ κεφάλαια, τὸ δὲ δευτέρον εἰς τέσσαρα. 6) Ἀντιρρητικοὶ λόγοι δύο κατὰ τοῦ Λατίνου ἀρχιεπισκόπου Κολοσσῶν Ἀνδρέου ὑπὲρ Μάρκου τοῦ Ἐφέσου. Ἀπόκεινται ἴσως ἐν ταῖς Μοναῖς τοῦ ὄρους Ἄθω. Ἴδὲ Πηδάλιον Νικοδήμου σημ. α' σελ. 259 τῆς ἐν Ἀθήναις ἐκδόσεως. 7) Διατριβὴ κατὰ τοῦ λατινόφρονος Γεωργίου τοῦ Μετοχίτου ἀρχι διακόνου τοῦ βασιλικουκλήρου. 8) Βιβλίον κατὰ Ἰησοῦ τῶν. 9) Βιβλίον κατὰ Φραγγισκάνων. 10) Συλλογὴ τῶν Κανόνων τῶν Ἀποστόλων, τῶν Συνόδων καὶ τῶν Πατέρων μετὰ σημειώσεων, ἐν αἷς ἐλέγχει τὰς τῶν Λατίνων καινοτομίας(α). 11)

(α) Fabricii Biblioth. Graeca tom. XI p. 694.

Ἐγχειρίδιον περὶ τῆς ἐμπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν εἴδει ἐπιστολῆς. Τὸ Ἐγχειρίδιον τοῦτο ἐγράφη μὲν ἐν Βενετίᾳ ἐν ἔτει 1587, ἐξεδόθη δὲ ἐν ἔτει 1591 ἐν Φραγκφούρτῃ μεθ' ἑτέρου πονήματος τοῦ αὐτοῦ, „Περὶ τοῦ τίνα τρόπον ἐν τοῖς οὔσι παρακεχώρηται τὰ κακά, ὡς ἐν εἴδει ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχην Ἱερεμίαν.“
 12) Σχόλια ἀνασκευαστικά περὶ τῆς ἐμπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑπὲρ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου κατὰ Ἰακώβου Γρετζέρου. Ἐξεδόθησαν λατινιστὶ ἐν τῷ Θ' τόμῳ τῶν ἀπάντων τοῦ Γρετζέρου σελ. 50 καὶ ἐξῆς. 13) Διάλογος Γραικοῦ καὶ Λατίνου. Ἐξεδόθη μετὰ τῶν δύο ἀποδεικτικῶν λόγων Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται.

Παῖσιος μητροπολίτης Ῥόδου, Ζακύνθιος, ἤκμαζε κατὰ τὸ τέλος τῆς δεκάτης ἕκτης ἑκατονταετηρίδος (τῷ 1595). ἦν δὲ φίλος τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Μελετίου τοῦ Πηγᾶ καὶ τοῦ ἐπισκόπου Κυθήρων Μαξίμου τοῦ Μαργουίνου. Σῶζονται ἐπιστολαὶ τινες Μελετίου τοῦ Πηγᾶ πρὸς τὸν Παῖσιον καὶ τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα, ποιηθὲν ὅτε ὁ Παῖσιος μετέβη εἰς Ἀλεξανδρείαν ἐν καιρῷ τῶν τοῦ Νεΐλου ἀναβάσεων.

Νεῖλος ἐρισμάραγδος ἐλισσομέναις ἐνὶ δίναις

ἄλλεται αἰσθόμενος Παῖσιου ἐρχομένου.

Στέφατε νηρεῖδες ἀμαράντοις, στέφατε νύμφαι

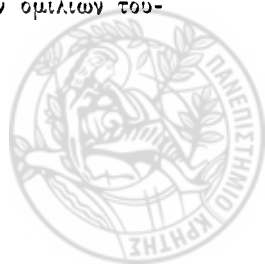
ἄνδρα φίλον ὕμνοις, εἴκελον ἀθανάτοις.

ἀλῶς ὁ γέρων ἔφαθ', αἱ δ' ἔκλυον μάλα γ' ὄκα·

ἤχησαν δ' ἄκται Παῖσιον ἐρχόμενον(α).

Τοῦ μητροπολίτου Παῖσιου σῶζονται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 124 χειρογράφῳ τῆς ἐν Βενετίᾳ Νανιανῆς βιβλιοθήκης (νῦν τοῦ ἁγίου Μάρκου) ὀμιλίαι τριακότα. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ὀμιλιῶν τού-

(α) Χειρόγρ. Μαρκαν. βιβλιοθ. ἀριθ. 124.

των κατακρίνει τὴν περὶ καθαρτηρίου πυρὸς σφαλερὰν δόξαν τῶν καινοτόμων καὶ παραδογματιστῶν Λατίνων.

Ναθαναὴλ Χύχας, ἱερομόναχος, ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις, καὶ ἔχμαζε κατὰ τὰ τέλη τῆς δεκάτης ἔκτης καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος· ἐδίδαξεν ἐν τῷ ἐν Βενετία ἑλληνικῷ Φροντιστηρίῳ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1614—1617, ἱεροκέρυξ ὑπάρχων συγχρόνως καὶ ἐφημέριος τῶν αὐτόθι παροικούντων Ἑλλήνων (α). Ἐκ Βενετίας ἀναχωρήσας μετέβη εἰς τὴν Κέρκυραν, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησε. Συνέγραψε 1) Ἐγχειρίδιον περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα, ὅπερ ἐξεδόθη ὑπ' ἐμοῦ ἐν Λειψία τῷ 1869 ἔτει. Κελεύσει δὲ τοῦ φιλομούσου μακαριωτάτου Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Κυρίου Κυρίλλου τὸ Ἐγχειρίδιον τοῦ Χύχα μετεφράσθῃ Ἀραβιστὶ παρὰ τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἀραβικῆς γλώσσης ἐν τῇ θεολογικῇ Σχολῇ τῶν Ἱεροσολύμων Κυρίου Θεοδώρου Σαρροῦφ καὶ ἐτυπώθη τῷ αὐτῷ ἔτει ἐν Ἱεροσολύμοις. Ἡ μετάφρασις αὕτη διανεμηθεῖσα δωρεὰν ἀνὰ χιλιάδας ἀντιτύπων εὔρεν ἐνθουσιώδη ὑποδοχὴν παρ' ἅπασιν τοῖς ὀρθοδόξοις τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης (β). 2) Κεφάλαια τῶν Λατίνων μὲ τὰ ὅποια λογιάζουσι νὰ ἀποδείξωσι πῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καὶ πρὸς ταῦτα λύσεις τῶν Γραικῶν, μὲ τὰς ὁποίας ἀναιροῦσι τὰ ὅσα οἱ Λατῖνοι λέγουσιν ἐν προτάσεσι καὶ ἀποκρίσεσι δέκα καὶ ὀκτώ. 3) Ἀποκρίσεις εἰς τρεῖς ἀπορίας τὰς ὁποίας ἐπρόβαλαν ζητοῦντες τὰς λύσεις των. Σώζονται χειρόγραφα ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγιοταφίτικοῦ Μετοχίου ὑπ' ἀριθ. 194.

(α) Βλ. Βελοῦδου Χρυσανθίδου τοῦ ἔτους 1863.

(β) Βλ. τὴν ἐν Τεργέστη ἐκδομένην ἐφημερίδα Ἡμέραν ἀριθ. 751.

Γαβριήλ Σεβήρος, Πελοποννήσιος, ἐγεννήθη τῷ 1541 ἔτει ἐν Μονεμβασίᾳ· σπουδάσας ἐν Παταβίῳ περὶ τὴν θεολογίαν ἐγένετο ἐφημέριος τῶν ἐν Βενετίᾳ ὀρθοδόξων ἐν ἔτει 1578· κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ ἔτους 1577 ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Φιλαδελφείας, μητροπόλεως τῆς Λυδίας, ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίου(α), ἀλλ' ἀρχιεράτευσε ὑπὸ τὸ ὄνομα Φιλαδελφείας τῶν ἐν Βενετίᾳ μετοίκων Ἑλλήνων, ὧν ὁ ἀριθμὸς τμηκαῦτα ὑπερέβαινε τὰς τέσσαρας χιλιάδας. Ἐτελεύτησε δὲ τὸν βίον κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους 1616 ἐν τῷ Μοναστηρίῳ τῆς ἀγίας Παρασκευῆς, κειμένῳ ἐπὶ τῆς Δαλματικῆς νήσου Λεσίνης(β). Περὶ τοῦ Σεβήρου ἔγραφεν Ἀνδρέας ὁ Λονδάνος πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἱερεμίαν ἐν ἔτει 1579 τάδε. „Ἔστι δεινὸς ὁ ἀνὴρ τὰ τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσεβείας τε καὶ ἀληθείας, καὶ ἔτοιμος αἰεὶ πρὸς ἀπολογίαν παντί που τῷ αἰτοῦντι λόγον περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος, οὗ τὸ σῶφρον καὶ ἡ ἀγχινοια καὶ τὸ εὐγενὲς τῶν λόγων ὑπ' οὐδενὸς τῶν αὐτὸν εἰδόντων καὶ μὴ τῶν φρενῶν κατενεχθέντων μωμήσεται ἄν“(γ).

Ὁ Ἄγγλος Θωμᾶς Σμιθ (de graecae Ecclesiae hodierno statu epistola), καὶ ἄλλοι τινὲς διαμαρτυρόμενοι, ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Σεβήρου λέγοντες, ὅτι αὐτὸς πρῶτος μετεχειρίσθη ἐν τῷ περὶ μυστηρίων συνταγματίῳ αὐτοῦ τὴν λέξιν „μετουσίωσις“, λέξιν ἣν οὐδέποτε, λέγουσιν, εἶχεν ἐν χρήσει ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, ἀλλ' ὁ Σεβήρος πρῶτος ἐνέθηκεν αὐτὴν ἐν τῷ συνταγματίῳ αὐτοῦ παραλαβὼν ἐκ τῶν Λατίνων σχολαστικῶν τὴν παπικὴν Transsubstantiation. Ἄλλ' ἡ ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Καλλινίκου ἐν ἔτει 1691 ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀθροισθεῖσα Σύνοδος δείκνυσιν, ὅτι ἡ λέξις οὐκ ἔστι καινότομος. Τὴν λέξιν ταύτην μετεχειρίσθη

(α) Turco-graecia σελ. 524.

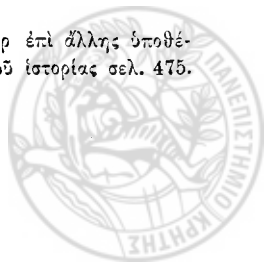
(β) Βελοῦδου Χρυσολογία τοῦ ἔτους 1858 σελ. 42.

(γ) Lamii Deliciae Eruditorum tom. 14. p. 142.

πρὸ τοῦ Σεβήρου ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Μελέτιος ὁ Πηγαῖς ἐν ἐπιστολῇ πρὸς Κυριακόν τινα Φωτεινόν, καθηγητὴν τῆς ἐν Ἰγγολσταδῇ Ἀκαδημίας, καὶ 150 περὶ τοῦ ἔτη πρὸ τοῦ Μελετίου ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γεννάδιος ὁ Σχολάριος ἐν τινι ὁμιλίᾳ „Περὶ τοῦ μυστηριώδους σώματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ“, ἣν ἐξέδωκεν ἐν ἔτει 1709 ἐν Παρισίοις ὁ Γάλλος Ε. Ρενώδοτος(α). Ὁ Σμῖθ καὶ οἱ αὐτῶ ὁμόδοχοι ἐπειράθησαν, ἵνα τὴν ὁμιλίαν ταύτην τοῦ Γενναδίου ψευδεπίγραφον ἀποδείξωσιν· ἀλλ' ἡμεῖς προτιμῶμεν μᾶλλον τὴν κρίσιν, ἣν ἐξήνεγκεν ἡ ἐν ἔτει 1691 συγκροτηθεῖσα Σύνοδος περὶ τῆς ὁμιλίας ταύτης καὶ τῆς λέξεως „μετουσίωσις“ ἢ τὴν ἐμπαθῆ γνώμην τοῦ Σμῖθ. Ἄλλ' ἐπάνειμεν, ὅθεν ἐξέβημεν. Ὁ Σεβήρος πλὴν τοῦ συνταγματίου περὶ τῶν ἁγίων μυστηρίων καὶ ἄλλων τινῶν ἐκδοδομένων τε καὶ ἀνεκδότων πονημάτων συνέταξε φράσει ἀπλῆ πρὸς κατάληψιν τῶν ἀπλουστέρων καὶ „Ἐκθεσιν κατὰ τῶν ἀμαθῶς λεγόντων καὶ παρανόμως διδασκόντων, ὅτι ἡμεῖς οἱ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας γνήσιοι καὶ ὀρθόδοχοι παῖδες ἐσμέν σχισματικοὶ παρὰ τῆς ἀγίας καὶ καθόλου ἐκκλησίας“. Ἐν τῷ πονήματι τούτῳ διέλαβεν ὁ Γαβριὴλ περὶ τῶν πέντε διαφορῶν, αἷς ἡ ὀρθόδοξος Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἔχει πρὸς τὴν Λατινικὴν, ἧτοι περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα, περὶ ἀζύμων, περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ περὶ τῆς μακαριότητος τῶν ἁγίων. Ἐξεδόθη μετὰ τῶν ἐπιστολῶν Μελετίου τοῦ Πηγαῖ κτλ. ὡς ἀνωτέρω εἴρηται. Ἐν τῇ περὶ καθαρτηρίου πυρὸς διαφορᾷ λέγει ὁ Σεβήρος καὶ ταῦτα. „Μήτε Πόπας, μήτε τίς ἄλλος ἄνθρωπος, ἢ ἄλλο κτίσμα Θεοῦ ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐλευθερώσῃ ψυχὰς ἀπὸ τὸν ἄδην, εἰμὴ εἰς καὶ μό-

(α) Τὴν λέξιν „μετουσίωσις“ μετεχειρίθη, καίπερ ἐπὶ ἄλλης ὑποθέσεως, καὶ Νικηφόρος ὁ Γρηγοράς ἐν τῷ γ' τόμῳ τῆς αὐτοῦ ἱστορίας σελ. 475. ἐκδ. Βόννης.

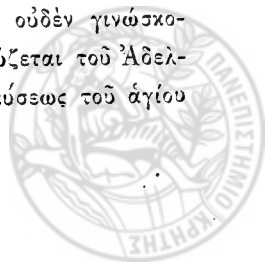
νος Ἰησοῦς ὁ Χριστός, τοῦ ὁποίου ἐδόθη ἡ ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, καὶ ἐν ταῖς καταχθονίαις τοῦ ἄδου· οἱ δὲ Ἀπόστολοι καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς, καὶ ὅλον τὸ γένος τῶν ὀρθοδόξων δουλικῶς καὶ ταπεινῶς παρεκάλουν καὶ παρακαλοῦσι τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων ὀρθόξων χριστιανῶν, ἵνα τύχωσιν ἐλευθερίας τῶν βασάνων καὶ ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν· διότι γινώσκουσι καλῶς πῶς τοῦτο εἶναι ἔργον θεάρεστον καὶ εὐπρόσδεκτον εἰς τὸν φιλόανθρωπον καὶ ἐλεήμονα σωτῆρα Χριστόν· εἰς τοῦ ὁποίου τὴν εὐσπλαγχνίαν κρέματα νὰ λυτρώσῃ καὶ νὰ κολάσῃ, νὰ ἐλευθερώσῃ καὶ νὰ τιμωρήσῃ, ὅσον θέλει καὶ ἀρέσκει τῆς δικαίας αὐτοῦ θελήσεώς τε καὶ κρίσεως· διότι οὐδεὶς ἄλλος γινώσκει τὴν κατ' ἀξίαν τιμωρίαν, ὅπου πρέπει νὰ ἔχῃ μία ψυχὴ κατὰ τὴν ποσότητα καὶ ποιότητα τῶν ἐαυτῆς ἀμαρτιῶν, παρὰ μόνος ὁ καρδιογνώστης Θεός. Ὅτι δὲ εἶναι ἡγαπημένον καὶ προσφιλὲς τῷ Θεῷ νὰ παρακαλοῦμεν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν κεκοιμημένων, μάρτυς καὶ ὁ Ἀρεοπαγίτης θεῖος Διονύσιος, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ ἔβδομον κεφάλαιον περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας λέγει. „Οὐ γὰρ ἂν ὁ ἱεράρχης, ὁ τῆς θεαρχικῆς δικαιώσεως ὑποφῆτης, ἐζήτει ποτὲ τὰ μὴ τῷ Θεῷ προσφιλέστατα, καὶ πρὸς αὐτοῦ δοθῆσεται θειωδῶς τὰ ἐπηγγελημένα“.

Ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ τὸ λοιπὸν καὶ ἡ ἄπειρος αὐτοῦ φιλοανθρωπία εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία συγχωρεῖ τὰς ἀμαρτίας καὶ χαρίζει τὸ ἔλεος· καθὼς διὰ Ἡσαίου λέγει, „Ἐγὼ εἰμι αὐτὸς ὁ ἐξαλείφων τὰς ἀνομίας σου ἕνεκεν ἐμοῦ, καὶ τὰς ἀμαρτίας σου, καὶ οὐ μὴ μνησθῆσομαι“. Αὕτη ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ δὲν ἐκλείσθη ποτέ, ἀλλ' ἀενάως εὐρίσκεται ἀνοικτὴ πρὸς πάντας, καὶ δικαίους καὶ ἀμαρτωλοὺς· διὰ τοῦτο δὲν πρέπει τινὰς ἄλλους νὰ λέγῃ, ὅτι εἰς τὴν ἐξουσίαν του στέκεται νὰ κλείῃ καὶ νὰ ἀνοίγῃ τὸν τόπον εἰς τὸν ὅποιον εὐρίσκονται αἱ ψυχαί. Εἰ δὲ καὶ λέγοι τις, ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς ἔχουσιν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν τὰς τῶν ἀνθρώπων ἀμαρτίας, ἄς ἴξωρῃ, ὅτι ἡ ἐξουσία αὕτη ἐδόθη

τῶν ἀρχιερέων ἐφ' ὅσον οἱ ἄνθρωποι ζῶσιν, οὐδαμῶς δὲ καὶ μετὰ θάνατον. Διὰ τοῦτο οὐδεὶς τῶν Ἀποστόλων, οὔτε τῶν αὐτῶν διαδόχων ἐτόλμησε ποτὲ νὰ εἰπῇ, ὅτι ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ἐξουσίαν μου κρέμαται, ὅταν θέλω νὰ ἀνοίξω τὰς θύρας τοῦ ἄδου νὰ ἐλευθερώσω τὰς ψυχὰς τῶν κεκοιμημένων· καὶ πάλιν ὅταν θέλω νὰ τὰς σφαλίσω καὶ νὰ τὰς τιμωρήσω· διότι ἂν τινὰς ᾔθελεν ἀποτολμήσει ποτὲ νὰ εἰπῇ τοιοῦτον, ᾗθελε δείξει τὸν ἑαυτὸν του μᾶλλον ἐξουσιαστὴν ἢ τὸν Θεόν· ἐπειδὴ καὶ ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ κρέμαται εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Ἄλλ' οὐδεὶς ποτε τῶν ἁγίων καὶ μακαρίων ἀνδρῶν ἐκαυχήθη εἰς τοιοῦτον, εἰ μὴ μόνος ὁ Πάπας ὁ Βονιφάτιος ὄγδοος, ὁ ὁποῖος ἔζη εἰς τοὺς 1294· οὗτος πρῶτος ἐξεῦρε τὴν ἐφεύρεσιν ταύτην· οὗτος ἐξέδωκε καὶ τὸν γιουμπιλέον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης ἀπὸ ἑκατὸν χρόνους ἕως ἑκατὸν κτλ.

Μάξιμος Πελοποννήσιος, μαθητὴς καὶ ἀρχιδιάκονος τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, τῷ 1602 ἔτει ἐχειροτονήθη ἱερεύς· ἤμαζε περὶ τὰ τέλη τῆς δεκάτης ἑκτῆς καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος· ἐν ἔτει δὲ 1620 ἔζη ἐν Ἱερουσαλήμ. Συνέγραψεν Ἐγχειρίδιον κατὰ τοῦ σχίσματος τῶν Παπιστῶν, ἐν ᾧ διέλαβε περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, περὶ ἀζύμων, περὶ καθαρτηρίου πυρός, περὶ ἀπολαύσεως τῶν δικαίων κτλ. Τὸ Ἐγχειρίδιον συνεγράφη ἀπλῆ μὲν τῇ φράσει, ἀλλ' ἰσχυρώτερον καὶ πιθανώτερον πολλῶν πονημάτων περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως διαλαμβανόντων, ὡς ὁ Δημήτριος Προκοπίου φησί. Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Δοσιθέου ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1690 ἔτει.

Ἀδελφίδης. Περὶ τοῦ βίου τούτου οὐδὲν γινώσκωμεν. Ἐν Colbert· χειρογράφῳ ὑπ' ἀριθ. 3779 σώζεται τοῦ Ἀδελφίδου σύγγραμμα κατὰ Λατίνων περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου

Πνεύματος. Βλ. Du. Cange, glossar. ad script. med. et infim. graecitatis. Lugduni 1688.

ΙΖ. ἘΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ.

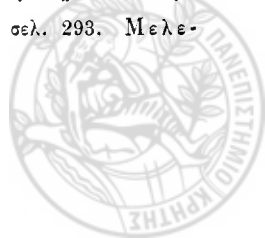
Κύριλλος Δούκαρις ἐγεννήθη τῇ 1 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1572 ἐν Ἑρακλείῳ τῆς Κρήτης, νέος ἔτι ὦν μετέβη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἐν ἣ ἔδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα παρὰ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, παρ' οὗ ἀπεστάλη κατὰ τὸ ἔτος 1587 εἰς Βενετίαν, ἐν ἣ ἔδιδάχθη τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, τὴν ἰταλικὴν καὶ λατινικὴν γλῶσσαν· ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὸ Πατάβιον, ἔνθα διήνυσε τὰς φιλοσοφικὰς καὶ θεολογικὰς αὐτοῦ σπουδὰς. Περί δὲ τὸ ἔτος 1593 ἐπανῆλθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὸ μοναχικὸν ἐνδοθεὶς σχῆμα μετωνομάσθη Κύριλλος, Κωνσταντῖνος πρότερον ὀνομαζόμενος· εἶτα ἐχειροτονήθη ἱερεὺς παρὰ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ Μελετίου, Πατριάρχου τῆνικαῦτα ὄντος Ἀλεξανδρείας, καὶ ἐτιμήθη τῷ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου ἀξιώματι. Κατὰ τὸ ἔτος 1595 ἀπεστάλη παρὰ τοῦ Μελετίου ἑξαρχος εἰς Πολωνίαν, ἔνθα ἡ ὀρθοδοξία ἠπειλεῖτο ὑπὲρ τῶν παπιστῶν. Εἰς Πολωνίαν μεταβάς καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐν τῷ Γυμνασίῳ τῆς Βίλνης ἐδίδαξε καὶ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ἠγωνίσατο. Μετὰ ταῦτα ἐπανελθὼν εἰς Ἀλεξάνδρειαν διεδέξατο τὸν ἀποθανόντα Μελετίου εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῷ 1601 ἔτει. Τελευτήσαντος τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Τιμοθέου τῇ 13 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1621, οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχιερεῖς ἐξελέξαντο διάδοχον αὐτοῦ τὸν Κύριλλον, ὃν μετακαλεσάμενοι ἐκ Καίρου ἀγγόρευσαν Πατριάρχην τῇ 5 Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Προστὰς δὲ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας ἔτος ἐν καὶ μῆνας πέντε ἐξεβλήθη ἀδίκως τοῦ θρόνου βραδύουργία τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἰησοῦιτῶν τῇ 17 Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 1623 καὶ ἐξωρίσθη εἰς τὴν νῆσον Ῥόδον. Ἀνεκλήθη δὲ ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ ἀνέβη αὐθις εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον

τὸν Σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Ὁ Κύριλλος πολλάκις ἐξωσθεὶς τοῦ θρόνου καὶ ἐξορισθεὶς προσεκλήθη εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸ τελευταῖον τῆ 15 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1637, καὶ ἐπὶ νύκτι σουλτανικῆ προσαγῆ τὸν Ἰούνιον τοῦ ἔτους 1638, τὸ δὲ λείψανον αὐτοῦ ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν(α). Ἐγραψεν ἀπλῆ φράσει 1) Ἐπιστολὴν πρὸς τὸν πρίγγιπα Οὐγκροβλαχίας Ῥάδουλον κατὰ ἀζύμων. 2) Διδασκαλίαν πρὸς τοὺς ἐν Τριγοβύστῳ ὀρθοδόξους χριστιανούς, περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς εὐχαριστίας ἐν ἀμφοτέροις τοῖς εἶδεσι, περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς κτλ. Ἀμφότερα τὰ πονήματα ἐξέδωκεν ὁ Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Δοσίθεος ἐν τῷ Τόμῳ τῆς Ἀγάπης.

Ματθαῖος μητροπολίτης Μυρέων, ἐκ Πωγωνιανῆς τῆς Ἠπείρου, ἤκμαζε κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος. Περὶ τὸ ἔτος 1610 παραιτηθεὶς τῆς ἐπίσκοπῆς αὐτοῦ μετέβη εἰς Βλαχίαν, ὃ δὲ ἡγεμῶν Ῥάδουλος ἔδωκεν αὐτῷ τὸ Μοναστήριον τοῦ Δάλου διὰ τὰ πρὸς ζωάρκειαν, ὡς ὁ αὐτὸς ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ συνταχθείσῃ καὶ ἔτι ἀνεκδότῳ Ἀκολουθίᾳ εἰς Γρηγόριον τὸν Δεκαπολίτην αὐταῖς λέξεσι λέγει· „παραιτησάμενος τὴν μετ' αὐτῶν συνοίκησιν ἦλθον εἰς τὴν Βλαχίαν, χριστιανικοῖς ἤθεσι δουλεύουσαν καὶ εὐσεβεῖ ἡγεμόνι· παρ' οὗ δεξιωθεὶς φιλοφρόνως καὶ τιμῆς ἀπολαύσας πολλῆς, ἐγκρατῆς ἐγενόμενον μοναστηρίου τινὸς Δάλου καλουμένου, πάντων τῶν κατὰ τὴν Βλαχίαν μοναστηρίων ὑπερέχοντος τῇ πολιτείᾳ καὶ κατὰ Θεὸν τῶν ἀδελφῶν βιοτῆ· ἐν αὐτῷ τῶν κατὰ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀναγκαίων ἀπολαύων, δοξάζων τὸν Θεὸν καὶ ὑπὲρ τοῦ εὐσεβοῦς ἡγεμόνος· Σερπάνος δὲ ἦν οὗτος, ὃς καὶ μετωνομάσθη Ῥάδουλος κτλ. (β). Ἐξῆ ἔτι ἐν τῷ αὐτῷ Μοναστηρίῳ τῆ 20 Νοεμ-

(α) Papadopoli Hist. Gymn. Patavini τόμ. 2 σελ. 293. Μελετήσιου μητροπολίτου Ἀθηνῶν Ἐκκλῆσ. Ἱστορ. τόμ. 3.

(β) Χειρόγρ. Βιέννης σελ. 20.

βρίου τοῦ ἔτους 1621 „ἐν γήρει τρυχόμενος πολυστενάκτω“, ὡς ὁ αὐτὸς λέγει. Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 220 χειρογράφῳ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἀγιοταφιτικοῦ Μετοχίου σώζεται τοῦ Ματθαίου τὸ ἐξῆς πόνημα. 1) „Περὶ τῶν αἰτίων ἀρχῆθεν τοῦ σχίσματος τῶν Λατίνων, καὶ περὶ τῶν πέντε διαφορῶν αὐτῶν πρὸς τοὺς Γραικοὺς ἐν συντόμῳ καὶ ἐν σχήματι Κανόνος. 2) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Κύριλλον Δούκαριν κατὰ ἀζύμων.

Ζαχαρίας Γεργανὸς ἐγεννήθη ἐν Ἄρτῃ ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας κατὰ τὰ τέλη ἴσως τῆς δεκάτης ἑκτης ἑκατονταετηρίδος· μεταβάς εἰς Γερμανίαν ἐσπούδαζε περὶ τὴν θεολογίαν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1619 καὶ ἐξῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βιττεμβέργης δαπάνη τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σαξωνίας, ὡς ὁ αὐτὸς ἐν τῷ προλόγῳ τῆς αὐτοῦ Κατηχήσεως λέγει. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ἄρτης(α). Ἐν Βιττεμβέργῃ διατρίβων συνέταξε τὸ ἐξῆς βιβλίον. „Χριστιανικὴ Κατήχησις, εἰς δόξαν τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ Πατρός, Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος, καὶ τιμὴν καὶ βοήθειάν τε τῶν φιλοθέων Ῥωμαίων· ἐγγράφη ὑπὸ Ζαχαρίου Γεργανοῦ εὐγενοῦς ἐκ τῆς ὑπερφήμου Ἄρτης. Ἐν Οὐϊτεμβέργῃ· ἐτυπώθη τῷ 1622 ἔτει. Ἀποστάτα κάρφος τῷ ὀφθαλμῷ σου ἔσομαι Πάπα“. Τῆς Κατηχήσεως προτάσσεται πλὴν ἄλλων καὶ τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα, ὅπερ ἐποίησεν Ἰωάννης Καμπάνος ὁ Λυμβοπολίτης, διδάσκαλος τῆς ἐν Πράγῃ Ἀκαδημίας.

Ζαχαρίας τάδ' ἔδωκεν ὁ Γεργανός, ἄλλος Ὀδυσσεύς

Ἄστεα πολλὰ φιλῶν ὡπερ ἐκαῖνος ἰδεῖν·

Ζαχαρίας, ὃς ἀπὸ μνήμης μεγάλοιο Θεοῖο

Καλὸν ἐν Ἑβραίοις γράμμασι οὖνομ' ἔχων·

(α) Fabricii Biblioth. Graeca tom. X. p. 637. ed. Harles.

Ζαχαρίας μνήμην ποιῶν δυνατοῦ Θεοῦ,
Ἐν δὲ Θεοῦ μνήμῃ ἤματα πάντα μένων·
Ζαχαρίας ἐν μνημοσύνῳ αἰωνίῳ ἔσται
Γράμμασιν ἐν ἀγίοις τὸν βίον ἐκτελέσας.

Ἡ Κατήχησις ἐγγράφη ἐν εἶδει διαλόγου, ἐν ᾧ ἐρωτᾷ ὁ υἱὸς καὶ ἀποκρίνεται ὁ πατήρ. Διαιρεῖται δὲ εἰς δέκα βιβλία, καὶ ἑκα-
στον βιβλίον εἰς πολλὰ ζητήματα. Ἐλεγχον τῆς τοῦ Γεργανοῦ
Κατηχήσεως ἐξέδωκεν ἐν Ῥώμῃ τῷ 1631 ἔτει ὁ λατινόφωνος
Ἰωάννης Ματθ. Καρυοφύλλης, ὃς ἐν ἀρχῇ τοῦ πονήματος ἔχει
καὶ πίνακα τῶν βλασφημιῶν (κατ' αὐτὸν) τοῦ Γεργανοῦ, ἐν αἷς
εἰσὶ καὶ αἱ ἐξῆς. 1) Ὅτι δολίως ἐτέθη εἰς τὸ Σύμβολον τῆς πί-
στεως, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. 2) Ὅτι ὁ Πάπας δὲν εἶναι τῆς Ἐκ-
κλησίας κεφαλὴ. 3) Ὅτι ὁ Πάπας δὲν εἶναι ἐπίτροπος τοῦ Χρι-
στοῦ ἢ τοῦ ἀγίου Πέτρου. 4) Ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι κεφαλὴ καὶ
θεμέλιον τῆς Ἐκκλησίας· ὁ Πάπας φλυαρεῖ, ὅτι αὐτός του εἶναι
κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας. 5) Ὅτι ὁ Χριστὸς λέγει νὰ κοινωνοῦν
ὅλοι οἱ χριστιανοὶ μὲ ψωμὶ καὶ μὲ κρασί· ὁ Πάπας λέγει μὲ
ἄζυμον μόνον, μὲ κρασί ὄχι. 6) Ὁ Χριστὸς λέγει πῶς δὲν εἶ-
ναι καθαρτήριο, ὁ Πάπας τὸ πιστεύει. 7) Ὁ Χριστὸς εὗρισκε-
τον πτωχός, δὲν ἤθελε πόρναις καὶ φόνους· ὁ Πάπας βασιλεύει
καὶ θέλει πόρναις καὶ φόνους. 8) Ὅλοι οἱ Πατέρες λέγουν νὰ
κοινωνοῦν ὅλοι μὲ ψωμὶ καὶ κρασί, ὁ Πάπας μὲ ἄζυμον μόνον.
9) Οἱ Πατέρες λέγουσι, πῶς ὁ Χριστὸς ἠκοδόμησε τὴν Ἐκκλη-
σίαν ὄχι εἰς τὸν Πέτρον, ἀλλ' εἰς τὴν πίστιν τοῦ Πέτρου, ὁ
Πάπας λέγει εἰς τὸν Πέτρον. 10) Οἱ Πατέρες λέγουσιν, ὅτι οἱ
λαϊκοὶ νὰ διαβάζουσι τὴν θείαν Γραφήν, ὁ Πάπας δὲν θέλει.
11) Τὸ ψευδοκαθαρτήριο τῶν παπιστῶν εἶναι πλαστὸν, καὶ τὸ
εἶπεν ὄχι Ἀπόστολος, ἀλλ' ἓνας ποιητὴς ἐθνικός, ὁ Βιργίλιος.
12) Οἱ παπισταὶ φλυαροῦσιν, ὅτι ὅλοι πηγαίνουσιν εἰς τὸ κα-
θαρτήριο κτλ.

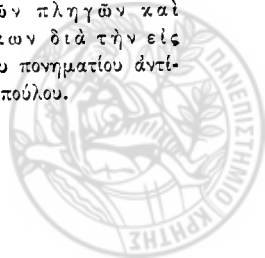

Εββες καλουμένῳ (α). Συνέγραψε πλὴν ἄλλων καὶ τὰ ἐξῆς.
 1) Ἑρμηνείαν τοῦ ἁγίου Συμβόλου. 2) Ἑρμηνείαν τῶν ἁγίων
 Μυστηρίων. Τῶν πονημάτων τούτων μείαν ποιεῖται Νικόλαος
 Κομν. Παπαδόπουλος ἐν Praenotiones mystagogicae σελ. 384.
 397 καὶ 405. 4) De Apostasiâ Ecclesiae et de homine peccati,
 scilicet Antichristo etc. Τὸ κατὰ τοῦ Πάπα καὶ τῆς λατινικῆς
 ἐκκλησίας πόνημα τοῦτο τοῦ Χριστοφόρου ἐξεδόθη ἑλληνιστὶ καὶ
 λατινιστὶ ἐν Λονδίῳ τῷ 1624 ἔτει.

Ἀθανάσιος Πατελάριος, Κρής, ἐκ Ῥε-
 θύμνου, „ἀνὴρ σοφός, εἰδήμων τῆς τε ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς
 φωνῆς· κήρυξ καὶ διδάσκαλος τῶν θείων λογίων, φιλόσοφος,
 φιλολόγος, ποιητής· τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων οὐδὲν τύποις ἐκ-
 δέδοται“ (Δημ. Προκοπ.). Ὁ Πατελάριος προεχειρίσθη ἀρχιε-
 πίσκοπος Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως
 Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, ὃν ἐξορισθέντα διεδέξατο εἰς τὸν πα-
 τριαρχικὸν θρόνον τῇ 6 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1633. Πατριαρχεύ-
 σας μόνον ἡμέρας 40 ἐξώσθη κατὰ τὴν μεγάλην ἐβδομάδα καὶ
 ἀπεστάλη εἰς Θεσσαλονίκην, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἐγένετο αὐθις Πατρι-
 ἀρχης ὁ Λούκαρις. Ἐν ἔτει 1651 ἐγένετο αὐθις Πατριάρχης
 ὀλίγας ἡμέρας· τὸν Ἰούλιον δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔτους παραιτηθεὶς
 μετέβη εἰς Ῥωσσίαν, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησε μετὰ τὸ ἔτος 1672
 ἐν Λουπεντίῳ. Ὁ Πατελάριος Πατριάρχης ὢν ἐξεφώνησε λόγον
 ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἐν ᾧ ἠρμήνευσε τὸ ὑπὸ τῶν
 Παπιστῶν ἀεὶ προβαλλόμενον εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα
 ῤητὸν „Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου

(α) Βλ. Wood Athenae Oxonienses tom. I. p. 618· καὶ Πόνησιν Χριστο-
 φόρου τοῦ Ἀγγέλου, Ἕλληνας καὶ τοῦ πολλῶν πληθῶν καὶ
 μαστίγων γευσαμένου ἀδίκως παρὰ τῶν Τούρκων διὰ τὴν εἰς
 Χριστὸν πίστιν. Ἐν Ὁξωνίᾳ 1617. Τοῦ σπανίου τούτου πονηματίου ἀντί-
 γραφον ἔχω λαβὼν παρὰ τοῦ φίλου Καλλιस्थένους Σεβαστοπούλου.

τὴν Ἑκκλησίαν“ κατὰ τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ ἔννοιαν. Ἀντίγραφον τοῦ κατὰ τῆς ἀξιώσεως τῶν παπιστῶν λόγου τούτου σώζεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Λουγδούνου τῶν Βαταβῶν (α).

Γεώργιος Κορέσσιος ἐγεννήθη ἐν Χίῳ τῷ 1554 ἔτει, ἐσπούδασε περὶ τὴν ἰατρικὴν καὶ φιλοσοφίαν ἐν Παταβίῳ· ἐδίδαξε τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐν τινι Φροντιστηρίῳ τῆς Πίσσης, εἶτα ἐπανελθὼν εἰς Χίον μετήρχεται τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἱατροῦ καὶ τὸ τοῦ διδασκάλου· ἦν δὲ καὶ πολυμαθὴς θεολόγος, καὶ τούτου ἕνεκα μετεπέμψατο αὐτὸν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδος περὶ τὸ ἔτος 1635 καὶ διελέχθη πρὸς τὸν Καλβινιστὴν Ἀντώνιον Λέγερρον. Ἐγγράφους δὲ τὰς διαλέξεις ποιησάμενος καὶ πρὸς ἀπολογίαν τοῖς ἡμετέροις καταλιπὼν, ὡς ὁ Ἱεροσολύμων Νεκτάριος λέγει, ἐπανῆλθεν εἰς Χίον ἐν ἧ καὶ ἐτελεύτησεν ἐν ἔτει 1641 (β). Πρὸς τοῖς ἄλλοις παντοίοις θεολογικοῖς συγγραμμάσι ἐγράψεν ὁ Κορέσσιος καὶ κατὰ Λατίνων 1) Διάλεξιν μετὰ τινος τῶν Φράρων περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἣτις ἐξεδόθη μετὰ τῶν ἐπιστολῶν Μελετίου τοῦ Πηγᾶ ὡς ἀνωτέρω ἐσημειώθη. 2) Ἐγχειρίδιον περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅπερ ἐξεδόθη ἐν τῷ Τόμῳ τῆς Καταλλαγῆς. 3) Συντομίαν τῶν Ἱταλικῶν ἀμαρτημάτων· ἐξεδόθη ὑπὸ Σιμωνίδου ἐν Λονδίῳ τῷ 1858 μετὰ πονημάτων ἐτέρων συγγραφέων. 4) Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα. 5) Περὶ τοῦ ἐν δόξῃ καθαρτηρίου πυρός. 6) Περὶ τῆς ἀπολαύσεως τῶν ἁγίων. 7) Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρὸς τὸν Γάλλον Λεονάρδον. 8) Διαλόγους 6 περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ Λατίνων. 9) Ἅλλον κατὰ Λατίνων

(α) Catalogus Biblioth. Lugduno-Batavae, 1674.

(β) Papadop Histor. Gymnas. Patan. τόμ. 2 σελ. 296.

λατινιστὶ γεγραμμένον, ὃ παρεδόθη τῷ πυρὶ ἐν Ῥώμῃ, τοῦ Πάπα Οὐρβανοῦ προστάξαντος. 10) Ἀπάντησιν εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦϊτου Ῥιχάρδου Φραγγίσκου συντεθὲν εἰς χυδαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν σύγγραμμα καὶ ἐκδοθὲν ἐν Παρισίοις τῇ ἐπιγραφῇ Ἡ Τάργα τῆς Ῥωμαϊκῆς πίστεως. 11) Θεολογίαν δογματικὴν. Ἀντίγραφον σώζεται ἐν τῇ πατριαρχικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Ἱεροσολύμων.

Μητροσύνης Κριτόπουλος, ἐκ Βερροίας τῆς Μακεδονίας, ἱερομόναχος Ἀθωνίτης καὶ πρωτοσύγκελλος τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἐσπούδασεν ἐπὶ τινα ἔτη ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ὁξωνίας (1618—1623) σταλείς ἐκεῖ ὑπὸ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, Πατριάρχου ἐτι ὄντος Ἀλεξανδρείας· ἐν ἔτει 1624 μεταβὰς εἰς Γερμανίαν, ἐν ἧ διέτριψεν ἱκανὰ ἔτη, ἐπεσκέφθη τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ἐλμσεστάδης, Βιττεμβέργης, Ἀλτόρφης, Τυβίγγης κτλ. ὅθεν κατελθὼν εἰς Βενετίαν ἐδίδαξεν ἐπὶ ἐν ἔτος (τῷ 1628) τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Σχολείῳ· κακεῖθεν ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα προεχειρίσθη Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας περὶ τὸ ἔτος 1630, παραιτηθέντος τοῦ ἐπ' ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ διαπρέψαντος Γερασίμου. Ἐτελεύτησε δὲ ἐν ἔτει 1641. Ὁ Κριτόπουλος συνέγραψεν ἐν ἔτει 1625, ἐν Γερμανίᾳ ἐπι διατρίβων, Ὁμολογίαν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς, ἣτις ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1661 ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ ὑπὸ Ἰωάννου Ὀρνείου. Μόλις ἐξεδόθη ἡ Ὁμολογία τοῦ Κριτοπούλου καὶ οἱ Παπισταὶ ἔγραφον, ὅτι ὁ Κριτόπουλος ἐστὶν ὀπαδὸς Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, ἐστὶ Καλβινιστῆς. Ἄλλ' ὁ ἀπρολήπτως τὴν Ὁμολογίαν τοῦ Κριτοπούλου ἀναγινώσκων ὀρᾷ, ὅτι ὁ Κριτόπουλος οὐδὲν ἔγραφεν ἐν αὐτῇ ἀρεστὸν τοῖς Παπισταῖς ἢ τοῖς Διαμαρτυρομένοις. Ὅτι ὁ Κριτόπουλος οὔτε Καλβινιστῆς ἦν, οὔτε τοῦ Λουκάρεως ὀπαδός, δῆλον καὶ ἐκ τούτου, ὅτι παρῆν ἐν τῇ κατὰ τοῦ Λουκάρεως ἐν

Κωνσταντινουπόλει τῷ 1638 ἔτει ἀθροισθείσῃ Συνόδῳ, ἣτις τὴν τοῦ Λουκάρεως καλβινικὴν ὁμολογίαν κατέκρινε, καὶ συνυπέγραψε τῷ ἀναθέματι ὡς Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας (β). Συνέγραψεν ἔτι Λόγον πρὸς τοὺς τὰ πάντα καινοτομοῦντας, οὗ ἀποσπάσματα διέσωσεν ὁ Παπαδόπουλος ἐν Praenot. Mystagog.

Θεοφάνης Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, τοῦπικλῆν Καρόκαλος, Πελοποννήσιος [ἐκ Δημητσάνης, ἐχειροτονήθη Πατριάρχης Ἱεροσολύμων ἐν ἔτει 1608 ὑπὸ τῶν Πατριαρχῶν Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας καὶ Δωροθέου Ἀντιοχείας, προσκυνήσεως χάριν τηνικαῦτα ἐν Ἱεροσολύμοις διατριβόντων· ἐτελεύτησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 15 Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1645, ὡς ὁ Δοσίθεος λέγει (β)· ἀλλὰ τῇ 11 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1643 ὑπέγραψε τὴν περὶ τῆς Ὀρθοδόξου Ὁμολογίας Ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου ὁ τοῦ Θεοφάνους διάδοχος Παῖσιος. Ἡ λοιπὸν μία τῶν δύο τούτων χρονολογιῶν ἐστὶν ἐσφαλμένη· ἢ ὁ Θεοφάνης παρητήθη τῆς πατριαρχίας πρὸ τοῦ ἔτους 1643. Συνέγραψε 1) Συνταγματίον περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος, οὗ μνησίαν ποιεῖται ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος ἐν τῇ ἱστορίᾳ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων σελ. 1180. 2) Ἐγκύκλιον τοῖς ἐν Πολωνίᾳ ὀρθοδόξοις Ῥώσσοις, διηρημένην εἰς δέκα καὶ ἕξ κεφάλαια. Ἐγράφη ἐν Μολδαβίᾳ τῇ 6 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1630.

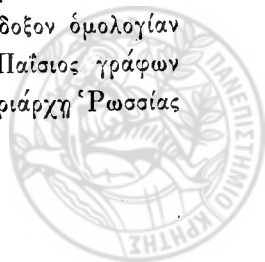
Πέτρος Μογίλας, ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Κιέβου παρὰ τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Θεοφάνους τῷ 1619 ἔτει, κατήγετο δ' ἐκ Μολδαβικοῦ ἡγεμονικοῦ γένους· ἦν ἀνὴρ εὐσχήμων καὶ πεπαιδευμένος, ἐπίσημος διὰ τε τὰ ἐκπονη-

(α) Βλ. τὸ ἡμέτερον Δοκίμιον περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν συγγραμμάτων Μητροφάνους τοῦ Κριτοπούλου. Ἐν Λειψίᾳ 1870.

(β) Βλ. Ἱστορ. περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολ. Πατριαρχ. σελ. 1191.

θέντα αὐτῷ σλαβιστὶ συγγράμματα καὶ διὰ τὴν πασίγνωστον Ὁρθόδοξον Ὁμολογίαν τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἣτις ἐξεδόθη πολλάκις Σλαβιστί, Ἑλληνιστί, Λατινιστί καὶ Γερμανιστί. Ἀμφισβητεῖται ἡ γλῶσσα, ἐν ἣ πρωτοτύπως ἐγράφη ἡ Ὁμολογία αὕτη τοῦ Μογίλα. Ὁ Hofmann ἐκδοὺς τὴν Ὁμολογίαν ταύτην ἐν ἔτει 1751 λέγει ἐν τοῖς προλεγομένοις, ὅτι ἐγράφη Ἑλληνιστί, διότι ἔπρεπε ν' ἀποσταλῆ τῷ Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς ἐξέτασιν. Ὁ Κίμμελος δὲ (ἐν proleg. Monument. Fid. Eccles. Orient.) δοξάζει ἐξ ἐναντίας, ὅτι συνετάχθη Ῥωσοιστί ἢ μᾶλλον Σλαβιστί καὶ πιθανὸν ὅτι ὁ αὐτὸς Μογίλας προσέγραψε τὴν Ἑλληνικὴν μετάφρασιν. Ἄλλ' ἐν τέλει χειρογράφου, περιέχοντος τὴν Ὁρθόδοξον Ὁμολογίαν καὶ ἀποκειμένου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἀγιοσταφιτικοῦ Μετοχίου, γράφει ὁ Συρίγος τὰ ἐξῆς. „Ἡ βίβλος αὕτη ἠρροσηνέχθη ἡμῖν, Λατινιστί πρῶτον γεγραμμένη, παρὰ τοῦ λογιωτάτου πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας Κυρίου . . . . καὶ Ἰωσήφ Κανοβικίου, ἵνα κύρωσιν τε καὶ διόρθωσιν λάβη παρ' ἡμῶν τῶν τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας ἐξάρχων τε καὶ λεγμάτων, τοῦ τε πανιερωτάτου μητροπολίτου Νικαίας κυρίου Πορφυρίου καὶ ἐμοῦ Μελετίου Συρίγου διδασκάλου τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, ἣν εἰς κοινὴν μεταφράσαντες διάλεκτον καὶ διερευνήσαντες εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδον ἐξαπεστείλαμεν, πατριαρχοῦντος τοῦ παναγιωτάτου κυρίου Παρθενίου ἐν μηνί Ὀκτωβρίῳ λ' αχμβ'“. Καὶ περὶ μὲν τῆς πρωτοτύπου γλώσσης διχογνωμοῦσιν, ὁμοφωνοῦσι δὲ πάντες, ὅτι ὁ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας διδάσκαλος Μελέτιος ὁ Συρίγος ἐπιδιόρθωσε τὴν Ὁμολογίαν τοῦ Μογίλα, καὶ διὰ τοῦτο ἴσως ἡ ἐν ἔτει 1691 ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθεῖσα Σύνοδος ἐν τῷ Τόμφῳ κατὰ τῶν τετραδίων καὶ τῆς αἰρέσεως τοῦ Καρουφύλλη ὡς σύγγραμμα τοῦ Συρίγου τὴν Ὁρθόδοξον ὁμολογίαν ἀναφέρει. Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Παῖσιος γράφων ἐν ἔτει 1655 σὺν τῇ περὶ αὐτὸν Συνόδῳ τῷ Πατριάρχῃ Ῥωσσίας

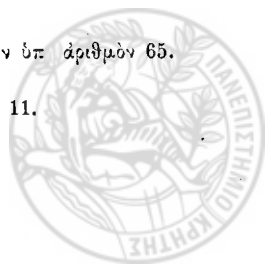

Νίκωνι, λέγει ὅτι ἡ Ὀρθόδοξος Ὁμολογία συνετέθη ὑπὸ τῆς ἱερᾶς Συνόδου. „Καὶ διὰ τὰ γνωρίζωνται, λέγει, ποῖα εἶναι αὐτὰ τὰ καίρια καὶ οὐσιώδη τῆς πίστεώς μας, ἐσύνθεσεν ἡ ἁγία Σύνοδος ἡμῶν ἓνα βιβλίον εἰς κοινὴν γλῶσσαν ἐπιγεγραμμένον, Ὀρθόδοξος Ὁμολογία τῆς πίστεως τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς· εἰς τὸ ὁποῖον ἐπερισεφάλισαμεν ὅλα τὰ ἄρθρα τῆς ἀρχαίας ἡμῶν πίστεως, καὶ αὐτὸ κυρώσαντες ὑπέγραψαν ὅλοι οἱ ἀρχιερεῖς τούτου τοῦ κλίματος καὶ οἱ κληρικοί, μαζῇ μὲ τὸν τότε πρόεδρον τῆς Συνόδου, τὸν τῆς μακαρίας λήξεως Κύρ Παρθένιον λέγω τὸν Γέροντα· ὁμοίως καὶ οἱ ἄλλοι τρεῖς Πατριάρχαι, ἐρχόμενοι κατὰ καιροῦς εἰς τὸ Βυζάντιον, ἀναγνῶντες τὸ ὑπέγραψαν, καὶ ἐκύρωσαν καὶ αὐτοί, καθὼς εὐρίσκεται εἰς ἡμᾶς(α).

Θεόφιλος Κορυθαλεύς, Ἀθηναῖος, ἐδιδάχθη τὴν μὲν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὑπὸ Φραγκίσκου Κόκκου τοῦ Ναξίου, τὰς δὲ φιλοσόφους ἐπιστήμας ἐν Παταβίῳ. Ἐδίδαξεν ἐν τῷ Σχολεῖῳ τῆς ἐν Βενετίᾳ Ἑλληνικῆς κοινότητος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1609—1614(β). Μετὰ δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἐξ Ἰταλίας ἐπάνοδον ἐδίδαξεν ἐν Ἀθήναις (1614—1620)· εἶτα ἐσχολάρχησεν ἐν Ζακύνθῳ, ὅθεν μετεπέμφατο αὐτὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν γράμμασι πατριαρχικοῖς ὁ Πατριάρχης Κύριλλος ὁ Λούκαρις, καὶ παραγενόμενον κατέστησε Σχολάρχην τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Σχολῆς ἐν ἔτει 1626· ἐσχολάρχησεν δὲ μετὰ κλέους ὀκτωκαίδεκα ἔτη. Ἐπὶ δὲ τῆς πατριαρχίας Παρθενίου τοῦ ἐπωνυμουμένου Γέροντος γενόμενος μοναχὸς μετωνομάσθη Θεοδοσίος καὶ ἐχειροτονήθη ἀρχιερεὺς Ἄρτης ἐν ἔτει 1640. Ἐτελεύτησεν ἐν Ἀθήναις τῷ

(α) Χειρόγρ. βιβλιοθήκης τοῦ Λουγδούνου τῶν Βαταβῶν ὑπ ἀριθμὸν 65. σελ. 45.

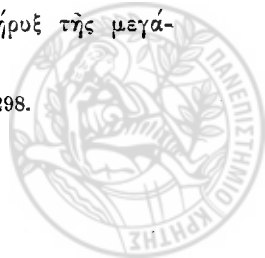
(β) Βλ. Βελοῦδου Χρυσαλλίδα τοῦ ἔτους 1863 σελ. 11.

1646 ἔτει(α). Τοῦ Κορυδαλέως ἐπιστολὴ δογματικὴ πρὸς Σωφρόνιον Ποκζάσκην πρώην ῥέκτορα τῆς ἐν Κιέβφ σχολῆς, γραφεῖσα ἐν ἔτει 1640 ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐξεδόθη ὑπὸ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρως ἐν τέλει τοῦ δευτέρου τόμου τῶν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος πραγματειῶν τοῦ Ζοιρνικαβίου, ἐν ἧ διέλαβε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ περὶ τῆς ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Μελέτιος Συρίγος, ὁ τοῦ ὀρθοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας φρονήματος κήρυξ καὶ τῶν ἑτεροδόξων ἀπάντων ἀντίπαλος, ἐγεννήθη ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας ἐν ἔτει 1585 ἐν Ἡρακλείῳ τῆς Κρήτης, ἐν ᾧ ἐδιδάχθη τὰ ἐγκύκλια μαθήματα παρὰ τοῦ ἱερομονάχου Μελετίου Βλαστοῦ. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος μεταβάς εἰς Βενετίαν ἐδιδάχθη τὴν ἰταλικὴν καὶ λατινικὴν γλῶσσαν, ἐδιδάχθη δὲ καὶ τὴν Λογικὴν καὶ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν παρὰ τοῦ τηλικαῦτα ἐν Βενετίᾳ διδάσκοντος (1609—1614) Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλέως. Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὸ Πατάβιον καὶ ἐδιδάχθη ἐπὶ τετραετίᾳ τὴν ῥητορικὴν, τὴν μαθηματικὴν, τὴν φυσικὴν καὶ τὴν ἰατρικὴν. Ἐκ Παταβίου ἐπανελθὼν εἰς Κρήτην ἐκάρη μοναχός, Μελέτιος ἀντὶ Μάρκου ὀνομασθεὶς, καὶ ὑπῆρξεν ἱεροκήρυξ ἐν τῇ τοῦ Ἀγγαράθου Μονῇ καὶ ἐν τῇ πόλει τοῦ Ἡρακλείου. Ἐπειδὴ δὲ κηρύττων κατέκρινε τὰς λατινικὰς καινοτομίας σφοδρῶς, κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ Βενετοῦ διοικητοῦ τῆς Κρήτης εἰς εἰρκτήν· ἀλλ' ἀποδράς εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀπέφυγε τὴν ποινὴν. Μετατεθέντος Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἀπὸ τοῦ τῆς Ἀλεξάνδρειας εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριαρχικὸν θρόνον, μετέβη καὶ ὁ Μελέτιος εἰς Κωνσταντινουπόλιν, ὅπου διωρίσθη Πρωτοσύγκελλος καὶ ἱεροκήρυξ τῆς μεγά-

(α) Papadop. Histor. Gymnas. Patav. τόμ. 2 σελ. 298.

λης Ἐκκλησίας, καὶ ὡς τοιοῦτος ἐπαρουσίασεν ἐν ταῖς κατὰ τοῦ Λουκάρεως τῷ 1638 καὶ 1642 συγκροτηθείσαις Συνόδοις. Ἐτελεύτησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 5 Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 1662 ἐτῶν 77 (α). Ὁ ἐπ' εὐσεβέσι καὶ ὀρθοῖς δόγμασι παιδόμενος ἀνατραφεὶς τε καὶ παιδευθεὶς Μελέτιος πλὴν ὅτι μετέφρασε καὶ ἐπιδιῶρθωσε τὴν Ὀρθόδοξον Ὁμολογίαν, συνέγραψε καὶ Κεφάλαια Θεολογικὰ 24, ἀνέκδοτα ἔτι σωζόμενα ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις, ἐν οἷς κατακρίνει καὶ τὴν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λατινικὴν καινοτομίαν.

Νικόλαος Κεραμεύς, ἐξ Ἰωαννίνων, ἰατροφιλόσοφος τὸ ἐπάγγελμα, ἀκροτῆς τῶν ἐν Ἰταλίᾳ σοφῶν, ἀνὴρ κατὰ τὸν Μοσχοπολίτην εἰδήμων τῆς τε ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς φωνῆς, καὶ πεπαιδευμένος τὴν τε θύραθεν σοφίαν καὶ τὴν ἱεράν θεολογίαν. Ἐτελεύτησεν ἐν Ἰασίῳ τῷ 1663 ἔτει. Ὁ Κεραμεύς συνέγραψε 1) Ἀντέγκλημα κατὰ τῶν ἐγκαλούντων ἀδίκως κατὰ τῆς μιᾶς καὶ μόνης ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς θεοσύμφου τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας. Τὸ πόνημα συνετάχθη ἐν ἔτει 1656 προτροπῇ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Παρθενίου, ἐξεδόθη δὲ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Δοσιθέου ἐν τῷ Τόμῳ τῆς Χαρᾶς. 2) Ἀντιρρητικά κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα τῆς Ῥώμης εἰς 83 τμήματα, ὧν μνησίαν ποιεῖται ὁ αὐτὸς Δοσιθεὸς ἐν τῷ Τόμῳ τῆς Χαρᾶς σελ. 17, καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχουσάντων σελ. 1176.

Νεκτάριος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ἐγεννήθη τῷ 1602 ἔτει ἐν ἀσήμῳ τινὶ κώμῃ τῆς Κρήτης κειμένη πλησίον τοῦ Ἡρακλείου, ἐκ Γεωργίου Πελοπίδου, ἐκ Πελοποννήσου καταγομένου· ἐδιδάχθη τὰ μὲν γραμματικὰ παρὰ Μελετίου τοῦ

(α) Papadop. Histor. Gymn. Patav. τόμ. 2 σελ. 309.

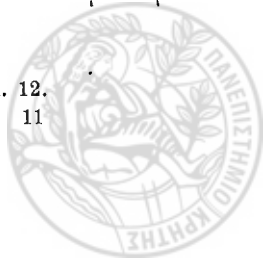
Μακρῆ διδάσκοντος ἐν τῇ μετοχίῳ τῶν Σιναϊτῶν, κειμένῳ ἐν τῇ πόλει τοῦ Ἑρακλείου, τὴν δὲ φιλοσοφίαν ἐδιδάχθη ἐν Ἀθήναις παρὰ Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλέως ἐν ἔτει 1645, συμμαθητεῶν Γερμανῶ τῷ Αἰτωλῶ, τῷ μετὰ ταῦτα μητροπολίτῃ Νύσσης, καὶ Διονυσίῳ τῷ ἐκ Ναυπλίας· προσχειρίσθη δὲ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων τῇ Κυριακῇ τῶν Βαΐων τοῦ ἔτους 1661 ψήφῳ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν κληρικῶν. Παραιτηθεὶς δὲ τῆς πατριαρχίας ἕνεκα γήρατος τὸν Ἰανουάριον τοῦ ἔτους 1669 ἤσυχάζεν ἐν τῇ ἐν Ἱεροσολύμοις Μονῇ τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ, ἐν ἧ καὶ ἀπέθανεν ἐν ἔτει 1676 Ἰουλίου 14, ζήσας ἔτη 74, ὡς ὁ Δοσίθεος μαρτυρεῖ. Συνέγραψε 1) Ἀντιρρήσιν πρὸς τὰς αὐτῷ προσκομισθείσας θέσεις παρὰ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Φρατόρων διὰ Πέτρου τοῦ αὐτῶν Μαΐστορος περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα, ἣτις ἐξεδόθη ἐν Ἰασιῶ ἐν ἔτει 1682. Λατινικὴ μετάφρασις τοῦ πονήματος ἐγένετο ὑπὸ Allix καὶ ἐξεδόθη ἐν Λονδίνῳ τῷ 1702. 2) Λόγον περὶ ἀναβαπτισμοῦ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Φρατόρων, τοῦ γινομένου εἰς τοὺς ἐξ ἡμῶν πρὸς αὐτοὺς ἀποστάντας. Ὁ λόγος οὗτος, συγγραφεὶς ἐν ἔτει 1674, ἐξεδόθη ἐν τῷ τέλει τῆς αὐτῆς ἀντιρρήσεως. 3) De artibus quibus Missionarii Latini, praecique in terra sancta degendes, ad subvertendam Graecorum fidem utuntur, et de quam plurimis Ecclesiae Romanae erroribus et corruptelis, libri tres ex autographo graeco latine redditi. Londini 1729. Τοῦ πονήματος τούτου μνησθὲν οἱ Φιλητᾶς ἐν Ἑπερασπίσει τῆς Γραικικῆς Ἐκκλησίας σελ. ιη'. Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγιοταφίτικου Μετοχίου σώζονται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 207 χειρογράφῳ Λόγοι τρεῖς κατὰ Λατίνων ὑπὸ Νεκταρίου Ἱεροσολύμων ἐνοχλουμένου παρὰ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Φρατόρων, ὧν ὁ πρῶτος ἀρχεταί. Τὰς τῶν μεγίστων πολεμίων ἀφορμάς κτλ. Οἱ λόγοι οὗτοι ἴσως εἰσὶν οἱ ἐν Λονδίῳ λατινιστῶ ἐκδοθέντες.

Ἄγγελος Βενιζέλος ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος, διδασθεὶς αὐτόθι τὰ ἐγκύκλια μαθήματα μετέβη εἰς Ἰταλίαν καὶ διήνησεν, ἴσως ἐν Παταβίῳ, τὰς Φιλολογικὰς αὐτοῦ σπουδὰς. Μετὰ ταῦτα ἐγένετο διδάσκαλος τοῦ ἐν Βενετίᾳ Ἑλληνικοῦ Σχολείου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1634—1639(α). Ὁ Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Δοσίθεος ἐν τῇ Ἱστορίᾳ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχευσάντων σελ. 1143 συναριθμεῖ τὸν Βενιζέλον μετὰ τῶν γραφάντων κατὰ τῶν καινοτομιῶν τῶν Λατίνων. Αὐτόθι συναριθμεῖ ὁ Δοσίθεος μετὰ τῶν γραφάντων κατὰ τῶν λατινικῶν καινοτομιῶν καὶ Γεώργιον Γαβριηλόπουλον, Κάλλιστον Μελενίκιον, Μελέτιον Μοναχόν, Μεθόδιον Μοναχόν, Νεκτάριον ἡγουμένον, καὶ Ἱερώνυμον Μοναχόν. ἀλλ' οὔτε περὶ τοῦ βίου, οὔτε περὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν γινώσκω τι.

Παῖσιος Λιγαριδῆς, πρὶν δὲ καρῆ μοναχὸς Παντολέων καλούμενος, Χῖος, “ἀνὴρ ἐλλόγιμος, σοφός, καὶ πεπαιδευμένος κατὰ πᾶσαν ἰδέαν λόγου καὶ ἐπιστήμης, ἔμπειρος εἴπερ τις ἄλλος τῶν ἱερῶν Γραφῶν· ἐχρημάτισε διδάσκαλος τῆς ἐν Ἰασίῳ Σχολῆς. Σῶζονται τούτου διάφορα συγγράμματα οὕτω τύποις ἐκδεδομένα” (Δημήτρ. Προκοπ.). Ὁ Λιγαριδῆς ἐδιδάχθη τὴν φιλολογίαν καὶ θεολογίαν ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου Η΄ ἐν ἔτει 1577 ἀνεγερθέντι ἐν Ῥώμῃ ἑλληνικῇ Κολλεγίῳ, καὶ τούτου ἕνεκα ἦν κατ’ ἀρχὰς ὑπερασπιστὴς τῶν λατινικῶν καινοτομιῶν, καὶ ἐξέδωκε μάλιστα ἐν Ῥώμῃ ἐν ἔτει 1637 μετὰ προλόγου (ἐν ᾧ τὸν Πάπαν Οὐρβανὸν Η΄ ἐπίγειον θεὸν καλεῖ) σύγγραμμα τοῦ ἀποστάτου Κερκυραίου Πέτρου τοῦ Ἀρκουδίου, Περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς κατὰ Βαρλαάμ·

(α) Βλ. Βελοῦδου Χρυσάλλιδα τοῦ ἔτους 1863 σελ. 12.

Δημητρικὸν τοῦλου Ὁμοδόξου Ἑλλὰς.

εἶτα δὲ προχειρισθεὶς μητροπολίτης Γάζης καὶ εἰς Ῥωσσίαν μεταβάς, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησεν ἐν ἔτει 1678, καὶ γνωσιμαχῆσας ἔγραψε λατινιστὶ 1) Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅτι ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. 2) Κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα. Ἀμφότερα τὰ πονήματα εἶδε χειρόγραφα παρὰ τῶν μητροπολίτη Κιέβου Βαρλαὰμ Γιασίκση ὁ Ἱεροσολύμων Χρῦσανθος, ὡς ὁ αὐτὸς λέγει ἐν σελ. 1181 τῆς περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων ἱστορίας τοῦ Πατριάρχου Δοσιθέου.

Ἱερεμίας Κάκαβέλας, Κρής, „ἀνὴρ εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς καὶ Ἑβραϊκῆς καὶ Ἰταλικῆς διαλέκτου, πεπαιδευμένος τὴν τε θύραθεν φιλοσοφίαν καὶ μάλιστα τὴν ἱερὰν θεολογίαν, κήρυξ τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου δοκιμώτατος“, ὡς ὁ Δημήτριος Προκοπίου λέγει. Περιῆλθε πολλὰ τῆς Εὐρώπης μέρη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1665—1670. Ἐξῆ ἔτι κατὰ τὸ ἔτος 1698 ἐν Ἰασίῳ. Συνέγραψε τὰ ἐξῆς τρία πονήματα. 1) Πραγματεῖαν περὶ τῶν πέντε διαφορῶν περὶ ὧν ἡ Ἑλληνικὴ ἐκκλησία διαφέρεται πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν, ἧς ἀρχή. Πολλάκις ἐν διαφόροις. 2) Πραγματεῖαν περὶ ἀζύμων, ἧς ἡ ἀρχή. Τὸν μέλλοντα μυστηρίων. 3) Ἐκθεσιν τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας δογμάτων, ἧς ἡ ἀρχή. Ὁμολογεῖται σχεδὸν παρὰ πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τῶν ἐσπερίων. Ἀντίγραφον τῶν πραγματειῶν τούτων ἀπόκειται ἐν τῇ ἐν Ὁξωνίᾳ βιβλιοθήκῃ τοῦ Colleg. Reginens. ὑπ' ἀριθμὸν 217, ἐν ᾧ σημειοῦται, ὅτι ἐγράφη χειρὶ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ἐν Λονδίῳ ἐν ἔτει 1667. Ἴδὲ Catalog. cod. Mss. Colleg. Reginens. p. 49.

Βησσαρίων Μακροῆς, ἱερομόναχος, ἐξ Ἰωαννίνων. Οὗτος ἀπελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐμαθήτευσεν παρὰ Ἰωάννη τῷ Καρυοφύλλῃ καὶ Ἀλεξάνδρῳ τῷ Μαυροκορδάτῳ· ὑποστρέψας δὲ εἰς Ἰωάννινα ἐγένετο διδάσκαλος τῆς αὐτόθι νεωστὶ

συσταθείσης σχολῆς τοῦ Γιούμα, ἔνθα ἐξεδήμησε πρὸς Κύριον ἐν ἔτει 1699. Ὁ Βησσαρίων ἔγραψεν Ὁρθόδοξον θεολογίαν διεξοδικωτέραν, ἣτις ἐτυπώθη ἐν Βουκουρεστίῳ ἐν ἔτει 1699. (Βλ. Ἐκκλησ. ἱστορ. Μελετίου τόμ. γ' σελ. 488). Τὸν Βησσαρίωνα καταλέγει μετὰ τῶν γραψάντων κατὰ τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας καὶ ὁ Δοσίθεος ἐν τῇ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρ. ἱστορ. σελ. 1143.

Ἀδάμ Ζοιρνικάβιος, Πρῶσσοσ τὸ γένος, Λουθηρανὸς τὴν θρησκείαν. Ὁ θαυμάσιος οὗτος ἀνὴρ ἐγεννήθη ἐν τῇ πόλει Κενιξβέργῃ (Regiomonti) ἐν ἔτει 1652· ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὠνομάζετο Χριστιανὸς Ζοιρνικάβιος, χρυσοχόος τὴν τέχνην, ἡ δὲ μήτηρ Μαρία. Ἡ μὲν ἔρις μεταξὺ δύο καθηγητῶν τοῦ ἐν Κενιξβέργῃ Πανεπιστημίου, ἐν ᾧ τέσσαρα ἔτη ἐσπούδαζε τὴν φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν, ἠνάγκασε τὸν Ζοιρνικάβιον νὰ διατεθῆ ψυχρῶς πρὸς τὸν Προτεσταντισμὸν· ἡ δὲ ὑπὸ Μητροφάνους τοῦ Κριτοπούλου συγγραφεῖσα Ὁμολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἣτις κατὰ συμβεβηκὸς τῷ ἐδόθη, ἔπεισεν αὐτὸν παντελῶς περὶ τῆς ἀληθείας τῶν δογμάτων τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (α). Τούτου ἕνεκα κατέλιπε τὴν σπουδὴν τῆς θεολογίας, καὶ μεταβὰς εἰς Ἰένῃν ἐνεγράφη ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν φοιτητῶν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους 1673 ἵνα σπουδάσῃ τὴν ἐπιστήμην τῶν νόμων· ἐκεῖ ἐνησχολεῖτο ἀδιαλείπτως περὶ τὴν ἔρευναν τῶν ἀμφισβητήσεων τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς ἐκκλησίας. Ἐξ Ἰένης, ἐν ἧ τρία ἔτη διέτριψε, μετέβη εἰς Ἀγγλίαν, Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν πρὸς ἔρευναν τῶν χειρογράφων, τῶν ἐν ταῖς πλουσίαις βιβλιοθήκαις τῶν μερῶν ἐκείνων ἀποκειμένων. Μετὰ ταῦτα παραγενόμενος ἐπὶ τὴν ἐλάσσονα Ῥωσσίαν καὶ τῆς

(α) Schröckh's Kirchengeschichte seit der Reformation Theil 9 σελ. 197.

ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τὰ δόγματα ἀποδεξάμενος, ἐγένετο μοναχὸς ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Βατουρίνου. Ἑσυχάζων δ' ἐν τῷ μοναστηρίῳ διέταξε τὰς ἐκ τῶν διαφόρων βιβλιοθηκῶν συλλογὰς αὐτοῦ, ἐξ ὧν ἐν ἔτει 1682 ἐξεργάσατο λατινιστὶ σύγγραμμα περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐξεδόθη μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ τῇ ἐξῆς ἐπιγραφῇ. *Tractatus theologici orthodoxi de processione Spiritus sancti a solo Patre, elaborati auctore Adamo Zoernicav. anno 1682. Regiomontii* τεῦχος α' 1774. τεῦχος β' 1776. Τὸ ἀκαταγώνιστον τοῦτο σύγγραμμα τοῦ Ζοιρνικαβίου μετέφρασεν ἑλληνιστὶ Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις καὶ ἐξέδωκεν ἐν Πετροπόλει ἐν ἔτει 1797, πλουτίσας αὐτὸ πολλαῖς σημειώσεσιν, καὶ τούτου ἕνεκα γίνεται μνεῖα τοῦ Ζοιρνικαβίου ἐνταῦθα. Ἐν τῷ πονήματι τούτῳ ἀποδεικνυσι πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ καλλίνικος Ζοιρνικάβιος, ὅτι οἱ Δυτικοὶ ἵνα ἀπολογηθῶσι περὶ τῆς πεπλανημένης αὐτῶν δοξασίας, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἀνυποστόλως παρεχάραξαν 25 χωρία Ἑλλήνων Πατέρων καὶ 43 τῶν Λατίνων, ἅτινα καθ' ἕνα ἕκαστον καταλέγει, μνημονεύων καὶ ἀναριθμητῶν ἄλλων νοθεύσεων. Ὁρθώτατα δὲ παρατηρεῖ ὁ τῆς ἀληθείας φίλος καὶ περισπουδὸς καθηγητῆς Overbeck ὅτι ἕκτοτε ἑκατονταετηρίδες παρῆλθον καὶ δὲν εὐρέθη οὐδὲ εἰς Δυτικὸς, ὅστις ἀπεπειράθη νὰ ἀνασκευάσῃ τὰ παρὰ τοῦ Ζοιρνικαβίου γραφέντα (α). Τῷ ὄντι τὸ σύγγραμμα συνετάχθη μετὰ τὸσαύτης τελειότητος καὶ ἀκριβείας, ὥστε οὐδεμιᾶς ἀντιρρήσεως ἐστὶν ἐπιδεκτικόν.

(α) I. I. Overbeck *Die rechtgläubige katholische Kirche*. s. 7. Halle 1869. Τὸ ἀξιόλογον τοῦτο πόνημα μεταφρασθὲν ἑλληνιστὶ ἐξεδόθη ἐν τῷ ἀριθμῷ 688 καὶ 690 τῆς ἐν Τεργέστη ἐκδομένης ἀξιολόγου Ἡμέρας.

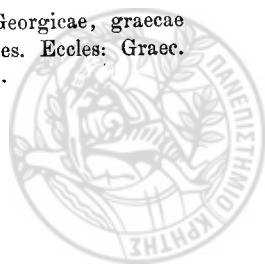

ΙΗ' ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ.

Δοσίθεος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, Πελοποννήσιος, ἐξ Ἀραχώβης κόμης τοῦ δήμου Φελλόης τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων. Ὁ Δοσίθεος ἐν ἔτει 1666 ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Νεκταρίου, ὃν διεδέξατο εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐν ἔτει 1669 Ἰανουαρίου 23. Ὅκτῳ δὲ καὶ τριάκοντα ἔτη πατριαρχεύσας ἐτελεύτησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 7 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1707. Περὶ τοῦ Πατριάρχου τούτου ὁ μὲν Ἀλέξανδρος Ἑλλάδιος λέγει, ὅτι ἦν εἰδημονέστατος τῆς Τουρκικῆς, Ἀραβικῆς, Ῥωσικῆς, Γεωργικῆς, Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς φωνῆς(α). ὁ δὲ αἰίδιμος Οἰκονόμος λέγει τάδε. „Οὗτος ὁ πανευκλεῆς καὶ τρισμακάριστος Πατριάρχης, οὐ μόνως τῆς ἀγίας πόλεως ἐγένετο ποιμὴν, ἀλλὰ καὶ παντὸς τοῦ τῶν ὀρθοδόξων πληρώματος διδάσκαλος ἀνεφάνη σοφώτατος καὶ καθηγητὴς τῶν ἀρχαίων Πατέρων τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας ὁμόζηλος, πολλὰ μὲν ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ζηλώσας, πολλὰ δὲ καὶ λόγοις καὶ ἔργοις πονήσας, καὶ κάλλιστα κειμήλια τοῖς εὐσεβέσι καταλιπὼν τὰς βίβλους, ἃς ἐξέδωκεν. Εἰσὶ δὲ αὗται. α) Τόμος Καταλλαγῆς (ἐξεδόθη τῷ 1692), καὶ β) Τόμος Ἀγάπης (τῷ 1698), καὶ γ) Τόμος Χαρᾶς (τῷ 1705), καὶ δ) Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων, μετὰ θάνατον αὐτοῦ ἐκδοθεῖσα (τῷ 1715). Ἐν μὲν οὖν τοῖς Τόμοις συνέγραψε μὲν ἴδιά τινα καὶ αὐτός, τὸ δὲ πλεῖστον ἐξέδωκεν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, πρὸ τοῦ Φλωρεντινοῦ συνεδρίου, τινῶν δὲ καὶ ὕστερον ἀκμασάντων, ἀνέκδοτα συγγράμματα, δι' ὧν τὰ δόγματα τῆς

(α) Linguae Turcicae, Arabicae, Moscoviticae, Georgicae, graecae et Latinae peritissimus erat. Alex. Ellad. Status praes. Eccles: Graec. p. 15. Βλ. καὶ Παλαμᾶ Ἱεροσολυμιάδα.

μιᾶς, τῆς ἀγίας καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας διατρανοῦνται, τὰ δὲ τῆς δυτικωτέρας καινοτομίας μοχθηρὰ σπουδάσματα, καὶ αἱ κατὰ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας κραυγαστρικαὶ συκοφανταὶ ὡς ἄνυδροι νεφέλαι ὑπὸ μᾶστιγι βολῶν ἤλιακῶν διασκεδάζονται. Ἡ δὲ Δωδεκάβιβλος οὐ μόνον τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων καὶ συμβάντων, ἀλλὰ καὶ τινων κατὰ πᾶσαν τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν ἀξιωματικῶν συμβεβηκότων ἔκθεσις ἐστὶν ἱστορικὴ, πολλὰ περιέχουσα συντελοῦντα εἰς τὴν νεωτέραν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν. Μεταξὺ δὲ τῶν ἱστορημάτων καὶ διδάγματα πόλιν καὶ ἀποδείξεις τῆς εὐσεβείας παρασυνάπτονται. Κεῖνται δὲ πυκνὰ καὶ ἀλλεπάλληλα τὰ νοήματα, ὡς ἂν τινες ἀδάμαντες ἢ μαργαρίται σωρηδὸν ἐπιχευμένοι“ (α). Τοῦ σοφοῦ Δοσιθέου Ἐγκύλιος ἐπιστολὴ κατὰ Λατίνων, γραφεῖσα ἐν ἔτει 1692, πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανοὺς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Ἰπεκίου, Μπουντουμίου, Πάτζικας, Βλάτζικας, Στρεμίου, Πετζουῦου καὶ Καρλοβίτσης ἀπόκειται ἀνέκδοτος ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μετοχίου τοῦ παναγίου Τάφου(β).

Σεβαστὸς Κυμινίτης, Τραπεζούντιος, μαθητὴς Ἰωάννου τοῦ Καρυοφύλλου καὶ Α. Μαυροκορδάτου, ἀνὴρ πεπαιδευμένος τὴν τε θύραθεν καὶ ἱερὰν παιδείαν· ὑπῆρξε σχολάρχης πρῶτον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολῆς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1691—1698, ὅτε προσκληθεὶς μετέβη εἰς Βουκουρέστιον καὶ ἐσχολάρχησεν εἰς τὴν αὐτόθι αὐθεντικὴν σχολὴν μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ συμβάντος κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 1702. Πρὸς τοῦτον πεποιεῖται ὑπὸ Ἰωάννου Κομνηνοῦ δι' ἰάμβων τὸ ἐπιτύμβιον τόδε.

Ἐνθάδε κεῖται πρεσβύτου σοφοῦ δέμας,
κλῆριν Σεβαστοῦ καὶ γένος Κυμινίτου,

(α) Βλ. Περὶ τῶν Ὁ Ἑρμηνευτῶν τόμ. Δ'. σελ. 812.

(β) Βλ. Κωνστ. Οἰκονόμου Τὰ σωζόμενα Ἐκκλ. τόμ. γ' σελ. 557.

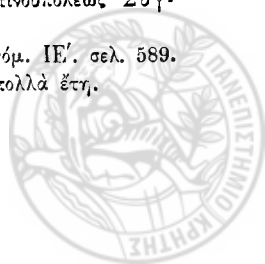
πατρίς Τραπεζοῦς, ὅπερ ἦν κλεινὴ πόλις.
 Ἄλλ' ὦ μαθητῶν πληθύς, ὡς εὐγνωμόνως,
 οἷς αὐτὸς ἐξέδωκε παιδείας λόγους,
 διδασκάλῳ σπείσατε δάκρυ κοιμένῳ.
 Σφέσθη σοφῶν γὰρ λύχνος ἐκ μέσου μέγας
 Καὶ Χριστὸν αἰτήσασθαι τῶν πόνων γέρας
 αὐτῷ παρασχεῖν τὴν ἄνω κληρουχίαν(α).

Τούτου τοῦ διδασκάλου πόνημα, ἐπιγραφόμενον „Δογματικὴ διδασκαλία τῆς ἀγιωτάτης ἀνατολικῆς καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας περιέχουσα κατ' ἐξαίρετον λόγον τρία τινά· πρῶτον πότε μεταβάλλονται τὰ ἅγια εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ· δεύτερον ὅτι ἡ θεοτόκος ὑπέκειτο τῷ προπατορικῷ ἁμαρτήματι· καὶ τρίτον ὅτι αἱ μερίδες οὐ μεταβάλλονται εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ,“ ἐξεδόθη ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1703 ἔτει. Συνέγραψε δὲ καὶ Ἀναίρεσιν τοῦ λατινικοῦ Καλενδαρίου. (Βλ. Βενδότου Προσθήκην εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν Μελετίου σελ. 224).

^ο *Ἡλίας Μηνιάτης* ἐγεννήθη ἐν ἔτει 1669 ἐν τῇ νήσῳ Κεφαλληνία· νέος ἔτι ὢν μετέβη (τῷ 1679) εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐγένετο ἀκροατὴς τῶν ἐκεῖ διδασκόντων· μετὰ δὲ τὸ τέλος τῶν ἑαυτοῦ σπουδῶν ἐδίδαξεν ἐν τῷ ἐν Βενετία Φλαγγινιανῷ Φροντιστηρίῳ (1689—1690), ἑπτὰ ἔτη ἐν τῷ Σχολείῳ τῆς αὐτοῦ πατρίδος καὶ τέσσαρα ἐν τῷ τῆς Ζακύνθου. Ἐν ἔτει δὲ 1704 ἀνηγορεύθη παρὰ τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως Γαβριὴλ καὶ τῆς περὶ αὐτὸν Συνόδου διδάσκαλος καὶ ἱεροκέρυξ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας(β), καὶ τέλος ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος

(α) Βλ. Κωνσταντίου Α'. Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Συγγραφὰς ἐλάσσονας σελ. 353.

(β) Βλ. τὸ πατριαρχικὸν γράμμα ἐν Πανδώρας τόμ. ΙΕ'. σελ. 589. Εὐχομαι ἵνα τὸ ἀξιόλογον τοῦτο σύγγραμμα διαρκέσῃ ἔτι πολλὰ ἔτη.

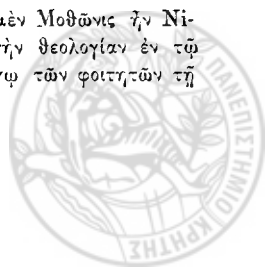

τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐπισκοπῆς Κερνίκης καὶ Καλαβρύτων ἐν ἔτει 1711 καὶ ἐτελεύτησε τὸν βίον ἐν Πάτραις τῇ 1 Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1714, ἄγων τὸ τεσσαρακοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς αὐτοῦ ἡλικίας(α). Ἦν δὲ „ἀνὴρ σοφὸς καὶ πολυμαθής, θαύμων τῆς ἐλλη-
 νικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης (ἐγίνωσκεν ἔτι καὶ τὴν ἑβραϊκὴν καὶ γαλλικὴν, τὴν δὲ ἰταλικὴν καὶ ὠμίλει καὶ ἔγραφε γλαφυ-
 ρῶς), πεπαιδευμένος οὐδενὸς τῶν κατ' αὐτὸν ἕλαττον τὴν τε θύραθεν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἱερὰν θεολογίαν“ (Δημήτρ. Προ-
 κοπίου). Ὁ Μησιάτης συνέταξε βιβλίον ἐπιγραφόμενον, „Πέτρα Σκανθάλου, ἥτοι διασάφησις τῆς ἀρχῆς καὶ αἰτίας τοῦ σχίσματος τῶν δύο Ἐκκλησιῶν Ἀνατολικῆς τε καὶ Δυ-
 τικῆς μετὰ τῶν πέντε διαφορῶν διαφορῶν“. Ἐξεδόθη ἐν Λειψίᾳ τῇ 1718 ἔπει καὶ τῷ 1743· ἐν Βρατισλάβῃ ἐν ἔτει 1752 ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ ὑπὸ τῶν Ῥώσων Νικολάου Μοθῶνις καὶ Γρηγορίου Κοζιτζικι(β)· ἐν Βιέννῃ τῷ 1783, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ πό-
 λει τῷ 1787 γερμανιστὶ παρὰ Δημητρίου τοῦ Δαρβάρεως· καὶ ἐν Ἀθήναις τῷ 1841 καὶ 1863 ἔπει. Αἱ δὲ πέντε διαφοραὶ εἰσὶ
 α') Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα. β') Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. γ') Περὶ τῶν ἀζύμων δ') Περὶ τῆς ἀπολαύ-
 σεως τῶν ἁγίων καὶ ε') Περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός.

Μελέτιος μητροπολίτης Ἀθηνῶν, ἐγεννήθη τῷ 1661 ἔπει ἐν Ἰωαννίνοις, ἐνθα ἐδιδάχθη τὰ ἐγκύκλια μαθήματα παρὰ Βησσαρίωνος τοῦ Μακρῆ· μετὰ ταῦτα μεταβάς εἰς Ἰταλίαν δι-
 ήυσεν ἐν Παταβίῳ τὰς φιλοσοφικὰς καὶ ἰατρικὰς αὐτοῦ σπου-

(α) Ὁ βίος τοῦ Μησιάτου συνταχθεὶς παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ προτάσ-
 εται τοῦ κατωτέρω μνημονευομένου συγγράμματος.

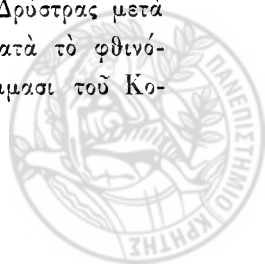
(β) Οὗτοι κατήγοντο ἐκ τῆς μικρᾶς Ῥωσσίας (ὁ μὲν Μοθῶνις ἦν Ni-
 ciensis, ὁ δὲ Κοζιτζικι Kioviensis)· ἐσπούδασαν περὶ τὴν θεολογίαν ἐν τῷ
 Πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας, ἐγγραφέντες ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν φοιτητῶν τῇ
 25 Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 1749.

δάς. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ἰωάννινα ἐγένετο διδάσκαλος ἐν τῷ Σχολείῳ τοῦ Ἐπιφανίου. Ἐν ἔτει 1692 ἐχειροτονήθη ἀρχιερεὺς Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης, τῷ δὲ 1703 μετετέθη εἰς τὴν μητρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐτελεύτησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 12 Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1714 ἐτῶν 53. Ὁ Μελέτιος συνέγραψεν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, ἐν ἣ ἑξελέγχει πάσας τὰς λατινικὰς καινοτομίας. Ἐξεδόθη ἐν Βιέννῃ τῷ 1783 εἰς τρεῖς τόμους.

Ἀλέξανδρος Ἑλλάδιος, Θεσσαλός, ἐγεννήθη ἐν Λαρίσῃ κατὰ τὸ δευτέρον ἥμισυ τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος· διδαχθεὶς τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ Κωνσταντινουπόλει μετέβη εἰς Ἀγγλίαν περὶ τὸ ἔτος 1700 καὶ ἐσπούδασεν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ὀξωνίας τρία ἔτη περὶ τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν φιλολογίαν. Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Γερμανίαν, ἐν ἣ πολλὰ ἔτη διατρίψας ἐξέδωκεν ἐν ἔτει 1714 ἐν Ἀλτδόρφῃ λατινιστὶ σύγγραμμα αὐτοῦ ἐπιγραφόμενον Status praesens Ecclesiae Graecae etc. ἐν ᾧ διέλαβε καὶ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, περὶ ἁζύμων καὶ περὶ καθαρτηρίου πυρός.

Ἰωάννης Κομνηνός ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν ἣ ἐδιδάχθη τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν Ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν παρὰ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μαυροκορδάτου, εἶτα μεταβὰς εἰς Ἰταλίαν ἐσπούδασε περὶ τὴν ἰατρικὴν καὶ φιλοσοφίαν. Μετὰ τὴν ἑαυτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπάνοδον ἐδίδαξεν ἐν Βουκουρεστίῳ, περιηγήθη δὲ τοὺς ἐν Παλαιστίνῃ ἁγίους τόπους καὶ τὸν Ἄθωνα περὶ τὸ ἔτος 1700· εἶτα γενόμενος μοναχὸς ὠνομάσθη Ἱερόθεος καὶ ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Δρύστρας μετὰ τὸ ἔτος 1710. Ἐτελεύτησεν ἐν Βουκουρεστίῳ κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους 1719. Σὺν τοῖς ἄλλοις συγγράμμασι τοῦ Κο-

μνηνοῦ μνημονεύεται καὶ τὸ Περὶ τοῦ διὰ τίνων ῥημάτων γίνεται ἢ τοῦ μυστηρίου τῆς Εὐχαριστίας μεταβολῆς.

Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἐτει 1722 συνεκροτήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδος κατὰ Λατίνων ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Οἱ παρὰ τῶν Παπῶν τῆς Ῥώμης εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀποστελλόμενοι Λατῖνοι κληρικοί, οὗς Μισσιοναριοὺς καλοῦσιν, ἀντὶ νὰ κηρύττωσι τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ Ἰουδαίους, ἐφρόντιζον παντοίοις τρόποις, ἵνα ἐλκύσωσιν τινὰ τῶν ὀρθοδόξων εἰς τὰ δόγματα τὰ λατινικά· καὶ ἀπετέλουν τὸ ποθούμενον αὐτοῖς, χρήματα διδόντες πρὸς τινὰς ἀστηρίχτους κατοίκους τῆς Συρίας Ἀραβας, καὶ τὴν τῶν νηστεϊῶν κατάλυσιν αὐτοῖς συγχωροῦντες. Ὁ δὲ τηρικαῦτα Πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἀθανάσιος, θέλων νὰ ἐμποδίῃ τὴν τοῦ κακοῦ ἐπίδοσιν, μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ συνήργησεν ὅπως συγκροτηθῇ Σύνοδος, ἣτις καὶ συνεκροτήθη πρὸς τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1722. Ἐν τῇ Συνόδῳ ταύτῃ, ἐν ἣ παρῆν ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίας(α), ὁ Ἀντιοχείας Ἀθανάσιος, ὁ Ἱεροσολύμων Χρῦσανθος καὶ δώδεκα ἀρχιερεῖς, κατεχρίθησαν αἱ πλάναι τῶν

(α) Ὁ πρῶτον ἐν Τυβίγγῃ καθηγητῆς τῆς καθολικῆς θεολογίας, νῦν δὲ ἐπίσκοπος Rottenburg, κύριος Hefele λέγει (Beiträge zur Kirchengeschichte erster Band s. 437) ὅτι οὗτος ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας καὶ μέρος τοῦ περὶ αὐτὸν κλήρου ἀπεδέξαντο ἐν ἔτει 1731(;) τὴν μετὰ τοῦ Πάπα τῆς Ῥώμης ἔνωσιν(!). Ἄλλ' ὁ Ἱερεμίας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1726—1733 ἐμόναζεν ἐν τῷ κατὰ τὸ ὄρος τοῦ Σινᾶ μοναστηρίῳ τῆς ἀγίας Αἰκατερίνης. Ἀναμφιβόλως ἢ ὑπὸ τοῦ πανιερωτάτου Hefele ἀναφερομένη ἔνωσις αὕτη τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου ἐγαλκεύθη ἐν ἐκείνοις τοῖς καταχθονίοις ἀντροῖς, ἐν οἷς συνεχῶς χυλοῦνται ὑπὸ τῶν κακοβούλων αἱ κατὰ τῆς ὀρθοδοξοῦ Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας συκοφαντίαι. Αὐτόθι λέγει ὅτι καὶ ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Δημήτριος (;) Καπασούλης ἀπεδέξατο τὰ δόγματα τὰ λατινικά(;) ἐν ἔτει 1713. Ἄλλὰ μήπως οἱ Ἰησοῦται δὲν διελάθησαν αὐτὸ τοῦτο πρότερον περὶ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Μελετίου τοῦ Πηγᾶ; Ὅταν ὁ Μελέτιος ἔμαθεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1597 ταῦτα τῶν ψευδολόγων Ἰησοῦτῶν τὰ ψευδολογήματα, εἶπεν· Ἄφετε αὐτοὺς ὅπως γίνωσι καταγέλαστοι.

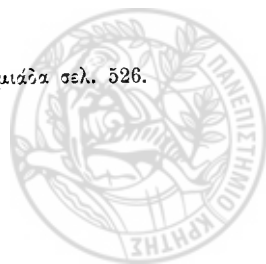

Λατίνων περὶ τοῦ πρωτείου καὶ τοῦ ἀλαθῆτους τοῦ Πάπα, περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, περὶ τῶν ἀζύμων, περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός, περὶ τῆς μακαριότητος τῶν ἁγίων, περὶ τῶν πνικτῶν, τῆς νηστείας τοῦ Σαββάτου, καὶ τέλος κατεκρίθη ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ χρίσματος καὶ τῆς Εὐχαριστίας εἰς τὰ νεοβεβαπτισμένα βρέφη. Ταῦτα τῆς Συνόδου τὰ πρακτικὰ γραφέντα ἑλληνιστὶ καὶ ἀραβιστὶ ἐπέμφθησαν πρὸς τοὺς ἀνὰ τὴν Συρίαν ὀρθοδόξους χριστιανούς. Βλ. *Assemani Biblioth. Orient. tom. III p. 639.* καὶ Βενδότου Προσθήκην εἰς τὴν Ἑκκλησ. Ἱστορ. Μελετίου σελ. 59.

Χρῖσανδος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ἐγεννήθη ἐν Πελοποννήσῳ, ἴσως ἐν Ἀραχώβῃ, κώμη τῆς ἐπαρχίας τῶν Καλαβρύτων, ἐν ἧ καὶ ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος αὐτοῦ Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Δοσιθεὸς ἐγεννήθη. Διδαχθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ ἔτος 1680 καὶ ἐξῆς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν Ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν παρὰ τοῦ Σεβαστοῦ Κυμινήτου Τραπεζουντίου, ὡς ὁ αὐτὸς ὁμολογεῖ(α), ἀπεστάλη παρὰ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ Δοσιθεοῦ εἰς τὸ Πατάβιον, ἐν ᾧ διήνησε τὰς φιλολογικὰς καὶ θεολογικὰς αὐτοῦ σπουδὰς. Μετὰ τὸ πέρασ τῶν ἑαυτοῦ σπουδῶν περιηγήσατο πολλὰ τῆς Εὐρώπης μέρη· ἐν δὲ Παρισίοις διέτριψεν ἔτη τινὰ πρὸς τελειοποίησιν τῶν μαθηματικῶν αὐτοῦ γνώσεων. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐχειροτονήθη παρὰ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ Δοσιθεοῦ μητροπολίτης Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης τῇ 5 Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 1702. Τῇ δὲ 6 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1707 διεδέξατο εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῶν Ἱεροσολύμων τὸν ἑαυτοῦ θεῖον Δοσιθεον, καὶ 24 ἔτη εὐκλεῶς πατριαρχεύσας ἐτελεύτησε τῇ 7 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1731, πολλὰ καταλιπὼν θεολογικὰ καὶ φιλολογικὰ συγγράμματα(β). Ὁ

(α) Χειρόγρ. ἁγιοταφ. Μετογ. ἀριθ. 458.

(β) Βλ. Βρετοῦ Νεοελ. Φιλολ. καὶ Παλαμᾶ Ἱεροσολυμιάδα σελ. 526.

Χρυσάνθος συνέταξε τὰ πρακτικὰ τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης Συνόδου. Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 443 χειρογράφῳ τοῦ ἀγιοταφιτικοῦ Μετοχίου ὑπάρχει λατινιστὶ τὸ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος σύγγραμμα Ἀδὰμ τοῦ Ζοιρνιαβίου, οὗ προτάσσεται ἐπιστολὴ τοῦ Χρυσάνθου ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ τοῖς θεολόγοις καὶ διδασκάλοις τῆς ἐν Ὁξωνίᾳ Ἀκαδημίας, ἐν ἧ' διέλαβε περὶ τοῦ συγγράμματος τούτου.

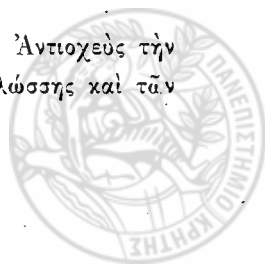
Ἰωαννίκιος καὶ Σωφρόνιος Λειχοῦ-

δαι, αὐτάδελφοι, ἐγεννήθησαν ἐν Κεφαληνίᾳ ὁ μὲν Ἰωαννίκιος ἐν ἔτει 1633, ὁ δὲ Σωφρόνιος ἐν ἔτει 1652· ἐδιδάχθησαν πρῶτον ἐν Κεφαληνίᾳ τὰ προκαταρκτικὰ γράμματα, εἶτα μεταβάντες εἰς Βενετίαν ἐδιδάχθησαν τὴν θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν παρὰ Γερασίμου τοῦ Βλάχου· ἐφοίτησαν δὲ καὶ εἰς τὸ τοῦ Παταβίου Πανεπιστήμιον ἐπὶ ἐννέα ἔτη, ἔνθα καὶ διδάκτορες ἀνηγορεύθησαν. Ἐκεῖθεν ἐπιστρέψαντες εἰς Κεφαληνίαν ἐχειροτονήθησαν ἱερεῖς. Ἐπὶ ἱκανὰ δὲ ἔτη διδάξαντες ἐν τοῖς ναοῖς καὶ τοῖς σχολείοις τῆς Κεφαληνίας, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας, μετέβησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν ἔτει 1683 καὶ ἐδίδασκον ἐν τοῖς αὐτόθι ναοῖς ἀδεία πατριαρχικῆ. Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἤτησεν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας Θεόδωρος παρὰ τῶν Πατριαρχῶν διδασκάλους τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης· οἱ δὲ Πατριάρχαι ἐκλέξαντες ἀπέστειλαν τὸ αὐτὸ ἔτος εἰς Μόσχαν τοὺς ἀδελφοὺς Λειχοῦδας, οἵτινες μετὰ πολλὰς ταλαιπωρίας ἀφίκοντο εἰς Μόσχαν τῇ 6 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1685. Τότε ἠκοδομήθη ἐν Μόσχᾳ Ἀκαδημία, ἐν ἧ' οἱ Λειχοῦδαι ἐδίδαξαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν γλῶσσαν, τὴν ῥητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Ἐτελεύτησεν ὁ μὲν Ἰωαννίκιος τῇ 7 Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1717, ὁ δὲ Σωφρόνιος τῇ 15 Ἰουνίου τοῦ 1730. Οἱ Λειχοῦδαι συνέγραψαν πολλὰ συγγράμματα φιλολογικά, φιλοσο-

φικὰ καὶ θεολογικά, ἐν οἷς ὑπάρχουσι καὶ κατὰ τῶν καινοτομιῶν τῶν Λατίνων τὰ ἐξῆς. 1) Ἄκος ἀντιταττόμενον τοῖς ἰοβόλοις δῆγμασι τοῦ ὄφους πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν καὶ θεραπείαν τῶν μὴ ὀρθοφρονούντων ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ μυστηρίου τῆς Εὐχαριστίας. Συνεγράφη ἐν ἔτει 1687. Σώζεται δὲ χειρόγραφον ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ τῆς Ῥωσσίας Ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν ὑπ' ἀριθ. 321. 2) Πνευματικὸν ἐγχειρίδιον πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τῆς ἀντιλογίας καὶ ἐπιμονῆς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Σώζεται χειρόγραφον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας τῆς Μόσχας. Συνεγράφη δὲ τῷ 1689 ἔτει παρὰ τοῦ Σωφρονίου ἐν εἴδει διαλόγου. Διὰ τοῦ πονήματος τούτου ἀνασκευάζει τὴν περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα διδασκαλίαν τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος, περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκτελέσεως τοῦ βαπτίσματος, περὶ τῶν ἀζύμων, περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός, περὶ τοῦ φωτὸς τῆς ἐπὶ τοῦ Θαβωρίου ὄρους μεταμορφώσεως, περὶ τῆς ἀγαμίας τοῦ κλήρου κτλ. 3) Διάλογοι Ἑλληνοσ διδασκάλου πρὸς τινὰ Ἰησοῦίτην. Σώζεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Πετροπόλεως ὑπ' ἀριθ. 76. 4) Περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός. 5) Περὶ τῆς δικαιώσεως τῶν ἁγίων. Τῶν δύο τούτων πονημάτων μνεῖαν ποιεῖται ὁ Σωφρόνιος ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Ἱεροσολύμων Χρῦσανθον. 6) Ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας, ἥτοι ἀπάντησις εἰς τὸ μανιῶδες ὕλαγμα. 7) Κατασκευὴ καὶ στερεότης τῶν δογμάτων τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Πλείονα περὶ τῶν λειγουδῶν βλέπε ἐν Ἑλληνικῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ τόμῳ Β' σελ. 26—44.

Ἀθανάσιος Πατριάρχης Ἀντιοχείας, Ἀντιοχεὺς τὴν πατρίδα, εἰδήμων τῆς ἐλληνικῆς καὶ ἀραβικῆς γλώσσης καὶ τῶν

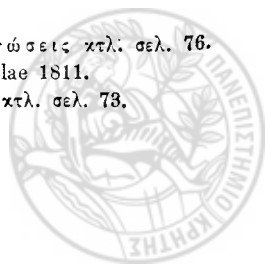
ἱερῶν Γραφῶν ἔμπειρος. Ὑπῆρξεν ἡγούμενος τῆς ἐν Παλαιστίνῃ μονῆς τοῦ ἁγίου Σάββα· ἐν ἔτει δὲ 1686 προσκληθεὶς παρὰ τῶν ἐν Συρίᾳ χριστιανῶν ἐγένετο Πατριάρχης Ἀντιοχείας· ἀλλὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους 1694 παρητήθη τῆς πατριαρχίας, καὶ ἐδόθη αὐτῷ κοινῇ γνώμῃ προεδρικῶς ἡ τοῦ Χαλεπίου μητρόπολις πρὸς ζωοτροφίαν αὐτοῦ. Ἀποθανόντος τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου, ἀνέβη αὐθις εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ὁ Ἀθανάσιος πρὸ τοῦ ἔτους 1722, καὶ ἐτελεύτησεν ἐν ἔτει 1728(α). Ἐν ἔτει 1821 ἐξεδόθη Ἀραβιστὶ τὸ ἐξῆς σύγγραμμα τοῦ Ἀθανασίου. Liber dictus Petra Scandali h. e. Expositio de ortu schismatis inter Ecclesias orientalem et occidentalem, et quod causa magnae huius perturbationis posita sit in cupiditate Episcoporum Romanensium proferendi sui principatus. Accedit Admonitio ad omnes servos Dei de zizania sparsa a servis hostis in hisce Ecclesiis orientalibus(β).

Ἀναστάσιος Γόρδιος, ἱερομόναχος, ἐγεννήθη τῷ 1654 ἔτει ἐν Βραβιανοῖς τῶν Ἀγράφων· ἐδιδάχθη τὰ ἐγκύκλια μαθήματα παρὰ Εὐγενίου τοῦ Αἰτωλοῦ, εἶτα μετέβη εἰς Ἀθήνας, Ἰωάννινα καὶ τὸ Πατάβιον πρὸς τελειοτέραν ἐκπαίδευσιν. Περὶ τοῦ Γόρδιου λέγει ὁ Δημῆτριος Προκοπίου ὅτι ἦν ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ πολυμαθής, εἰδήμων τῆς ἐλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης, πεπαιδευμένος τὴν τε θύραθεν παιδείαν καὶ τὴν ἱερὰν θεολογίαν καὶ ἱεροκήρυξί, καὶ ὅτι ἠκροάσατο τῶν ἐν Ἰταλίᾳ σοφῶν. Ἐτελεύτησε τῇ 7 Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1729 ἐτῶν 75 ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς τῶν Βραβιανῶν, ἐν ᾧ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐδίδασκε τὰ ἐλληνικὰ γράμματα(α). Ὁ Βεν-

(α) Βλ. τὰς ἡμετέρας Προσθήκας καὶ Διορθώσεις κτλ. σελ. 76.

(β) Schnurrer Biblioth. Arabica p. 275. Halae 1811.

(α) Βλ. τὰς ἡμετέρας Προσθήκας καὶ Διορθώσεις κτλ. σελ. 73.

δότης ἐν Προσθ. εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἱστορ. Μελετίου σελ. 141 μνημονεύει πλὴν ἄλλων καὶ τῶν ἐξῆς συγγραμμάτων τοῦ Γορδίου. 1) Ἐγχειρίδιον περὶ τοῦ τί ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Μωάμεθ, καὶ τίς ἐστὶν ὁ ἀντίχριστος, ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα Ῥώμης. Ἀντίγραφον τοῦ πονήματος τούτου σώζεται παρὰ τῷ Κυρίῳ Σοφ. Οἰκονόμῳ καὶ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἀγιοταφικικοῦ Μετοχίου. 2) Κεφάλαια κατὰ Λατίνων.

Χριστοφόρος Ἐμποροκωμῆτης, ἱερομόναχος ἐξ Ἰωαννίνων, γνωστὸς διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ παιδείαν καὶ διὰ τὸ πολίτευμα τῆς ἐναρέτου διαγωγῆς, ὡς ὁ Θεοτόκης μαρτυρεῖ. Ὑπῆρξε διδάσκαλος ἐν Κερκύρα κατὰ τὰ τέλη τῆς δεκάτης ἐβδόμης (τῷ 1699) καὶ τὴν ἀρχὰς τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος(β). Τοῦ Χριστοφόρου Ἐγχειρίδιον περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἦτοι ἀπολογία πρὸς τὸν αἰδεσιμώτατον Κύριον Νικόλαον Κομνηνὸν Παπαδόπουλον, ἐξεδόθη ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1728 ἔτει. Ἐν τῷ Ἐγχειρίδιῳ ἡ φωνὴ τοῦ ἀπολογουμένου Ἐμποροκωμῆτου ἐστὶ φωνὴ πρᾶξι μὲν καὶ ἡσυχος (λέγει ὁ Φιλητᾶς) ὡς ἡ φωνὴ τῆς ἀληθείας, ἰσχυρὰ δὲ καὶ ἀκαταμάχητος.

Ζώσιμος Περισιτιάνος, ἐγεννήθη περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος ἐν τῇ νήσῳ Κεφαλληνία, ἐν ἣ ἔδιδάχθη τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, εἶτα μεταβὰς εἰς τὸ Πατάβιον διήνυσεν τὰς περὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν σπουδὰς αὐτοῦ. Σπουδάζων ἐν Παταβίῳ ἐξέδωκεν αὐτόθι τῷ 1730 ἔτει λατινιστὶ σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον οὕτω. De Christo Pascha suum praemature atque in pane fermentato celebrante Dissertatio. Μετετυπώθη τὸ αὐτὸ ἔτος ἐν Παταβίῳ σὺν

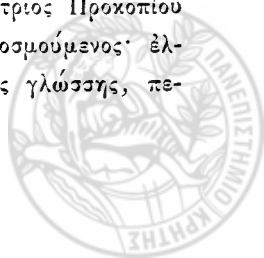
(α) Βλ. Αὐτόθι σελ. 100.

τῆ ἀνασκευῇ τοῦ καθολικοῦ θεολόγου Ἰακώβου Ὑακίνθου Σέρρου, καὶ ὡς προσθήκη ἐν I. Gottofr. Hermannii Historia concertationis de pane asimo et fermentato in coena Domini p. 442. Lipsiae 1737.

Ἀντώνιος Κομοῦτος, Ζακύνθιος, ἤχμαζε περὶ τὸ ἔτος 1735. Συνέγραψε καὶ ἐξέδωκε σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον ὧδε. *Il Maestro disingannato, ossia Risposta all' Apologia del molto Reverendo padre Antonio Pozzo di Borgo, et in cui sostiene conformarsi meglio all' Istituzione di Gesù Cristo il rito dei Latini consegnando la santissima Eucaristia in pane azzimo.* Amsterdamo 1736. Ὁ Φιλητᾶς μνηστὴν ποιούμενος τοῦ συγγράμματος τούτου ἐν τῷ προλόγῳ τῆς Ὑπερασπίσεως τῆς Γραικικῆς Ἐκκλησίας, προστίθῃσιν ὅτι „ὁ Φραγκισκανὸς μοναχὸς Pozzo di Porgo διὰ προτροπῆς τοῦ ἐν Ζακύνθῳ ἐπισκόπου τῶν Λατίνων ἐσύνθεσεν ἐν ἔτει 1724 ἀπολογία, ἀγωνιζόμενος ν' ἀποδείξῃ δι' αὐτῆς, ὅτι ὁ Κύριός μας εἰς τὸ μυστικὸν δεῖπνον ἐτελεσειούργησε τὸ τῆς κοινωνίας μυστήριον δι' ἄζύμου, ἐπιφερόμενος ἐνταυτῷ κατὰ τῶν Γραικῶν ἡμῶν ὡς ἀμαθῶν καὶ πεισματικῶν. Εἰς τὴν ἀπολογία ταύτην ἐγράφη προτροπῇ τοῦ τότε Πρωτοπαπᾶ Ζακύνθου ἢ ἀνωτέρῳ κομφῇ καὶ μετὰ διαλεκτικῆς πεποικνωμένη ἀπάντησις“.

Κοσμάς ἐκ Χρυσοπόλεως τῆς Βιθυνίας, κειμένης ἀντικρὺ τοῦ Βυζαντίου· ὑπῆρξε πρῶτον ἀρχιεπίσκοπος Σιναίου, εἶτα Κλαυδιουπόλεως, ἐν ἔτει δὲ 1705 ἐγένετο Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, καὶ κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ ἔτους 1714 Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως· ἀλλὰ μετὰ διετῆ πατριαρχίαν παραιτηθεὶς μετέβη αὐθις εἰς τὸ Σινᾶ. Ἦν δὲ, ὡς ὁ Δημήτριος Προκοπίου λέγει, „ἀνὴρ εὐσεβεῖα καὶ θεαρέστῳ πολιτείᾳ κοσμούμενος· ἐλλόγιμος καὶ πολυμαθής, εἰδήμων τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, πε-

παιδευμένος τὴν τε θύραθεν παιδείαν καὶ τὴν ἱερὰν θεολογίαν, ἱκανὸς ἀνιχνεύσαι τὸν νοῦν τῶν τε φιλοσοφικῶν καὶ θεολογικῶν συγγραμμάτων. Διψῆκε τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁσίως καὶ θεαρέστως· τόγε νῦν ἔχον (τῷ 1721) τὸν βίον διάγει ἐν τῷ ὄρει τοῦ Σινᾶ^α· ὅθεν προσεκλήθη μετὰ πολλῶν δεήσεων παρὰ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ κληρικῶν καὶ τῶν λοιπῶν χριστιανῶν, ἵνα διαδεχθῆ εἰς τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας πατριαρχικὸν θρόνον τὸν ἀποθανόντα Σαμουήλ, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ἐτελεύτησε δὲ ἐν Καίρῳ τῇ 28 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1736 (α). Ὁ Πατριάρχης Κοσμᾶς συνέγραψεν ἐν ἔτει 1719, ἐν τῷ ὄρει τοῦ Σινᾶ διατρίβων, Ἐγγειρίδιον κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα, οὐ ἀντίγραφον ἀπόκειται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἀγιοταφιτικοῦ Μετοχίου ὑπ' ἀριθμὸν 299.

Θεόκλητος Πολυείδης, υἱὸς πλουσίου ἐμποροῦ ἐξ Ἀδριανουπόλεως, μοναχὸς τῆς ἐν τῷ ὄρει τοῦ Ἄθωνος Μονῆς τῶν Ἰβήρων, ἐχειροτονήθη Διάκονος μὲν ἐν ἔτει 1713 ὑπὸ τοῦ Νεοκαισαρείας Ἰακώβου, Ἱερεὺς δὲ ἐν ἔτει 1719 ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Λήμνου Ἰωαννικίου, ἐν ἔτει δὲ 1725 προσχειρίσθη Ἀρχιμανδρίτης ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Πολυανῆς Καλλινίκου. Ἐν ἔτει 1731 ἀπεδήμησεν εἰς Γερμανίαν πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν μερῶν ἐκείνων καὶ διεξαγωγῆν ὑποθέσεώς τινος συγγενῶν αὐτοῦ. Ἐν Δρέσδῃ διατρίβων προσεκλήθη παρὰ τῶν ἐπισκεπτομένων τὴν πανήγυριν τῆς Λειψίας ὀρθοδόξων Ἑλλήνων ἐμπόρων, καὶ συνέστησε τὸ πρῶτον ἐν Λειψίᾳ τῇ 1743 ἔτει παρεκκλήσιον τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Πολυείδης κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Γερμανίᾳ διατριβῆς αὐτοῦ συνέταξε λατινιστὶ καὶ ἐξέδωκε τῷ 1736 ἔτει σύγγραμμα τῇ ἐξῆς ἐπιγραφῇ. *Sacra tuba fidei apostolicae, sanctae, oecumenicae ac Orthodoxae*

(α) Χειρόγρ. τῆς Πατρ. βιβλ. τῶν Ἱεροσολ. ὑπ' ἀριθ. 357, σελ. 65.
 Δημητριοπολίτου Ὁρθόδοξος Ἑλλάς.

Graecanae !Orientalis Ecclesiae Christi etc. ἐν ᾧ τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας διατρανοῖ. Τὸ σύγγραμμα ἐξεδόθη τῷ αὐτῷ ἔτει ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ καὶ γερμανιστί.

Ἀθανάσιος Σκιαδᾶς ἐγεννήθη ἐν τῇ νήσῳ Κεφαλληνία κατὰ τὸ δευτέρον ἥμισυ τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος· ἐκ νέας ἡλικίας σταλείς εἰς Ἰταλίαν ἐδιδάχθη ἐν μὲν τῇ Βενετία τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, ἐν δὲ τῷ Παταβίῳ τὰ νομικὰ καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Μετὰ ἐπίσκεψιν πολλῶν ἰταλικῶν καὶ γερμανικῶν πόλεων μετέβη εἰς Ῥωσίαν, ἔνθα καὶ πολιτικὰ ἀξιώματα ἔλαβε καὶ καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐγένετο ἐν τῇ τῆς Μόσχας Ἀκαδημίᾳ, ἐν ἧ καὶ κατάλογον τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τῆς αὐτόθι βιβλιοθήκης τῆς ἱερᾶς Συνόδου ἐξέδωκεν ἐν ἔτει 1722. Ὁ Σκιαδᾶς συνέγραψε πραγματείαν κατὰ Λατίνων εἰς ἀπλοελληνικὴν γλῶσσαν ἀρχομένην οὕτω. Διὰ τὴν φίλιν Λατίνε, καλεῖτε ἡμᾶς τοὺς ὀρθοδόξους κτλ.(α).

Βικέντιος Δαμφῶδς ἐγεννήθη ἐν Κεφαλληνία κατὰ τὸ ἔτος 1679· νέος ἔτι ὢν ἀπεστάλη παρὰ τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς εἰς Βενετίαν, ἵνα διδαχθῇ ἐν τῷ αὐτόθι ἑλληνικῷ Φροντιστηρίῳ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα. Ταῦτα δὲ περὰνας μετέβη εἰς τὸ Πατάβιον, ἔνθα ἐδιδάχθη τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν νομικὴν. Ἐπανελθὼν εἰς Κεφαλληνίαν συνέστησε Σχολεῖον ἐν τῇ κώμῃ τῆς ἑαυτοῦ γεννήσεως Χαβριάτα, ἐν ᾧ ἐδίδασκε τὴν φιλολογίαν, φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν. Ἐτελεύτησε δὲ ἐν ἔτει 1752 ἐτῶν 73 (β). Ὁ Δαμφῶδς συνέγραψεν ἐν ἔτει 1730 Δογματικὴν θεολογίαν φρῶσει ἀπλῇ, ἧς ἀντίγραφον εἰς πέντε τόμους ἀποκείται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Βιέννῃ Ἑλληνικοῦ Σχολεῖου

(α) Μαζαράκη Βιογρ. τῶν ἐνδόξ. ἀνδρ. τῆς Κεφαλληνίας σελ. 652.

(β) Βλ. Μαζαράκη αὐτόθι σελ. 140.

τῆδε τῇ ἐπιγραφῇ. Θεία καὶ ἱερὰ διδασκαλία· ἤτοι ὀρθόδοξος δογματικὴ θεολογία τῆς ἁγίας καθολικῆς, ἀποστολικῆς καὶ ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς, τῆς ὁποίας ἡ διδασκαλία θεμελιούται ἐν τῇ ἱερᾷ ἀποκαλύψει, ἐν τῇ θεοπνεύστῃ Γραφῇ, ἐν ταῖς παραδόσεσι τῶν Ἀποστόλων, ἐν ταῖς οἰκουμενικαῖς καὶ τοπικαῖς ὀρθοδόξοις Συνόδοις, καὶ ἐν τοῖς θείοις Πατράσι τῆς Ἐκκλησίας κτλ. Ἡ Δογματικὴ τοῦ Δαμφδοῦ ἐδοκιμάσθη παρὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱερᾶς Συνόδου διὰ τοῦ ἱεροκλήρυκος Νικοδήμου Καρούσου. Ὁ Δαμφδὸς διέλαβε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐν τῇ ἑαυτοῦ Δογματικῇ κατ' ἕκτασιν καὶ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, περὶ τῶν ἀζύμων, περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα, περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός, περὶ τοῦ διὰ τίνων ῥημάτων ἀγιάζονται τὰ θεῖα δῶρα κτλ.

Χριστοφόρος Αἰτωλός, μαθητῆς Εὐγενίου τοῦ Αἰτωλοῦ. Ὁ Χριστοφόρος, ἀκμάζων ἐπὶ τῆς πατριαρχίας τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Κυρίλλου (τῷ 1750), συνέγραψε σχεδάρια κατὰ τοῦ διὰ βαντισμοῦ γενομένου λατινικοῦ βαπτίσματος, ἐν οἷς συνίστα τὸν βαπτισμὸν τῶν ἐξ αἱρέσεων εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν προσερχομένων. Βλ. Βενδότου Προσθ. Ἐκκλησ. Ἱστορ. Μελετιίου σελ. 222. καὶ Οἰκονόμου Τὰ σωζόμενα ἐκκλησ. συγγράμματα τόμ. Α' σελ. 477.

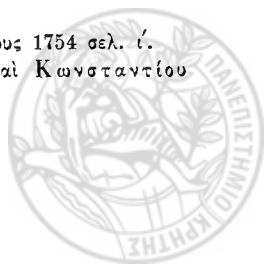
Μακάριος ἱεροδιάκονος, ἐκ τῆς γῆσου Πάτμου· διδαχθεὶς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἐν Κωνσταντινουπόλει, πιθανῶς παρὰ Ἰακώβου τοῦ Ἀργεῖου, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πάτμον καὶ συνέστησεν αὐτόθι Σχολεῖον, ἐν ᾧ ἐδίδασκε μέχρι τοῦ ἑαυτοῦ θανάτου. Ἔστι δὲ τοῖς πᾶσι γνωστὸν πόσον τὸ Σχολεῖον τοῦτο ὠφέλησε τὴν Σχολείων τότε στερουμένην Ἑλλάδα. Ἐτελεύτησεν ἐν Πάτρῳ τῇ 17 Ἰανουαρίου τοῦ

ἔτους 1737(α). Τοῦ Μακαρίου λόγοι 52, ὧν οἱ πλεῖστοι κατὰ Λατίνων, ἐξεδόθησαν ἐν Βενετία, τῆ. 1754 ἔτει. Ἐπειδὴ δὲ πάντα σχεδὸν τὰ ἀντίτυπα ἀφαρπάσαντες οἱ Λατῖνοι ἐκ τοῦ τυπογραφείου τὰ κατέκαυσαν, μετετυπώθησαν τῇ ἐπιμελείᾳ Σεραφείμου τοῦ Πισιδεῖου ἐν Λειψία τῷ 1758 ἔτει τῇ ἐξῆς ἐπιγραφῇ. Εὐαγγελικὴ Σάλπιγξ, ἐκφωνηθεῖσα παρὰ τοῦ ποτὲ σοφωτάτου ἱεροδιδασκάλου Μακαρίου, καθηγεμόνος χρηματίσαντος τοῦ κατὰ τὴν νῆσον Πάτμον Ἑλληνομουσείου. Τὸ πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα ἐν Βενετία, καὶ παρὰ τῶν ἐκεῖσε Λατίνων τῷ πυρὶ παραδοθεῖσα κατεκάη· αὐθις τὸ δεῦτερον τύποις ἐδόθη πρὸς πεισμονὴν τοῦ χαιρεκάκου. Μετετυπώθη τῷ 1765 ἐν Λειψία δαπάνῃ Κωστῆ Ἀβραμίου, καὶ ἐν Ἀθήναις τῷ 1869 ἔτει.

Διαμαντῆς Ῥύσιος, πάππος πρὸς μητρὸς τοῦ γνωστοῦ τοῖς πᾶσι Ἀδαμαντίου τοῦ Κοραῆ· κατήγετο ἐκ Ῥουσίας τῆς Βιθυνίας, κειμένου ἐν τῷ Ἀστακηνῶ κόλπῳ· ὑπῆρξε διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐπὶ ἑπτὰ περίπου ἔτη ἐν τῷ ἐν Κωσταντινουπόλει Σχολείῳ, ὅτε ἐσχολάρχει ὁ ἐξ Ἀκαρνανίας Γεράσιμος. Παραιτηθέντος δὲ τοῦ Γερασίμου τῆς σχολαρχίας περὶ τὸ ἔτος 1705, συμπαρατήθη καὶ ὁ Διαμαντῆς καὶ ἀπῆλθεν εἰς Χίον, ἔνθα ἐδίδασκε τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν. Ἐκ Χίου προσκληθεὶς μετέβη εἰς Σμύρνην καὶ ἐδίδασκεν αὐτόθι ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Ἐτελευτήσεν ἐν Σμύρνῃ τῷ 1747 ἔτει. Τοῦ Διαμαντῆ ποιήμα ἱαμβικόν, ἐπιγραφόμενον Λατίνων θῆρησκείας ἔλεγχοι 36, καὶ τίς ὁ ἐκάστου λόγος, ἐξεδόθη ἐν Ἀμστελοδάμῳ ἐν ἔτει 1748 (β).

(α) Βλ. Πρόλογ. εἰς τὴν Εὐαγγελ. Σάλπιγγα τοῦ ἔτους 1754 σελ. 1.

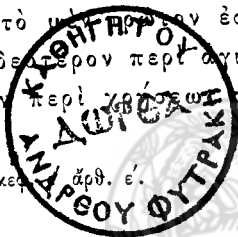
(β) Βλ. Βρετοῦ Νεολ. Φιλ. μέρ. Α' σελ. 72. καὶ Κωνσταντίου τοῦ Α' Συγγραφέως ἐλάσσονας σελ. 354.

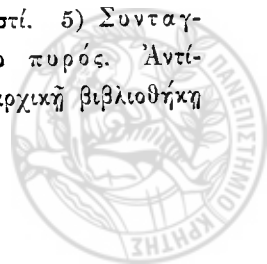

Εὐστράτιος Ἀργέντης, Χίος, ἰατρός τὸ ἐπάγγελμα, εἰδήμων τῆς τε ἑλληνικῆς, ἰταλικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης, ἔμπειρος δὲ καὶ τῆς ἑβραϊκῆς καὶ ἀραβικῆς, καὶ τὰ μάλιστα ἐξησχημένος ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν καὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν ἁγίων Πατέρων εἰς θεολογικὰς συζητήσεις. Περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἀργέντου γινώσκομεν ἐλάχιστα. Ὁ αὐτὸς λέγει ἐν τῷ κατὰ ἀζύμων συνταγματίῳ αὐτοῦ (σελ. 85) ὅτι ἐν ἔτει 1719 ὤδευεν ἀπὸ Βενετίας εἰς Γερμανίαν. Ἐκ δὲ τῶν προλεγομένων τοῦ αὐτοῦ συντάγματος δηλοῦται, ὅτι διέτριβεν ἐν Καίρφῳ, ὅτι ἐκεῖ γνωρίσας αὐτὸν ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Ματθαῖος (τῷ 1748) „καὶ θαυμάσας τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν εὐμάθειαν, καὶ μάλιστα τὴν εἰς τὴν θείαν Γραφὴν ἀκριβεστάτην ἐμπειρίαν, ὅσῃν τε περὶ τὰ δόγματα, ὅσῃν τε περὶ τὰ ἥθη τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀποβλέπει· πρὸς δὲ καὶ τὸ φιλόληθες, τὸ ἱστορικόν, τὸ εἰς ἀκρίβειαν ἐξεταστικόν, τὸ εἰς τὰ θεῖα νοήματα διακριτικόν, τὸ εἰς τὰ λόγια τῶν θείων Πατέρων καὶ ἱερῶν Συνόδων συμφωνητικόν, τὸ λαμπρὸν τοῦ λόγου, τὸ σαφές, τὸ τακτικόν, ἔκρινεν εὐλογον τοῦτον παραστῆσαι ἀπολογηθῆναι τοῖς Παπισταῖς“. Ἦσαν γὰρ τοιοῦτοι ἐκεῖ παρὰ τοῦ Πάπα πεμφθέντες, καὶ ἐζήτουν φιλονεικῆσαι περὶ δογμάτων. Καὶ δὴ διελέχθη ὁ Ἀργέντης ἐνώπιον ὀρθοδόξων καὶ παπιστῶν πρὸς δύο Λατίνους ἱερεῖς, καὶ κατετροπώσατο αὐτοὺς διὰ τῶν λογίων τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων(α). Ὁ Ἀργέντης ἐτελεύτησε μετὰ τὸ ἔτος 1755 καὶ πρὸ τοῦ ἔτους 1760. Τὰ κατὰ Λατίνων συγγράμματα τοῦ Ἀργέντου εἰσὶ 1) Σύνταγμα κατὰ ἀζύμων, εἰς τρία διαιρηθὲν τμήματα, ὧν τὸ μῆλλον ἐστὶ περὶ ὕλης τοῦ μυστηρίου, τὸ δὲ δεύτερον περὶ ἁγιασμοῦ τοῦ μυστηρίου, τὸ δὲ τρίτον περὶ κλήσεως τοῦ

(α) Βλ. Σύνταγμα κατὰ ἀζύμων τμήμα γ' κεφ. α' ἀρθ. ε'.

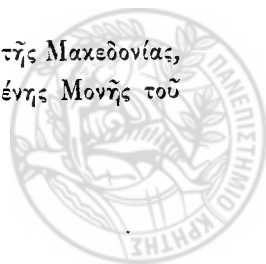

μυστηρίου. Μετεφράσθη Ἀραβιστί παρὰ τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Σιλβέστρου καὶ ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πρὸ τοῦ ἔτους 1760. Ἐν ἔτει δὲ 1760 ἐξεδόθη ἐν Λειψία τῇ ἰδίᾳ φράσει τοῦ συγγραφέως· μετετυπώθη δὲ ἐν Ναυπλίᾳ τῷ 1845 ἔτει. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο συνέταξεν ὁ Ἀργέντης παρακλήσει τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Ματθαίου καὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Ὀρθοδόξων χριστιανῶν μετὰ τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν διάλεξιν, ἧτις ἐγένετο κατὰ τὸ ἔτος 1748. 2) Ἐγχειρίδιον περὶ βαπτίσματος, καλούμενον χειραγωγία τῶν πλανωμένων, συντεθὲν παρὰ Εὐκρατίου Ἀργέντου ἡεῖφ ζήλω κινήθentos τρανώς ἐν αὐτῷ ἀποδειξάι, ὅτι ἀδύνατον ἄλλως πως ἐκτελεῖσθαι τὸ θεόθεν τοῖς Αποστόλοις δοθὲν βάπτισμα, εἰ μὴ ἐν τρισὶ ταῖς καταδύσεσιν, ὡς παρ' ἐκείνων δογματικῶς ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ καθολικῆ, ἀποστολικῆ καὶ ἀνατολικῆ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία διεδέξατο καὶ μέχρι τοῦ νῦν ποιεῖ. Ἐξεδόθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1756 ἔτει. 3) Ἄνθος τῆς εὐσεβείας, ἧτοι συνταγμάτιον περὶ ἀναβαπτισμοῦ, διηρημένον εἰς 32 κεφάλαια. Ἐτυπώθη τὸ πρῶτον ἐν Κωνσταντινουπόλει προτροπῇ τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου, καὶ ἐν Λειψία τῷ 1757 ἔτει. Βλέπε περὶ τοῦ συνταγματίου τούτου τὴν τοῦ Παρίου ἐπιτομὴν τῶν θείων δογμάτων σελ 351, ἐνθα λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι ἐκ στόματος τοῦ σοφωτάτου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως ἤκουσε τὸν μετὰ θαύματος αὐτοῦ ἔπαινον. 4) Βιβλίον καλούμενον ῥαντισμοῦ στηλίτευσις, ἐν ᾧ περιέχεται κεφαλαίων ἀριθμὸς ὀγδοήκοντα ἑνός, ἐν ἑκαστον ταῖς ἀκτίσι τῆς Γραφῆς ὡς ἱστὸν ἀράχνης φαίνεται διαλύον ῥαντισμάτων τὸ σκότος. Ἐξεδόθη ἀνωνύμως ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1756 ἔτει· καὶ ἐν Λειψία τῷ 1758 ἐλληνιστί, λατινιστί καὶ ἰταλῆστί. 5) Συνταγμάτιον κατὰ τοῦ παπικοῦ καθαρτηρίου πυρός. Ἀντίγραφον τοῦ πονήματος ἀπόκειται ἐν τῇ πατριαρχικῇ βιβλιοθήκῃ

τῶν Ἱεροσολύμων ὑπ' ἀριθμὸν 313, ἀρχόμενον ὧδε. „Ἐπειδὴ ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία μνημονεύει ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς πάντων τῶν ἐν πίστει καὶ ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου κεκοιμημένων χριστιανῶν ὀρθοδόξων, ἐκ τούτου ηὔρασι καὶ οἱ παπιστᾶί ὕλην νὰ οἰκοδομήσουσι καὶ ἀνάψουσι τὸ κατ' αὐτοὺς λεγόμενον πῦρ καθαρτήριον, ὄνομα καὶ πρᾶγμα ἄγνωστον καὶ ἀνήκουστον τῇ Ἐκκλησίᾳ, περὶ τοῦ ὁποίου οὔτε αὐτοὶ οἱ παπιστᾶί γνωρίζουσι τί ἐστίν, ἢ ποῦ ἢ πότε ἤρξατο, ἢ πότε ἔχει νὰ τελειώσῃ, ἢ ποῖοι εἶναι οἱ τιμωροὶ τῶν καθαιρομένων, ἢ ἐὰν εἶναι τὸ πῦρ ἐκεῖνο ὕλικόν ἢ αὔλον, ὅθεν καὶ στασιάζουσι πρὸς ἀλλήλους οἱ αὐτῶν διδάσκαλοι, μὴ εἰδότες οὔτε τί λέγουσιν, οὔτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται“. 6) Περὶ τῆς ψευδοῦς ἀψευδίας τοῦ Πάπα Ῥώμης· τουτέστι σύντομος ἀπόδειξις κατὰ τοῦ Πάπα τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, ἐν ᾗ τρανῶς καὶ λαμπρῶς ἀποδείκνυται, ὅτι ὁ Πάπας τῆς Ῥώμης ἢμπορεῖ νὰ γίνῃ αἰρετικὸς, καὶ ὅτι πολλοὶ ἀληθῶς ἔγιναν αἰρετικοί, καὶ ὅτι ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία διδάσκει πῶς ὁ Πάπας τῆς Ῥώμης ἢμπορεῖ νὰ γίνῃ αἰρετικὸς, τὸ ὁποῖον βεβαιοῖ καὶ ἡ ἀναλογία τῆς πίστεως. 7) Ἐγχειρίδιον περὶ τοῦ λατινικοῦ Πάπα καὶ τοῦ ἀντιχρίστου, ἐν ᾧ λόγοις καὶ μαρτυρίαις τῆς θείας Γραφῆς καὶ τῶν ὀρθοδόξων Πατέρων ἀποδείκνυται, ὅτι ὁ Πάπας τῆς παλαιᾶς Ῥώμης ἐστὶν ὁ κατ' ἐξοχὴν λεγόμενος Ἀντίχριστος. Ἀντίγραφον τῶν δύο τελευταίων πονημάτων ὑπάρχει παρ' ἐμοί. 8) Περὶ τῶν πέντε διαφορῶν ἃς ἔχει ἡ ὀρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία πρὸς τὴν λατινικὴν. Τοῦ πονήματος μνεῖαν ποιεῖται ὁ Βενδότης ἐν Προσθ. εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἱστορ. Μελετήτου σελ. 222.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ἐκ Μοσχοπόλεως τῆς Μακεδονίας,
ἱερομόναχος τῆς πλησίον τῆς Μοσχοπόλεως κειμένης Μονῆς τοῦ

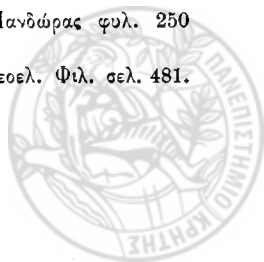
ἀγίου Ναούμ· ἐδιδάχθη τὴν μὲν λατινικὴν γλῶσσαν ἐν Οὐγκαρία, τὴν δὲ φιλοσοφίαν ἐν τῇ Ἀθωνιάδι Ἀκαδημίᾳ παρὰ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως. Τοῦ ἐλλογίμου τούτου ἱερομονάχου σύγγραμμα, Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος, περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα καὶ τῆς ῥωμαϊκῆς αὐλῆς, καὶ περὶ μεταλήψεως, ἐξεδόθη ἐν Μοσχοπόλει ἐν ἔτει 1746 (α).

Ἀλέξανδρος Τυρναβίτης ἐγεννήθη ἐν Τυρνάβῳ τῆς Θεσσαλίας ἐκ πατρὸς ἱερέως ἐν ἔτει 1711· ἐμαθήτευσεν ἐν Ἰωαννίνοις παρὰ τῷ Βαλάνῳ· ἐπανελθὼν δὲ εἰς Θεσσαλίαν ἐδίδασκεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1740—1755 ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Τυρνάβῳ, ὅθεν προσκληθεὶς μετέβη εἰς Βουκουρέστιον ὡς σχολάρχης τοῦ αὐτόθι Σχολείου. Ἐτελεύτησεν ἐν Βουκουρεστίῳ ἐν ἔτει 1761, ὡς σημειοῦται ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Μανασσῆς Ἡλιάδης αὐταῖς λέξεσιν. „αῦξά Νοεμβρίου κέ, ἡμέρα Κυριακῆ, ἐξημερώνοντας δευτέρα, εἰς τὰς ἑπτὰ ἡμισυ ὥρας τῆς νυκτὸς ὁ σοφολογιώτατος διδάσκαλος Κύρ Ἀλέξανδρος πρὸς τὰς οὐρανίους μονὰς μετέστη, καὶ ἐτάφη ἐν τῷ ἀγίῳ Σάββα ὀπισθεν τοῦ ἱεροῦ“. Κατὰ μὲν τὸν Κούμαν ὁ Ἀλέξανδρος ἦν εἰδήμων τῆς λατινικῆς γλώσσης, κατὰ δὲ τὸν Βενδότην πεπαιδευμένος ἐν τε τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ ἱερᾷ θεολογίᾳ. Συνέγραψε Συνταγμάτιον κατὰ Λατίνων, οὗ ἀντίγραφον ἀπόκειται ἐν τῇ τοῦ Σοφοκλέους Οἰκονόμου βιβλιοθήκῃ (β).

Ἐφροαῖμ πατριάρχης Ἱεροσολύμων, Ἀθηναῖος, ἐμαθήτευσεν ἐν Ἀθήναις παρὰ Ἀγαπίῳ τῷ Βουλισμᾷ, εἶτα ἐν τῇ

(α) Βλ. Βενδότη. ἔνθα ἀνωτέρω σελ. 221 καὶ Πανδώρας φυλ. 250 σελ. 245.

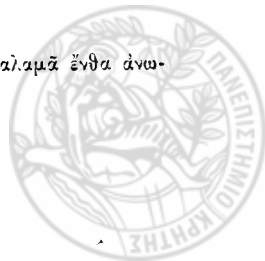
(β) Βλ. Κούμα ἱστορ. τόμ. 12 σελ. 566. Σάθα Νεοελ. Φιλ. σελ. 481. Βενδότη. ἔνθα ἀνωτέρω σελ. 147.

νήσω Πάτμω παρὰ τῷ διαδόχῳ τοῦ Μακαρίου Γεραζίμω· Προσκληθεῖς μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς Κύπρον ὡς σχολάρχης τῆς αὐτόθι Σχολῆς, ἐν ἣ εἴκοσι περίπου ἔτη ἐδίδαξεν εὐδοκίμως. Παραιτηθεὶς τῆς σχολαρχίας μετέβη εἰς Ἱεροσαλῆμ καὶ ἐμόναζεν ἐν τινι τῶν αὐτόθι Μονῶν. Ἐν ἔτει δὲ 1766 ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Βηθλεέμ, καὶ τῇ 12 Δεκεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγένετο Πατριάρχης Ἱεροσολύμων. Πέντε δὲ ἔτη πατριαρχεύσας ἐτελεύτησεν ἐν ἔτει 1771 (α), Πρὸς τοῖς ἄλλοις θεολογικοῖς συγγράμμασι τοῦ Ἐφραίμ σώζονται καὶ τὰ ἐξῆς. 1) Ἀπαρίθμησις τῶν Λατινικῶν νεωτερισμῶν παρὰ τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Ἐφραίμ πρὸ τῆς πατριαρχίας του, πρὸς τὸν Χούρι Ἰωσήφ ζητήσαντα ἐνθέρμως αὐτοῦς. Ἀντίγραφον τοῦ συγγράμματος τούτου σώζεται παρὰ τῷ Κυρίῳ Σοφ. Οἰκονόμῳ. 2) Λόγος πανηγυρικὸς εἰς τὸ γενέσιον τῆς Θεοτόκου, ἐνθα δεῖχνει τὴν κακοδοξίαν τῶν Δυτικῶν περὶ τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας τῆς Θεοτόκου. Ἐξεδόθη ἐν τέλει τῆς τοῦ Μακαρίου Εὐαγγελικῆς Σάλπιγγος, ἣτις ἐτυπώθη τῷ 1754 ἔτει ἐπιμελείᾳ τοῦ Ἐφραίμ. Καὶ ἐν τῷ προλόγῳ τῆς Εὐαγγελικῆς Σάλπιγγος κατακρίνει ὁ Ἐφραίμ τὰ καινότομα λατινικὰ δόγματα.

Ἀντώνιος Μοσχόπουλος ἐγεννήθη ἐν τῇ κώμῃ Χαβριάτα τῆς νήσου Κεφαλληνίας ἐν ἔτει 1713· διδαχθεὶς αὐτόθι παρὰ Βικεντίου τοῦ Δαμφοῦ τὴν φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν μετέβη εἰς Ἱταλίαν καὶ διήνυσεν αὐτόθι τὸς ἑαυτοῦ σπουδὰς. Μετὰ τὸ πέρασ τῶν αὐτοῦ σπουδῶν ἐγένετο διδάσκαλος ἐν τῷ ἐν Βενετία ἑλληνικῷ Φροντιστηρίῳ (τῷ 1761), εἶτα ὑποστρέψας εἰς τὴν Ἑλλάδα μετήρχετο τὸ τοῦ διδασκάλου ἐπάγγελμα

(α) Βλ. Χειρόγρ. Ἱεροσολύμων ἀριθ. 357 σελ. 10. Παλαμᾶ ἐνθα ἀνωτέρω σελ. 581.

ἐν Κεφαλληνία, Ζακύνθῳ καὶ Λευκάδι. Ἐτελεύτησε τὸν βίον ἐν Κεφαλληνία ἐν ἔτει 1788(α). Πλὴν ἄλλων συνέγραψεν ὁ Μοσχόπουλος καὶ Ἐπιτομὴν τῆς δογματικῆς καὶ ἠθικῆς θεολογίας, ἣτις ἐξεδόθη ἐν Κεφαλληνία τῷ 1851 ἔτει. Ὁ Μοσχόπουλος κατακρίνων ἐν σελίδι 126 τοῦ πονήματος αὐτοῦ τὴν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος δόξαν τῶν Λατίνων προστίθῃσιν. „Ἰστέον ὅτι περὶ ταύτης τῆς δεινῆς ἀμφισβητήσεως, δηλαδὴ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος μεταξύ Γραικῶν καὶ Λατίνων, ἐροῦμεν κατὰ μέρος ἐν ἄλλῃ πραγματείᾳ, ὅπου θεωρηθήσονται καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι διαφοραὶ μεταξύ αὐτῶν“. Πιθανῶς ἡ πραγματεία αὕτη συγγραφεῖσα σώζεται που λανθάνουσα.

Ἀναστάσιος, ὑπῆρξε διδάσκαλος ἐν τῇ Μακεδονικῇ πόλει Καστορίᾳ κατὰ τὴν δεκάτην ὀγδόην ἑκατονταστηρίδα, ἔνθα ἐνουμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ μητροπολίτου Καστορίας Χρυσάνθου. Ἐκ Καστορίας μετέβη εἰς Βουκουρέστιον ἐν ᾧ ἐδίδασκε τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Κατὰ Ζαβίραν ὁ Ἀναστάσιος ἐγράψε πραγματείαν κατὰ Λατίνων(β). Ὁ Ἀναστάσιος οὗτος ἐστὶν ἴσως ὁ ἐκ Ναούσης Ἀναστάσιος Καμπίτης, ὁ τρία ἐπιγράμματα ποιήσας, ἐκδοθέντα ἐν τῷ Ταμείῳ Ὁρθοδοξίας τοῦ Καμπανίας Θεοφίλου τῷ 1780 ἔτει.

Ἰωάννης ἀρχιεπίσκοπος Μύρων τῆς Λυκίας, ἐκ Αἰνδου πόλεως τῆς νήσου Ῥόδου, ὑπῆρχε πρότερον ἱεροκήρυξ, ἐν ἔτει δὲ 1785 ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος παρὰ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Προκοπίου. Ἐτελεύτησε τὸν βίον τῷ 1796 ἔτει ἐν Μοναστηρίῳ κειμένῳ οὐ μακρὰν τοῦ Βουκουρεστίου.

(α) Βλ. Προλεγόμενα εἰς τὸ ἑαυτοῦ σύγγραμμα.

(β) Βλ. Σάθα Νεοελλ. Φιλολ. σελ. 599.

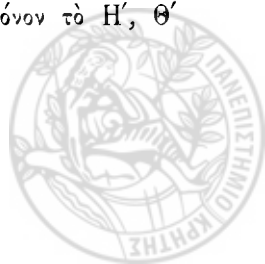

Πλὴν ἄλλων πολλῶν θεολογικῶν συγγραμμάτων συνέγραψε καὶ Ἑρμηνείαν εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν, ἐν ᾗ κατακρίνει τὸ καινότομον περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος δόγμα τῶν Λατίνων (α).

Γεράσιμος Καλογνώμων, Κρήτης, ἐπίσκοπος τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπισκοπῆς Χερρονήσου, ἤκμαζε περὶ τὸ ἔτος 1780 καὶ ἐξῆς. Ὁ ἱεράρχης οὗτος συνέγραψεν ἐν ἔτει 1788 βιβλίον, ᾗτις ἐξεδόθη ἐν Βενετίᾳ τῷ 1798 ἔτει δαπάνῃ τοῦ αὐτοῦ τῇ ἐξῆς ἐπιγραφῇ. Θεωρία ὀρθόδοξος θεολογική. Ἐν σελ. 57. 297. 314. 402 καὶ ἀλλαγῷ τῆς βίβλου διδάσκει ὁ ἱεράρχης Γεράσιμος τὴν ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἀθανάσιος Κουμνηνὸς Ὑψηλάντης ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 29 Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1711· ἐδιδάχθη ἐν Ἰασιῶ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ ἐγκύκλια μαθήματα παρὰ τοῦ Χίου Ναθαναὴλ Καλλονάρη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1724—1728. Ἐν ἔτει 1731 ἀπάρας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετέβη εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐδιδάχθη τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἰατρικὴν, ὧν καὶ διδάκτωρ ἀνηγορεύθη ἐν Παταβίῳ τῷ 1737 ἔτει. Ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐγένετο ἀρχίατρος τοῦ Ῥαχίπ Παζᾶ, ἐτιμήθη δὲ καὶ τῷ τοῦ Σκευοφύλακος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας ἀξιωματι ἐν ἔτει 1755. Ἐξῆς ἔτι τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους 1789. Ὁ Ὑψηλάντης συνέγραψε βιβλίον ἐπιγραφομένην Ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν βιβλία δώδεκα. Ἔστι δὲ ἀφήγησις πραγμάτων πολιτικῶν τε καὶ ἐκκλησιαστικῶν, ἀρχομένη ἀπὸ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ κατειοῦσα μέχρι τοῦ ἔτους 1789. Ἐκ τῶν δώδεκα βιβλίων ἐξεδόθησαν μόνον τὸ Η΄, Θ΄

(α) Βλ. τὰς ἡμετ. Προσθήκ. καὶ Διορθ. σελ. 107.

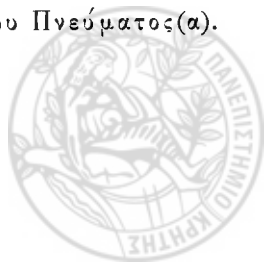

καὶ Ἰ' ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Γερμανοῦ Ἀφθονίδου ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1870 ἔτει, τὰ δὲ λοιπὰ μένουσιν ἀνέκδοτα. Ὁ Ὑψηλάντης ἐν τῷ τρίτῳ, τετάρτῳ, πέμπτῳ καὶ ἕκτῳ βιβλίῳ ἀποδείκνυσιν, ὡς ὁ αὐτὸς λέγει, τὰ τῶν Λατίνων δόγματα εἶναι τῇ ἀληθείᾳ ψευδῆ, ἀλλόκοτα, νεοφανῆ τε καὶ καινοτομίας ἐχόμενα.

Δαδίκης (Conte) Κρής; Οὗτος ἤχμαζε περὶ τὸ ἔτος 1770 καὶ ἐξῆς. Συνέγραψε δὲ πόνημα κατὰ Λατίνων ἐν ᾧ διέλαβε περὶ τῶν πέντε διαφορῶν τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας· ἤγουν περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα, περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, περὶ τῶν ἀζύμων, περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ περὶ τῆς τῶν ἁγίων ἀπολαύσεως. Κατὰ ἔγγραφον σημείωσιν τοῦ ἐλλογίμου φίλου Κυρίου Ἰωάννου Βελούδου ἡ οἰκογένεια Δαδίκη (Dadich) ἐστὶ Δαλματῆ.

Μιχαὴλ Παπαγεωργίου ἐγεννήθη ἐν Σιατίστῃ τῆς Μακεδονίας τῇ 26 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1727 ἐκ τοῦ ἱερέως τῆς πόλεως Γεωργίου· ἐδιδάχθη τὰ μὲν ἐγκύκλια μαθήματα ἐν Σιατίστῃ, τὴν δὲ φιλοσοφίαν ἐν Ἰωαννίνοις παρὰ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρως· ἐπὶ ἱκανὰ δὲ ἔτη χρηματίσας διδάσκαλος ἐν διαφόροις τῆς Ἑλλάδος πόλεσι, μετέβη εἰς Γερμανίαν, ἔνθα ἐδιδάχθη τὴν γερμανικὴν καὶ λατινικὴν γλῶσσαν. Ἀποκατασταθεὶς δὲ ἐν Βιέννῃ ἐδίδασκε τοὺς παῖδας τῶν αὐτόθι Ἑλλήνων καὶ ἐξέδιδε βιβλία διδακτικά. Ἐτελεύτησεν ἐν Βιέννῃ τῇ 19 Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1796, ὡς ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ αὐτόθι ἑλληνικοῦ ναοῦ σημειοῦται. Πρὸς τοῖς ἄλλοις συνέγραψεν ὁ Μιχαὴλ καὶ Ἀπάντησιν εἰς τοὺς συλλογισμοὺς τοῦ σοφωτάτου Κολλαρίου περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος(α).

(α) Βλ. ἔνθα ἀνωτέρω σελ. 525.

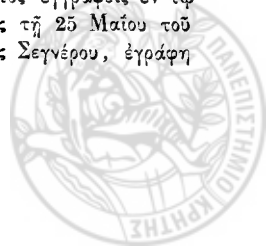

Σεραφείμ Πισσίδειος ἐγεννήθη ἐν Ἀτταλείᾳ κατὰ τὸ ἔτος 1720· διδάχθεις τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐν Σμύρνῃ ἐγένετο ἱεροκέρυξ, εἶτα ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Ἀγκύρας περὶ τὸ ἔτος 1770. Μετέφρασεν εἰς τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν πολλὰ ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα, ἅπερ ἐξέδωκεν ἐν Βενετίᾳ χάριν τῶν μὴ γινωσκόντων τὴν ἐλληνικὴν Ἀνατολιτῶν. Ἐξ ἔτι, ὡς λέγεται, κατὰ τὸ ἔτος 1800 ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐν ἔτει 1758 ἐξέδωκεν ἐν Λειψίᾳ τὴν Εὐαγγελικὴν Σάλπιγγα τοῦ Μακαρίου καὶ βίβλον τοῦ Ἀργέντου ἐπιγραφομένην Ῥαντισμοῦ Στῆλίτευσις μετὰ προλεγομένων, ἐν οἷς κατακρίνει τὰ καινότεμα λατινικὰ δόγματα.

Εὐγένιος Βούλγαρις ἐγεννήθη τῷ 1716 ἔτει ἐν Κερκύρα(α), ἐν ἧ ἑδιδάχθη τὰ ἐγκύκλια μαθήματα παρὰ Ἱερεμίου τοῦ Καβαδίου, ἐν δὲ Ἰωαννίνοις παρὰ τοῦ τότε ἐκεῖ σχολαρχοῦντος Μεθοδίου τοῦ Ἀνθρακίτου, μετὰ ταῦτα μεταβὰς εἰς τὸ Πατάβιον ἠκροάσατο τῶν φιλολογικῶν καὶ θεολογικῶν μαθημάτων διδασκόντων καθηγητῶν. Μετὰ δὲ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἑαυτοῦ σπουδῶν ἐσχολάρχησεν ἐν Ἰωαννίνοις, ἐν Κοζάνῃ, ἐν τῷ ὄρει τοῦ Ἄθωνος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1753 μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1759, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅθεν ἀνῆλθεν εἰς Γερμανίαν ἐν ἔτει 1763 ἵνα τύποις ἐκδώσῃ ἐν Λειψίᾳ τὰ αὐτοῦ συγγράμματα. Ἐντεῦθεν προσεκλήθη εἰς Πετρούπολιν παρὰ τῆς αὐτοκρατορίσσης Αἰκατερίνης τῆς Β΄ καὶ ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Σλαβινίου καὶ Χερσῶνος ἐν ἔτει 1776. Ἐπισκοπεύσας δὲ τὸν ἐμπιστευθέντα ἑαυτῷ χριστῶνυμον λαὸν μέχρι τοῦ ἔτους 1779, παρητήθη τῆς ἐπισκοπικῆς θέσεως ὑπὲρ

(α) Τινὲς λέγουσι τὸν Εὐγένιον Ζακύνθιον· ἀλλ' αὐτὸς ἐγγραφεὶς ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Χάλκης τῇ 25 Μαΐου τοῦ ἔτους 1765, ὅπως ἀκροασθῆ τοῦ μαθηματικῶν διδάσκοντος Σεγνέρου, ἐγράφη Coregraensis, ὡς ἔτι καὶ νῦν φαίνεται ἐν τῷ καταλόγῳ.

Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκου, καὶ μεταβάς εἰς Πετρούπολιν συνέγραψεν ἡσυχάζων ἐν τῇ τοῦ ἀγίου Ἀλεξάνδρου Νεούσκη Λαύρα, ἐν ἧ καὶ τὸν βίον ἐτελεύτησε τῇ 10 Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1806(α). Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Εὐγένιου γέγραπται τὸ ἐξῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιηθὲν ἐπιτύμβιον.

Ἦς ὄθεν; ἐκ γῆς· νῦν δ' αὖ, εἰς γῆν ὠδ' ἐπανῆλθον·

Εἶτ' ἐπαναστρέψας λήψομαι, ἦν ἔλαβον·

Καὶ δῆ, οὐ βροτός, ἀλλ' ἐξῆς ἔσομ' ἄμβροτος αἰέν·

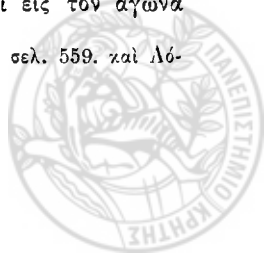
Εὔτε Θεὸς καλέσει, γῆς ἐπανειράμενος·

Πεύθειαι δὲ γενόμεν; σαυτῷ τί τόδ' ἄρα μελήσεις;

Ὡς σὺ τε τοῖος ἔση, τουτὶ μέλημ' ἔχομεν.

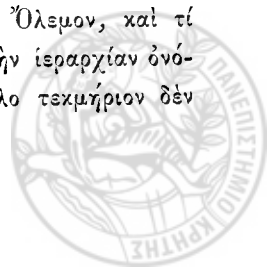
Ἦν δὲ ἀνὴρ πολυμαθής, μεγαλόφυής, πεπαιδευμένος τὴν τε θύραθεν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἱεράν θεολογίαν· εἰδήμων τῆς Λατινικῆς, Ἰταλικῆς, Γαλλικῆς, Γερμανικῆς, Ἑβραϊκῆς καὶ Ῥωσικῆς γλώσσης. Τὰ παρὰ τοῦ Εὐγένιου συγγραφέντα, μεταφρασθέντα ἢ ἀρχαιότερων ἄλλων ἐκδοθέντα συγγράμματα εἰσὶν ὑπὲρ τὰ τριάκοντα καὶ πέντε. Ἐν τούτοις εἰσὶ καὶ τὰ ἐξῆς. 1) Βιβλιάριον κατὰ Λατίνων, ἔχον ὄνομα ἐγκύκλιος ἐπιστολή, συντόμως ἀπαριθμοῦσα τὰς Λατίνων μίαν πρὸς μίαν καινοτομίας ἐκπομπεύει. Ἔστι δὲ ἐπιστολὴ σταλεῖσα πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς τοὺς ὑποτασσομένους τῇ Αὐστρίᾳ, δι' ἧς νουθετεῖ αὐτοὺς ἵνα ἐμμένωσιν ἀκλόνητοι εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν. Μετὰ τὸν ἔλεγχον τῶν λατινικῶν καινοτομιῶν λέγει ὁ Εὐγένιος καὶ τὰς. „Πολλοὺς καὶ ποικίλους τρόπους μεταχειρίζονται αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι τῆς Ῥώμης διὰ νὰ ἀρπάσουν ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῆς Ὄρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν παπισμὸν τὰ γνήσια τέκνα τῆς· εἶναι δυνατόν ὅμως τοὺς πολλοὺς τρόπους νὰ τοὺς ἀνακεφαλαιώσῃ τις εἰς τρεῖς, διὰ νὰ προσέχη κάθε ἓνας καὶ νὰ φυλάττηται. Ἐρχονται αὐτοὶ εἰς τὸν ἀγῶνα

(α) Βλ. Κούμα Ἱστορ. τῶν ἀνθρ. πράξεων τόμ. 12 σελ. 559. καὶ Λόγιον Ἑρμῆν τοῦ ἔτους 1812.

ταύτην εἰς τὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων· ἐκείνην μὲ τὴν ὀξύτητα τῆς ἀγχινοίας, ταύτην μὲ τὴν θερμότητα τῆς καθαρᾶς καὶ εὐδιαθέτου ψυχῆς· ἐκείνην μὲ πολυπλόκους συλλογισμοὺς πολυτρόπων ἐπιχειρημάτων, ταύτην μὲ ἀπλὴν καὶ στερεὰν συγκατάθεσιν ἀδιστάκτου πίστεως· ἐκείνην μὲ περίεργον ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν, ταύτην μὲ ἀπράγμονα τοῦ νοὸς αἰχμαλωτισμόν. Τί ἀγωνίζονται νὰ μᾶς καταπέσωσιν οἱ φράτορες μὲ τὴν διάλεξιν; ἡμεῖς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν, καὶ ἐξ ἀρχῆς οἱ χριστιανοὶ ὅλοι, δὲν ἐδιδάχθησαν αὐτὴν τὴν πίστιν μὲ τὴν διάλεξιν, ἀλλὰ τὴν ἠσπάσθησαν μὲ τὴν ἀποκάλυψιν. Τί βιάζονται νὰ μᾶς παρασαλεύσουν ἀπὸ τόσα δόγματα, τὰ ὁποῖα ὁ Χριστὸς ἐδίδαξεν, οἱ Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν, αἱ οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι ἐκύρωσαν, οἱ Πατέρες ἐξήγγησαν, ὅλη ἡ Ἐκκλησία, χωρὶς οὔτε νὰ προσθέσῃ ποτέ, οὔτε νὰ ἀφαιρέσῃ ἰῶτα ἐν ἡμίαντι, ἀπαρτρέπτως ἐδογματίσεν; Ἡ πίστις δὲν ἀλλάζει μὲ τοὺς καιροὺς, δὲν μεταβάλλεται μὲ τοὺς χρόνους, δὲν ἀλλοιοῦται ἀπὸ περιστάσεις, δὲν μαραίνεται, δὲν γηράσκει, ἀλλὰ μένει πάντοτε ἡ αὐτὴ, καὶ παλαιὰ καὶ νέα. Τί τολμῶσιν αὐτοὶ οἱ νέοι θεολόγοι νὰ κινήσουν τὰ ἀκίνητα; Ἡμεῖς ἐξεύρομεν, ὅτι τὰ τῆς πίστεως δόγματα ὅσον εἶναι νεώτερα, τόσον εἶναι ἐπισφαλέστερα· καθὼς τὰ νερὰ ὅσον μακρύτερα ἀπὸ τὰς πηγὰς τῶν, τόσον ρυπαρότερα καὶ μᾶλλον τεθολωμένα· ὅσον πλησιέστερα, τόσον καθαρώτερα. Δὲν ἠμποροῦμεν ἡμεῖς νὰ ἀφήσωμεν ἓνα ἱεροφάντην Διονύσιον, ἓνα μέγαν Βασίλειον, ἓνα θεολογικώτατον Γρηγόριον, ἓνα θαυμαστὸν Χρυσόστομον, καὶ τόσους καὶ τόσους θεοφορήτους ἄνδρας καὶ θεοπεσίους Πατέρας, σκεύη τοῦ ἁγίου Πνεύματος (τῶν ὁποίων δὲν ἠξέυρει νὰ διορίσῃ τις ἂν ἡ ἀγιότης ἦτον μεγαλειτέρα τῆς σοφίας, ἢ ἡ σοφία τῆς ἀγιότητος) καὶ νὰ ἀκολουθήσωμεν τὸν Ἀκυνάτην Θωμᾶν, Ἰωάννην Σκότον, Δουράνδον Ὀλεμον, καὶ τί ἠξέυρω ἐγὼ πόσους ἄλλους εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν ὀνόματα παντελῶς ἀφανῆ καὶ ἀγνώριστα. Ἄν ἄλλο τεκμήριον δὲν

εἴχωμεν διὰ τὸ νὰ προκρίνωμεν τοὺς ἐδικούς μας, ἔφθανεν εἰς ἡμᾶς καὶ τοῦτο, ὅπου οἱ Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας μας εἰς ὅλα τὰ δόγματα συνάδουσιν, εἰς ὅλα ὁμοφρονοῦσιν, εἰς κανένα δὲν διαφέρονται, ἀλλὰ συσταίνουσιν ὡς ἐκ πολλῶν φθόγγων· εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἓν μέλος σύμφωνον ἀκριβῶς καὶ ἑναρμόνιον· διότι ἡ ἀλήθεια εἶναι μία, καὶ δὲν χωρεῖ ποτὲ διαφωνία ὅπου χωρεῖ ὁ φωτισμὸς καὶ ἡ ἐπίπνοια τοῦ θεοῦ Πνεύματος· ἐξ ἐναντίας οἱ θεολόγοι καὶ διδάσκαλοι τῶν Λατίνων εἰς πολλότατα ἀνάμεσόν τους ἀπάδουσι καὶ διαμάχονται· ὅσαι κεφαλαὶ παρ' αὐτοῖς, τόσαι γινῶμαι· ὅσα τάγματα, τόσα συστήματα· Θωμισταί, Σκοτισταί, Ἀδιάφοροι, Ἰησουῖται, καὶ τόσαις φοραῖς κατ' ἀλλήλων φιλονεικοῦντες προφέρουσιν ἀνευδρότως τὸ ἄρα, ὅσαις φοραῖς ἦτον ἄξιοι νὰ προσέρῃ τις ἐναντίον τους τὴν ἀράν· διότι τὸ ψεῦδος εἶναι πολυσχιδὲς καὶ πρὸς ἑαυτὸ ἦμιστα σύμφωνον· Τοὺς θεολόγους ἡμῶν τοὺς βλέπεις ὡσὰν τὰς γλώσσας ἐκεῖνας τὰς πυρίνας τῆς Πεντηκοστῆς, ὅπου ὅλαι συμπνέουσιν εἰς τὸ κήρυγμα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πίστεως· τοὺς θεολόγους τῶν Λατίνων ὡσὰν τὰς γλώσσας τῶν ἀνθρώπων τοῦ Πύργου τοῦ Βαβυλωνικοῦ, ὅπου ἡ μία ἐφώναζε πέτραν, καὶ ἡ ἄλλη νερόν· Εἰς ἓνα μόνον συμφωνοῦσιν οἱ γενναῖοι αὐτοὶ τῶν Λατίνων διδάσκαλοι, εἰς τὸ νὰ κινοῦν τὰς γλώσσας τῶν ἐναντίων μας· Δὲν μεταχειρίζονται οἱ ζηλωταὶ τὴν σοφίαν τους διὰ νὰ ἐπιστρέψωσι τὰ ἔθνη τὰ πεπλανημένα εἰς τὴν εὐσέβειαν, ὄχι εἰς τὸ νὰ φωτίσουν τὸν τυφλὸν Ἰουδαῖον, ὄχι εἰς τὸ νὰ διδάξουν τὸν ἄφρονα ἐθνικόν, ὄχι εἰς τὸ νὰ ἐπιστρέψουν τὸν ἰσχυρογνώμονα αἰρετικόν, ἀλλὰ εἰς τὸ νὰ σύρουν λατρευτὴν τοῦ Πάπα τὸν ἀπλοῦν Ἀνατολικόν, καὶ νὰ μακρύνουν ἀπὸ τὰ δόγματά του, τὰ ὅποια παρέλαβε καὶ φυλάττει ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ μετ' ἀδιάλειπτον ἀκολουθίαν ἀπὸ τὸν καιρὸν τῶν Πατέρων του“ κτλ. Τὸ πονημάτιον τοῦτο ἐξεδόθη ἐν Λειψία τῷ 1757 ἔτει μετὰ τοῦ συνταγματίου τοῦ Ἀργέντου περὶ ἀναβαπτισμοῦ· καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει

τῷ 1796 καὶ 1848. 2) Ἀδὰμ Ζοιρνικαβίου Βορούσσου περὶ τῆς ἐμπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς πραγματεῖται θεολογικαὶ ἐννέα καὶ δέκα ἐκ τῆς λατινίδος φωνῆς μεταφρασθεῖσαι καὶ τισιν ἐπισημειώσεσι διαπυκασθεῖσαι. Ἐξεδόθησαν εἰς δύο τόμους μεγάλου μεγέθους ἐν Πετροπόλει τῷ 1797 ἔτει. 3) Θεοφάνους Προκοπόβιτς ἱστορία περὶ τῆς διαφορᾶς τῆς περὶ τῆς ἐμπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ λατινικοῦ καὶ ἐκδοθεῖσα ἐν τέλει τοῦ Γ' τόμου τῶν συγγραμμάτων Ἰωσήφ τοῦ Βρυσενίου ἐν Λειψία τῷ 1786 ἔτει. 4) Ἀνάκρισις περὶ Νικηφόρου τοῦ Βλεμμίδου. Ἐξεδόθη ἐν τέλει τοῦ αὐτοῦ τόμου. 5) Σύνταγμα Θεολογίας. Τὴν δογματικὴν ταύτην θεολογίαν τὴν συνέταξεν ἐν Ἰωαννίνοις καὶ τὴν ἐδίδασκεν αὐτόθι καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Ἄθωνι. Τὸ πόνημα τοῦτο τοῦ Εὐγενίου μετασκευάσας ἐξέδωκε τῷ 1806 Ἀθανάσιος ὁ Πάριος. 6) Ἐπιστολὴ περὶ τοῦ τίς ὁ παράδεισος καὶ τί κόλασις, ἐν ἧ ἰ λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ τάδε. „Οὔτε ἠκούσθη ποτὲ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ νὰ διδάσκη τὰ τέκνα της, ὅτι εἶναι ἕνας τρίτος τόπος καθάρσεως, καὶ ὅτι ἀνάπτει ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ πῦρ καθαρτήριον. Αὐτὸ ἐγὼ τὸ ὀνομάζω περισσότερον χωνευτήριον, ὅπου διαλύεται τὸ χρυσάφιον διὰ νὰ γεμίξη τοὺς θησαυροὺς ἐκείνων, οἵτινες τὸ ἐφεύρηκαν“. Ἐξεδόθη ἐν τῇ συλλογῇ τῶν τοῦ Εὐγενίου ἀνεκδότων ὑπὸ Αἰνιᾶνος ἐν Ἀθήναις 1838. 7) Ἐπιστολὴ πρὸς Πέτρον τὸν Κλαίρικιον περὶ τῶν μετὰ τὸ σχίσμα Ἀγίων τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν γινομένων ἐν αὐτῇ θαυμάτων. Ἐξεδόθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1844 ἔτει. 8) Πάπευμα . . . δι' ἧς ὁ Πάπας Ῥώμης καὶ οἱ περὶ αὐτὸν μαστιγοῦνται, ἤτοι ἐπιτομὴ καταγγελίας πανδήμου, δι' ἧς ἐνώπιον τῆς παγκοσμίου Ἐκκλησίας καταστηλιτεύονται ὁ Πάπας Ῥώμης καὶ ἡ παπικὴ αὐλή, ὡς τῆς Ἐκκλησίας

αὐτῆς καὶ παντὸς νόμου θεοῦ τε καὶ ἀνθρωπίνου ἀνατροπεῖς, συγγραφεῖσα ὑπὸ Πέτρου Κλαιρκίου τοῦ Γάλλου ὑποδιακόνου τῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ Παρισίουδ προνομίου τῶν ἐγκυκλίων παιδευμάτων διδασκάλου, ἐκ τῆς Γαλλικῆς διαλέκτου εἰς τὴν κοινὴν τῶν Γραικῶν μεθερμηνευθεῖσα μετὰ καὶ τινων σημειωμάτων καὶ ἐπιστολῶν παρ' αὐτοῦ καὶ πρὸς αὐτὸν γεγραμμένων. Ἀντίγραφον τῆς οὐπω ἐκδοθείσης μεταφράσεως ταύτης σώζεται ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις.

Νικηφόρος Θεοτόκης ἐγεννήθη ἐν Κερκύρα τῷ 1736, διήκουσε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα παρὰ Ἱερεμία τῷ Καθαδία· εἶτα ἀπελθὼν εἰς τὸ Πατάβιον ἐγένετο ὀμιλητὴς τῶν διδασκόντων τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ μαθηματικά. Μετὰ τὴν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ διάνουσιν ἐπανῆλθεν εἰς Κέρκυραν, ἐν ἣ ἰδιωτὴ διδάσκαλος τῆς μαθηματικῆς καὶ φυσικῆς. Ἐκ Κερκύρας μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν διωρίσθη ἱεροκήρυξ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας παρὰ τοῦ Πατριάρχου Σαμουήλ. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ προσελήθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας καὶ κατέστη σχολάρχης τῆς ἐν Ἰασίῳ αὐθεντικῆς Σχολῆς. Παραιτηθεὶς δὲ μετὰ ἑτῶν τινων σχολαρχίαν ἀνῆλθεν εἰς Γερμανίαν ἐν ἔτει 1769 καὶ ἐξέδωκε συγγράμματά τινα ἐν Λειψία, ἐν ἣ διέτριβε μέχρι τοῦ ἔτους 1774, ὅτε ἐπανελθὼν εἰς Ἰάσιον διωρίσθη καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας. Ἐξ Ἰασίου δὲ μετέβη προσκληθεὶς εἰς Ῥωσίαν καὶ ἐχειροτονήθη ἐν ἔτει 1779 ἀντὶ τοῦ παραιτηθέντος Εὐγενίου ἀρχιεπίσκοπος Σλαβινίου καὶ Χερσῶνος, ὅθεν μετατεθεὶς εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ἀστραχανίου καὶ Σταουρουπόλεως ἐποίμανε τὸ ἑαυτοῦ χριστόνομον ποιμνιον οὐ μόνον ἐνδελεχεῖσι διδασκαίς, ἀλλὰ καὶ τῷ ὑποδείγματι τῆς καλῆς αὐτοῦ ἀγωγῆς. Μετὰ ἔτη δὲ τινα παραιτηθεὶς τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς θέσεως μετέβη εἰς Μόσχαν,

ἐν ἡ ἡσυχάζων συνέγραφεν (α). Ἦν δὲ εἰδήμων τῆς Λατινικῆς, Ἰταλικῆς, Γαλλικῆς, Γερμανικῆς καὶ Ῥωσικῆς γλώσσης. Ἐτελευτήσῃ τῇ 31 Μαΐου τοῦ ἔτους 1800, καὶ ἐτάφη ἐν τῷ κατὰ τὴν Μόσχαν Μοναστηρίῳ τοῦ Δανιὴλ τῇ 2 Ἰουνίου. Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Θεοτόκου ἐχαράχθη τὸ ἐξῆς ἐπιτύμβιον, ποιηθὲν ὑπὸ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως.

Χεῖλα σὺν ῥά μύσεν Νικηφόρος αἰ!

ἱεράρχης.

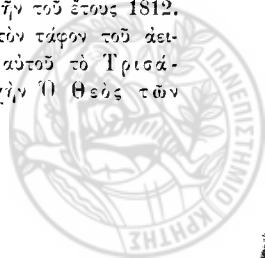
Τῶν ἐκ βλύστε πάρος χεύματα ἀμβροσίης,
ἀλλ' αἶς κάλλιπε δὴ βίβλοις καλαῖς τε σοφαῖς τε
μουεῖ καὶ σιγῶν τοὺς μετελευσομένους (β).

Ὁ Θεοτόκος διατρίβων ἐν Γερμανίᾳ συνέταξε βιβλίον ἐκδοθὲν ἀνωνύμως τῇ ἐξῆς ἐπιγραφῇ. Ἀπόκρισις ὀρθοδόξου τινὸς πρὸς τινα ἀδελφὸν ὀρθόδοξον περὶ τῆς τῶν Κατολικῶν δυναστείας, καὶ περὶ τοῦ τίνες οἱ σχίσται καὶ οἱ σχισματικοὶ καὶ οἱ ἐσχισμένοι, καὶ περὶ τῆς βαρβαρικῶς λεγομένης Οὐνίας καὶ τῶν Οὐνιτῶν· καὶ περὶ τοῦ πῶς δεῖ τοὺς ὀρθοδόξους ἀπαντᾶν τοῖς Κατολικοῖς. Ἐν Χάλλῃ 1775. Μετετυπώθη ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1851 ἔτι καὶ ἐν Ἀθήναις τῷ 1853 μετὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Βουλγάρεως πρὸς τοὺς ὑπὸ τὴν Αὐστρίαν ὀρθοδόξους Σέρβους.

Γεώργιος Ζαβίρας ἐγεννήθη ἐν Σιατίστη τῇ 28 Μαΐου τοῦ ἔτους 1744, ἐδιδάχθη τὰ προκαταρκτικὰ γράμματα παρὰ τῷ πρὸς μητρὸς θεῖῳ αὐτοῦ Μιχαὴλ Παπαγεωργίου, τὰ δὲ ἐγκύκλια μαθήματα ἐδιδάχθη παρὰ Νικολάφ Βάρκοση. Μετὰ ταῦτα μεταβὰς εἰς Οὐγκαρίαν καὶ Γερμανίαν ἤχροάσατο καὶ τι-

(α) Βλ. Πανδώρας τόμον Δ' σελ. 373. καὶ Λόγιον Ἐρμῆν τοῦ ἔτους 1812.

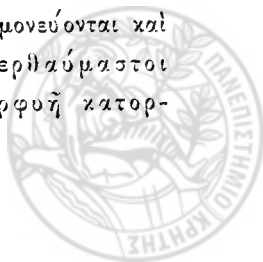
(β) Ἐν ἔτει 1863 διατρίβων ἐν Μόσχᾳ ἐπεσεφίθη τὸν τάφον τοῦ αἰμνήστου Θεοτόκου καὶ βαλὼν ἐπιτραχίλιον ἀνέγων ἐπ' αὐτοῦ τὸ Τρισάγιον, τὸ Μετὰ πνευμάτων δικαίων καὶ τὴν εὐχὴν Ὁ Θεὸς τῶν πνευμάτων κτλ.

νων φιλοσόφων. Κατὰ Σάθαν ἐτελεύτησεν ἐν Πέστη τῇ 28 Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1804, κατὰ δὲ τὸν Ἄνθιμον Γαζῆν ἐτελεύτησε τὸν Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 1805. Μετὰ τῶν πολλῶν ἀνεκδότων συγγραμμάτων τοῦ Ζαβίρα, ἀποκειμένων, ὡς λέγεται, ἐν Πέστη, μνημονεύονται καὶ τὰ ἐξῆς. 1) Σύνταγμα περὶ τῆς ἐνώσεως καὶ κράσεως τοῦ ἱεροῦ ποτηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας, κατὰ Ἰωσήφ Βανδάλου καὶ τῶν αὐτῷ ὁμοφρόνων, λεγόντων ὅτι ἡ κρᾶσις αὕτη ἦν πάντῃ ἄγνωστος τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, ἐξ οὗ συμπεραίνουσιν, ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία παραφθείρει τὴν ὕλην τοῦ μυστηρίου. 2) Βιβλιοθήκη πολεμικῆ, διαλαμβάνουσα περὶ πόντων τῶν διδασκάλων τοῦ γένους ἡμῶν τῶν κατὰ Λατίνων γραψάντων, περὶ πάντων τῶν ἀμφισβητουμένων δογμάτων τε καὶ ἐθίμων, περὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν, περὶ τῶν ἐκδοθέντων καὶ ἀνεκδότων ἀντιγράφων. Ἐν τῷ πονήματι τούτῳ μνημονεύει τῶν μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως συγγραψάντων. 3) Περὶ τῆς νηστείας τῆς τετάρτης καὶ τοῦ Σαββάτου.

Ἀθανάσιος Πάριος, ἱερομόναχος, ἐγεννήθη ἐν Κόστῳ, χωρὶς τῆς νήσου Πάρου, ἔνθα ἐδιδάχθη τὰ κοινὰ λεγόμενα γράμματα. Ἐνεκα ἀνωτέρας παιδεύσεως μετέβη εἰς Σμύρνην καὶ ἐδιδάχθη ἐν τῇ αὐτόθι Σχολῇ πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου Ἱεροθέου διδασκόμενα μαθήματα· ἐκ Σμύρνης, ἐν ἧ ἔξ ἔτη διέτριψε, μετέβη εἰς τὸ ὄρος τοῦ Ἄθωνος καὶ ἔκροάσατο Νεοφύτου τοῦ Κουσκοκαλυβίτου καὶ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως. Εἰδίδαξεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ Χίῳ, ἐν ἧ καὶ ἐτελεύτησεν ἐν ἔτει 1813. Τοῦ Παρίου πλὴν ἄλλων πολλῶν ἐκδεδομένων τε καὶ ἀνεκδότων συγγραμμάτων μνημονεύονται καὶ τὰ ἐξῆς. 1) Ὁ Ἀντίπαπας, ἧτοι ἀγῶνες ὑπερβαύμαστοι καὶ ἥρωικὰ παλαίσματα καὶ τφόντι ὑπερφυῆ κατορ-

καὶ πληροφορηθεὶς καλῶς πάντως θέλει θαυμάσει,
καὶ θέλει κλαύσει συνορῶν τόσῃν κακοφροσύνην
Λατίνων καὶ παράνοϊαν καὶ ὑψηλοφροσύνην“.

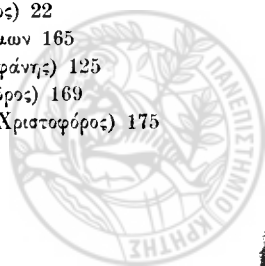
Τοσοῦτοι καὶ τηλικούτοι εἰσὶν οἱ τὰς λατινικὰς καινοτομίας ἐξε-
λέξαντες καὶ τοὺς Λατίνους νοθεύσαντες ἵνα ἐπιτρέψωσιν εἰς
τὰ ἀρχαῖα τῆς ὀρθοδόξου Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλη-
σίας δόγματα, καὶ ἵνα μὴ ἐξηγηταὶ κακοὶ τῶν καλῶς εἰρημένων
γίνωνται· ἀλλ’ οὐκ ἤκουσαν, οὐκ ἐπέσιθησαν. Ἀλλὰ σύ, παρά-
κλητε ἀγαθέ, τὸ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον πανάγιον
Πνεῦμα, ἔνωσον τὰς Ἐκκλησίας ἀλλήλαις καθά σοι εὐάρεστον·
σύρραψον χιτῶνα διεσχισμένον· ἐπανάγαγε εἰς τὴν εὐαγγελικὴν
σου μάνδραν τὰ κακῶς ἀποσκιρτήσαντα πρόβατα, οἷς οἶδας οἰ-
κονομίας τρόποις, ὃ πάντα δυνάμενος, ἵνα ὁμογνωμόνως τὴν δο-
ξολογίαν προσφέρωμεν σοὶ τε καὶ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, μεθ’ ὧν
εὐλογητὸς εἶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

ΠΙΝΑΞ

τῶν κυρίων ὀνομάτων

Ἀδελφίδης σελ. 146	Βενιζέλος (Ἄγγελος) σελ. 161
Ἀδριανὸς Βουλγαρίας 95	Βλασόπουλος (Στυλιανός) 199
Ἀγαλλιανός (Θεόδωρος) 108	Βλάσταρις (Ματθαῖος) 70
Ἄγγελος (Γρηγόριος) 97	Βλεμμίδης (Νικηφόρος) 46
Ἄγγελος (Χριστόφορος) 151	Βούλγαρις (Εὐγένιος) 189
Ἄγιορεῖται 63	Βρυέννιος (Ἰωσήφ) 90
Ἀθανάσιος Κωνσταντινουπόλεως 67	Βρυέννιος (Μιχαήλ) 76
Ἀθανάσιος Ἀντιοχείας 173	Γαβριηλόπουλος (Γεώργιος) 161
Ἀθανάσιος Πάριος 197	Γενάδιος Βουλγαρίας 68
Ἀκροπολίτης (Γεώργιος) 47	Γερμανός (Ζαχαρίας) 149
Ἀκροπολίτης (Κωνσταντῖνος) 67	Γερμανός Κωνσταντινουπόλεως 38
Ἀλέξανδρος Τυρναβίτης 184	Γεμιστός (Γεώργιος) 108
Ἀμηρουτζής (Γεώργιος) 119	Γεώργιος Κερκύρας 31
Ἄνθιμος Βουλγαρίας 83	Γλυκᾶς (Μιχαήλ) 15
Ἀνθιμος Ἱεροσολύμων 198	Γρηγόριος Κωνσταντινουπόλεως 64
Ἀναστάσιος 186	Γόρδιος (Ἀναστάσιος) 174
Ἀποστόλης (Μιχαήλ) 120	Δαδίκης 188
Ἀργέντης (Εὐστράτιος) 181	Δαμυλᾶς (Νεῖλος) 88
Ἀρσένιος Στουδίτης 83	Δαμψδός (Βικέντιος) 178
Ἀρσένιος Κωνσταντινουπόλεως 46	Διαμαντῆς Ῥόσιος 180
Βαλσαμῶν (Θεόδωρος) 33	Δοξαπατρῆς (Νεῖλος) 22
Βαρλαάμ Μοναχός 71	Δοσίθεος Ἱεροσολύμων 165
Βασίλειος Θεσσαλονίκης 22	Ἐλεαβοῦρκος (Θεοφάνης) 125
Βασίλειος Κερκύρας 95	Ἐλλάδιος (Ἀλέξανδρος) 169
Βασίλειος Στουδίτης 94	Ἐμποροκωμήτης (Χριστόφορος) 175

Ἐπιφάνιος Μοναχός σελ. 97
 Εὐγενικός (Ἰωάννης) 105
 Εὐγενικός (Μάρκος) 98
 Εὐστράτιος Νικαίας 12
 Ἐφέσου 43
 Ἐφραίμ Ἱεροσολύμων 184
 Ζαβίρας (Γεώργιος) 196
 Ζοιρνακάσιος (Ἀδάμ) 163
 Ζυγαβητός (Εὐθύμιος) 14
 Ζωναράς (Ἰωάννης) 15
 Θεοδόσιος Μοναχός 98
 Θεοτόκης (Νικηφόρος) 195
 Θεοφάνης Ἱεροσολύμων 155
 Θεοφάνης Νικαίας 84
 Θεοφάνης Ἱερομόναχος 105
 Θεοφύλακτος Βουλγαρίας 8
 Ἰωβ Ἰασίτης 57
 Ἱερεμίας Κωνσταντινουπόλεως 127
 Ἱερόθεος Ἱερομόναχος 53
 Ἱερώνυμος Μοναχός 161
 Ἰωάννης Ἀντιοχείας 10
 Ἰωάννης Ἱεροσολύμων 31
 Ἰωάννης Κλαυδιουπόλεως 29
 Ἰωάννης Κύτρου 34
 Ἰωάννης Ναυπάκτου 44
 Ἰωάννης Μύρων 186
 Ἰωάννης Ῥωσσίας 9
 Ἰωσήφ Κωνσταντινουπόλεως 56
 Καβάσιλας (Νεῖλος) 76
 Καβάσιλας (Νικόλαος) 83
 Κακαβέλας (Ἱερεμίας) 162
 Κάλλιστος (Νικηφόρος) 69
 Καλογνώμων (Γεράσιμος) 187
 Καλύβας (Γεώργιος) 125
 Καμαριώτης (Ματθαῖος) 120
 Καματηρός (Ἀνδρόνικος) 25
 Καματηρός (Ἰωάννης) 35
 Κεραμεὺς (Νικόλαος) 159
 Κηρουλάριος (Μιχαήλ) 5
 Κομνηνός (Ἰωάννης) 169
 Κομοῦτος (Ἀντώνιος) 176
 Κορέσσιος (Γεώργιος) 153
 Κορυδαλεὺς (Θεόφιλος) 157

Κουβουκλήσιος (Δανιήλ) σελ. 92
 Κουβουκλήσιος (Ἰωάννης) 92
 Κουροπαλάτης (Θεόδωρος) 13
 Κοσμάς Ἀλεξανδρείας 176
 Κριτόπουλος (Μητροφάνης) 154
 Κυδώνιος (Ἀθανάσιος) 95
 Κυμνήτης (Σεβαστός) 166
 Κωνσταντῖνος Μοσχοπολίτης 183
 Λάζαρος Μοναχός 94
 Λάσκαρις (Θεόδωρος) 45
 Λειχοῦδης (Ἰωαννίκιος) 172
 Λειχοῦδης (Σωφρόνιος) 172
 Λεόντιος Ἱεροσολύμων 32
 Λέων Βουλγαρίας 7
 Λέων Νομοφίλαξ 109
 Λέων Πρεσλάβας 93
 Λιγαριῶδης (Παῖσιος) 161
 Λούκαρις (Κύριλλος) 147
 Μακάριος Ἀγκύρας 88
 Μακάριος Ἱεροσολυμίτης 95
 Μακάριος Νικομηδείας 109
 Μακάριος Πάτιμος 179
 Μακρῆς (Βησσαρίων) 162
 Μακρῆς (Μακάριος) 91
 Μανουήλ Πελοποννήσιος 122
 Μάξιμος Πελοποννήσιος 146
 Μάξιμος Κωνσταντινουπόλεως 38
 Μάξιμος Μοναχός 95
 Μαργονίος (Μάξιμος) 134
 Ματθαῖος Βουλγαρίας 95
 Ματθαῖος Μοναχός 95
 Ματθαῖος Μοναχός 96
 Ματθαῖος Μυρέων 148
 Μαχειρ (Μαθουσάλας) 124
 Μεθόδιος Κωνσταντινουπόλεως 44
 Μεθόδιος Μοναχός 161
 Μελενίκιος (Κάλλιστος) 161
 Μελέτιος Ἀθηνῶν 168
 Μελέτιος Μοναχός 161
 Μελέτιος Ὁμολογητῆς 60
 Μηλιάτης (Ἠλίας) 167
 Μιχαήλ Κωνσταντινουπόλεως 30
 Μογίλας (Πέτρος) 155

- Μοσχάμπαρ (Γεώργιος) σελ. 60
 Μοσχόπουλος (Αντώνιος) 185
 Μοσχόπουλος (Μανουήλ) 68
 Μόσχος (Ιωάννης) 121
 Μουζάλων (Θεόδωρος) 66
 Μουζάλων (Νικόλαος) 23
 Μυρσινιώτης (Νικήτας) 91
 Νεῖλος Μοναχός 94
 Νεκτάριος Ἡγούμενος 161
 Νεκτάριος Ἱεροσολύμων 159
 Νικήτας Βυζάντιος 3
 Νικήτας Μαρωνείας 36
 Νικήτας Ἡρακλείας 9
 Νικήτας Νικομηδείας 21
 Νικήτας Παφλαγῶν 4
 Νικηφόρος Μοναχός 97
 Νικόλαος Ζακύνθου 96
 Νικόλαος Μεθώνης 24
 Νικόλαος ἐξ Ὑδροῦντος 34
 Παῖσιος Ῥόδου 141
 Παλαολόγος (Εὐμανουήλ) 86
 Παλαμᾶς (Γρηγόριος) 80
 Πανάρετος (Ματθαῖος) 48
 Παπαγεωργίου (Μιχαήλ) 188
 Πατελάριδος (Αθανάσιος) 152
 Παχυμέρης (Γεώργιος) 66
 Περισιτιάνος (Ζώσιμος) 175
 Πετρῖνος (Κύριλλος) 95
 Πέτρος Ἀντιοχείας 6
 Πηγᾶς (Μελέτιος) 130
 Πλανούδης (Μάξιμος) 70
 Πισσιδέιος (Σεραφεῖμ) 189
 Πολυεῖδης (Θεόκλητος) 177
 Πρόδρομος (Θεόδωρος) 21
 Ῥουσσάνος (Παχώμιος) 123
 Σαΐτης (Ιωάννης) σελ. 85
 Σγουρός (Ανδρόνικος) 96
 Σεβήρος (Γαβριήλ) 143
 Σεῖδης (Νικήτας) 14
 Σκιαδᾶς (Αθανάσιος) 178
 Σκληγγίας (Νικόλαος) 92
 Σκορδύλιος (Ζαχαρίας) 126
 Σκυλίτζης (Γεώργιος) 26
 Στρογγύλος (Γρηγόριος) 80
 Σισίνιος Μάγιστρος 4
 Στηθάτος (Νικήτας) 7
 Συμεὼν Θεσσαλονίκης 89
 Συμεὼν Ἱεροσολύμων 11
 Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει 107,
 Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει 119·
 Σύνοδος ἐν Κωνσταντιν. 121
 Σύνοδος ἐν Κωνσταντιν. 170
 Σύνοδος ἐν Ἱεροσολύμοις 118
 Συρίγος (Μελέτιος) 158
 Συρόπουλος (Σιλβέστρος) 109
 Σχολάριος (Γεώργιος) 110
 Ταρχανειώτης (Νεῖλος) 92
 Τορνίκιος (Δημήτριος) 33
 Ὑψηλάντης (Αθανάσιος) 187
 Φιλάγγρης (Ἰωσήφ) 93
 Φιλόθεος Κωνσταντινουπόλεως 85
 Φουρνῆς (Ιωάννης) 11
 Φώτιος Κωνσταντινουπόλεως 1
 Χοῦμιος (Νικηφόρος) 68
 Χριστοφόρος Αἰτωλός 179
 Χρῦσανθος Ἱεροσολύμων 171
 Χρυσολωρᾶς (Δημήτριος) 87
 Χύγας (Ναθαναήλ) 142
 Χωνιάτης (Νικήτας) 37
 Ψελλός (Μιχαήλ) 8

